QUINTI

CURTII RUFI

DE REBUS GESTIS

ALEXANDRI MAGNI

LIBRI

CUM SUPPLEMENTIS I. FREINSHEMII

PRAEMITTITUR NOTITIA LITERARIA

ACCEDIT INDEX

STUDIIS SOCIETATIS BIPONTINAE

EDITIO ACCURATA

BIPONTI
Ex Typographia Societatis
CIↃIↃCCLXXXII

Q. CURTII RUFI

HISTORIA ALEXANDRI MAGNI.

NOTITIA LITERARIA
DE
Q. CURTIO RUFO

Ex Io. Alb. Fabricii Bibliotheca Latina a Io. Aug. Ernesti auctius edita Tom. II, cap. 17.

CURTII aetas, & sententia eorum, qui Historiam eius recentis scriptoris commentum esse opinantur explosa.

Q. [1] CURTIUS RUFUS quis fuerit et quando vixerit, incertum est. Nam locus lib. 10, cap. 9, unde aetatem eius colligere conati sunt viri eruditi, ita ambiguus est, ut ibi per *novum sidus* P. Pithoeus et Iac. Bongarsius *Augustum*, Popma, Matthaeus Raderus, Carolus Sponius et Iacobus Perizonius *Tiberium*, Iustus Lipsius, Barnabas Brissonius, Valens Acidalius, et Mich. Tellerius *Claudium*, Ianus Rutgersius, Gerh. Io. Vossius, Io. Henr. Boeclerus, Io. Tristanus tom. 1 p. 279, Io. Loccenius, Philippus Caroli, et Io. Clericus *Vespasianum*, Io. Isaacus Pontanus *Traianum*, Caspar denique Barthius, p. 1165 ad Claudian. *Theodosium* intellexerit. Et fuit sane Theodosii aevo *Curtius* quidam, sive *Turcius Rufus Apronianus*, qui Virgilium emendavit; sed longe is a nostro haud dubie diversus, cuius aetatem innuit et alter locus IV, 4 *Tyrus nunc tandem, longa pace cuncta referente, sub tutela Romanae mansuetudinis acquiescit.* Iam si idem est Curtius, de quo Tacitus

1 Mentio etiam Q. Curtii apud Ciceronem lib. 3 Epist. 2 ad Q. Fratrem. Alius Curtius Montanus Iuvenali Sat. 4 & 11, & Tacito lib. 4 hist. memoratus; Curtius denique Salassus apud Euseb.

libro XI, cap. 21 Annalium, et Plinius Iun. [1] lib. VII, epist. 27, vel uti I. Casaubono, Vossio, Perizonio, aliisque, atque, si hoc addere operae pretium est, mihi quoque verisimillimum videtur, cuius inter claros Rhetores meminit Suetonius, mirum fuerit, historiam eius elegantissime scriptam a veteribus non memorari. Unde reperti denique sunt, qui observatis quibusdam in Curtio locis, quae cum Geographia difficulter conciliari possent, qualia tamen in Herodoto etiam et aliis gravissimis [2] auctoribus occurrere constat, non dubitarent affirmare, libros qui sub Curtii nomine feruntur, confectos esse ab erudito quodam Italo ante annos trecentos. Vide Bodinum [3] c. 10, Methodi Hist. ubi Curtium Platinae

1 Nescio cuius Rufi opus omnibus numeris absolutum laudat idem Plinius lib. IX, Epist. 38. an illius, quem *Ciceronem Allobroga* dictum propter eloquentiam testis Iuvenalis VII, 214. Etiam Tacitum quaedam e Curtio in Annales suos transtulisse notat Lipsius ad VI annal. p. 242. Vide eundem ad XI, p. 274. Arriano antiquiorem Curtium (non ex Arriano pleraque sua, ut volebant Isaacus Pontanus, & Angelus Decembrius, mutuatum) fatetur etiam Iac. Gronovius notis ad Arriani Alexandrum p. 260, in quibus Freinshemii supplementa & notas ad Curtium subinde castigat. Curtio Arrianum praefert, pluraque in Curtio reprehendit praeter *Rollinum* Hist. veteris Gallice editae Tom. VI. (Biblioth. raisonnée T. 13. pag. 90.) Anglicus Arriani interpres *Roockius*, qui etiam Io. Clerici censuram recudi curavit, additis quibusdam Iac. Perizonii pro Curtio vindiciis & observationibus. Lond. 1729, 8. Curtium non adeo idoneum, qui adolescentibus ad imitandum proponatur, disputat Iac. Bruckerus, Augusta Vindelicus in Miscellaneis Lipsiensibus T. IX, p. 12 seqq.

2 Confer Clerici artem criticam parte 1, p. 33, Benedicti Averani diss. 3 in Thucydidem T. 1, Opp. p. 232.

3 Bodinum impugnavit Ioannes Ramoldus praelectione centesima in libros Apocryphos T. 1, p. 1239. Morellum *Magnus Daniel Omeisius*, sive *Hermannus Breverus* Rigensis diss. de Curtii aetate Altdorf. 1683, 4.

aequalem fecit, Guid. Patini Epiſtolam 27, a. 1650 ſcriptam, p. 96 editionis primae, et ad Carolum Sponium T. 1, pag. 232 ſeq. et Dan. Guil. Mollerum diſſ. de Curtio, Altdorf. 1683, 4. add. Rapini obſervatt. de Hiſtoria et Hiſtoricis (*Réflex. ſur l'Hiſtoire*) p. 233, et Vignolium Marvillium T. 1, Miſc. Hiſt. et literar. p. 57. Non paucos alios naevos in hoc ſcriptore viſus eſt ſibi animadvertiſſe Ioannes Clericus, in *iudicio de Q. Curtio*, quod pro exemplo Criticae in libris exercendae exſtat parte poſteriore Artis Criticae ſect. 3, nec eo indigno lectu iis, qui iudicandi hoc munus appetunt, ut excutere omnia conſueſcant, ſed et retinere iudicium diſcant. Acerbius quandoque Curtium reprehendi hic, arguerat Iac. Perizonius in eruditiſſimis notis ad Aeliani Var. p. 728. Reſpondit ſtatim Perizonio Clericus, ſub Theodori Goralli nomine in praefat. ad Pedonem Albinovanum. Tum vero ſcripſit Perizonius Q. Curtium Rufum, reſtitutum in integrum et vindicatum Lugd. Bat. 1703, 8, librum exquiſitae doctrinae et rectiſſimi iudicii, cuius lectione optime diſcere ſtudioſi poſſunt, quomodo in talibus rebus modeſte et accurate iudicari debeat, et quomodo ſpecies errorum, repugnantiae et ſimilium vitiorum, diſpelli poſſit. Clericus tamen ne tum quidem tacuit, et aliquid defenſionis cauſa dixit librum hunc recenſens in Bibliotheca ſelecta T. 3, p. 171 ſeq. Idem Clericus cum temporum quoque notationem Curtio neglectam obieciſſet, obſervatum tamen eſt, Clericum ipſum c. 7 iudicii de Curtio, ex ſolo illo ſcriptore omnem rerum geſtarum ſeriem a proelio ad Iſſum uſque ad Porum ab Alexandro victum chronologico ordine digeſſiſſe. v. *Mémoires de Trévoux* a. 1705, p. 811. Sed totum hoc de Curtii libris recentiori aetate ſcriptis facillime et breviſſime refellitur iis, quae Wagenſei-

lius in Pera librorum Iuvenilium T. 4, p. 178 disseruit in haec verba: *Etsi quacunque de causa non occurrit apud Antiquiores, qui exstant, Curtii mentio, tamen ii, quorum aetas tria secula longe excedit, eius meminere, ut sic saltem longe ante illa tempora vixisse illum necesse sit. Iohannes nimirum Sarisberiensis, Carnotensis Episcopus, quem anno 1182 vita excessisse constat, Curtium allegat in Policratico lib. 8, cap. 18.* (Vincentis Bellovacensis, lib. IV, speciali doctrinalis cap. 125, Iacob. de Vitriaco, in Gestis Dei per Fr. p. 1132.) *Philippus vero Gualterus, Episcopus Insulanus, quem nonnulli Sarisberiensis aequalem temporum autumant, alii, ut Vossius de Poetis latinis, a. 1250 claruisse ferunt, in Alexandreide, sive carmine, quo libris X cecinit res gestas Alexandri, Curtium ad verbum,* [1] *quantum poterat, imitatus est. De Alphonso quoque decimo Hispaniae rege, qui sapientis cognomen meruit, & anno 1252 imperare coepit, Antonius Panormitanus in vita eius prodit, eum, cum gravi morbo laboraret, remedia Medicis frustra praescribentibus, coepisse legere Q. Curtii historiam de Alexandro M. adeoque illius dulcedine captum fuisse, ut ex sola lectione sanitatem recuperarit, haec saepe deinde repetiit verba erumpens:* Valeant Avicenna, Hippocrates, Medici ceteri, vivat Curtius sospitator meus. *Quamquam*

1. Idem notatum Barthio LII, 6. Alexander quoque Benedictus in libris de bello Venet. integras descriptiones e Curtio est mutuatus. Neque dicere licet Pseudo-Curtium e Gualtero sua expressisse, cum Curtius a Sarisberiensi ante Gualterum lectus fuerit. Laudatur etiam Curtius a Ioanne Tortelio lib. de Orthographia edito a. 1485. & liber Curtii primus a Iacobo de Cresollis Lombardo, qui ante annos amplius 400 scripsit observante Barthio pag. 1165 ad Claudian. Saltem incredibile videtur temporibus illis post Gualterum quemquam fuisse idoneum ad Historiam scribendam tam eleganter, & tam nativo colore antiquitatis.

quid verbis opus est? monstravit mihi olim solidum reipublicae literariae columen, omnique laude dignus vir, Antonius Magliabechus in Bibliotheca Medicea[1] *codicem Curtii antiquissimum*, forma minore quarta, *atque Lucae Holstenii, quod simul literis consignatum exhibebat, verissimo, quo in talibus pollebat, iudicio, haud minus annis septingentis gravem. Quod superest, hic scriptor ab iis, qui grandem & pudicum Latinitatis sermonem amant, assidue in manu sinuque gestari debet. Sunt enim illi verba electissima, acutae crebraeque sententiae, expositiones mirificae, conciones multa facundia instructae, ita, ut oratio eius, utique servet Maiestatis suae pondus.* Io. Isaaci Pontani de Curtio sententia, qui illum e Tacito quaedam mutuatum et ex Arriano pleraque transtulisse existimavit, videnda Sylloge Epistolarum editarum ab Antonio Matthaeo, Pontani nepote, Lugd. Bat. 1708, 8. p. 108, 166, 229, 258 seq. Petrus Blaesensis Epist. 101 inter libros in scholis celebres, praedicat profuisse sibi *frequenter inspicere historias Q. Curtii.* Scholas frequentavit Petrus circa a.C. 1150. Mſ. Codicem Historiarum Curtii annorum octingentorum, qui exstat Parisiis in Bibliotheca Colbertina, laudat Bernardus Montfaucon praefat. ad Palaeographiam Graecam, et Dan. Maichelius de Bibliothecis Parisiensibus p. 56. *Journal litteraire* T. XII, p. 95, 96. Alium Schonhovii, exaratum ante aliquot secula, Brugis evolvit Hadrianus Iunius. Alius Codex antiquus Curtii membranaceus fuit in Bibliotheca Menarsiana p. 64. Alius e seculo decimo, qui fuit Bongarsii; est in Biblioth. Bernensi. De Alphonso, Hispaniae rege, qui per Curtii lectionem morbo levari se sensit, traditur etiam apud Aeneam Sylvium, p. 476. Opp.

1 Hic est fortasse codex ille, quem commemorat Decembrius Polit. liter. p. 487.

SUPPLEMENTA Libri primi & secundi.

Ex libris decem de rebus Alexandri Regis Macedonum duo [1] primores interciderunt, qui in antiquioribus editionibus, ab anno 1545 supplementis *Christophori Brunonis*, Monachii in Bavaria bonarum literarum in schola poetica Professoris, utcunque resarciuntur. His in editione Lugdunensi a 1615, 12. adiunguntur alia quaedam, descripta e Bibliotheca S. Victoris [2] a Ioanne Massono Baiocensi in Neustria Archidiacono, Papyrii fratre. Horum auctorem esse *Franc. Petrarcham* [3] notavit Iosephus Scaliger. Etenim *Quintianum Stoam* [4] libros illos suppleuisse, ex Antonio Possevino et Iac. Gortonio narrat *Ioannes*

1 Ita quidem editiones & plerique libri MSS. etsi Codex manu exaratus Petri Danielis, librum primum dumtaxat, alii ne illum quidem integrum deesse innuunt. Vide Raderum c. 8 prolusionum ad Curtium, & Freinshemium in limine notarum. Porro fallitur Morerius, qui in Lexico Historico affirmat, Raderum supplementa in Curtium composuisse.

2 Vide Colomesii Bibl. selectam p. 185 & Catalogum MSS. Isaaci Vossii Cod. latin. IV.

3 Scaliger in Scaligerianis secundis pag. 61. *Omnia Q. Curtii, quae habemus, descripta sunt ex unico exemplari, reliqua recentia sunt ad unum omnia. In Bibliotheca S. Victoris primus liber Q. Curtii erat, sed deprehendi, compositum esse a Petrarcha.* Addubitant tamen auctores Diari Veneti eruditorum Italiae T. IX, p. 144.

4 Respici videtur libellus sedecim vix paginarum nullius pretii editus Venet. 1555, 8, hoc titulo: *Q. Curtii Rufi Historiarum Alexandri Magni Macedonis duo priores libri hactenus desiderati.* Sed Stoam supplementa Curtii fecisse, negat Mottanus Vayerius in iudicio de Historicis. T. 1, pag. 376. Idem de Henrico Glareano: *Henry Glarean n'est suivi par personne dans sa distribution de l'Histoire de Quinte Curce en douze livres, retablissant les deux premiers, & divisant le reste en dix autres, au lieu des huit ordinaires.* Integrum Curtii opus exstitisse MS. Viennae Austriae in Bibl. Wolfgangi Lazii, falsa, ut videtur, fama fuit.

Freinshemius, qui longe luculentius, doctius et plenius defectum librorum illorum supplevit, ut Mich. Tellerius dixerit, iacturam fere optabilem fuisse, quam tam feliciter et opportune restituerit Freinshemius. Idem Freinshemius et alias in Curtio lacunas explevit, quae occurrunt lib. 5, cap. 13, et libri sexti principio, et lib. 10, c. 1 et 4. Ab eo tempore vir doctissimus *Christophorus Cellarius*, cum Brunonem sterilitate, Freinshemium copia et prolixitate quodam modo peccare animadverteret, novis, succinctis et elegantibus supplementis Curtium auxit. Nova denique supplementa Curtii adornare tentavit *Christianus Iunkerus*. In Actis Eruditorum Lipsiensibus a 1726, pag. 438 scripsit vir doctus: *Incidebat nuper in manus nostras liber decimus Quinti Curtii, in membrana scriptus, integer sane & nullis lacunis deformatus, sed, ab edito Curtio valde diversus. Servabant hae membranae integrum caput V huius libri, maximam partem, prout editur, & reliqua cum hoc capite una & perpetua serie erant connexa. Sed si quis propterea, quod eae membranae unum caput Curtii repraesentant, affirmare auderet, reliqua etiam Curtii esse, is morem compilatorum vetustiorum ignorare se fateretur.* Sed ubi illae membranae sint, et cuius fuerint, reperire non potuimus. In antiquis editionibus, ut prima Vindelini, ordo turbatus est, ita ut quintus et sextus liber in unum contrahantur, adeoque novem tantum libri numerentur, pro septimo nimirum sextus, pro octavo septimus, atque ita deinceps usque ad ultimum, in quo multae lacunae. In nonnullis etiam, ut in versione Italica Pub. Candidi, quae sequuntur a capite duodecimo, post verba: *intuentibus lacrimae obortae*, petita feruntur e libro Curtii non decimo, sed duodecimo. *Seguita il resto del duodecimo libro del Quinto Curtio Ruffo.* Alexander Decembrius libro VI de po-

litia literaria cap. 67, ubi nonnulla in Curtio reprehendit, librum unum tantum ab initio desiderari existimabat. Glareanus in libros duodecim Curtium divisit.

VERSIONES Q. Curtii.

Versiones Curtii quamplurimae exstant. De *Germanica* quidem Ioannis Friderici *von Leisten* sive *Lehsten*, *Von den Thaten Alexander des Grossen*, *Francof. & Lips.* 1653, 8. et 1696, 4 recusa, sinistram fert sententiam I. H. Boeclerus in brevi isagoge ad Auctores classicos recte tractandos p. 20. (Prodiit etiam versio germanica 1705, 8, Rost.) Longe hanc versionem post se relinquit nova, Leonh. Christophoro Ruhlio, ut suspicio est, concinnata auctore, quae a. 1720 Halae Saxonum lucem vidit, 8. Alter interpres. Chr. Guilielm. *Kritzinger* versionem edidit c. obss. germ. ac notis grammat. Budiss. 1748. 2 Voll. 8. Novissimae sunt versiones germ. Io. Franc. *Wagner*, Prof. & Rect. Osnabr. Lemgov. 1768. 8. & P. A. *Desing*, Aug. Vind. 1775, 8. *Suevica* interprete Io. Sylvio, Holmiae 1695, 8. prodiit. *Danice* supplementa Freinshemii & liber Curtii tertius per Wingaardum, Hafniae 1704. *Bohemicam* versionem Kaczerii Archigrammatei Posoniensis, nescio an editam, memorat Dan. Guilelmus Mollerus diss. de Curtio §. 21. *Italice* per Nic. Castellum Lips. 1698, 8. At vetus Italica interpretatio elaborata a *Publio Candido* vidit lucem Florentiae 1519 et 1530, 8, ex officina Philippi Iunctae, et Venet. 1535, 8. subiecta comparatione Alexandri et Caesaris, eodem Candido auctore. Aliam versionem Italicam Curtii, a *Thomasio Porcacchio* adornatam, memorat Hieronymus Ghilini in theatro virorum doctorum T. 1, p. 217. Vidit illa lucem Venet. 1558, 4. *Gallica N. Seguierii* prodiit Paris. 1613, 8. Genev. 1614.

8. *Vogelasii* vero Paris. 1647, 4. et iam quinta editione 1659, 4. recusa etiam Amst. 1673, 8. 1699, 8.

Notum est, *Claudium Fabrum Vogelasi Dominum* Gallicae Curtii versioni integros triginta annos insudasse. Balzaco dicta *l'Alexandre inimitable.* Freinshemii supplementa non Vogelasius vertit, sed *Petrus Ryerus.* Quod non animadversum D. Christiano Thomasio [1], qui miratur Vogelasium in primo statim libro, capite primo gravem errorem commisisse. In Annae Daceriae elogio [2] notatur, eam a parente suo Tanaquillo Fabro seorsim sensisse in hoc, quod Faber, perinde ut alii multi, Vogelasianum Curtium, velut specimen eloquentiae Gallicae insigne, fuerit admiratus, ipsa vero multa in illo, ut affectata, et parum Gallica, reprehenderit. Antiquior Curtii versio Gallica in membrana cum iconibus eleganter depictis ex Bibliotheca Reginae Suecorum Christinae pervenit in Menarsianam p. 67. Etiam in Catalogo Bibliothecae Marckianae p. 100 memoratur Curtius Gallice ante aliquot secula versus, scriptusque in pergamena,

1 Vide Christiani Thomasii *muthige Gedanken* a. 88, part. 2, pag. 354 seq. Ceterum Adamus Ebertus in relationibus e Parnasso p. 192 ait Vogelasium expertum esse fatum, quod tonsor aliquis Lutetiae habuerit, qui tonsuram secundum morem novissimum incipiendo, illius mutationem intellexisset antequam ad alteram pervenit partem: sic illum quoque secunda vice recensita versione, & opere ferme finito, animadvertisse, praesentem linguae Gallicae genium non respondere ei, qui viguisset, cum versionem ordiretur, ideoque triplicandum fuisse tentamen. Martial. VII, 82. *Eutrapelus tonsor dum circuit ora Luperci Expungitque genas, altera barba subit.* Similis interpretis cunctatoris mentio in T. 2. Menagianorum p. 18. *M. Patru a été quatre ans à traduire la premiere période de l'Oraison de Ciceron pour le Poëte Archias, encore n'a-t-il pas rendu ces mots:* quod sentio, quam sit exiguum.

2 Journal des Savans 1721, Jan.

et imaginibus pulcherrimis ornatus, folio magno. MStum etiam tale Gallicum in membrana servat Bibl. publica Ienensis, teste nobiliss. Struvio introduct. in notitiam rei literariae pag. 182. *Belgica* Glasemakeri versio Amst. 1663, 8, ut accurati interpretis, laudatur in Catalogo Bibliothecae illustris viri Gerhardi van Mastricht, pag. 717. Prodiit iterum Belgice Curtius Amst. 1728, 8, tabulis etiam in aes incisis exornatus. *Anglice* prodiit Curtius Lond. 1694. Recentior versio *Anglica* interprete Ioanne Digbaeo armigero, Lond. 1715, 12, duobus voll. nitido charactere typorum et 1726. Hanc Gallicae Vogelasii nihil cedere elegantia iudicant Memoriarum Trivoltinarum auctores a. 1716, p. 179. *Polonice*, Cracov. 1624 fol. *Russice*, ab *Elia Kopvewitz*, Moscuae 1710, 4. *Mémoires de Trévoux* a. 1710, p. 1098 et 1711, p. 1658. *Hispanice* a Gabriele de Castaneda a. 1534, fol. et novissime a *Matthaeo Ybannez de Segovia*, Madrit. 1699 fol.

De Epistolis Curtio suppositis.

De *Epistolis* Curtio suppositis ita Io. Frid. Gronovius in elencho antidiatribes Mercurii Frondatoris pag. 99. *Quis aestimabit scriptum nihili, cui docti viri nomen adscribitur? Quis Epistolas Q. Curtii, Pauli & Senecae amoebaeas, otiosorum & putidissimorum hominum figmenta, miratur, quia illustria nomina praeferunt?* Eas prodiisse adiunctas editioni historiarum Curtii Venetae 1502 fol. discimus e Bibl. Barberina. In Bibl. Kielmanniana Epistolas illas Curtii nomine editas primum Regii Lepidi 1500, 4. ab Ugone Rugerio sive de Rogeriis, Regiense, dominante Bononiae Ioanne II, Bentivolo traditur. Paucis foliis constant, divisaeque sunt in *libros quinque;* venditantur autem scriptae non a Q. Curtio Histori-

co, ſed a Curtio longe vetuſtiore Duce Romano, variisque aliis Romanorum et Carthaginienſium Ducibus, et Senatus Rom. nomine ad Curtium, et nomine Fabii, Lucii, Papyrii Cos. et Decemviri, Hannibalis, Perſici, Haſdrubalis, Ariolorum, Fauſtini, Iambuli, Poſtumii Decemviri, Quintiani Procos. Valgarii, Eulibii, Portii, Portiae, Sertorii, Alethis Regis Corinthi, Cincinnati, Hiſtilii, Numae Pompilii, Sertorii, Viridiani, Ennii Montani, Maſiniſſae, Manlii Torquati, Alexandri, Bruti Conſulis primi, Livii, Sextii, Antoniani, Appii Claudii, Pampiniani (Pompeii) magni, Iulii, Catonis Uticenſis, Parthici maioris, Fabii max. M. Curii, Fabricii, M. Attilii Reguli, Fulvii, Metelli, M. Marcelli, Samnitium, Scipionis Africani, Sulpicii auguris, Cambii adoleſcentis, Corneliae, Lupii Liribii. Libro quarto praefigitur oratio brevis contra aſſentatores et detractores. In MS. Bongarſiano apud Bernenſes e Sec. XV· reperiuntur harum Epp. L. tres, quarti autem tantum prima et ſecunda, deinde tres aliae varii argumenti. v. Sinneri Catal. Bibl. Bern. p. 361.

INDEX EDITIONUM Q. CURTII RUFI

AUCTIOR FABRICIANO

ET IN TRES AETATES DIGESTUS.

AETAS I *NATALIS*.

Auctores: Vindelinus *de Spira*, *Pomponius* Laetus, Ant. *Zarotus* & Barth. *Merula*.

1471 *Editio princeps*. Q. Curtius de rebus gestis Alexandri M. cui subiiciuntur Plutarchi apophthegmata laconica, Latine. Venet. per Vindel. de Spira, fol. In fine legitur:

> *Impressum formis iustoque nitore coruscans,*
> *Hoc Vindelinus condidit artis opus.*

.... eadem edit. ib. per eundem f. a. in calce legitur: Loquitur lector ad Vindelinum Spirensem Artificem, qui Q. C. reddit in lucem,

> *Vindeline, meae* (meus) *prius hic rediturus in auras*
> *Spiritu, & corpus linquet inane meum:*
> *Quam tua nobilitas, virtus atque inclyta fama*
> *Pectore labatur, candide amice, meo.*

.... [*Romana*] f. a. & l. per Ge. *Laver*, fol. min. Finis habet: *Finis gestorum Alexandri M. quae Q. Curtius Rufus vir Romanus literis mandavit. & Pomponius nostro tempore correxit. Ac Georgius Lauer impressit.*

1474 quae fuit apud Casp. Barthium, & adhibita Freinshemio.

1475 Mediol. 8. typis Christoph. *Valdarferi* haec editio Hambergero videtur curata esse.

1480 Mediol. impressit *Zarotus*, cura & imp. Io. *Legnani*.

1481 In fine legitur: Hos novem Quinti Curtii libros de rebus gestis Alexandri Magni regis Macedonum, quam accuratissime recognitos impressit Mediolani Antonius

Zarotus, opera, & impendio Iohannis *Legnani*, Anno Domini 1481, die 26 Martii, fol.

1490 Q. Curtius cum castigatt. Bart. Merulae. Venet. per Ioh. de Tridino. fol. (cf. S. Engel. Bibl. Selekt. vid. Philostratus).

1491 Veron. fol. per Ant. Zarotum, impendio Io. *Legnani.* Eius lectiones a vulgata diversas excerpsit Maittarius in ed. Curtii a se curata.

1494 Venet. fol. cur. Bartholom. *Merula*, quem Barthius scripsit *primum optimo auctori corrumpendo audaciae signum sustulisse.* Nos ad an. 1490 priorem Merulae editionem adnotavimus.

——— Historia Alexandri Magni regis Macedoniae. Impress. Argentinae. finita altera die Urbani. fol. memoratur in Bibl. Uffenbach. univ. T. II, app. p. 59 n. CLIX.

1497 de rebus gestis Alex. M. libri novem, quam accuratissime castigati a Barthol. *Merula.* Venet. per Ioh. *de Tridino*, alias *Tacuinum*, fol.

1502 eadem fol. accesserunt Epistolae Curtio suppositae; quae separatim interim viderant lucem Regii Lepidi 1500, 4.

1507 Florent. ap. Iuntas. 8.

AETAS II *ERASMO-ALDINA.*

Auctores: *Erasmus*, *Glareanus*, *Aldus*, Hadr. *Iunius*, Franc. *Modius*, Val. *Acidalius*, Matth. *Raderus*, & Tit. *Popma.* Supplementorum auctor Christoph. *Bruno*, inde ab an. 1545.

1508 fol. cum annott. *Erasmi*, Argentor.

1513 fol. *Tubingae*, apud Thomam *Anshelmum* Badensem; ex Veneta a. 1494 expressa, cum praefat. Barth. Merulae.

1517 Florent. 8. ap. Phil. Giuntam ex recognitione Lucae *Robiae*, cuius ad Alex. Acciaiolum praefatio post Petri Bargetani ad Robiam Hendecasyllabos praemittitur.

——— fol. Basil. per Beat. *Rhenanum*, cum notis Erasmi, Hutteni, Glareani, Hoeningeri, adiecta Alexandri Epistola ad Aristotelem de Indiae situ & mirabilibus.

1518 Argentorati ex aedibus Schurerianis fol. cum *Erasmi* annott. & Epistola ad Ernestum Bavariae Ducem.

1520 cum nonnullis lectionibus variantibus ex MStis exemplaribus ad calcem adiectis. Venet. in aed. *Aldi* & *An-*

dreae soceri, mense Iulio, 8. Plures libri etiam scripti in hac editione adhibiti sunt.

1524 Compluti, cur. Laurent. *Balbi Liliensis*, 4, quam editionem se nec vidisse, neque a quoquam descriptam reperisse testatur Fabricius.

1531 Anverp. 8.

1533 cum notis & ind. *Erasmi*, apud Sim. *Colinaeum*, Paris. 8.

1534 Basil. Thom. *Wolf.* c. notis *Erasmi* & Ulr. Hutteni floribus sive indice elegantiarum.

1535 Venet.

1538 Coloniae, ap. Io. Gymnicum, cum *Erasmi* notis, floribusque Hutteni.

1541 Lugd. Bat. ap. Gryphium, 8.

1542 Colon. 8. acc. praeter D. *Erasmi* Roterod. operam Huld. Hutteni flores.

1543 Paris. 8. repet. edit. 1533.

1545 Lugd. 8.

——— *Basil.* fol. apud H. *Petri*, dicata Alberto Comiti Palatino Rheni, utriusque Bavariae Duci, cum supplemento primorum librorum ex Arriano, Plutarcho, Iustino & Diodoro, per Christoph. *Brunonem*, nec non finis in quinto libro, & fragmentorum in decimo restitutione, Vita Alexandri a Ioanne Monacho scripta, & Epistola Alex. de Indiae situ, notisque Erasmi & Hutteni floribus.

1546 Antverp. ex offic. Io. *Loei*, curante Hadriano *Iunio*, qui antiquissimi codicis Schonhoviani lectiones diligenter adnotavit, & ex eo Curtium bene castigavit.

——— Lugd. cum Alexandri Epistola.

1547 Lugd. ap. Seb. Gryphium. 12.

1551 Lugd. ap. Gryphium, 12.

——— ibid.

1553 Paris. 8. repet. edit. Sim. Colin.

1555 Lugd. 12.

1568 Antverp. 12. cum vita Alexandri a Io. Monacho scripta & ab Angelo Cospo latine reddita.

1569 Lugd. parum accurata, ut Modio & Acidalio notatum.

1575 Henrici Glareani, cum eius notis, Basil. 8. nova partitione in libros XII inducta, & supplemento libri I ex Arriano, libri II e Diodoro addito, argumento etiam singulis libris. Eius opera parum probata fuit Acidalio, Modio & aliis.

1579 Curtius a Franc. *Modio* ad MSS. Codd. recognitus, cum eius notis, prodiit Colon. 8.

1584 Lugd. 12. apud Anton. Gryphium cum Christoph. *Brunonis* praefat. & supplementis, emendationibusque Franc. *Modii*, & variis lectionibus ex vetusto Codice Benedicti Theocreni, subiuncta etiam vita Alex. M. auctore Io. Monacho. Editio praestans & rarior. cf. Chr. Aug. Heumann. in sched. de libris anon. & pseud. p. 127.

1591 Colon. 8. repet. ed. 1579. optima, teste Fabricio, e Modianis.

——Lugduni, 8. ex Antonii Candidi typographia, una cum Plutarcho de vita & fortuna Alexandri, & Gnomologia Curtiana.

1594 Val. *Acidalii* notae in Q. Curtium Francof. 8.

1597 Lugd. form. min. cum praef. S. G. S. repet. ed. 1591.

——de rebus gestis Al. M. Macedonum regis historia, aucta nunc & locupletata, Lugd. ap. Paulum Frellon, & Abrah. Cloquemin. 12.

——Francof. cum Valentis *Acidalii* animadversionibus, 1594. Francof. excusis.

1601 Antv. 8.

1602 ap. Iac. Stoer. 12. Genev.

1614 repet. ed. 1602.

1615 cum synopsibus, & argumentis *Matthaei Raderi*, Monachii. 12.

——Lugd. 12. apud Paul. Frellonium. habet praeter Brunonis supplementa Curtii etiam alia e Biblioth. S. Victoris; cf. *Colomes.* Bibl. select. p. 487.

1621 Amst. ap. Guil. Ianssonum 16.

1622 Lugd. Bat. c. notis Titi *Popmae*, 12. (Popmae I) ed. laudata.

1623 Colon. e recensione *Raderi*, 8.

1624 ap. Ant. Candidum Lugd. 12. repet. ed. 1597.

1625 Lugd. Bat. cum notis T. *Popmae* & Io. *Loccenii*, ac Rutgersii Emendd. 12.

1628 cum Matth. *Raderi* S. I. Comment. Colon. Agr. fol. ed. praestans eruditione.

* ——Amst. ap. Io. Ianssonum. 16. cura Io. Is. *Pontani*, *quam ego*, inquit Freinshemius, *habeo pro emendatissima earum*, *quae hactenus prodierunt.* Subiuncta est diss. de aetate, qua floruit Curtius s. excerpta potius ex dua-

bus epp. I. Is. Pontani ad Ger. Vossium. Vult autem illum floruisse tempore Traiani.

1630 Colon. 8. repet. ed. 1623. cum *Raderi* notis, quae ante prodierant ibid. 1628 hoc titulo: Matthaei *Raderi* ad *Q. Curtii Rufi* de Alexandro Magno historiam prolusiones, librorum synopses, capitum argumenta, commentarii. Cum indice duplici. Coloniae Agrippae, ap. Io. Kinck. fol.

1633 Lugd. 12. cum notis T. *Popmae*, repet. ed. 1622. (*Popmae* II.)

——Lugd. B. Elzeviriana 12. perquam nitida & emendata.

1644 Amst. Ianson. 16.

1645 Genev. 16.

AETAS III *FREINSHEMIANA.*

Auctores: Io. *Freinshemius* idemque supplementorum scriptor, Ios. *Scaliger*, Christoph. *Cellarius*, qui nova supplementa scripsit succinctius, Henr. *Snakenburgius.*

1648 e recens. *Freinshemii*, Argentor. 8, 2 voll. *Prae ceteris*, inquit Fabricius, *laudandus est Freinshemius, qui Curtium accurate recensitum, minutisque sectionibus distinctum, cum variis lectt. commentariis doctis & copiosis, novis supplementis, locupletissimo indice vulgavit.--- In capite quarto prolegomenon, in quibus de Curtii aetate, dictione, editoribus disserit, alii etiam scriptores Graeci & Latini, qui res Al. M. literis consignarunt, recensentur, quibus non pauca addi possunt ex Reinesii Epistolis ad Hoffmannum, p. 311 seq.*

——Amst. 12 cum Loccenii indice philologico.

1649 Lugd. Bat. ex accurata recensione Nic. *Blancardi*, c. ei. comm. 8.

——Amstelod. c. n. Varr. editio Corn. *Schrevelii* I, 8.

1650 Amst. 12.

1656 Amst. 12 cum notis Loccenii.

1658 c. notis Varr. Francof. 8.

——Gothae 8, ex Andr. *Reyheri* editione.

* 1663 Q. Curtii Rufi de rebus gestis Alex. M. Historiarum quotquot supersunt libri, Iohannis Loccenii indice philol. nott. polit. illustrati. Amst. ap. Io. Ianson.

1664 Amst. cum notis varr. (*Schrevelii* II).

——*Monachii.* 12 sine notis.

1668 Francof. 8. c. n. Varr. (*Schrevelii* III.) Freinshemii commentarii, sed non integri, sunt adiecti.

——cura Andr. *Reyheri*, 8. Gothae.

* 1670 Q. Curtius Rufus de rebus Alexandri Regis Macedonum; cum supplementis, commentariis & indice locupletissimo Io. Freinshemii. Editio nova & accurata, ab ipso auctore paulo ante beatum suum obitum adornata, & in commentariis ac indice dimidia amplius parte aucta. Subnexa est indicis in dictos comment. appendix. Opera et Studio Ioannis Henrici Rapp. Argentorati. sumptibus G. A. Dolhoffii, & I. E. Zetzneri, 4. Haec editio praestat omnibus; multa vero habet ex Raderi Comm. desumta. Nos quoque eam prae aliis secuti sumus.

——cum emendationibus quibusdam Iani *Rutgersii*, & Iof. *Scaligeri* palmaria correctione loci lib. III Amst. 12.

——Amst. Elzevir. sine notis 24.

* 1673 (*Schrevelii IV*) c. notis sel. Varr. Raderi, Freinsh. Loccen. Blancardi &c. accurante C. S. (*Schrevelio*) M. D. Amstel. ex offic. Elzevir. 8.

1674 cum notis politicis Io. *Loccenii*, praemissa Ioach. Gesenii praef. Lipsiae.

1675 ex Freinshemii editione cum indice necessario, cura Io. *Gezelii*, Aboae 12.

1678 Q. Curtii Rufi de rebus gestis Alexandri Magni cum supplementis Freinshemii. Interpretatione & notis illustravit Mich. *le Tellier*. Iussu Christianissimi regis in usum Ser. Delphini. Paris. F. Leonard. 4. *In hac editione*, inquit Fabricius, *perquam incommodum est, quod capita aliter distincta sunt, quam in aliis editionibus*. Ceterum Tellerius in edendo Curtio Huetium adiutorem habuisse dicitur.

1681 c. notis polit. Io. Loccenii Lips. 12.

* 1684 V. c. n. Varr. Q. Curtii Rufi Historia Alexandri Magni, cum notis selectiss. Variorum, Raderi, Freinshemii, Loccenii, Blancardi, &c. Editio novissima, cui accessit locorum difficiliorum interpretatio. Amst. ex typographia Blaviana, sumptibus societatis. 16.

1685 cum notis *Loccenii*. Lipsiae. repet. edit. 1674.

——de rebus Alexandri Magni cum commentario perpetuo, & indice absolutissimo Sam. *Pitisci*. Quibus accedunt Mottevayeri de Curtio dissertatio; Io. Freinshemii supplementa; Figurae ex veterum monumentis ad historiam Alexandri illustrandam depromtae, & illarum exegesis; Alexandri genealogia & synopsis chronologi-

ca. Ultrai. ap. Franc. Halma, 8. (Pitisci I).
* 1687 Amst. cum supplementis Freinshemii & ind. rerum copiosissimo. ap. Henr. Wetstenium. c. figg. 8.
1688 *Cellarii* I. cum supplementis notisque Christophori *Cellarii*, Lips. 12. Tabulis geograph. & dissertatione de moribus Alexandri ornavit. Supplementa ipse scripsit Cellarius succincte & eleganter, quod vidisset, illa Brunonis sterilitate, & Freinshemium prolixitate laborare.
1690 Amst. Elzevir. 24.
1691 *Cellarii* II. rep. edit. 1688. 12.
1693 Pitisci II. cum eiusd. Comm. supplem. Freinsh. & figg. aen. Trai. ad Rhen. 8. De mendis typogr. & integris versibus in hac ed. omissis queritur Chr. Iunckerus.
1696 Curtius cum pluribus iconibus in aes incisis & variorum notis, Raderi, Bongarsii, Popmae, Salmasii, Gronovii, Loccenii & Freinshemii nitide excusus, Amst. 8. ap. Petr. van der Aa.
——— *Cellarii* III. Lips. 12.
1698 c. n. Rutgersii & Loccenii. Hamb. 12.
1700 I, c. n. Chr. *Iunkeri*. Dresdae 12.
1701 c. n. perpetuis M. Andr. *Stubelii* I. Lips. 12.
1702 Eadem, (II) sed omisso auctoris nomine, Amstel. 12.
1704 Coloniae, 12. sine notis.
——— c. supplem. & ind. tripl. Acced. Plutarchi de vita & fort. Alex. LL. IV. Colon. Munat. (Basil.) 12.
1705 Lond. 8. repet. edit. Paris. in us. Delph. 1678. 4.
1708 cura Chr. Iunckeri II. Lips. & Coburgi, 8.
——— Ultrai. 8. Pitisci II. Edit. 1693 cum nova tituli pagina.
——— c. commentario *Pitisci*, c. figg. 8. Hagae Com.
1710 Paris. 12.
1711 Lips. 12. repet. edit. *Cellarii* 1688, (IV) cui editioni suas in tironum usus notas adiunxit Christ. *Schoetgenius*.
1712 Rothomagi, 8.
——— Hildesii 12.
1714 c. nott. ad modum Minellii Lips. 12.
1715 cum notis Chr. *Iunkeri* III. Coburg. 8.
* 1716 Q. Curtii Rufi de rebus gestis Alexandri Magni Libri. Lond. ex officina Iacobi Thonson & Iohannis Watts. Editor est Mich. *Maittaire*, qui variantes lectt. ex Veronensi Codice anno 1491 impresso praemisit.
1718 c. nott. germ. Em. *Sinceri*, Aug. Vind. 8.
1720 eadem ibid. 8.

——— Germ. versus c. n. latin. Halae 8.

1721 *Cellarii* V. Lipſ. 12.

1722 c. n. Titi Popmae. Lugd. Bat. 8.

——— c. n. ad modum I. Minellii. Lipſ. 12.

1724 de rebus geſtis Alexandri M. regis Macedonum, libri ſuperſtites. Cum omnibus ſupplementis, variantibus lectionibus, commentariis ac notis perpetuis Fr. Modii, V. Acidali, T. Popmae, Ioh. Freinshemii, Ioh. Schefferi, Chriſtoph. Cellarii, Nic. Heinſii ſelectis & excerptis Ph. Rubenii, I. Rutgerſii, C. Barthii, Ioh. Loccenii, M. Raderi, Cl. Salmaſii, I. Fr. Gronovii, M. Tellierii, Chriſtoph Aug. Heumanni, itemque Iac. Perizonii vindiciis, & aliorum obſervationibus, auctioribusque indicibus. Curavit & digeſſit Henricus *Snakenburg*. Delphis. Adr. Beman, & Lugd. B. Sam. Luchtmans, 4. De qua editione ita Fabricius iudicat: In ea baſis textus facta eſt recenſio Freinshemiana ſecundum primam editionem, a qua ſine gravi & iuſta cauſa non diſcederetur, quod & paucis locis factum eſt. Libris ſcriptis uſus eſt tribus, uno vetere & bono, duobus recentioribus Voſſianis, excerptis e MS. altero, forte Florentino, lectionibus ab Heinſio in exemplo Veneto ſcriptis. Ab exemplis editis parum inſtructus fuit, nec habuit ullam Aldina priorem. Nempe vir doctus, ut ſaepe fit, ad edendum Curtium acceſſit, non, quia libros Curtii, & eius exempla antiqua, diu tractaſſet, & obſervaſſet multa, quibus ei prodeſſe vel corrigendo, vel illuſtrando poſſet; ſed quia a librariis opportunitas edendi oblata eſſet. Neque tamen haec editio contemnenda eſt, in qua quidquid boni ab ſuperioribus vel editoribus, *Modio* in primis, *Freinshemio*, *Acidalio*, in Curtii libros ſcriptum eſt, aut ab aliis viris doctis per occaſiones alias bene, vel ad emendandum vel ad explicandum, dictum reperitur, cum Vindiciis etiam *Perizonii*, item ſupplementa omnia edita, denique in capite, quae Freinshemius de aetate, vita, edd. Curtii ſcripſit, adſperſis etiam ſuis notis. Inter textum & notas interiecta eſt Lectt. Varr. collectio.

1726 cura Maittairii, Baſil. 12. repet. edit. Lond. 1716.

1727 cum Freinshem. ſuppl. & c. n. Cellarii, Hagae Com. 8, 2 tomi.

1730 c. n. ad modum Io. Minellii, Lipſ. 12.

1734 c. n. Germ. Sinceri, Aug. Vind. 8.

1737 c. notis *Cellarii*, Regiom. 12.
——c. comm. Cellarii & notulis Chr. Schoettgenii. Lipſ. 12.
1738 c. notis *Defingii*, Pedep. 8.
1740 c. notis ad mod. Minellii, Lipſ. 12.
——eadem ed. Amſt. 12.
1743 c. notis Loccenii, Brunsv. 12.
1745 c. commentariis Chriſtoph. *Cellarii*, & notulis Chr. *Schoetgenii*, Lipſ. 12.
——c. n Germ. Em. Sinceri. Aug. Vind. 8.
——Halae, 12. ſine notis.
1746 Berolini ap. Ambr. Haude, cura I. P. Milleri, cum verſ. Gallica Vaugelaſii. 8.
1747 cura Deſing. Pedepondi. 8.
——c. notis Germ. Em. *Sinceri*, Aug. Vind. 8.
1750 Eadem ibid.
1757 Pariſ. typis *Barbou*, 12. ſine notis.
——c. n. Germ. Em. Sinceri, Aug. Vind. 8.
1764 ex recenſ. *Valart*, Pariſ. 12. in uſum Delph. cum notulis, ap. Barbou.
1768 lat. & germ. Lemgoviae, 8.
1777 cum ſuppl. Norimb. 12.
1778 ad optimas editiones recuſa, Herbipoli & Fuldae. 8.

Editionem Curtii paraſſe vel curaſſe Io. Bapt. *Nicoloſium*, Siculum, in quo eum Geographicis inprimis notis illuſtraret, tradit Ant. Mongitor in Biblioth. Sicula T. I, p. 333. Moliebatur & editionem novam *Heumannus*, cui proluſit ſpecimine emendationum edito in Act. Erud. Tom. VII, ſuppl. p. 54, & in Parergis Criticis, quarum & ratio ab Snakenburgio habita eſt.

I. FREINSHEMII SUPPLEMENTA IN Q. CURTIUM.

I. FREINSHEMII

SUPPLEMENTORUM IN Q. CURTIUM

LIBER I.

ALEXANDRI, qui ademtum Persis imperium 1
in Graeciam intulit, vitam atque res gestas plurimi Graecorum memoraverunt. Ex quibus plerosque operum suorum spectatores, quosdam etiam socios atque ministros habuit: nonnullos, ut erat avidus mansurae post mortem gloriae, ad hoc ipsum evocavit, ut res suas traderent posteritati. Ceterum praeter ipsam rerum magnitudinem, innata genti fabularum cupido effecit, ut eorum complures monstris quam vero similiora proderent. fide autem dignissimi videntur Ptolemaeus, qui postea regnavit, et Aristobulus. Etenim exstincto iam Alexandro sua edentibus metus et assentationis causae decesserant, quibus fere narrandarum rerum veritas corrumpi solet: nam Ptolemaeum etiam regii nominis dignitatem mendaci historia polluere voluisse, quis crederet? Uterque autem cum multis ad res Alexandri pertinentibus negotiis non interfuerint modo, verum etiam praefuerint; verissima prae aliis tradere potuisse liquet. Quoties igitur consentiunt, ceteris antehabuimus: ubi in diversum abeunt, ex copia rerum ea potissimum secrevimus, quae diligenter inter se composita proxime ad rerum gestarum fidem videbantur accedere.

Quod etiam post aetatem Alexandri alios Graecorum secutos video, quibus aliqua veri cura fuit; et nuper ex Sicilia Diodorum. Nam qui ex Romanis animum ad historiam applicuerunt, ii patriis rebus contenti, externa neglectui habuere: quia victoris populi gesta componentibus neque maiestas rerum deerat; et plus utilitatis allatura videbantur in eadem republica degentibus. Quorum studium ut laude dignissimum arbitror; sic extra reprehensionem fore confido, si nostris etiam hominibus ostendam eum regem, qui unus omnium mortalium, intra brevissimum aevi spatium, plurimum terrarum occupavit. quo appareat, non forte neque temere res humanas ferri; sed plerumque fortunam pro moribus; neque diuturnam esse felicitatem, quae virtute destituatur. Igitur Alexandrum omnibus ingenii fortunaeque dotibus abunde auctum ornatumque fuisse comperio, quibus fatalem tantae potentiae virum oportebat instrui. Genus ab Hercule repetebant Macedonum reges; Olympias Alexandri mater initia suae gentis ad Achillem referebat. Puero neque incitamenta exemplaque gloriae, neque virtutis magister aut exercitatio deerant. quippe Philippus pater continuis bellis contemtam ante Macedonum gentem extulit, et coacta in ordinem Graecia, cunctis formidabilem fecit. Denique non solum operum post se gestorum fundamenta posuit; verum etiam cum decederet, Persico bello intentus, delectus habuerat, commeatus, pecuniam, exercitum paraverat; et Parmenionis opera iam Asiam aperuerat. Sed in eo rerum momento subductus est, ut et maxima gerendi belli subsidia filio, et plenam gesti gloriam

relinqueret: quadam fortunae induſtria, quam unus hic perpetuo obſequentem ſibi habuit. Cuius admiratione non poſtea modo, ſed ſtatim ab initio dubitatum eſt, rectiusne foret, non per Aeacidas aut Herculem, ſed ab ipſo protinus Iove, tanto homini divinae ſtirpis originem aſſerere. Ipſe quidem, cum Hammonem Lybicum adiret, eius filium ſe appellari voluit, ut poſtea trademus. Ceterum *draconem in cubili matris eius viſum, quem Iupiter induerit, eoque genitum fuiſſe Alexandrum*, multi crediderunt: *inſomniis etiam, vatumque reſponſis fidem generis factam: & cum Philippus Delphos ſciſcitatum miſiſſet, oraculo monitum*, ut Hammonem inprimis revereretur. Nec deſunt qui *fabuloſum id quidem, non tamen adulterium matris falſo iactatum* aſſerant. *Quippe pulſum Aegypti regno Nectanebum, non, ut vulgo arbitrantur, in Aethiopas conceſſiſſe; ſed cum adverſus vim Perſicam in Philippo maxime praeſidium ſperaret, in Macedoniam vectum, magicis praeſtigiis illuſiſſe Olympiadi, torumque hoſpitis temeraviſſe. Suſpectam quidem exinde Philippo, neque aliam tam intimam divortii, quod inter eos ſecutum eſt, cauſam, pro comperto poſtea fuiſſe. Etiam quo die Philippus Cleopatram domum deduxerat, Attalum ſponſae avunculum, Alexandro natalium dedecus exprobrare auſum, ipſo quoque rege ex ſeſe genitum negante: denique de Olympiadis adulterio non in noſtro ſolum orbe, ſed apud devictas quoque nationes, pertinacem rumorem obtinuiſſe. Verum velandae ignominiae repetitum ex antiquis fabulis de dracone commentum: idem enim olim de Ariſtomene Meſſenios, de Ariſtodama Sicyonios iactaviſſe.* Sane apud maiores noſtros de

Scipione, qui Carthaginem prior afflixit, eadem ferme fama fuit: ſimilisque divinitatis opinionem Romani modo principis ortus habuit. nam de conditore Urbis Romulo quid attinet dicere; cum nulla gens tam vilis reperiatur, quae ſui generis auctorem non faciat deum, aut deo editum? Ceterum Nectanebi fuga temporibus hiſce non congruit: ſexennis enim iam erat Alexander, cum ille ab Ocho victus, avitis opibus excideret. Nec ideo minus vanum eſt, quod de Iove fertur. Ipſa quidem Olympias, demto poſt mariti necem metu, aſſeverationem filii Iove ſe genitum credi volentis irriſiſſe dicitur, miſſaque epiſtola petiviſſe, *ne ſe, nihil tale commeritam, odiis Iunonis obiectare pergeret.* Antea enim ipſa maxime fabulam confirmaſſe creditur; proficiſcentemque in Aſiam Alexandrum monuiſſe, *ut memor originis digna tanto genitore capeſſeret.* Verum tamen oſtentis deum variisque praeſagiis inter conceptum editumque partum ſignificatum fuiſſe, quantus homo naſceretur, conſenſu traditur. Obſignatam Olympiadis alvum annulo, cuius ſculptura leonem praeferret, per quietem Philippus vidit. Cuius rei memoriam ſervavit Alexandria, quam in Aegypto conditam, aliquamdiu Leontopolim appellavere. Nam de Alexandri magnanimitate et robore ſomnium illud interpretatus erat Ariſtander peritiſſimus vatum, qui poſtea comes ei haeſit, ſacrisque eius praefuit. Qua autem nocte Olympias peperit, maximi per Aſiam nominis templum Epheſiae Dianae ignis hauſit. Intulerat eum cuiusdam hominis perditi furor; qui comprehenſus tortusque, non alia mente id commiſiſſe faſſus eſt, quam

ut magno aliquo facinore memoriam sui diuturnam efficeret. Ergo tam foedi exempli cladem non istius tantum aedis damno aestimavere Magi, qui tum Ephesi degebant; verum pro maioris ruinae praesagio habentes, totam urbem moestis implevere clamoribus: *exortam alicubi facem, cuius incendio, similem ob causam, totus olim Oriens conflagraturus esset.* Forte per idem tempus Potidaeam Atheniensium coloniam Philippus subegerat, cum et Olympia quadrigis se vicisse cognovit: et a Parmenione, quem in Illyrios miserat, maioris momenti nuntius venit, *fusis ingenti proelio barbaris, Macedonas prospere pugnavisse.* Exsultanti tam laeto ubique votorum exitu etiam de Olympiadis partu renuntiatum est: nec dubitavere vates, *invictum fore, qui inter tot victoriarum palmas nasceretur.* Ferunt tot simul prosperarum rerum cumulo attonitum regem, et invidiam Deum veritum, oravisse Nemesin, *ut hoc fortunae obsequium, modica aliqua calamitate ulcisci contenta foret.* Proditum etiam est memoriae, *in oppido Pella, duas aquilas in culmine domus, ubi puerum enixa erat regina, tota die persedisse. gemini per Europam Asiamque imperii augurium id fuisse*, post eventum facile interpretati sunt. *Terram quoque tum movisse, magnamque tonitruorum fulminumque vim erupisse coelo*, auctores habeo. Natus est autem, ut accuratiores tradunt, incipiente Olympiade sexta supra centesimam, praetore Athenis Elpine, A. D. XII. Kalend. Sextil. quem tum mentem Macedones *Loum* vocabant: quo tempore pop. Rom. quadringentesimum fere annum agens, vicinorum bellis exercebatur, et subiugando terrarum orbi quotidianis in-

2 crementis praeludebat. At Philippus auctus filio, de quo propter oblata tot omina ſpem ampliſſimam conceperat, in educationem curamque eius omnes cogitationes convertit. Quippe vir prudens et amans patriae, nihil molitionibus ſuis profectum facile ſentiebat, ſi rebus undique motis, hominem imperitum aut ſegnem Macedoniae poſt ſe relinqueret. ſuam quoque gloriam haud durabilem futuram, ſi maximarum rerum inſtrumenta, quae tanta induſtria parabat, ſucceſſoris inertia corrupiſſet. Leguntur inter epiſtolas eius, venuſtatis et prudentiae plenas, literae, quas tum ad Ariſtotelem, qui cum Platone exercebatur, Athenas miſit, in hunc fere modum ſcriptae. *Philippus Ariſtoteli ſalutem dicit. Certiorem te facio, filium mihi genitum eſſe. Nec perinde diis gratiam habeo, quod omnino natus eſt, quam quod te florente naſci illum contigit. a quo educatum inſtitutumque neque nobis indignum ſpero evaſurum, neque ſucceſſioni tantarum rerum imparem. Satius enim exiſtimo carere liberis, quam opprobria maiorum ſuorum tollentem, in poenam genuiſſe.* Neque fefellit eum opinio. Quippe puer Ariſtotele doctore diu uſus, ad res in ea aetate gerendas inſigne praeſidium ſibi comparavit. Sed haec poſtea acciderunt. interim conſtituti ſunt infanti nutritores atque paedagogi, Leonidas Olympiadis propinquus, et Lyſimachus Acarnan. Philippus nationis eiuſdem adiectus, qui valetudinem pueri regeret: Hellanicae (Dropidis erat filia, ex illuſtrioribus Macedonum feminis) corporis et morum recta temperie probatae nutricis munus demandatum eſt. Hac cura paucos intra annos effectum eſt, ut iam tum polliceri videretur eum re-

gem, quem poſtmodum exhibuit. nam et in puerilibus membris indomitus eminebat vigor; et eximiae indolis argumenta aetatem longe praevenerant. Excellens nativa et genuina venuſtate corporis, cultum aſpernabatur; *anxiam formae curam feminis convenire* dictitans, *quae nulla alia dote* aeque commendarentur: *ſi virtutis potiri contigiſſet, ſatis ſe ſpecioſum fore.* Fuit autem, cum adoleviſſet, iuſta membrorum proportione conſpicuus, artubus robuſtis, probeque compactis: vi tamen, quam ſpecie validior; quippe corporis eius habitus intra proceritatem ſtetit. Cutem habuit candidam, niſi quod in malis, itemque pectore, grato rubore ſuffundebatur: capillum flavum, leniter intortum: naſum aquilinum: oculos varios, nam laevus glaucus fuiſſe traditur, altero nigerrimo. Inerat autem ipſis occulta quaedam vis, ut ſine veneratione atque horrore quodam intuentium non adſpiceretur. Pernicitate pedum admirabili fuit; quam ut magnae in expeditionibus utilitatis, etiam rex non omiſit exercere, ſaepeque cum velociſſimis ſuorum curſu certare viſus eſt: patientia laboris ſupra fidem eximia; qua ſaepe una, difficillimis temporibus, ſibi exercitibusque ſuis ſalutem peperit. Exercitationibus crebris, et calidiſſima corporis temperie, adeo quidquid vitioſi humoris ſub cute colligi ſolet, expugnavit; ut ſuavem ex ore membrisque exhalaret odorem, eoque etiam tunicas, quibus uteretur, impleret: ob eaſdem cauſas, ut quidam putant, ad vinum iramque proclivior. Viſuntur adhuc imagines eius ſtatuaeque, ſummorum artificum opera. ne enim vulgarium ſculptorum pictorumve temeritate oris ſui honor ob-

solescerer, studiose cavit; *poenam* comminatus, *si quis iniussu suo conaretur.* Ergo abundante tum artificum copia, volentem unus Apelles pinxit, sculpsit Pyrgoteles, Lysippus et Polycletus aere duxerunt. *Citatiorem gressum Leonidae vitium fuisse*, ferunt; *ex ipsius consuetudine id haesisse Alexandro: quod postea, cum enixe vellet, corrigere non potuerit.* Equidem educationi plurimum tribui debere non infiteor; ceterum hoc quidem naturae potius adolescentis, quam assuetudini deputo. etenim in homine velocissimae mentis, necessum erat, ut ardorem animi, corporis etiam motus sequeretur. Quem adeo non in vitio posuere successores ipsius, ut etiam studiose aemularentur; simul depressiore in laevum collo, obtutum eius vibrantem, et elatiorem vocem imitati; cum animum non exprimerent. quippe plurimorum ex illis longa vita vix quidquam habuit dignum, quod cum huius pueritia compararetur. Neque enim quidquam aut loquebatur, aut agebat humile; sed dictis factisque par fortunae suae, vel etiam supra erat. Nam cum esset laudis avidissimus, non undecunque eam affectabat, sed optimis quibusque comparari gaudebat: ingloriam ex vilibus palmam intelligens, tantoque illustriorem victoriam, quanto quos vicisset pluris haberentur. Ergo dicentibus, *quoniam cursu plurimum valeret, debere profiteri nomen suum inter eos, qui Olympicis ludis certaturi essent, cognominis sibi regis exemplo; magnam ea re per Graeciam sibi famam comparaturum: Facerem*, inquit, *si reges haberem adversarios.* Quoties aut praeclara aliqua pugna Philippus vicerat, aut oppidum opulentum in potestatem redegerat; laetantibus

aliis, ipse haud obscure indolescebat. exceptaque vox est querentis inter aequales, *nihil reliqui facturum patrem sibi ipsisque, cum adolevissent.* quippe deperiturum gloriae verebatur, quidquid accessisset opibus: nec tam harum possessione, quam istius cupidine movebatur. Somni natura parcissimus, etiam arte vigilantiam adiuvabat. si quid occurrisset, quod seria meditatione dignum videretur; comprehensa pila argentea, brachium extra lectum porrigebat, ut in subiectam pelvim illapsa, excitato sonitu, torporem in somnum deficientis discuteret. Deos ab ineunte aetate magnifice coluit. Sacro quodam ita liberaliter thura flammis intulit, ut Leonidas, vir severus et parcus, profusionem istam non ferens, exclamaret, *sic adolebis, cum regiones subegeris, ubi haec nascuntur.* Cuius vocis memor, cum postea thuriferam Arabiam pacaret, multa odorum talenta misit Leonidae, cum mandatis, *ne posthac in deorum honoribus adstrictior esse vellet, quos intelligeret dona hilariter oblata tam larga manu rependere.* Animi sublimis et magna conaturi documenta mature dedit. Persis ea tempestate Artaxerxes, cognomento Ochus, praeerat. Eum Artabazus et Menapis satrapae, Memnonque Rhodius, egregius dux, bello lacessiverant; sed potentia regis oppressi, deserta Asia ad Philippum profugerant. His tum Alexander septenni minor mire delectabatur; crebroque de rebus Persicis interrogabat, nihil quidem puerile, et sordidum, sed *quibus maxime firmamentis opes regiae niterentur? quis armorum usus, quae audacia viris, quanta equis pernicitas esset? quot dierum itinere Macedonia distaret Susis? quae regi morum via, quaeque*

exercitatio corporis, atque opinio virtutis foret? Poſtea,
cum deprecante fratre Memnonis Mentore, cuius ſo-
rorem in matrimonio Artabazus habebat, cum exſu-
libus in gratiam rediiſſet Ochus, eosque a Philippo
repeteret; Alexander legatos eximiae in tantilla aetate
indolis admiratione ita perculit, ut unus eorum in
haec verba prorumperet: *Hic quidem puer Magnus eſt
Rex; noſter vero, dives.* Haec autem cum merito qui-
dem naturae ſuae debere videretur, haud minus inſti-
tutioni debuit. Nam pater ſatis gnarus, quantum Epa-
minondae commercium ſibi profuiſſet, quantoque
plura eloquentia, quam vi confeciſſet, ſumma cura
incubuerat, ut a tenera ſtatim aetate liberalium artium
ſtudiis probe imbueretur. Igitur Ariſtotelem, magni
nominis philoſophum, ingentibus praemiis evocatum
perpulit, ut etiam prima literarum elementa puero
traderet. Nec abnuit vir doctiſſimus, cum intellige-
ret, quantum eſſet a principio recte inſtrui multis im-
peraturum; fruſtraque contemni pro parvis ſine qui-
bus ad maiora profectus non eſſet. Variis deinde ma-
giſtris, ut alius alia arte excellebat, uſus, non modo
mentem egregiis implevit diſciplinis; verum etiam
corpus omnis generis exercitationibus, ad uſum bello-
rum, et patientiam laboris edomuit: ne tum quidem
vacuus, cum otiari videretur; quippe pila, vel ſalta-
tione virili, non tam laxabat animum, quam ſeriis
3 obſequiis membra praeparabat. Poſtquam deinde ae-
tas et ingenium pauliſper adolevit, iamque ſeverio-
ribus ſtudiis idoneus viſus eſt, revocatum, qui tum
apud Mitylenaeos agebat, Ariſtotelem continuo ſe-
cum habuit, donec poſt mortem patris rerum potitus,

in Asiam transiiceret. Quo temporis spatio quidquid a tanto praeceptore tradi potuit, perdidicit. Cognoscendae rerum naturae tanto avidius incubuit, quanto pertinaciore spe imperium universi orbis praeceperat. Cuius indagationem postea quoque adiuvit, plane regio et animo, et sumtu. Aristoteli, quo naturas animalium certius atque perspectius commentari posset, tota Asia Graeciaque parere iussit, quotquot venatu, aucupio, piscatuve vitam tolerabant, aut aliquam in eiusmodi negotiis peritiam assecuti fuerant. Constat in eius operis impensas octingenta talenta philosophum accepisse. Adeo autem cognitionem illam dilexit, ut in eam sumtum faceret, curamque impenderet, cuius fructum visurus non erat. Post centum annos capti sunt cervi cum torquibus aureis, quos addiderat, ut vel posteri cognoscerent, quanta fides habenda foret iis, quae de istorum animalium longaevitate ferebantur. Sublimioribus quoque disciplinis, quas *acroamaticas* appellant, eruditum fuisse, ipsius testatur epistola: qua queritur Aristotelem *dignitatem earum evulgatis praeceptis profanasse.* Et ille excusavit; rescribens, ita libros illos esse editos, ut haberi possint pro ineditis. nec enim quemquam sententiam ipsorum magnopere percepturum esse, nisi quae iis continerentur, iam antea didicisset. Idem, cum Rhetorica ab eo exigeret, solicite vetuit, ne aliorum etiam in manus pervenire pateretur. Neque enim minus honestis artibus, quam potentia ceteros praestare cupiebat: indignabaturque communicari laudem illam cum humillimis. Medicinae quoque studio imbutum ab Aristotele filio medici, ex gente As-

clepiadarum, fidem ipsius epistolae faciunt. Eam autem philosophiae partem, quae sibi aliisque probe imperare docet, ita coluit, ut magnanimitate, prudentia, temperantia, fortitudine, quam armis et opibus instructior, tantam imperii Persici molem subruere aggressus censeatur. Ipse quidem praedicavit, *non minus se debere Aristoteli, quam Philippo: huius enim munus fuisse, quod viveret; illius, quod honeste viveret.* Ingenium tamen ardens ambitione, nimia honoris gloriaeque praedicatione, quam inter genera bonorum referendam esse Aristoteles sciverat, elatum fuisse, ut non modo imperii prorogandi gratia bella ex bellis sereret, verum etiam deus haberi vellet, quidam non immerito credidere. Ceterum non solum imperante Alexandro eximio honore, maximisque muneribus affectus est Aristoteles; sed et vivo adhuc Philippo ingens institutionis suae pretium tulerat: impetrato, ut in ipsius gratiam patria instauraretur. Olynthios Philippus acerrimos hostes expertus fuerat; nam vicini Macedoniae, et potentia hactenus haud impares, aegerrime tulerant, sub rege bellicoso vafroque regni opes crescere, accolis perniciem, aut servitium allaturas. Ergo quo infensioribus animis certatum est, eo asperior victoria fuit. urbem captam direptamque solo aequavit Philippus; cives veniere. in reliqua etiam ditionis eorum oppida saevitum est. Inter quae Stagiram, unde Aristoteles genus ducebat, par calamitas obruerat. Eam tum regis permissu atque opibus ex integro condidit; restitutaeque leges tulit, quibus postmodum usa est. Ita quam stantem florentemque tot fortium virorum manus ab excidio pro-

hibere non potuerant; eam incensam atque dirutam unius civis excitavit ingenium. Quanti autem Aristotelem fecerit Philippus, hinc etiam aestimari potest, quod saepe filium monuit, ut sub tam idoneo magistro sapientiae gnavam operam daret; ne mox multa committeret, qualium causa ipse pudore et poenitentia angeretur. Igitur postea quoque maximis rebus intentus Alexander, non omisit magistrum venerari; crebroque per literas compellavit hominem, nec disciplinarum modo arcana, sed et morum remedia petiit. Atque ille rescripsit, quibus ipsius atque subditorum felicitati consultum opinabatur, *meminisset, tantam ipsi concessam esse potentiam, ut prodesset hominibus, non ut eos laederet. irae quoque*, in quam maxime praecipitem noverat, *modum poneret; neque enim irascendum inferioribus: parem autem ipsi esse neminem.* Ad postremum tamen animo iam elatior spernere eum coepit: praesertim cum ob Callisthenis exitum infestum sibi, et praeter sapientiae praecepta, etiam vindictae causa, ambitionem humanum fastigium despicientis, disputationibus exagitare crederet. Certe paulo ante mortem, Cassandro obiecta patri suo crimina purgante, exclamasse fertur, *Aristotelicae versutiae machinationibus instructum venisse, ut iustas aliorum querelas fallacibus argutiis eluderet.* deinde *utrique, si vera quae deferrentur comperisset, malum* minatum esse: tam vehementi vultu, ut diu post eius interitum, cum forte Cassander, tum rerum in Graecia potens, imaginem Alexandri Delphis positam intueretur, revocatus in periculi sui memoriam, toto corpore cohorruerit. Quae res Aristoteli etiam magnae

infamiae occasio fuit: quippe venenum, quo Alexander periisse creditus est, non alterius ingenio equinae ungulae inditum, et Babylonem deportatum, rumor suspicatus est. Adamavit et musicam, eique seriam initio operam dedit: donec contumeliosa interrogatione patris, *ecquid puderet tam scite canere?* velut artem suae maiestati indecoram, negligentius tractare coepit. Quo quidem tempore magistro chordam quandam ex artis praescripto pulsare iubenti, *quid autem referat*, inquit, *si hanc pulsavero!* in aliam intendens digitum. At ille, *nihil referre futuri regis, futuri autem citharoedi referre*, respondit. Delectatus deinceps est masculo cantu, cum molles fractasque modulationes ut perniciem morum aversaretur. Quo nomine maxime amplexus est Timotheum, artis eius professione celebrem. Ille enim accommodata ad ingenium illius scientia, modo, quem *Phrygium* appellant, ita aliquando eum rapuit, ut tanquam divino instinctu exardesceret animo, et, velut propinquo iam hoste, ad arma capienda prosiliret. Eloquentiae etiam sub Anaximene Lampsaceno studuit. quae res postmodum incolumitatem urbi attulit, cum Persarum opibus studentem Alexander diruere constituisset. Conspicatus enim Anaximenem extra moenia prodeuntem, nec dubitans, quin pro patria deprecatum venisset, *Graecorum deos* testatus est, *non facturum se quod petisset.* Quo audito callidus ille rogavit, *ut Lampsacum dirueret.* Ille et iurisiurandi religione adstrictus, et magis etiam praeceptoris olim sui sagacitate delinitus, gratiam delictorum Lampsacenis fecit. Comoedos ut instituto suo parum congruentia

tractantes, corrumpendiſque moribus natos, contemſit. Neglexit et pugiles, quamquam maximi tum in Graecia fierent. forte quod otioſos et ſaginae addictos, valida membra ſpectaculorum potius ludibriis, quam patriae neceſſitatibus commodare, non probabat. Reliquas artes, etiam quas ipſe non attigerat, impenſe fovit. Unde ex toto fere orbe paſſim ad ipſum confluebant, quicunque inſigni aliqua peritia praecellere ſibi videbantur : eique vel ingenii ſui monumenta dedicabant; vel exhibito artis ſuae ſpecimine, a munificentiſſimo regum, et cuius animo fortuna reſponderet, immenſas plerumque divitias conſequebantur. Etiam quos procul poſitos praeclara eruditio aut virtus commendabat, iis ingentia munera ultro largiri conſueverat. Igitur tantus ea tempeſtate doctorum atque ſolertium hominum proventus fuit, ut vix ulla aetas bonis artibus copioſior exſtiterit. Solent enim ingenia moresque componi ad principum mentem; omniſque fere temporum inclinatio regnantium infamia, vel decus eſt. Ex veterum 4
monumentis nihil antehabuit Homero; quem unum omnem ſapientiam, qua imperia conſtant, optime complexum eſſe autumabat. adeoque eum cordi habuit, ut Graeco cognomento *amator Homeri* diceretur. Libros eius ſemper ſecum ferre ſolitus, etiam cum quieſceret, una cum pugione ſub cervicali reponebat; *militiae ſuae viaticum*, et *inſtitutionem bellicae virtutis* appellans. *Achillem* praedicabat *felicem, quod tantum virtutis ſuae praeconem* inveniſſet. Reperto inter Damaſcenam praedam materiae curaeque exquiſitiſſimae ſcrinio, et diſquirentibus amicis, *cui-*

nam usui convenientissime destinaretur? ipse, *Homero*, inquit, dedicabimus, *ut pretiosissimum humani ingenii monumentum, elegantissimo etiam opere servetur.* Inde obtinuit, ut emendatissima poetae editio, quam magna cura comparaverat Alexander, *e narthecio* vocaretur. quippe scrinium illud, cum adhuc Persarum esset, unguentis et odoribus asservandis serviverat. Quidam prospere gestae rei nuntius, cum citato cursu ad eum ferretur, dextramque porrigeret, vultu maximae laetitiae notas praeferente, *Quid mihi nuntiaturus es tanto gaudio dignum*, inquit, *nisi forsan Homerus revixit!* Sed tum eo iam felicitatis pervenerat, ut propemodum exsatiatae gloriae nihil deesse putaret, praeter idoneum buccinatorem. Crebra autem lectione totum fere edidicit, ut nemo neque promtius eo familiariusque uteretur; neque exactius de eo iudicaret. Ex omnibus autem eius carminibus maxime probabat versum, quo boni simul imperatoris, robustique militis laudes Agamemnoni tribuuntur; eumque praecipuum virtutis incitamentum, et veluti morum suorum magistrum habuit. His itaque disciplinis imbutus, summae fortunae vim atque dignitatem egregie tutatus est; superbia et licentia, qua quidam sola principes agunt, abstinuit. Cultu curaque corporis haud multum supra privati modum eminens, virtute potius quam vestium ornatu anteire suos, imperatorium censebat: hilaris, humanus, affabilis; ut tamen contemtum excluderet: vino deditus, sed citra ebrietatem. nam si otium nactus esset, sermonibus magis quam compotatione tempus extrahebat. Voluptates ita contemsit, ut matri curam in-

iiceret, ne plane ad generandum inhabilis esset. Illud inprimis religiose tenuit, ne cuius thorum violaret. Quibus vitae morumque institutis diu inhaesit; magnumque et memorabilem regem egit: donec impetu quodam, et velut torrente fortunae convulsus et mutatus, pristinam animi moderationem paulatim exueret. Animi robur cum insigni dexteritate, magna patris et aliorum admiratione ostendit in equo bucephala; nam id nomen bubuli capitis figura insignitus acceperat. Plurimum tum equestri laude pollebat Thessalia; nobiliumque equorum greges multis locis alebantur. Eminebat tamen inter omnes viribus et specie bucephalas, quem Philonicus ex Pharsalia oriundus, maximo in illis regionibus principe dignum existimans, ad Philippum adduxerat, sedecim talentis venalem. Cum autem velocitatem equi obsequiumque experturi in campum descendissent; nemo amicorum satellitumque regis tractare eum potuit. quin insurgebat in omnes, et conscendere conatos ferocia exterrebat. Iamque pro indomito, et ob feritatem inutili, relinquebatur; cum suspirans Alexander, *Qualem isti equum perdunt, per mollitiem animi, & tractandi imperitiam!* Quo saepius repetito a patre increpitus, *quod ob negotium, quod emendare non posset, maiores peritioresque conviciis incesseret; Ego vero*, inquit, *emendabo, pater, si permiseris.* Atque illo subiiciente, *frustratus autem quam poenam pendes? Equi*, inquit, *pretium luam;* exortoque omnium risu, convenit, *ut victor equum patre emente haberet, victus amitteret pecuniam.* Tum Alexander comprehensis equi habenis, eum ita statuit, ut in adversos solis radios conversus,

umbram suam conspicere non posset: ea enim antea
exterritum acrius ferocisse observaverat. cumque ni-
hilominus aestuaret, iubam demulcens, dimissaque
sensim chlamyde, in saevientem adhuc insilit. Ille
parendi insolens cervicem et calces iactare, multaque
pervicacia contra frenum niti; denique proripere se
conari, et ingenti violentia cursum moliri. Spatiosa
et equitabilis planities suberat; ergo ferocientem
exsultantemque effusis in collum habenis, adactisque
calcaneis cum ingenti clamore in cursum permittit.
Ingens deinde campi spatium evectus, iam lassatum
et consistere volentem impellere non antea destitit,
quam exhaustum cursu, et labore domitum, man-
suetiorem iam mitioremque reduxisset. Descenden-
tem manantibus gaudio lacrimis complexus est pater;
osculoque capiti impresso, *maius imperium sibi cir-
cumspicere* iussit, *nec Macedoniae regnum tantam in-
dolem capere.* Posthaec bucephalas cum in ceteros fe-
rociam suam retineret, uni Alexandro mira submissio-
ne paruit; multorumque mox laborum atque discri-
minum socius, in proelio adversus Porum periit.
Dignum id argumentum visum est, quo illustrarent
opera sua nobilissimi artifices. duas ex marmore sta-
tuas equum domantis ostentant; Praxitelis et Phidiae
certamen. Alexandri eas imagines esse, quamvis am-
5 bigi possit, auctores haud obscuri crediderunt. His
atque talibus ingenii animique experimentis eam apud
Philippum existimationem nactus est, ut cum ipse
Byzantinos obsidione urgeret, idoneum iam credi-
derit filium, cui libera cum potestate Macedoniae cu-
ram committeret, annos omnino sedecim habentem.

Quo comperto Medarorum quidam, Thracia natio, Macedoniae fubiecta, opportunum defectioni, quam dudum agitabant, tempus adveniffe rati, confilia nudavere. Sed adolefcens oftentandae virtutis occafione laetus, cum ducibus a patre relictis propere in eos movit: victisque et eiectis rebellibus, urbem eorum varii generis convenis habitandam dedit: illi Alexandropolim ex nomine auctoris fui appellavere. Philippus eventu rei gaudens, ceterum folicitus, ne fuo arbitrio permiffus adolefcentis animus, maiora viribus cum exitio capefferet; evocavit eum, ut fe magiftro, ardorem prudentia temperare difceret: et in fubigendis Cherfonefi oppidis, ftrenua promtaque opera eius ufus eft. Ceterum cum ad Byzantium, validam urbem, haereret obfidio, civibus egregie pro libertate pugnantibus; *iifque Graeci barbarique, quibus incrementa Philippi fufpecta erant, certatim auxilio venturi* nuntiarentur; defperata victoria, id unum agitabat, quanam ratione quam minimo copiarum atque famae damno ab obfidione difcederet. Imperabat eo tempore Getis, Scythico populo, Atheas: qui armis Iftrianorum preffus, auxilium a Philippo petiverat, fpe adoptionis facta, fi feffis Getarum rebus fuccurreret. Idem cum hoftium imperator deceffiffet, belli metu liberatus, Macedonas vacuos remiferat, negans *vel ipforum auxilio, vel adoptione Philippi eguiffe; cui adverfus hoftes fatis propriarum virium, & in fucceffionem regni filius effet.* Eam barbari contumeliam ulturum ferens Philippus, omiffo Byzantio in Scythiam convertit agmen. Ubi conferto proelio, cum numero fuperiores Scythae effent, nec virtutis poeniteret, arte

Philippi Macedonibus victoria cessit. Cuius omne pretium pecorum equorumque maximi greges, et infirmioris aetatis sexusque captivi fuere: ceterae praedae nihil exceptum est. quippe opibus minime studebant Getae; sed quotidiano victu contenti, paupertatem inter vitae commoda numerabant. Ceterum cum ex Scythia regrediens, longo impedimentorum agmine, per Triballos iter faceret; illi opportunis locis occupatis transitum negabant, nisi praedae partem accepturi. Erant in exercitu Philippi mercenarii Graecorum milites, qui et ipsi, cum in discriminis partem venissent, commodorum exsortes haberi moleste ferebant. Inde orta seditione ad manus ventum est: tam acri certamine, ut multis utrimque cadentibus etiam rex sauciaretur; transfosso femore, eodemque vulnere interfecto equo: tanta vis adacti teli, tantaque virtus inferentis ictum fuit. Ibi tum ante omnes prosiluit Alexander, iacentemque clypeo protegens, irruentium in eum alios occidit, alios avertit in fugam. Ita filii pietate servatus est, abscedentibus qui oppressuri fuerant; eo promtius, quod interfectum crediderant: sic ipsi vulneris atrocitati vitam debuisse visus, mortis opinione mortem effugit. praeda inter consternationem amissa est. Ceterum ex vulnere claudicare coactus, cum initio eam corporis deformationem aegro animo ferret, memorabili ad posteritatem adolescentis voce monitus est, *non irasci vulneri, cuius opera ad singulos gressus suae virtutis admoneretur.* Satis iam gloriae potentiaeque Philippo quaesitum erat; satis etiam periculorum atque vulnerum pertulerat, si quietem pati posset ani-

mus ambitione vecors. Tributarios Illyriorum Macedonas, omnium non vicinorum modo, sed etiam longe ditissitorum dominos effecerat. Triballos subegerat: Thraciam habebat in potestate: multis Graecorum populis imperabat; alios metu, aut largitionibus tenebat obnoxios. Thessalos Daochus, Cineas, Thrasydaeus, cum Eudico et Simo Larissaeis; Arcades Cercidas, Hieronymus, Eucalpidas; Argivos Myrtis, Teledamus Mnaseas; Eleos Euxitheus, Cleotimus, Aristaechmus, regio iugo subdiderant: Messenios Philiadae liberi, Neon et Thrasylochus; Sicyonios Aristratus et Demaratus; Megarenses Ptoeodorus, Helixus, Perilaus; Euboeenses Hipparchus, Clitarchus, et Sosistratus, suae quique civitatis principes, conciliabant: Olynthum Euthycrates et Lasthenes prodiderant. Una Spartanorum civitas veteris disciplinae egregie tenax, et proditionis immunis fuit. Sed cum imperio totius Graeciae immineret, Atheniensium maxime opes morari destinata cernebat. nec deerant in civitate, qui res ad ipsum traherent: sed populus, qui omnia poterat, impellente Demosthene contra Macedonum opes nitebatur: crebrisque ut inter potentes vicinos contentionibus, ingenium Philippi callidum, audax, et ob dominationem fidei famaeque negligens cognoverat. Maxime urebat regem recens dolor, quod ad Byzantium, Atheniensium opera, spe sua excidisset: qui non modo centum et viginti navium classem obsessis auxilio miserant; sed et Chiis Rhodiisque eadem audendi auctores fuerant. Igitur dum percuratur vulnus in Triballis acceptum, omnia occulte praeparabat, quo Athenienses impro-

visus opprimeret. Exercitum retinenti obtentui erant Illyriorum nationes, quae ingenio feroces, et servitutis insuetae, impositum nuper iugum excutere tentabant. In eos Alexander missus, barbaris fusis fugatisque, eam de fortuna atque virtute sua spem, et reliquis fecit, et ipse concepit, ut iam sine patre rebus gerundis se parem existimaret. Haec per biennium gesta. Philippus autem praeparatis omnibus, quae olim destinaverat exsequi maturum ratus, exoptatissima occasione oblata, ante initium veris cum exercitu in Graeciam venit: convocatis etiam ex Peloponneso copiis sociorum. Quippe Amphictyonum decreto creatus erat imperator Graecorum, ut insolentiam Locrorum, qui Amphissam incolunt, castigaret: namque Cyrrhaeum agrum Apollini dicatum, Amphictyonum auctoritate contemta, colere perseverabant, ducemque ab his creatum, interemtis quibusdam, vulneraverant. Erat tum Philippo foedus cum Atheniensibus, sed parum in eo praesidii futurum arbitrabantur, si regi violandae fidei merces affulsisset. Igitur legatos ad ipsum mittunt, petituros, *ut pactis staret; aut certe ante ver adultum nihil hostile moliretur. deliberaturum interea populum Atheniensem, qua ratione controversiae*, quae inciderant, *componi possent.* Thebas quoque legationem decernunt, quae exposito *communi periculo*, hortaretur, *ut simul cum ipsis tutelam Graeciae susciperent.* Sed Philippus per hospites et amicos, quorum Timolaus, Theogitonque et Anemoetas plurimum apud cives suos poterant, Thebanos in amicitia Macedonum continuit. Ratusque si cum solis Atheniensibus futura res esset,

facile ſe ſuperiorem fore, victis ad Amphiſſam Locris eorumque ſociis; in Procidem raptim ducto agmine, Elateam finibus Thebanorum ſimul Athenienſiumque imminentem occupat, impoſitoque praeſidio, velut in belli ſedem, operibus munit. Eius rei nuntius noctu Athenas perlatus tanta trepidatione urbem implevit, ut cum primo diluculo populus in concionem veniſſet, invitante ex more praecone, *qui ſalutare patriae conſilium haberet, uti diceret*, nemo ſurrexerit. Donec Demoſthenes congruentia tempori diſſerens, perſuaſit, *ut e veſtigio claſſis & exercitus educerentur; & legati tum ad ceteros Graecos, tum inprimis ad Thebanos mitterentur.* in hanc ſententiam decreto facto, Chares et Lyſicles copiarum imperatores conſtituti, Demoſthenes legationis ad Thebanos princeps ire iuſſus eſt. Non feſellerat ea res Macedonis ſolertiam, ſatisque proſpiciebat, quanta belli moles oritura eſſet, ſi inter iſtos populos foedus conveniſſet. Quippe Athenienſium civitas tunc etiam opibus et auctoritate ſatis pollebat: nec Thebanorum aut potentia contemnenda erat, aut opinio. necdum exoleverat memoria Leuctricae pugnae, qua principatum Graeciae Lacedaemoniis extorſerant. Igitur ut et ſociorum confirmaret animos, et diverſae factionis machinationes praeverteret, Amyntam et Clearchum Macedonas eo miſit; addito, cuius eloquentiae plurimum fidebat, Pythone Byzantio: quem in concilio Boeotorum ita
locutum accepimus. *Si Philippo in Macedonia deſi-* 6
dente, Elateam Athenienſis exercitus haberet; neque vobis ullum cum rege foederis aut amicitiae ius eſſet: tamen dubitare non debeo, quin illius ſocietatem eſſetis

optaturi. quis enim illum tanta potentia, tantisque rebus gestis, civitati fama quam viribus validiori non praeponeret? Nunc autem cum illo, qui victricibus copiis velut vestibulum urbis vestrae obtinet, socio atque amico utamini; ab Atheniensibus multis veteribus atque novis iniuriis affecti sitis; horum amicitiam, neglecto rege, vobis suadere, profecto contumelia est, Thebani. Sed superbissimi mortalium sibi solis ingenium consiliumque superesse autumant; reliquos, & inprimis Boeotos (vobis enim prae ceteris insultant) ineptos & rudes esse, nec quae utilia honestaque factu sint, dignoscere. Itaque quo nihil est dementius, id se vobis persuasuros putant, ut ex ipsorum potius arbitrio, quam utilitate vestra hostes atque amicos habeatis; verbis confisi, in quibus omnis ipsorum vis est. Sed verba nemo sanus ante facta habuit; praesertim in bello. ubi res manu geritur, linguae promtitudo supervacanea est. Ut sibi diserti videantur, virtus & fortuna Philippi, tantis suis sociorumque viribus subnixa, plus poterit. Nec enim facile dixerim, stolidior an impudentior sit eorum postulatio. Intentatum Atticae fulmen excipite, Thebani: socio atque amico regi bellum cum exitio vestro facite, ut nos in tuto simus: vestros agros, vestra corpora obiicite, ne iniuriarum suarum vindictam ab Atheniensibus Philippus exigat. *Haeccine sunt postulata hominum, qui aut ipsi sano iudicio utantur, aut alios uti credant! Qui modo nullam premendi vos occasionem praetermiserunt; qui vos contumeliis, iniuriis, armis quantum potuerunt persecuti, vestras clades atque pericula felicitatem suam rati sunt: ii nunc a vobis petere audent, ut cum ipsis malitis, quam cum Philippo vincere. At iste hospes*

& alumnus vester, educatus in contubernio Epaminondae, clarissimi imperatoris, sanctissimique viri, cum ipsius moribus a tenera aetate caritatem urbis vestrae imbibit: vestras & Apollinis iniurias Phocensi bello ultus est, cum Athenienses odio vestri sacrilegis auxilia mitterent: iterum communi Amphictyonum decreto exoratus, eiusdem numinis contumeliam in Locros vindicavit: huc quoque profectus est, ut vestris commodis consuleret, non abscessurus, donec vos metu aemulae inimicaeque civitatis solverit. Id sive communibus consiliis viribusque lubet exsequi; non vetat, quo minus in praedae verius quam belli societatem veniatis; sive quiescitis, transitum concedite: ipse communium iniuriarum idoneus ultor erit, neque minus ad vos redibit emolumentum victoriae: greges, armenta, mancipia, quae ex hostibus capientur, maxima ex parte penes vos, ut vicinos, erunt: inde Phocensis belli damna sarcietis. Id magis ex usu vestro sit, an vestros agros uri, vestra oppida expugnari, incendi, diripi, vestras denique res agi ferrique, quod Athenienses optant, expendite. Nam iracunda res est suspectus immerito candor, quoque pronior benevolentia fuerit, acrioribus stimulis in vindictam agitur. Ceterum haec ita refero, non quo vobis ingratitudinem exprobrem, de qua nihil vereor; nec ut formidinem incutiam, qua nihil opus futurum existimo: sed ut Philippi in vos beneficia, & vicissim in illum vestra cogitantes, admoneamini, ea demum firma atque perpetua esse foedera, quae servari utriusque intersit. Quod si maiora sunt illius merita, vobis curae erit, ut mutuo in illum animo sitis: ille maximum laborum praemium putat, subvenisse Graeciae, pro cuius salute atque dignitate perpetua

cum barbaris bella gerit. Atque utinam illum Atheniensium furor ingenio suo uti passus esset, iam in Asia audiretis arma ipsius esse, quae nunc coercendis improborum motibus, invitus per Graeciam circumferre cogitur. Poterat quidem amicis Atheniensibus uti, nisi huic Demostheni, atque aliis quibusdam, qui imperitam multitudinem, ut expositum ventis mare, orationum suarum aura, quo volunt, impellunt, vectigalem se facere indignum, usuque & exemplo foedum existimasset. Quippe si apud illos honestati pretium esset, gratuito boni forent. Quibus honesta vendere mos est, si eadem flagitii merces detur, utilia a noxiis, recta ab inhonestis non distinguunt: lucro, non affectu virtutis aut patriae, neque deorum hominumve reverentia ducuntur. Nolite honesti aliquid aut egregii exspectare ab iis hominibus: vestris utilitatibus non moventur, qui patriae tam male consulunt. Implicare vos volunt iisdem calamitatibus, ex quibus modo Macedonum virtute atque fide liberati estis: tantoque maioribus, quanto formidabilior hostis futurus esset Philippus, quam Philomelus, aut Onomarchus fuere. Nam in precario imperio etiam boni ducis conatus haud minus cives quam hostes praepediunt: regum iussis nemo intercedit, nemo refragatur: unius arbitrio cuncti reguntur. In quo, quantum in rebus bellicis momentum sit, non ignoratis. Nec iam in uno corpore Macedonibus id praesidium est. Philippum etsi fatum auferret, Alexander regenerat. qui iam in adolescenti hac aetate, ea animi ingeniique documenta edidit, ut prope constet, summis imperatoribus parem esse futurum. Contra apud Athenienses pacis bellique arbitrium, quia penes omnes est, velut in medio positum audacissimus quisque ad se

trahit: impetu magis quam consilio cuncta aguntur: homines maligni suadent, imperiti decernunt: bellum sumitur animosius, quam geritur: foedera haud minori facilitate quam iunxere violant. Nam & cum Philippo foedus ipsis est. quod quam sancte servent, re ipsa declarant. nec enim pro se fidem violasse satis habent; nisi per ipsos latius serpat ista contagio. Vestra autem constantia, Thebani, qua non minus quam rebus fortiter feliciterque gestis magni clarique habemini, non sinit ambigere, quin multis experimentis cognitam regis amicitiam, semper infestae aemulaeque civitati praelaturi sitis. Neque vero averruncator malorum Hercules siverit, ut quem indigenam civemque deum praecipua religione colitis, eius sanguinem impio iniustoque bello persequamini. Nam ceteros quidem socios, quam amicitiae regiae non poeniteat, ex ipsis vos malo cognoscere. Haec Python. Auditi dein sociorum legati, prolixe commendato regis animo, petiverunt, ut ipsum potius Graeciae vindicem, quam perturbatores eius Athenienses sequerentur. At 7
Demosthenes facta dicendi potestate, Non ignorabam, inquit, istos Philippi mercenarios neque laudibus in ipsum, neque in nos conviciis esse temperaturos. nam qui pudorem consumserunt, quid loquantur aut faciant parum pensi habent, dum cupitis potiantur. Sed illi quidem, si bene vos novi, Thebani, spe sua egregie falsi, dignum virtute vestra, Graecorumque moribus responsum ad Macedonem referent: vos autem ad ea, quae nunc agenda sunt, animum diligenter advertite. nam vestrorum quoque negotiorum summam nunc agi ipsis rerum argumentis ostendemus, non verborum praestigiis, quibus isti vereri se dicunt ne capiamini. Sed quando sic pro

vobis sunt soliciti, ponant metum, nihil faciemus quo eloquentiores videamur. malam quandoque causam adiuvit facundia : ubi nudam veritatem spectari dicentis interest, verba nemo prudens appendit. Nec de Philippo laboramus; sit sane per nos qualem isti fingunt : sit etiam pulcher, eloquens, atque adeo in conviviis etiam hilaris. nam & hinc eum commendavere quidam ; adeo inanem verae gloriae fatebantur. Ceterum legatos eius miror ea civitati nostrae coram vobis obiecisse, quae si crimina sunt, non magis Atheniensibus, quam Thebanis, defendenda esse, in confesso est. popularis enim status incommoda exagitant : quae licet non ignoremus utrique, tamen regio dominatui merito praeferimus. Atqui illi sic locuti sunt, tanquam in circulis & conviviis Macedonum adulatione gratiam quaererent ; non apud liberam civitatem officio legatorum fungerentur. Scimus quidem regum regiorumque mancipiorum adversus gentes urbesque liberas pertinacia odia ; & simpliciter fecerunt isti, qui detegunt : sed eo magis adnitendum nobis est, Thebani, ut iura legesque nostras tueamur. Et optandum inprimis esset, ut qui rempublicam attigerunt, iis unum idemque pulcherrimum certamen foret, quinam rectius civitati suae consulerent, aut consulta exsequerentur : nemo communia commoda posthaberet privatis ; nemo acciperet munera ; nemo istorum exemplo patriam Philippo proderet. Verum, Thebani, nulli unquam non civitati modo, sed etiam homini, integra perfectaque felicitas obtigit : beatissimus habetur, cuius fortuna minimum ex adverso trahit. Malos autem nobis cives esse neminem fugit : ne vos quidem caruistis, aut caretis, Thebani : nam sine

to esset, non iam Elateae Philippus libertati nostrae plagas tenderet; sed de regno Macedoniae nobiscum decertaret. Habemus tamen & bonos; eosque plures malis, & potiores. Argumentum poscis? liberi sumus: non servimus Philippo, sicut tu, Python, Byzantios tuos servire voluisti; tu autem, Daoche, & tu, Thrasidaee, Thessalos regi vendidistis. Thessaliam enim servitute Philippi premi, videtis, Thebani, & nisi fallor, iuxta nobiscum ingemiscitis: Byzantium, quantum in Pythone fuit, idem manebat exitium, quod Olynthus perpessa est: nos liberavimus. Quippe Graeciae civitatem, cum maxime sociam atque foederatam, ille religiosus atque venerabilis assertor Graeciae nec opinantem opprimere aggressus fuerat. Haec est nimirum praeclara ipsius prudentia. calliditatem pro ingenio habet: periurium artem putat: perfidia tanquam virtute utitur. Aut dicat denique, quo alio pacto formidabilem illam potentiam nactus est: si Graecos fraudibus, insidiis, proditione non cepit; si barbaros etiam non auro magis quam ferro vicit; si denique cuiquam mortalium aut fidem dare gravatus est, aut datam fallere non sustinuit. Istis tamen ille Graeciae vindex, nos perturbatores sumus! Sed quid istos pudeat, qui sua crimina nobis obiectare malunt, quam non admonere vos eorum, quorum ipsi manifesti sunt? Si quis captorum munerum aut proditionis reus esset, illum tuendo, propugnando, legibus & poenis eripiendo, vestrum negotium ageretis: nunc alios accusando, in vos sententiam dicitis. Quod si ignari, quorsum ea res pertineret, id admisistis; prudentiam in vobis requiro: si scientes prudentesque; verecundiam. Pro mea, quique

in eadem mecum causa sunt, innocentia suffecerit, quod nos a Philippo nihil accepisse ipsi fatemini. nec enim si quid petivissemus, vacuos abire passus esset liberalissimus rex, ut a vobis quidem praedicatur. An qui vos corrupisse operae pretium putavit, nobis, etiam petentibus, non largiretur? At Thebanos modo monuistis, ne consilium eorum sequerentur, qui patriae male consuluerunt. Ego vero desino adversari illis, Thebani, si ita sentiunt: in ipsorum opinionem transeo; vosque quanto maximo potest opere hortor, oro, obsecro, perque vestram & communem Graeciae salutem obtestor, ut hoc ipsorum decretum amplectamini. Id si feceritis, neque pecorum atque armentorum gratia vos ipsos venire patiemini; neque ut ergastulis ager vester frequentetur, inter cetera Philippi mancipia Paeonibus & Triballis servietis. Nam isti greges & mancipia intueri vos iubent, egregia servitutis praemia; uxores, liberos, parentes, libertatem, famam, fidem denique & fas Graecorum vilia habere. Haec enim profecto perdidistis, Thebani, nisi fraudi violentiaeque Philippi una nobiscum resistitis. Quod si alienis laboribus tutos vos fore persuasum habetis, vereor ne magnopere decipiamini. Etenim (quod abominor) Philippo victore, cui dubium est, quin neque vos, neque quisquam Graecorum libertatem tueri possitis, (nam in fide Philippi multum reponere, eorum est qui perire velint;) ac si nos Victoria respexerit, quid ab hominibus, quos in extremo salutis atque dignitatis discrimine deserueritis, exspectandum vobis putetis, considerate. Nam quaecunque vobis sententia sederit, Atheniensibus certe omnia experiri, neque libertatem prius quam vitam

amittere decretum est. Quamquam etiam viribus non diffidimus: quibus si vestras sociatis, coniuncti utique superiores erimus hosti, cui singuli pares esse possumus. Non ignoramus potentiam eius Athenienses, quam olim nascentem augescentemque praevidimus; & , si ceteris Graecorum eadem mens fuisset, praecaveramus. Diu enim bellum cum eo gessimus, non de Amphipoli, aut Haloneso, ut plerisque credebatur; sed pro salute & libertate Graeciae: donec destituti ab omnibus, a nonnullis etiam oppugnati, pacem necessariam magis quam honestam fecimus. Sed nunc, opinor, praeses arcis nostrae Minerva, & Apollo Pythius patrium nobis numen, ceterique Graecorum dii aperuerunt oculos, & in vindictam avitae libertatis populorum suorum animos excitant. Certe Herculem non sine indignatione verba legatorum audivisse arbitror, Philippo stirpem ab illo deo repetentium. Ille enim agnoscat deus, omnium religionum contemtorem; Graecus, Macedonem; tyrannum, osor, punitor, exstirpator tyrannidis! Nullo enim alio argumento clariora sunt Herculis opera. at ille Graeciam dominatu premit; quibusdam etiam civitatibus domesticos tyrannos imposuit, Philistidem Oreo, Hipparchum Eretriae, Chalcidi Taurosthenem. Ergo iam Euboei, Achaei, Corinthii, Megarenses, Leucadii, Corcyraei nobis favent: alii fortunam spectant, quae hactenus unicum Macedonicae potentiae vinculum fuit, quo leviter abrupto, ultro dilabetur. Quippe Thessali, unde Philippo robur equitatus est, neminem unquam diu fovere: Illyrii ceterique Macedoniam accolentes barbari, quorum & natura ferox est animus, & indignatione recentis servi-

tii irritatus, si principia belli Philippo sequius evenerint, reliqua pro nobis conficient. Vos modo nobiscum acriter in hanc curam incumbite: sepositis interim contentionibus, quas inter vicinas urbes saepe levis occasio concitat. odia privata, post rem bene gestam, communis laetitia in benevolentiam vertet; aut cum porro insanire vacabit, cum dedecore forte damnoque utrorumque, sed tamen citra exitium resumentur. Neque dolos Philippi timueritis: modo promissis eius aures occludite; manus continete a muneribus. Si nihil ante libertatem habueritis, calliditas & largitiones frustra erunt. potentiam ut discordiae Graecorum extulerunt, ita consensus obruet. Quin & ipse, ut est temerarius, excipi potest: quod si accidat, nihil a ceteris est periculi. nam ipse gloriam atque dominationem; qui sub eo sunt, quietem expetunt. Nisi forte Alexandrum veremini: quoniam isti quidem ita vos contemnunt, ut idoneos putent, quibus etiam pueri nomen formidinem possit
8 *incutere.* Crederes alios repente factos Thebanos, qui modo regios legatos attente, atque etiam cum assensu audiverant, adeo in contrarium mutati sunt, ut Philippum hostem iudicarent, ni quamprimum suis sociorumque finibus decederet: Macedonicae factionis homines urbe pellerent: et Atheniensium copias eo reciperent. At Philippus inopinata Thebanorum defectione turbatus magis quam territus, insistere destinatis non omisit. Duobus levibus proeliis commissis, cum Athenienses successus non poeniteret; tandem utrique ad Chaeroneam Boeotiae oppidum totis viribus consedere. Graecos decora maiorum, et cura libertatis accendebant: Philippus egre-

giis copiis, totque bellorum victoribus fidebat. in se quoque non parum momenti collocabat, quod imperatoriis artibus ipse praecelleret; Graecorum celebratissimi duces iam decesserant. Theagenes Thebanis praeerat, modico militiae usu, neque satis firmus adversus pecuniam: Atheniensium quoque imperatorum virtutem atque peritiam ipse animo usuque rerum longe anteibat. Sed duorum potentium populorum in unum conversae vires, quorum auctoritatem Corinthii quoque aliique sequebantur, iniecerant curam, minima unius diei parte, de capite fortunisque omnibus dimicaturo. Ne Thebanorum quidem principes a pacis consiliis abhorrebant; sed Atheniensium ardor evicit, ut omnes Graeciae spes opesque unius proelii fortunae permitterentur. Alexander etiam immodicus animi testabatur patrem, ne tantam gloriae occasionem e manibus elabi sineret: eoque tandem impulso, primus in hostem impetum fecit. Pugnatum est acriter ambigua diu victoria, donec adolescens, quem cum delectis alteri cornuum praefecerat pater, summa animi viriumque contentione connixus, sacra Thebanorum cohorte, quae ex optimis constabat, loco mota, victoriae viam aperuit. Nam et Athenienses sociorum calamitate fracti, aestuque et vulneribus fatigati, non amplius sustinuere Macedonum impetum. quippe Philippus aemulatione, et pudore si filio adolescente deterior videretur, gravis intolerandusque incubuerat. Ita de libertate Graeciae ista pugna decretum est. Ceciderunt ex Atheniensibus amplius mille, supra duo millia capti fuere. sociorum quoque multi

aut pugnando mortem occubuerunt, aut vivi venerunt in poteſtatem victoris. Miſſus poſthaec Athenas Alexander *veniam delictorum pacemque Athenienſibus Philippum dare* pronuntiavit; *captivos etiam gratis reddere; nec vetare, quin occiſi tumularentur.* quippe rex intentus in Perſicum bellum, Graecorum fidem atque ſtudia, clementia et moderatione provocabat. Imperio tamen maris et inſularum Athenienſes exuit: in Thebanos immitior. quorum ſubita defectione in ſummum rerum omnium diſcrimen ſe adductum fuiſſe meminerat; nec iudicabat veteribus ſociis, poſt beneficia ſua cauſam fuiſſe contra ipſum cum Athenienſibus ſentiendi. Ergo cum urbem dedidiſſent; praeſidio Macedonum impoſito, interfectisque quos maxime inviſos ſuſpectosque habuerat, aliis ſolum vertere iuſſis, reductis ſuae factionis exſulibus magiſtratus et iudicia tradidit. Reliquos deinde populos, qui adverſus ipſum arma ceperant, eodem victoriae impetu perdomuit. Nec quiſquam tota Graecia praeter Spartanos et Arcades dominationis eius expers manſit: alios armis, alios impari ſocietate imperiis ſuis obnoxios habebat. Igitur conventu totius Graeciae Corinthum indicto, *de bello Perſis inferendo* diſſeruit. *obviam eundum eſſe barbaris; imperium orbis immani ſuperbia ſibi deſtinantibus, aut parendum ſemper, aut mature reſiſtendum eſſe. Nec enim hoc agi, bellum an pacem habeant Graeci; ſed utrum in hoſtiles agros id transferre malint, an domi accipere. Non veteres tantum iniurias vindicandas eſſe; ſed praeſens dedecus amoliendum, ereptis ex Perſarum ſervitute Graecis civitatibus, quae A-*

ſiam incolerent. Commodiſſime id fieri poſſe, dum compoſitis in Graecia rebus, univerſas vires in transmarinum bellum convertere liberum eſſet. Domeſticae etiam quieti ea ratione proſpectum iri, amotis occupatiſque longinqua militia, qui otioſi diſcordiis & audacia res turbare conſueviſſent. Conſtituerent igitur quo imperatore, quibuſque copiis bellum iſtud adminiſtrandum videretur. Non fallebat pleroſque quantum e republica peteretur : ſed armis amiſſam libertatem intempeſtivum videbatur verbis repetere. Nihil ergo dubitatum eſt, quin fauſtis acclamationibus *Philippus imperator Graeciae ad liberandum orbem terrarum in Aſiam proficiſci* iuberetur. Deſcriptae deinde ſingulorum opes; et quantum quisque militum, frumentique et pecuniae mitteret, in tabulas relatum eſt. Ducenta peditum, quindecim equitum millia promiſſa fuiſſe reperio; cum in eo numero neque Macedones, neque parentes Macedonibus barbari cenſerentur. Ceterum, ut ſine mixtura calamitatis nul- 9
la in rebus humanis felicitas eſt, res foris proſperas domeſticae turbae exceperunt. Animum coniugis olim, ut diximus, alieniorem Olympias moroſitate et arrogantia in dies magis magiſque avertebat. Inde *repudiatam* nonnulli tradunt : ego in eodem matrimonio manenti Cleopatram ſuperinductam comperio. Nec enim in tanto dedecore dulciſſimae matris, cuius pudor ad ipſum quoque pertineret (nam *ob ſtupri ſuſpicionem expulſam* addunt) interfuiſſet novercae nuptiis. interfuit autem, et demum poſt contentionem, quae in eo convivio exarſerat, matrem abduxit. Quippe cum avunculus ſponſae Attalus, poſt

longam compotationem ſpem male tegens, *orandos Macedonibus deos diceret, ut ex nova nupta legitimum regni ſucceſſorem Philippus tolleret:* Alexander in iram alioqui praeceps, et tunc iniuria irritatior, *nos ergo, ſceleſte, ſpurii tibi videmur?* inquit: ſimul calicem, quem forte dextra tenebat, in os illius impegit; ille quoque invicem coniecit poculum. Exorto tumultu, Philippus, qui in alio lecto accubuerat, eius diei laetitiam turbari moleſte ferens, enſe ſtricto Alexandrum petit: occideratque filium, niſi claudicantem ex vulnere pridem accepto greſſum, ira vinumque praepediviſſent. Prolapſus amicis ſubita re exterritis ſpatium dedit, ut precibus, et utriſque medios interponendo, Alexandrum eriperent. Nec minoris operae fuit illum exorare, ut ſalvus eſſe vellet. multiplici iniuria affectus ſibi videbatur; et quamquam *patris regisque* nomina, *naturaeque & gentium decreta* ingererentur, non abſtinuit, quin inſultans Philippo iuberet *intueri Macedonas egregium tranſmittendi in Aſiam belli auctorem, qui ex lecto in lectum tranſiliens procidiſſet.* Inde ſibi matrique iuxta timens, in Epiro, cui frater Olympiadis praeerat, eam reliquit; ipſe ad Illyriorum regem profectus eſt. Poſtea quoque cum reconciliatore Demarato Corinthio in Macedoniam reverſi eſſent; pervicacis ingenii mulier filium, ſuopte ingenio potentiae anxium, incitare non deſtitit, *ut quos poſſet, humanitate aut pecunia in amicitiam illiceret; & adverſus iracundiam patris, etiam affinitate potentium hominum ſe muniret.* Sane olim monuerat Philippus, ut affabilitate ſibi conciliaret hominum ſtudia; lar-

gitiones autem non usquequaque probaverat: etiam per literas increpito instituto eius, *quod benevolentiam auderet sperare ab hominibus, quos muneribus corrupisset. Falli qui regium id putaret: ministri & diribitoris officium esse.* Verum cum ipse *pecuniae omnia penetrabilia* iactaret, eaque haud minus saepe quam armis uteretur, non tam recta praecipiendi studio ita scripsisse visus est, quam metu, ne ab adolescente filio suis artibus oppugnaretur. Idem obiurgavit Alexandrum, quod Pexodori filiam, quam Aridaeo destinaverat pater, ambivisset, *degenerem, & fortuna, in cuius spem educaretur, indignum* appellando, *qui Carem barbarum, barbaroque regi subiectum, socerum optaret.* Sed ipse ut potentiam suam firmaret, nullam conditionem aspernatus erat, quin ex asperrima barbarie Illyrias Geticasque mulieres matrimonio iungeret. quamquam ex aliis etiam uxoribus pellicibusque complures liberos suscepisset. Quod cum Alexandro molestum accideret, urbane adolescentem corripuit; hortatus, *ut multos imperii aemulos habiturus, operam daret, quo omnibus melior praestantiorque, non ob Philippum patrem, sed ex suo merito rerum potiri videretur.* Cum autem ob has similesque causas crebra inciderent iurgia, nec abrupta semel benevolentia fido affectu coalesceret; ad extrema prolapsi sunt. praecipua Olympiadis violentia, in qua contumaciam sexus ingenium vastum et vehemens virili scelere in vindictam armabat. Stimulaverat ea fratrem Alexandrum, ut Philippo bellum faceret. Id ne alieno tempore excipere cogeretur, callidus rex, quamquam viribus plus poterat,

firmata per novam affinitatem gratia praevenire studuit, desponsa Epirotae Alexandri germana, Cleopatra. Ad istas nuptias celebrandas finitimarum gentium reguli, Graecarumque civitatum legati frequentes Aegas convenerant. id oppidum elegerat Philippus, non fine quodam omine eorum quae postea accidere: nam ibi Macedonum reges sepeliri mos erat. Ferunt etiam Apollinem Delphicum de bello Persico consulenti maturum interitum cecinisse. Sed ambiguum, ut mos oraculis, responsum Philippus ad barbarorum exitium blanda interpretatione traxerat. Alia quoque praesagia, quae tum nemo animadverterat, eventus monstravit. Erat inter custodes regii corporis Pausanias quidam, quem in solatium acceptae ab Attalo iniuriae, rex in eum dignitatis gradum provexerat. quippe Pausaniam Attalus mero onustum nefariis convivarum ludibriis exposuerat. Huius ultionem cum a rege peteret, honorem accepit. Etenim Philippus virum spectatae in bello fortitudinis, ad hoc nuper propinqua affinitate coniunctum punire adeo non sustinuit, ut insuper copiarum parti praefectum cum Parmenione et Amynta in Asiam praemitteret, opera eius usurus in expeditione Persica. Pausaniam autem rogatum, *ut ipsi temporibusque reipublicae dolorem suum condonaret*, comitate alloquii et honestiore stipendio placare conatus est. Sed adolescens maiorem contumeliae, quam beneficii rationem habuit: odiumque ab auctore iniuriae, in negligentem eius vindicem convertit. Cum iis etiam, quos infensos Attali domui, nec Philippo concordes esse noverat, consilia communicasse

non praeter rationem creditum eſt; poſtquam ab Olympiade parricidae in cruce pendenti coronam auream impoſitam nemo dubitavit, aliaque facinora perpetrata ſunt, ex quibus totius ſceleris ordo cauſaeque haud obſcure perſpicerentur. Dubia adhuc luce theatrum ingens hominum multitudo impleverat, ſpectatura ludos, qui ſuperiorum dierum ſpectacula luxu et magnificentia longe ſuperaturi dicebantur. Inter alia, quibus divitiis illudere ſolent opulenti reges, et fortunae ſuae magnitudinem non capientes, duodecim deorum effigies eminebant, in quibus artificum induſtria cum materiae dignitate certaverat. Tertiadecima Philippi thenſa acceſſerat; nulla in re ceteris vilior. Id mortalitatis faſtidium matura ultio conſecuta eſt: et ſucceſſu rerum inſoleſcentem, ſeque diis immortalibus aequantem, priuſquam indebito honore frueretur, fatum occupavit. Pauſanias theatrum intrare volentem obſervaverat: utque praemiſſis amicis, qui eum deduxerant, relictiſque a tergo ſatellitibus (nam in tanta omnium benevolentia nihil iis opus eſſe volebat oſtendere) ſolus ingrediebatur; percuſſor improviſus adſilit, gladioque barbarico, quem ſub veſte habuerat, latus nihil tale exſpectantis haurit. Hic fuit exitus maximi aetatis ſuae regum. Macedoniae regnum magnum ex inopi reddiderat: circumiectam barbariem domuerat: Graeciae impoſuerat iugum: tum etiam Perſico imperio imminebat. iam auxilia Graecorum coibant: iam in Aſiam transiecerant praemiſſi ab eo duces; cum in ipſo rerum gerendarum articulo, prolixum victoriae fructum ſibi pollicentem vita deſti-

tuit. Ita maxima quaeque in lubrico sunt; et audacissimas spes hominum quilibet ex improviso casus eludit. Olympias comperta morte regis Cleopatram Attali sorore genitam ad suspendium adegit; natum ex ea paucis ante patris necem diebus puerum in aenea pelvi torruit: in clientes etiam propinquosque eius atrocibus suppliciis saeviit, et occasione vindictae per muliebrem impotentiam crudelissime usa est. Sed Alexander, per cuius absentiam mater ista perpetraverat, tanquam salutare sidus, componendis tantis fluctibus tempestivus affulsit. Quippe erectis in spem libertatis Graecorum animis, quos Philippus oppresserat, et tumultuantibus in vicinia barbaris, ne Macedoniae quidem tranquillae res erant. Attalus haud spernendi exercitus praetor, ambitioso imperio mirum sibi favorem apud militum vulgus conciliaverat: principibus Macedonum propinquitate innexus, etiam Philotae sororem sibi desponderat: neque post tantas utrimque offensas inviso infestoque fides haberi poterat. Amyntas, quem fratre Perdicca genitum, data in matrimonium Cyna Philippus generum legerat, ad paterni regni successionem per Alexandri caedem adspirabat. Populi magna pars Olympiadis tyrannidem exosa, alii rerum novarum cupidine, varie in hunc aut illum inclinabant studiis: nec deerant, qui *Alexandro Aeropi filio restituendum dicerent fastigium, quod excluso legitimo regni herede, Amyntas prius, deinde Philippus, vi ac fraude invasissent.* Exercitus quoque variis ex nationibus compositus, ut cuique animus aut spes erat, discordibus consiliis et sermoni-

bus agitabatur. Contra Alexandro novum imperium, ac ſubito Philippi caſu nihil adverſus ingruentes motus proviſum erat: et quamquam indolis haud poeniteret; aetas ſpernebatur. Viginti annorum adoleſcentem tantae rerum moli humeros ſubiecturum, aut ſi recepiſſet, parem futurum non arbitrabantur. Etiam nervus gerendarum rerum pecunia defecerat; qua abundantes Perſae in omnem fere Graeciam corruptores miſerant: et ne quid malis deeſſet, Macedoniae maritima Tuſci piratae depraedabantur. Convocatis amicis, cum de praeſenti rerum ſtatu deliberatio inſtituta eſſet, non defuerunt qui cenſerent, *omiſſa Graeciae cura, quanta poſſet lenitate deficientes barbaros in officio continendos eſſe: poſtquam inteſtini motus conſediſſent, longinqua facilius compoſiturum.* Verum adoleſcens inſigni animi magnitudine, cauta conſilia pro ignavis faſtidiebat. *Perpetuo omnium contemtui obnoxium fore, ſi in principio regni impune ſe ſperni pateretur. ad omnem deinceps vitam pertinere, qualem de ſe opinionem in animis hominum incipiens imperator excitet. Philippi necem haud magis ſibi, quam rebellibus inexſpectatam accidiſſe: trepidantes adhuc, & conſilii incertos nullo negotio opprimi poſſe: per Macedonum cunctationem erigi ſeditionis auctores; & qui nunc etiam nutarent animis, tumultuantibus acceſſuros. Ita contra paratos confirmatosque anceps diſcrimen ſubeundum: nunc celeritatis magis, quam virium certamen eſſe. Quod ſi adverſus ſingulos audacia non eſſet; quid deinde futurum, ſi metum confeſſo omnes uno impetu ſuperfunderentur?* His deinde congruentia ad populum locu-

tus, adiecit, *effecturum se, ut cives hostesque fateri cogerentur, erepto patre corpus nomenque regis mutatum esse; consilium animumque non desiderari. Eam rerum conversionem nonnullos occasionem tumultuandi putavisse; sed brevi poenas daturos. Modo Macedones eosdem animos, eosdem lacertos sibi commodarent, quos tanta cum ipsorum gloria, tantoque victoriae fructu, patri suo per tot annos praestitissent. Id quo promtius alacriusque facerent, omnium praeter militiae vacationem ipsis concedere.* Consilium regis fortuna comprobavit. Non segnius, quam locutus fuerat, singula aggressum felicissimus omnium exitus secutus est. Et Amyntam quidem, patefactis quas ille struxerat insidiis, occupavit: Attalum per Hecataeum et Parmenionem sustulit. Ex iis, quos in Philippi necem consensisse rumor arguebat, unum Alexandrum Lyncestem exemit supplicio, quod imperium suscipienti adfuisset, primusque *regem* salutasset: ceteros occidit. Ea severitate suam salutem in vindicta Philippi muniri credebat; simul aboleri famam, qua ut conscius paternae caedis notabatur. Crebrae inter eos discordiae fidem suspicioni fecerant; et questum iniurias Pausaniam ad facinus confirmasse ferebatur: prolato ex Tragoedia carmine, quo Medea *pariter pellici suae, quique eam in matrimonium Iasoni tradidisset, & cuius in manum convenisset, idem exitium* minabatur. Verum ipse cum aliquando Darii epistolae responderet, invidiam in Persas transferre conatus est; *illorum auro percussores Philippo comparatos fuisse.* Quoque magis omnem culpae suspicionem extergeret, postremo vitae tempore magnificum Phi-

lippo templum exſtruere cogitaverat: id, inter alia in commentariis eius reperta, ſucceſſores neglexere. Cum autem ad perficienda quae animo agitabat, maximum in eo momentum poſitum arbitraretur, ut 11
Graeciae principatum, quem Philippus comparaverat, retineret; raptim exercitu ducto Theſſaliam improviſus irrupit. Suſtulerant animos Theſſalorum quidam, et inſeſſis ad Tempe anguſtiis iter ex Macedonia venienti occludebant. Quippe eas regiones Olympus atque Oſſa celebrati montes dirimunt: per quorum convalles Peneus amnis labitur, mira amoenitate ſolennia gentis ſacrificia meritus. Laetis utrimque nemoribus obumbratus incedit; multoque cum fremitu ruenti, ex vicinis arboribus avicularum garritus obſtrepit. Anguſta ſemita per quinque fere millia paſſuum protenditur, vix onuſto iumento ſufficiens iter praebens: quod adverſus quemcunque numerum hominum vel decem armati ſepiant. Sed ille qua minime perviae rupes exiſtimabantur, ſcalarum in modum exciſo montis Oſſae latere, circumitu penetravit; adeoque celeritate ſua cunctos exterruit, ut *omnia ei vectigalia reditusque, ſimul univerſae gentis imperium, quibus id legibus Philippus habuiſſet*, nullo iam repugnante decernerentur. Phthiam, quae generis ſui auctorem Achillem *protuliſſet, immunem eſſe iuſſit: eumque heroem expeditionis adverſus Perſas ſocium atque commilitonem eligere ſe* dixit. Ex Theſſalia Thermopylas petiit, publicum Graeciae concilium, *Pylaicum* appellant. ibi cum frequens per eos dies conventus eſſet, in locum patris Amphictyonum decreto ſummus Graecorum im-

perator creatus, *Ambraciotis ratam esse libertatem* iussit, quam nuper expulso Macedonum praesidio receperant: *ultro redditurum fuisse* dictitans, *ni paucis diebus ipsum anteverti ssent.* Exinde Thebis admoto exercitu, fractaque Boeotorum et Atheniensium contumacia, qui populi maxime suis consiliis obstiterant, *apud Corinthum Graecorum legatos occurrere sibi* iussit. Ibi confirmato Amphictyonum decreto, communi omnium sententia, in Philippi patris locum imperator Graeciae suffectus est: et in bellum Persicum auxilia decreta. Forte in eadem urbe Diogenes degebat, qui Cynico instituto spontaneam paupertatem amplexus, liberum et sui iuris animum opibus curisque praetulerat. Apricabatur ille in Craneo, Corinthi suburbio, ubi cupressorum lucus est. eo cum Alexander videndi eius desiderio venisset, optionemque faceret *quae vellet ab ipso petendi; parumper discedere* iussit regem, *ne solem interciperet.* Inopinatum responsum, hominemque, in quem in tanta sua fortuna ne beneficii quidem ius haberet, admiratus Macedo dixisse fertur, *Diogenem esse voluisse, ni Alexander esset.* Scilicet magnitudo animi, qui ex alto despiceret omnia, quorum causa reliqui mortales semetipsos cupide perdunt, non plane fallebat mentem acerrimi iuvenis; sed obcaecata cupiditatibus pervidere non poterat, quanto melius esset carere supervacuis opibus, quam habere necessarias. Ex Peloponneso Delphos invisit; Apollinem de eventu belli, quod moliebatur, consulturus. Sed virgo fatidica negabat *per eos dies adiri deum fas esse:* donec ipse eo profectus, vi corripuit virginem, et ad

templum traxit. Sed cum inter eundum illa patrium morem pertinacia regis victum reputans, exclamasset, *invictus es, fili; accipere omen* dixit, *nec alio oraculo sibi opus esse.* His rebus celeriter confectis in regnum regressus, summo studio in vindictam spretae Macedonum maiestatis incubuit. Iamque praeparatis omnibus, vere novo ex Amphipoli movens, adversus liberas Thraciae gentes, decimis castris ad montem Aemum pervenit. Magna Thracum manus iugum occupaverat, transitu prohibitura regem. castra plaustris in modum valli circumdederant; propulsuri in hostem, si vis inferretur. Alexander barbarorum astu cognito edixit militibus, *ut plaustris irruentibus, diducta phalange innoxia dilabi paterentur; aut, si deprehensi essent, humi strati, clypeis arcte commissis, testudine se protegerent.* Ita hostium dolus irritus fuit. magna plaustrorum pars per intervalla ordinum devoluta est; quae armatis incidere, clypeis impacta, suoque impetu subsilientia nihil ponderis ad obterendum habuere: omnisque illa tempestas citra noxam detonuit. Quo metu liberati Macedones, alacri clamore edito, impressionem faciunt. Procurrentes barbaros praegressi a dextro cornu sagittarii frequentibus telis incessebant. ita sine periculo phalanx in verticem enisa, ut primum aequo loco consistere potuit, haud ambigua victoria hostem nudum aut leviter armatum disiecit. Sed eadem res, quae barbaros in proelio prodiderat, in fuga adiuvit. armis haud sane onerati per nota loca facile dilapsi sunt. ita desideratis ex omni numero mille quingentis, ceteros fuga abstulit: mulierum

puerorumque ingenti multitudine, praedaque pro locorum conditione ſatis ampla, victor potitus eſt. Sic aperto montis Aemi tranſitu, in interiora Thraciae penetratum eſt. Lucus eſt in iis gentibus, quem Libero Patri dicatum priſca religione colunt. ibi cum Alexander barbaro ritu ſacrificans, vinum aris infunderet, tanta flammae vis erupit, ut ſuperato aedis culmine, in coelum emicare videretur. *eosdem gloriae fines regi oſtendi*, omnes credidere. Alia ſubinde res nuntiata prioris prodigii fidem affirmavit. In Thracibus, qui *Odryſae* appellantur, Libethrus mons et civitas eſt, Orphei natalibus inclyta: *eius ſacram effigiem ex cupreſſo fabricatam multo ſudore manaſſe*, qui viderant, ad regem retulere. De interpretatione ſolicitis Ariſtander exemit metum, *ad res Alexandri pertinere* aſſeverans, *quibus decantandis alumni filiique Muſarum multum deſudaturi eſſent.* Triballi valida natio trans montem Aemum colunt. in eos cum deſcenderet Alexander, rex gentis Syrmus in Peucen Iſtri inſulam confugerat, expeditione Macedonis multo ante comperta; ſeque et quidquid aetate vel ſexu invalidum erat, obiecto amnis munimento tuebatur. Quippe Alexandro paucae naves erant; et in aſpera praeruptaque ripa difficilis exſcenſio, ab hoſte intento validoque haud aegre impediebatur. Ita Macedones re infecta diſceſſerunt, contenti illata paucis ante diebus clade. nam priuſquam eo proceſſiſſent, alium Triballorum exercitum adorti, vix quinquaginta ſuorum amiſſis,
12 tria hominum millia occiderant. Syrmo rege nequidquam oppugnato, in Getas convertit impetum,

qui in ulteriore ripa quatuor equitum, decem peditum millia inſtruxerant. Id periculum non tam ex uſu belli ſumſit, quam cupidine famae; ut *maximum Europae flumen, defendentibus ferociſſimis gentibus, tranſiviſſe* gloriari poſſet. Igitur equitibus, quotquot capere navigia poterant, impoſitis, pedeſtrium copiarum partem lintribus, quorum ibi magna erat copia, alios utribus transduxit. Improviſa Macedonum impreſſione (quippe tranſmittentes nox, et in ripa quam petebant, denſa frumenti ſeges texerat) territi Getae vix primum emiſſi equitatus impetum tulere. Ut deinde cum phalange Nicanor ſucceſſit, effuſo curſu urbem quatuor ferme paſſuum millibus a flumine diſtantem petiverunt: mox, inſtante Alexandro, avectis coniugibus liberisque, quot eorum equis eripere potuerant, ceteros relinquere victori. Eos rex Meleagro et Philippo abducendos dedit: exciſaque urbe, et in ripa fluminis Iovi Herculique et ipſi Iſtro, qui tranſeunti propitius fuiſſet, aris conſecratis, eodem die reduxit exercitum, incruenta victoria potitus. Venerunt deinde finitimarum gentium, Syrmique regis oratores cum donis, quae apud ipſos in pretio habentur. Germani quoque, qui uſque a fontibus Iſtri terras ad ſinum Adriaticum ſpectantes habitant, legatos miſerant. Nam Iſter in Germania oritur: ipſi patrio vocabulo *Danubium* appellant. Magnitudinem corporum animorumque alacritatem admiratus Alexander interrogavit, *quidnam omnium maxime vererentur?* putans ſuam potentiam formidabilem ipſis eſſe, eamque ſe confeſſionem expreſſurum. illi *nihil*

se magnopere vereri respondèrunt, *nisi forte, ne coelum in ipsos rueret. ceterum virorum fortium amicitiam plurimi facere.* Perculsus improviso responso paulum reticuit; deinde hoc unum effatus, *Germanos arrogantes esse*, foedus, ut petiere, iunxit; Syrmoque et reliquis pacem dedit: satis gloriae ea expeditione partum existimans, et in Persicum bellum animo conversus, unde cum leviori discrimine longe maius operae pretium exspectabatur. Taxasse id avunculum eius Alexandrum constat, cum paulo post bello in Italia gerendo fatigaretur: nam *inaequalem utriusque sortem questus, sibi cum viris pugnam evenisse* dixit, *Macedoni cum mulieribus.* Ceterum regulos Thracum, quique alii ad res novandas opibus aut animis idonei videbantur, specie honoris, tanquam commilitones adversus Persas adsciseceret, abduxit; capitaque ademit factionibus, sine principibus nihil ausuris. Per Agrianos et Paeonas Macedoniam repetenti Illyriorum motus nuntiatur. Bardylis ex carbonario multarum in eo tractu nationum rex, etiam Macedoniae gravis incubuerat, donec magno proelio a Philippo victus, atque instaurato deinde bello fractis omnino viribus, in ditionem victoris concederet. Atque ille iam obierat, vita ad nonagesimum aetatis annum producta: ceterum filius eius Clitus *opportunum recuperandae libertatis tempus advenisse* dictitans, *dum asperrimarum gentium armis Alexander trans Istrum attineretur*, populares ad arma capienda impulit: inita societate cum Glaucia rege Illyriorum, qui Taulantii vocantur. Autariatae alia natio iter facientes Macedo-

nas aggressuri fuerant: sed Langarus Agrianorum rex Alexandro fidus, petiit *ut sibi curam iam permitteret: sese domi eorum tantum negotii ipsis comparaturum, ut animum a vexandis Macedonibus ad sua tuenda conversuri essent.* Collaudatum donisque magnifice cultum iuvenem dimisit rex; etiam sororis Cynae nuptias pollicitus, quam ex Illyria muliere susceptam Amyntae in matrimonium dederat pater. Et Agrianus quidem promissam operam praestitit; sed morbo correptum, ne pacta mercede frueretur, brevi consecuta mors praevenit. Ita cohibitis Autariatis sine certamine Pelium perventum est, Dessaretiae oppidum, Eordaico flumini imminens. Speciem pugnam expetentium praebebant hostes, et velut manus conserturi extra praesidia sua ferociter procurrerant. sed priusquam proelium committi posset, refugerunt; licet opportuna loca, silvisque et collibus impedita praecepissent. Foedum ibi spectaculum Macedonum oculis obiectum est. tres pueri, totidemque puellae cum tribus nigris arietibus confusa strage iacebant; quos barbari sacrilegio sacro diis suis immolaverant, quo pugnaturis audaciam inspirarent. Sed vindex numen scelestis mentibus pro virtute vecordiam iniecit. Rex intra moenia compulsos ducto exteriore muro intercludere statuerat; cum postridie cum magnis Taulantiorum copiis Glaucias advenit. ita spe capiendae urbis abiecta, quomodo tuto discederet, cogitabat. Interim Philota cum iumentis castrensibus, et praesidio equitum frumentatum misso, comperit *suos in discrimine versari;* quippe Glaucias colles campo circumdatos

occupaverat, in occasionem gerendae rei intentus. Igitur adversus oppidanorum eruptionem parte exercitus in castris relicta, cum ceteris copiis impigre profectus est; territisque Illyriis, suos recepit incolumes. Ceterum iter facturo maximum periculum imminebat. hinc flumen, inde praerupti arduique colles viam coarctabant, relicto itinere, quod multis locis vix quaternos armatos caperet: montium iugis Clitus atque Glaucias sagittariorum et funditorum cohortes magnamque gravis armaturae manum imposuerant. Alexander ducentis equitibus ante utrumque phalangis cornu collocatis, imperat *ut erigerent hastas; mox signo dato versus hostes tanquam impetum facturi, infestas protenderent, modo in dextrum, modo in sinistrum latus invicem conversi.* Suspensis eo commento hostibus, phalangem raptim progressam nunc in plures acies diducit, nunc divisam colligit; ad extremum cuneo facto, in laeva Illyriorum praesidia strenue infert. Illi celeritate et peritia Macedonum in stuporem versi, desertis quos tenuerant montibus, versus urbem refugerunt. Pauci restiterant in edito colle, qua iam transierat Macedonum agmen: iis deiectis, Alexander duobus fere millibus Agrianorum sagittariorumque locum capit; phalangi, quam flumen transmittere iusserat, praesidio futurus. Ea re conspecta universa hostium multitudo iter ad montes arripuit; eo consilio, ut transiecta gravi armatura, extremum agmen, in quo ipse rex transiturus erat, adorirentur. Ille nihil territus, venientes fortiter excipit: simul phalanx sublato clamore, quasi iterum transmisso amne subsidio suis

itura, metum incuſſit hoſti. nam rex quae evenerunt futura ratus, praeceperat, ut in adverſam ripam delati ſtatim aciem inſtruerent, laevum cornu, quod a flumine hoſtibusque propius aberat, in ſpeciem multitudinis quantum poſſent explicantes. Itaque cum univerſum exercitum incumbere ſibi putarent Taulantii, pauliſper retroceſſerunt. Id ſpatium nactus Alexander, ſuos raptim ad flumen ducit: quo ubi ventum eſt, ipſe inter primos tranſgreditur; et cum eos qui agmen claudebant reverſus hoſtis urgeret, machinis diſpoſitis, quae trans amnem miſſilia ſpargerent, eum ſubmovit: ſimul qui iam ingreſſi flumen erant, e mediis aquis tela coniecere. ita nemine deſiderato ceterum iter quietum habuit. Triduum interceſſerat; cum *hoſtes tanquam fugato Macedone metu vacuos, paſſim nullo ordine tendere, neque more militari vallum foſſamve pro caſtris habere, neque vigilias & ſtationes obire* nuntiatur. Igitur aſſumtis ſagittariis Agrianisque, et ea Macedonum militum manu, quam Perdiccas et Coenos ducebant, noctu ſuperato flumine, celeriter ad eos contendit; reliquo exercitu ſequi iuſſo. nec exſpectato eo, ne occaſionem mora conſumeret, levis armaturae militem praemittit: mox ipſe cum ceteris impetu facto ſemiſomnos et inermes magna ſtrage afficiunt; multos vivos capiunt; reliquos coniiciunt in fugam, et ad Taulantiorum uſque montes perſequuntur. Clitus in ea conſternatione in oppidum Pelium ſe recepit; deinde ſive munimentis urbis, ſive ſuorum animis diffiſus, incenſa urbe, in Taulantios exſulatum abiit. Interea per univerſam Graeciam diffuſus rumor, *Ale-* 13

xandrum in Triballis cecidisse, omnes Macedonicis opibus adversos in spem rerum novandarum erexit. Ea quoque in rebus humanis haud postrema calamitas est, quod utcunque levi auctori, quae facta optamus, tam enixe creduntur, quasi veritati vim afferre possit pertinax et impatiens rationis opinio. Repertus est qui *se inspiciente circumventum regem*, et, quo minus ambigeretur, *se in ea pugna vulneratum esse* affirmaret: id pronis auribus acceptum vulgatumque, civitati Thebanorum extremae calamitatis initium exstitit. Quippe eo nuntio exciti quidam exsulum, quos a Philippo eiectos diximus, ducibus Phoenice et Prothyte, praefectos Macedonum qui Cadmeam obtinebant, cum nulla doli suspicione extra arcem progressi essent, obtruncant: civibus ad speciosum liberandae patriae titulum strenue concurrentibus, praesidium obsident; et duplici vallo fossaque, ne commeatus aut auxilia submitti possent, circumdant. Legatis deinde supplicum habitu circum civitates Graeciae missis orabant, *ne deesse vellent indigne ereptam libertatem repetentibus*. Et Demosthenes quidem veteri in Macedonas odio Athenienses permovit, ut auxilia promte decernerent. missa tamen non sunt, quia subito Alexandri adventu perculsis exspectanda fortunae inclinatio videbatur. Demosthenes privatis copiis Thebanos adiuvit, magnumque armorum numerum gratis subministravit. quibus perarmati qui Philippo adimente sua amiserant, Cadmeae praesidiariis acriter institerunt. Peloponnesiorum haud invalida manus ad Isthmum convenerat. ad quos cum Antipater, quem interim, dum

abesset, Macedoniae praefecerat rex, misisset petitum, *ne contra commune Graeciae decretum cum professis Alexandri hostibus consilia miscerent*; nihilominus Thebanorum oratores admiserunt. Cumque vulgus militum misericordia permoveretur, dux eorum Astylus, Arcas genere, moras nectebat; non tam incepti difficultate territus, quam per avaritiam, ut a festinantibus et necessitate anxiis maius stipendium acciperet. Decem talenta poscebantur: ea cum Thebani non conficerent, a Macedonicae factionis hominibus oblata sunt, ut quiesceret. Ita de Arcadum auxiliis Thebanorum spes in nihilum recidit. Alias tamen ex Peloponneso copias, ne adversus Thebas militarent, pecunia Demosthenes avertit. Namque trecenta talenta a Persis accepisse dicebatur, quis ad facessendum Alexandro negotium uteretur. His ita nuntiatis, Alexander praeter Eordaeam et Elymiotin rupesque Stymphaeas et Paryaeas rapit exercitum; septimoque post die quam a Pelio movisset, Pellenen Thessaliae oppidum pervenit. Post sextum deinde diem in Boeotiam venit; mox Onchestum, sex circiter passuum millibus a Thebis distantem processit. Inter haec Thebani maiore animo quam consilio administratis rebus, omnium ignari agebant; nec dum intra Pylas esse credebant Macedonum copias: ipsum vero regem adventare adeo fidem superabat, ut *potius alium Alexandrum Aeropi filium exercitui praeesse* contenderent. Rex ad fanum Iolai positis castris, quod ante Proetidem portam est, poenitentiae eorum locum dare constituerat; cum illi eruptione facta, in stationes Macedonum invecti, quosdam in-

terficiunt, alios loco pellunt, donec ad ipsa iam castra suggressos emissa regis iussu levis armatura reiecit. Postero die ad portas, quibus in Atticam euntibus iter est, promoto exercitu, ut suis in arce conclusis praesto esset, adhuc cunctabatur, et si poeniteret, erroris veniam ostentabat. Sed quibus pax placebat, potentia exsulum, eorumque per quos revocati fuerant, opprimebantur: qui, nulla spe salutis reliqua si Macedones urbe potirentur, patriae ruinis obrui malebant, quam illius incolumitatem suo interitu emere; et ex Boeotarchis nonnullos in consilium traxerant. Quantaque hominum vecordia fuerit, vel hinc cognosci potest, quod Alexandro postulante, *ut defectionis auctores dederent, duobus capitibus omnem civitatis noxam expiaturi*, ipsi vicissim Philotam et Antipatrum principes amicorum regis deposcere sint ausi, et per praeconem pronuntiare, *si qui cum magno rege & Thebanis Graecorum libertatem adversus tyrannum adserere vellent, eos apud Thebas perfugium habituros.* Nec tamen Alexandri imperio oppugnata urbs est; sed, ut Ptolemaeus tradidit (nam quidam aliter narrant) Perdiccas, qui in ea castrorum parte curabat, quae vallo hostium, quo Cadmeam incluserant, obversa erat, non exspectato signo impetum in eos fecit: superatoque munimento manus cum hoste conserere coepit, et Amyntam, qui cum sua cohorte iuxta ipsum tendebat, ut idem auderet, exemplo permovit. Mox Alexander suis timens, cum tota copiarum mole adfuit, et *leviter armatis perrumpere, suisque auxilio ire* iussis, ipse cum reliquis pro vallo substitit. Acri conserto proelio Per-

diccas, dum interius vallum molitur, graviter saucius pugna effertur; et Cretensium sagittariorum multi, cum Eurybota duce suo cadunt. Thebani perculsis instant, et ad Alexandrum refugientes insequuntur. Ibi cum rex instructa phalange dispersos et turbatos hostium ordines invaderet; statim versa pugnae fortuna, tanta Thebanorum trepidatio fuit, ut ne ad portas quidem, per quas in urbem se receperant, occludendas mente competerent: simul qui Cadmeam tenebant, in subiectos arci vicos excurrerunt. Ita nobilissima Graeciae urbs intra eundem diem oppugnata et capta est. Nullum in ea crudelitatis exemplum praetermissum constat: viros feminasque promiscua strages hausit; nec ab impuberum caede temperatum est. Phocensium Plataeensiumque et Orchomeniorum et Thespiensium ea infamia fuit; quibus olim, dum Thebana res valebat, vicinae civitatis opulentia exitiosa fuerat: Macedones ultra fas belli non saeviere. Tandem, *ut caedibus abstineretur*, proclamatum est, cum iam sex hominum millia periissent: ceteris captis, ad triginta millia liberorum capitum venierunt. *Ex omni praeda quadringenta & quadraginta talenta redacta fuisse* Clitarchus tradidit. alii, *ex pretio captivorum id pecuniae effectum.* Centum talenta quae Thebanis Thessali debebant, Alexander sociis accepto tulit. Pauci quos bellum dissuasisse constabat, servitutem effugerunt: item sacerdotes, et quorum hospitio rex paterve eius usus esset. Ex reliquis Timoclea nobilis facinoris mercedem, cum praesenti libertate, famam apud posteros tulit. Inter Thracas, qui Alexandro militabant, quidam equitum ductor

post vim mulieri illatam, *ubi pretiosissima quaeque occuluisset*, minitabundus interrogabat. Illa non tam opum quam pudoris damno moesta, avaritiam barbari in occasionem vindictae convertit: ostensoque puteo, in quem mundum suum coniecisse simulabat, hominem cupide eo despicientem subductis pedibus impulit; coniectisque desuper saxis, cum ex angusto profundoque loco adscensum frustra moliretur, obruit. Comprehensa a turmalibus occisi, ad Alexandrum trahitur, ut interfecti ducis poenas daret. Ibi interrogante rege, *quaenam esset, & ob quod delictum adduceretur?* intrepido vultu et voce, *Theagenis*, inquit, *soror sum: eius, qui pro libertate Graeciae Thebanorum imperator occubuit. Iniuriam meam ulta castitatis meae praedonem interemi. cui si meo supplicio parentari iubeas, scies honestae mulieri post extortam pudicitiam spiritu nihil vilius esse. quem utcunque expellere festinaveris, sero moriar, pudori patriaeque superstes.* Alexander cognita causa, *Thracem iure caesum* pronuntiavit; *neque sibi placere ingenuis mulieribus vim fieri:* collaudatamque *feminam, cum omnibus qui cognatione ipsam attingerent, liberam esse* iussit; *& quo quisque vellet discedendi* potestatem fecit. Pepercit et Pindari posteris, in honorem vatis, qui proavum regis Alexandrum carminibus suis inseruerat: ipsiusque domum cremari vetuit. Non enim praesentem tantum virtutem adamavit; verum etiam memoriam magnorum virorum reverentia, et progeniem illorum beneficiis prosecutus est. Nam et postea cum postremo proelio Darium vicisset, Crotoniatis praedae partem misit, quod Xerxis bello,

ceteris Graecorum coloniis de Graecia deſperantibus, Phayllo duce triremem unam ad Salaminem miſiſſent: et Plataeenſes honore doniſque affecit, quia maiores eorum Graecis adverſus Mardonium proeliantibus agrum ſuum dono dederant. Hanc Theba- 14
norum cladem multa oſtenta praeceſſerunt. Tribus ante menſibus quam Alexander adveniſſet, in fano Cereris, quae *Theſmophoros* appellatur, conſpecta eſt araneae tela nigra, cum circa tempus Leuctricae pugnae, qua res Thebana ad ſummum felicitatis evecta fuit, candida comparuiſſet. Adhaec ſub adventum Macedonum ſudantes in foro ſtatuae, eque lacu apud Oncheſtum triſtis mugitus, et prodigioſo ſanguine fluens Dirce, terrere obſtinatos poterant, niſi deſtinatos ſorti ſuae ſuperbia perdidiſſet. Quippe maiorum gloriam intuentes, a quorum moribus longe receſſerant, et in diſparibus artibus eandem ſibi fortunam polliciti, patriae ruinam acceleraverunt; cum adverſus triginta peditum, tria equitum millia, eumque veteranum et toties victorem exercitum, paulo plus decem armatorum millibus opponere non eſſent veriti. Ceterum Alexander urbe capta ad conſilium ſociorum retulit, *quomodo ea utendum videretur.* Erant inter eos Phocenſes, multique ex Boeotis, quibus antiquiſſimae cum Thebanis diſcordiae gravibus ſaepe damnis conſtiterant: neque dum Thebae ſtarent, aut odiis ſuis ſatisfactum, aut ſecuritati proſpectum rebantur. Horum auctoritas valuit, ut muri atque aedificia diruerentur; ager arbitrio regis inter victores divideretur. Ita nobiliſſimam urbem, non hominum modo clariſſimorum, verum

etiam deorum natales afferentem fibi, e media Graecia una dies eripuit, poftquam octingentos fere annos poft oraculum de corvis, eofdem incolas habuiffet. Olim enim pulfis a gente Thracum atque Pelafgorum Boeotis edita fors fuerat, *poft quartam demum aetatem patrias fedes recepturi, confiderent interim, quo loco corvos albos confpicati forent.* Ita cum ad Arnen Theffaliae oppidum veniffent, corvis confpectis, quos pueri gypfo illeverant, ibi fubftiterunt. Diruta urbs eft ad tibiae cantum; quomodo fexagefimum ante annum Athenas Lyfander deleverat. Templis tamen aliifque facris aedificiis abftineri iuffit Alexander; etiam ne quod per incuriam damnum iis daretur, folicitus. Praeter infitam in deos venerationem recens religio permoverat: quia militum quofdam Cabirorum fanum, quod ante urbem eft, fpoliare aggreffos, fubita tempeftas fulminibus et flamma coelefti confumferat. Relictae funt etiam effigies ftatuaeque, diis, vel hominibus virtute praecellentibus, per loca publica pofitae. proditumque eft memoriae, fuiffe qui inter confternationem captae direptaeque urbis aurum in finus aut amicula ftatuarum abdiderint; idque falvum repererint, cum vigefimo poft anno Caffander Antipatri filius Thebas inftauraret. Quod quidem non tam mifericordia in profugos feciffe creditur; quam ut Alexandri, quem oderat, gloriam detrectaret. Quamquam autem veterem murorum ambitum urbi reftituiffet; neque mores antiquos, neque fortunam reddere potuit. nunquam poftea refurrexit, ut convalefceret: fed multis fubinde calamitatibus vexata, vix tenuis oppidi fpe-

ciem ad memoriam noſtram retinuit. Poenituiſſe poſtea ferunt Alexandrum, quod exciſis Thebis velut alterum Graeciae oculum eruiſſet. utique poſtquam Cliti caedem, et Macedonum ignaviam, expeditionem in penitiores Indos pertinaciter recuſantium, *iram Liberi patris* interpretatus eſt, *ob afflictam patriam eiusmodi poenas repetentis.* et reperti ſunt, qui ipſam regis mortem, non ſine vindicta Bacchi, ab ebrietate et vino profectam crederent. His ita perpetratis, Athenas miſit, nuntiatum *ut oratores qui populum adverſus Macedonas concitare non deſinerent, traderentur; aut ſi illos amittere gravarentur, eadem contumaciae praemia exſpectarent, quorum exemplum in Thebanorum calamitate conſpicerent.* Ibi cum Phocion, cuius ob integritatem vitae maxima ad populum auctoritas erat, *non irritandum adoleſcentis victoriſque animum* diceret, hortareturque eos, ad quos periculum maxime pertinebat, *ut Lei & Erechtei filias imitati, ſpiritum pro patriae ſalute profundere ne dubitarent;* Demoſthenes, qui nominatim petebatur, ſurrexit, docuitque *falli Athenienſes, ſi paucorum deditione periculo defungi poſſe crederent: callidos Macedonas eos expoſcere, quorum vigilantiam atque virtutem maxime inviſam ſuſpectamque haberent. amotis publicae libertatis cuſtodibus, in orbam indefenſamque civitatem, tanquam lupos in oves canibus deſtitutas, impetum facturos eſſe.* Multa commiſerat in Macedonas Demoſthenes, ob quae haud iniuria nullum apud eos veniae locum relictum arbitrabatur. Philippo occiſo auctor exſtiterat, ut Pauſaniae ſacellum exſtrueretur; apud pulvinaria Deum ſupplicationes habe-

rentur; aliaque ob insignem laetitiam decerni solita curarentur. Alexandrum alias *puerum*, alias prodigiosae vecordiae vocabulo *Margiten* appellaverat: Persico auro corruptus, omnium fere bellorum, quae contra Alexandrum patremque eius Philippum Graeci depugnaverunt, fax atque concitor fuerat. Attalum, quo graviorem adversarium non habuerat Alexander, Atheniensium societatem pollicitus, ad bellum regi palam inferendum exstimulaverat. Neque civitas Atheniensium mediocriter deliquerat, detractis Philippi statuis, earumque materia in foedos usus conversa: aliisque admissis, quae vulgus imperitum et mobile, nulla futuri cura, ex arbitrio suasuque paucorum animose perpetrat. Sed nihil ex iis quae praefracte et contumaciter fecerant aeque commovit regem, quam in Thebanos humanitas; quos inter patriae ruinam elapsos, contra ipsius edictum receperant, tantum ob eorum vicem doloris prae se ferentes, ut etiam mysteriorum solennia, quae in honorem Liberi Patris praecipua religione quotannis celebrant, ob publicam moestitiam intermitterent. Verum cupidine belli Persici, condonare Graecis iniurias suas, quam exsequi malebat. Igitur cum Demades, qui Philippo quoque gratus acceptusque fuerat, preces civitatis ad eum detulisset, Atheniensibus indulsit, *ut Demosthene, Lycurgoque, & aliis quos depoposcerat retentis, unum Charidemum in exsilium mitterent*. Ille ad Persas se contulit; magnoque ipsis usui fuit, donec ob libertatem linguae Darii iussu interfectus est. Alii quoque non postremi nominis viri, odio regis urbe deserta, ad hostes illius profecti,

multum negotii Macedonibus exhibuerunt. Poſt eum rerum impetum curſumque, nemo ſupererat in Graecia, qui aut viribus ſuis poſt Thebanos (quorum gravis armatura celebris olim fuerat) aut occupata Leucadia, munimentis confideret. Namque Leucadios ſitu oppidi, et proviſo in longam obſidionem commeatu feroces, fame domuit; cum expugnatis quae circa erant caſtellis, homines Leucadiam abire paſſus, adaucta per ſingulos dies multitudine, omnem eorum penum exhauſiſſet. Igitur ex Peloponneſo quoque legationes venerunt, gratulatum quod confectis ex animi ſententia barbaricis bellis, etiam Graecorum quorundam inſolentiam et temeritatem caſtigaſſet. Arcades, qui Thebanis auxilio futuri ſe commoverant, *duces, quorum inſtinctu ad eum furorem prolapſi eſſent, capitis ſe condemnaviſſe* exponebant. Elei *exſulibus ſuis reditum conceſſiſſe, non ob aliud, niſi quod Alexandro caros accepiſſent.* Et Aetoli excuſaverunt, *quod in tantis Graeciae turbis, ipſorum quoque gens novorum conſiliorum expers non fuiſſet.* Megarenſes novi generis honore riſum regi, quique circa eum erant, commoverant, referentes *ob ſtudium & beneficia Alexandri in Graecos, Megarenſis populi ſcito civitatem illi decretam eſſe:* donec intellecto, *nemini ad eum diem, excepto Hercule, id honoris habitum*, laetus accepit. Ceteris reſpondit, *nihil ſibi quiete & incolumitate Graeciae antiquius eſſe; modo in poſterum novis rebus abſtinerent: praeteritorum veniam facile concedere.* Verum Spartanis maxime diffiſus, Philiadae liberos Meſſenem, unde pulſi fuerant, reſtituit: Pellenen Achaeorum Chaeroni tradidit:

Sicyonem, aliaque Peloponnesi oppida per clientes suos habuit, qui consilia Lacedaemoniorum ex propinquo specularentur. Tot tantisque rebus perficiendis pauci menses suffecerunt. intra quos tam grave atque multiplex bellum leviore negotio confecit, quam alius paravisset. Ipse quidem eam victoriam celeritati se debere confessus, interroganti, *quonam maxime modo Graeciam subegisset? Nihil cunctando*, respondit.

I. FREINSHEMII
SUPPLEMENTORUM
IN
Q. CURTIUM
LIBER II.

PErſarum ea tempeſtate Darius rex erat, paulo 1
ante Philippi necem evectus in id faſtigium a Bagoa ſpadone; qui Ocho rege, et deinde filio eius Arſe, cum tota eorum domo exſtinctis, imperium quod ſibi vindicare non poterat, ſui beneficii fecit; perennem ſibi gratiam pollicitus apud eum quem tanto munere devinxiſſet. Nec tamen indignus ea fortuna Darius apud populares habebatur; nam etiam a gente regia non alienus erat. quippe Oſtanes Ochi patruus Arſanen genuerat, Arſanes Codmannum. Sic enim vocabatur, dum privatus eſſet; ſed in Cyri ſolium collocatus, more quodam Perſarum, eiurato veteri nomine, Darius appellari voluit. Bello quoque ſpectatus, caeſo ex provocatione hoſte, cum adverſus Caduſios bellum gereret Ochus, magnam virtutis opinionem pepererat. Hic a conditore regni Cyro decimus imperio Perſarum praefuit. Nam Ochus Artaxerxem patrem; ille Darium exceperat. Huic Artaxerxes regnum reliquit, Xerxis filius. Xerxes Dario patri ſucceſſit; qui Hyſtaſpe genitus, poſt exſtinctum in Cambyſe Cyri ſanguinem, illuſtri ſeptem Perſarum conſpiratione, imperium Magis extorſit. Sub his regibus per

ducentos et triginta ferme annos res Persarum mira felicitate floruit : acribus initiis, dum rudis ad voluptates natio pro libertate, gloriaque, et opibus animose dimicabat. procedente tempore, postquam praemia virtutis adepti videbantur, ipsam posthabuere; non tam suis viribus tuti, quam fama potentiae a maioribus partae, usuque divitiarum, quibus haud paulo felicius contra Graecos, quam armis decertavere. Ad postremum itaque, cum adversus Alexandri vim auro parum proficeretur, omnique externa ope abscedente, sibimet ipsis innitendum esset, animi deliciis et mollitie fracti effeminatique fortunae ruentis impetum non sustinuerunt. Quippe industriam egestas acuit; affluentiam rerum luxus et inertia sequitur. Igitur audito fine Philippi, cuius fortuna et apparatibus exterriti fuerant, metu soluti, Alexandri adolescentiam despiciebant; contentum fore arbitrati, si securo Pellae obambulare liceret. Verum cum de bellis ipsius victoriisque alia super alia nuntiarentur; contemtum hactenus iuvenem impensius formidantes, summa cura, ut in bellum atrox atque diuturnum, auxilia comparabant. Et quoniam superiorum proeliorum experimentis imparem Asiaticum militem Europaeo didicerant, missis in Graeciam conquisitoribus, ad quinquaginta millia egregiae iuventutis mercede conduxerunt. His copiis Memnon Rhodius praetor datus est; qui multis ante bellis fidem virtutemque suam Persis abunde probaverat. Is ad occupandam Cyzicum missus, citatis itineribus, per Phrygiam, qua Troadi committitur, ad Idam montem pervenit, ipso nomine

naturam situs sui praeferentem. nam condensa arboribus loca *Idas* antiqui dixere. Exsurgit iste celsiore cacumine, quam ceteri ad Hellespontum montes. In medio specum habet religioso horrore famam in fabulis nactum, ut *ibi dearum formas arbiter Troianus spectasse* praedicetur, cum imperio patris expositus, in Ida monte adolevisset. Eadem Idaeorum Dactylorum patria esse fertur, qui primi, Magna Matre docente, ambiguum ferri usum, neque minus utile necessitatis laborisque solatium, acerrimum furoris instrumentum, invexerint vitae. Illud etiam admiratione dignum proditur, quod circa canis exortum, ventis depressiora turbantibus in summo Idaei iugi cacumine quietus aër est: quodque *multa adhuc nocte terris incubante, solem* aiunt *conspici, non globi figura: sed in amplissimam latitudinem sparsum, & velut diversis ignium agminibus utrumque montis latus amplexum, coire paulatim, & propinquante iam luce iugero paulo maius spatium implere; pauloque post in solitum orbem collectum destinatum iter percurrere.* Credo per aërem nocturno gelu adstrictum, nullisque ventorum flatibus disiectum, solis orientis, adhuc imperfecta imagine late sparsa, fallax oculis miraculum apparere; donec eo paulatim vi caloris absumto dissipatoque, liber ad ipsum sideris orbem adspectus permittatur. nam sereno liquidoque coelo radii transmittuntur: ubi coactus aër est, sistit exceptos, et tanquam in speculum incidentes cum incremento splendoris diffundit. Sub Idae radicibus Cyzicenus ager in Propontidem excurrit: ipsum oppidum in mediocri insula situm gemino ponte con-

tinenti annectitur. Sed id opus paulo post Alexander molitus est: sub Memnonis expeditionem navibus commeabatur. Qui cum Cyzicenos improviso impetu nequidquam terruisset, muros gnaviter tuentibus oppidanis; eorum regionem hostiliter populatus, magnam inde praedam coëgit. Nec a Macedonum ducibus cessabatur: Parmenio Grynium Aeolidis oppidum expugnat, incolas servituti addicit. Deinde Caicum amnem transgressus, Pitanen adoritur, urbem opulentam, et duplici portu accipiendis ab Europa copiis opportunam. sed propero adventu Memnonis statim soluta obsidio est. Calas deinde, qui cum modicis Macedonum atque mercenariorum copiis in Troade res gerebat, cum Persis proelio certavit: et impar hostium multitudini in
2 Rhoeteum se recepit. Interea Alexander, constitutis in Graecia rebus, in Macedoniam reversus, *quae tantam belli molem aggressuro cavenda vel administranda essent*, cum amicis deliberabat. Antipater ac Parmenio aetate et dignitate praecipui obtestabantur, *Ne in uno corpore totius imperii salutem fortunae insidiis exponeret: quin prius operam daret liberis; & incolumitate patriae firmata, ita demum de incremento eius cogitaret.* Quippe praeter Alexandrum nemo ex Philippi sanguine dignus imperio supererat, Cleopatrae sobole per Olympiadem intercepta: Aridaeus sordibus materni generis, et turbata mente Macedoniam dedecere putabatur. Verum ille quietis impatiens, nihil nisi bellum, et ex victoria gloriam assidua cogitatione volvebat. Igitur, *Vos quidem*, inquit, *ut probos & amantes patriae viros decet, de*

commodis adversisque illius haud sine causa soliciti estis. Arduum enim, quis neget? opus ordimur, quod semel temere coeptum, si eventus arguat, sera poenitentia nequaquam emendaverit. Nam antequam vela solvamus, navigare velimus, an quiescere, nostra consultatio est: cum ventis fluctibusque nos crediderimus, in ipsorum arbitrio omnis noster cursus erit. Itaque non moleste fero vestram opinionem a sententia mea diffidere; quin potius simplicitatem laudo, vosque precor, ut in iis etiam de quibus porro referetur, eodem instituto utamini. Amici regum, si qui eo nomine digni sunt, non tam gratiam eorum, quam utilitatem atque decus in consilio habent. Qui aliter fieri censet, quam ipse facturus erat, non instruit consultorem, sed decipit. Ceterum ut & vobis consilii mei ratio pateat; certum habeo, nihil minus convenire rebus meis, quam dilationem. Omni quae circa Macedoniam colit barbarie pacata, exstinctisque Graecorum motibus, fortissimum florentissimumque exercitum otio & desidia dilabi patimur: an potius in opulentissimas Asiae regiones inducimus, olim possessionem eius spe complexum, & praemia laborum, quos diu sub patre meo, deinde nobis imperantibus tertium iam annum exhausit, ex Persarum spoliis expetentem? Novum adhuc imperium Darii est, & interfecto Bagoa, cuius beneficio regnat, crudelitatis & ingratitudinis suspicionem apud suos incurrit: quae res optimos eorum qui parent, odio adversus imperantes implent, & ad obsequia segniores, aut etiam praefractos reddunt. Numquid sedebimus, dum auctoritas eius confirmetur; & rebus domi per otium compositis, ultro bellum in Macedoniam transferat? Multa celeritatis

praemia sunt, quae nobis cessantibus ad hostem pertinebunt. Magnum in eiusmodi negotiis momentum post se trahit prima animorum inclinatio: at illa semper occupanti parata est. Quippe nemo cunctanter appetit fortioris gratiam: porro fortior habetur, qui infert bellum, quam qui excipit. Quanto autem existimationis nostrae periculo fallemus spem eorum, qui adolescentibus nobis eum honorem deferendum iudicaverunt, quem maximus imperator, pater meus, post tot virtutis experimenta paulo ante obitum obtinuit? Non enim ideo Graecorum concilium imperium nobis decrevit, ut in Macedonia desides & ignavis voluptatibus addicti, iniurias olim & nuper Graeco nomini illatas negligeremus; sed ut eorum, quae per summam superbiam improbe & petulanter in nos commiserunt, poenas penderent. Quid dicam de iis Graecorum nationibus, quas late per Asiam diffusas impotentium barbarorum intoleranda servitus premit? Equidem quibus nuper precibus, quibusque argumentis causam eorum Delius Ephesius egerit, cum ipsi memineritis, non repetam. Id sane constat, eos omnes, ut primum signa nostra conspexerint, protinus ad nos esse transituros, & pro liberatoribus assertoribusque suis adversus graves iniquosque dominos quodlibet periculum impigre suscepturos. Quamquam quid nostri pariter hostiumque obliti auxilia circumspicimus adversus gentes, quas etiam paulo lentius vicisse a pudore quam gloria propius abfuerit? Patrum aevo in Asiam profectis Lacedaemoniorum paucis ingentes hostium exercitus frustra restiterunt: Phrygiam, Lydiam, Paphlagoniam, agi ferrique passi; aut quoties vetare voluerunt, ad hostium fa-

tietatem caesi sunt : donec a suis revocatus Agesilaus, ob exortos in Graecia tumultus, trepidantibus & consilii incertis animi ex tanto terrore recipiendi spatium concederet. Paucis ante istum annis vix decem Graecorum millia, sine ducibus, sine commeatu, ex intimis Persici imperii partibus, per tot infestas nationes iter in patriam ferro aperuerunt. cum eos persequeretur universus regis exercitus, quo modo cum Cyro fratre de regno dimicaverat, victorque exstiterat : quem illi quidem ubicunque congressum fuderunt fugaveruntque. Nos igitur, quibus universa Graecia tot victoriis edomita paret, qui eorum fortissimos aut in acie cecidimus, aut habemus in castris ; timebimus scilicet Asiam, quam eorum, quos vicimus, pauci pudendis cladibus affecerunt ? Aliis deinde in eandem sententiam adiectis, adeo permovit animos, ut omnibus assentientibus etiam Parmenio, qui maxime bellum differri voluerat, maxime accelerandum censeret, ultroque iam Alexandrum hortaretur. Itaque omni cura ad maturandam profectionem conversa, ad Dium Macedoniae urbem Iovi Olympio sacrum fecit, institutum ab Archelao, qui post Perdiccam Alexandri filium regnavit. Musis quoque ludos scenicos fecit, per novem dies, pro numero dearum. Post haec convivium summa magnificentia celebratum est ; tabernaculo, quod centum lectos caperet, adornato. ibi cum amicis ducibusque, et civitatum legatis accubuit. per exercitum quoque victimas dividi iussit, aliaque praeberi, quibus destinatus hilaritati dies festivis epulis, et faustis instantis belli ominibus transigeretur. Vere novo contractis undique copiis in 3

Asiam transiecit; exercitum robore quam numero validiorem ducens. Triginta peditum millia Parmenio ducebat: quorum Macedones tredecim expleverant; quinque erant mercede militantium; ceteram multitudinem socii foederatique miserant. Has copias Illyrii Thracesque et Triballi, ad quinque hominum millia sequebantur; additis mille Agrianorum sagittariis. Equitatum Macedonum mille octingentorum Philotas ducebat; et totidem ex Thessalia Calas: a reliqua Graecia sexcenti omnino equites venerunt, quibus Erigyium praeposuit: agmen ducebat Cassander cum nongentis Thracum atque Paeonum antecursoribus. Hunc exercitum, non ultra quam in triginta dies proviso commeatu, infinitis barbarorum copiis opponere non dubitavit; virtute suorum fretus, qui vincendo senes facti, robore animorum armorumque usu cuilibet multitudini hostium insuperabiles erant. Antipatro, quem cum duodecim millibus peditum, et mille quingentis equitibus Macedoniae Graeciaeque rebus praefecerat, iniunctum, ut continuos in Europa delectus ageret, quibus adversus proeliorum fatique detrimenta exercitus subinde novaretur. Hoc unum sibi exceperat, cum cetera amicis largiretur. Quidquid enim salva maiestate regni abesse poterat, priusquam naves conscenderet, inter suos distribuit. Perdiccas praedium quod dabatur non accepit, interrogato rege, *quid tandem sibi ipsi reliqui faceret?* atque illo subiiciente, *spes: Earundem ergo*, inquit, *& nos participes erimus, qui tuis auspiciis militamus.* Pauci hunc secuti sunt: per ceteros non stetit; quin interrogatus, *ubi thesauri ip-*

ſius eſſent? vere reſponderet, *apud amicos*. Sane de ſumma rerum alea iacta, non abſurde collocaſſe videtur opes quas habebat: quippe aut victor multo maiores adepturus erat; aut ſi victus eſſet, iſtas quoque amiſſurus. atque interim alacrioribus miniſtris utebatur. neque multum abſcedebat praeſentibus neceſſitatibus, cum agros et praedia, et reditus, quorum dies multo poſt venturi erant, donaret: pecunia in belli uſum ſepoſita, cuius quanto minor copia erat, diligentius adminiſtrabatur. Quippe Philippo interfecto, minus ſexaginta talentis pecuniae ſignatae, paucaque ex auro et argento pocula in theſauris eius reperta ſunt: cum aeris alieni quingenta ferme talenta relinqueret. Quamquam enim iſte rem Macedonicam inſignibus incrementis auxiſſet, auri quoque metallis apud Crenidas, (ipſe Philippos appellavit) ita excultis, ut inde mille talenta annui proventus cogerentur; continuis bellis, neque minus largitionibus, aerarium exhauſerat. Macedoniae etiam inſtaurandae ornandaeque magnos ſumtus fecerat, cum pauperrimam accepiſſet. Ipſum inter initia regni tenuem fuiſſe, et cum ex quinquaginta drachmis auri poculum haberet, id cubitum euntem capiti ſubieciſſe plerique meminerant. Huius ergo filius bello laceſſivit regem Perſarum, cui ſomnum capienti quinque talentorum auri millia pro cervicali, tria argenti pro ſcabello, ſub capite pedibusque lectuli, peculiaribus cubiculis ſervabantur: quamquam ad paternum aes alienum octingenta inſuper talenta, quae ipſe mutuo ſumſerat, adieciſſet. ex quibus vix decima portio ſupererat. Solviſſe au-

tem dicitur Timotheo tibiis concinente, summaque militum alacritate, opes barbarorum quos oppugnatum irent, certa fiducia sibi destinantium. Hoc modo per lacum, quem a vicini montis nomine *Cerciniten* vocant, ubi classem habebat, in Strymonem invectus, Amphipolin, et deinde ad ostia Strymonis processit: quo traiecto, praeter montem Pangaeum, viam ingressus est, quae Abderam et Maroneam ducit. Nam in litore iter facere instituerat, ut navibus suis, quae iuxta ducebantur, praesidio esset, si Persae forte occurrissent; quippe isti tum etiam maris imperium obtinebant. Ipsi enim modica classis; at apud hostes Cypriae Phoeniciaeque naves, assuetique maritimis rebus classiarii, et exercitatissimi remiges erant. Nam Macedonia, nuper tentato maris imperio, nondum abundabat navibus; et a sociis maligne praebebantur. Etiam Athenienses, cum ab ipsis triremes peterentur, tantum XX miserunt: suggerentibus eorum oratoribus, *periculum esse, ne classe accepta, contra eos, qui misissent, uteretur.* Ex iis locis ad Hebrum fluvium contendit: quo haud difficulter transmisso, in Paeticam Thraciae regionem pervenit: inde superato amne, quem *Melanem* appellant, vigesimo postquam a domo profectus fuerat die, Seston attigit in extremis continentis finibus Hellesponto imminentem, qua angustis fluctibus insinuatum mare Asiam ab Europa dirimit. Quippe Macedonia Thraciam coniunctam habet; quae procurrens in ortum duobus capitibus Asiam tangeret, nisi intercedente pelago submoveretur: dextra Hellespontus arcet; ulterius Bosphorus, quem Thracium appel-

lant, Byzantium a Chalcedone feparat. Inter has anguftias intercepta Propontis iam laxiore fpatio iuxta Bithyniam et Ponticas regiones diffunditur. Infra Bithyniam Myfia eft; deinde Phrygia, Phrygiamque contingens Lydia, longius a mari remotae. Interius fpatiofas regiones celebratae fecunditatis et opulentiae gentes habitant. Litora quae Thraciae Graeciaeque obverfa funt, Hellefpontii; deinde Troës colunt, calamitatibus inclyti. Infra hos Aeolis et Ionia per longa litorum fpatia Lydiae praetenduntur. Caria deinde cum annexa Doride, magna ex parte mari circumfufa, non minus amplo tractu introrfum recedit. His terris nobiliffimae infulae adiacent: Lesbus Aeolica, Chius et Samus Ioniae, et Dorica Rhodus, aliaeque multae, quarum nomina Graecorum monumentis inclaruerunt. Nam antiquis temporibus omnem hanc oram Graecia frequentibus coloniis infederat: quae tum quoque manebant; fed Perfarum regi fatrapifque fubiectae, prifcam gentis libertatem barbarica fervitute mutaverant. Alexander ubi Sefton pervenit, maximam copiarum partem Parmenione duce, Abydum in adverfo litore fitam petere iubet, attributis ad hoc centum fexaginta triremibus, multifque onerariis: ipfe cum reliquis Eleuntem proficifcitur, Protefilao facrum, cuius ibi fepulchrum adgefto tumulo tegitur. Circa tumulum crebrae ulmi funt, quarum mira natura eft. quippe ramis qui Ilium fpectant matutino diei tempore enata folia ftatim defluunt; cum ceteris ftabilis viriditas fit: ita acerbum herois fatum exprimere creduntur, qui in ipfo aetatis flore cum Graecis in Afiam profectus,

prima Troiani belli victima fuit. Huic tum Alexander inferias dedit; precatus, *ut melioribus auspiciis hostile litus tangeret.* Inde cum quinquaginta longis navibus Sigeum petiit, portumque nomen ab Achivis nactum, quorum classem Troianis temporibus exceperat. Cum iam in mediis Hellespontі fluctibus navigaret (namque suae navis ipse gubernator erat) taurum Neptuno ac Nereidibus immolat, aureamque phialam, ex qua libaverat, diis marinis donum in pelagus abiicit. Iam in portu erat classis, cum rex coniecta in litus hasta, primus e navi librato corpore terram saltu contigit; testatus, *se possessionem Asiae diis bene iuvantibus iusto pioque bello sibi asserere.* Arae deinde constitutae sunt, ubi exscensionem fecerat, Iovi descensori, Minervaeque et Herculi: *eo quoque loco, unde ex Europa solverat,*
4 *aras exstrui* iussit. Inde processit in campos, ubi veteris Ilii sedes monstrabatur. Ibi dum heroicorum operum monumenta avide perlustrat, quidam ex incolis, Paridis ei lyram pollicitus est. At ille, *nihil,* inquit, *moror imbellium diliciarum vile instrumentum: at Achillis lyram cedo, fortium virorum laudes eadem personantis manu, qua facta superabat.* Nam Achillem, cuius origine gloriabatur, inprimis mirari solitus, etiam circum cippum eius cum amicis nudus decucurrit, unctoque coronam imposuit. Hephaestion Patrocli tumulum coronavit; eundem amicitiae locum apud Alexandrum sibi esse significans, quem is apud Achillem habuisset. Inter multos de Achille sermones *duplici nomine beatum sibi videri* dixit rex, *quod vivus fidum amicum nactus esset; ex-*

ſtinctus magnum praeconem. Ceteris etiam heroibus, quorum iis in terris ſepulcra oſtenduntur, parentavit. Sacrificavit et Priamo ad Hercii aram, ſive ut placaret manes ab Aeacida interemti; ſive ob cognationem, quam ſibi cum Ilienſibus intercedere arbitrabatur, quia viduam Hectoris Andromachen Neoptolemus in matrimonio habuerat. Minervae, quam praecipua religione venerabatur, ſtudioſe ſacrum fecit: ſuſpenſiſque in templo armis ſuis, alia detraxit, quae *a Troiani belli temporibus duraviſſe* dicebantur. *Haec ab armigeris praeferri* iubebat, *tanquam a propitio numine ad ſubigendam Aſiam commodata: iisque indutum* ferunt *ad Granicum cum ſatrapis decertaſſe.* Alioquin elegantibus armis gaudebat; nullius munditiei ſtudioſior. Cetra uſum reperio ſplendida, galea eleganter criſtata, utrimque dependentibus pinnis candore et magnitudine inſignibus, thorace lineo duplici. galeam habebat ferream quidem, ſed in puriſſimi argenti ſpeciem ſplendoremque politam, Theophili opus. collare ferreum internitentes gemmae diſtinguebant. gladio cingebatur acumine et duritie in paucis notabili; augebatque pretium eius, quod in tanto ferri robore, levis et tractanti habilis erat. Huic armaturae interdum amiculum militare iniiciebat, quod genus tum *Siculum* appellabatur. Ceterum quibuſdam horum poſt id tempus potitus eſt: nam thorax, quem diximus, inter ſpolia pugnati ad Iſſum proelii fuit; gladium Citieorum rex Cyprius dono dedit; Rhodii balteum, quem incomparabili induſtria conſpicuum Helicon fecerat, egregius inter priſcos artifices. Neque poenitet talia memorare, quae

g 2

veteribus ſcriptoribus digna relatu videbantur; et alioqui magnorum regum dicta factaque, etiam quae leviora haberi ſolent, non ſine fructu aut voluptate recoluntur. Certe arma Alexandri ſequens aetas diu venerata eſt: quibus adeo pepercit vetuſtas, ut ex Romanis imperatoribus alius poſt ſubacta Pontica regna chlamyde illius triumphum ſuum ornaret; alius thoracem Alexandri indutus percurreret pontem, quem aemulatione Darii Xerxiſque in pelago ſtruxerat. Poſt haec Alexander a Minervae ſano digreſſus Arisben proceſſit, ubi caſtra habebant Macedones qui cum Parmenione tranſierant. Poſtero die praeter Percoten et Lampſacon ad Practium flumen contendit; quod ex Idaeis montibus ortum, Lampſacenum Abydenumque agrum interfluit, deinde paulisper ad Septemtrionem flexum, in Propontidem exit. Inde Hermotum praetergreſſus rex, ad Colonas duxit, in mediterraneis Lampſacenorum ſitum oppidum. Omnibus iſtis in deditionem acceptis (nam et Lampſacenis ignoverat) Panegorum miſit, qui Priapenorum urbem, quam incolae dedebant, reciperet: Amyntas Arrabaei filius cum quatuor antecurſorum turmis, una Apolloniatum, quam Socrates ducebat, ſpeculatum ire iuſſus; quippe hoſtes in propinquo verſabantur, ſumma ſolicitudine curaque bellum inſtruentes. Inter eos rei militaris peritia longe eminebat Memnon. is magnopere ſuadebat, *ut retrocedentes, omne quod uſui hoſtibus eſſe poſſet, longe lateque corrumperent; quidquid in campo herbidum eſſet, equitatu conculcarent; vicos urbeſque incenderent, nihil praeter nudum ſolum relicturi. Vix unius menſis*

commeatu instructum venisse Macedonem, deinceps rapto victurum. ea copia si eripiatur, brevi recessurum esse. ita parvo impendio toti Asiae salutem quaeri. Triste id quidem: sed in omni negotio, ubi periculum immineat, id spectare prudentes, ut quam minimo damno defungantur. ita medicos, si correpta parte corporis morbum in ceteras transiici videant, unius membri iactura pro reliqui corporis incolumitate pacisci. Neque id sine exemplo facturos Persas. Sic olim Darium regem ipsas illas regiones urbesque vastavisse, ne Scythis isthac transituris receptus esset. At si proelio contenderent, de summa rerum aleam iaci. pulsis semel Persis, omnem eam oram Alexandri fore: victores nihil amplius habituros. Neque hercule parvum discrimen impendere ob vim Macedonicae phalangis, cui suum peditatum, quamquam numero superiorem, frustra oppositurі essent. Ipsius deinde regis praesentiam haud parum valere ad victoriam; stimulari milites spe, pudore, gloria, in conspectu imperatoris dimicantes: quae omnia haberent Macedones; ipsis abesse Darium. Neminem ambigere, quin bellum in aliena terra gerere praestet, quam in sua: id commodum adepturos, si consilium suum secuti de invadenda Macedonia cogitarent. Nulli ceterorum ducum grata oratio fuit. *Id fortasse Memnoni Rhodio probari posse, cui expediat bellum trahi, quo diutius honoribus, stipendiisque regiis perfrueretur; Persis commissos fidei suae populos prodere pudendum videri: neque apud regem excusari posse, qui longe aliam belli gerendi rationem praescripsisset.* Quippe Darius, audito Alexandrum ex Macedonia movisse, literas ad praefectos suos miserat, impe-

rans, *ut insanientem Philippi adolescentulum puerili verbere aetatis & conditionis admonitum, deinde purpurea veste indutum, quamprimum sibi vinctum adducerent: naves ipsius una cum nautis mari demergerent: milites omnes ad ultima maris Erythraei loca deportarent.* adeo prae superbia futuri securus, et ignarus sortis suae, omnem humanae imbecillitatis sensum exuerat, *consanguineum deum* se ferens, magis quod potentia non dispar ipsis videretur, quam ob veterem fabulam, qua Persarum reges a Perseo Iovis filio nomen atque genus traxisse ferebatur. Eodem fastu plenam epistolam ad Athenienses paulo ante scribi iusserat, addideratque, *quando Macedonis amicitiam praetulissent, a se deinceps aurum ne peterent; non enim*
5 *missurum esse, etiam rogantibus.* At Alexander cum inter progrediendum agrum a rege Persarum Memnoni dono datum attigisset, *maleficio abstineri* iubet, *colonisque & fructibus parci:* callido commento suspectum facturus hominem industrium, et quem ex omnibus hostium ducibus unum non contemneret, si in suas partes transducere nequivisset. Cumque *lenitatem regis* admirati quidam, *acerrimum callidissimumque Macedonum hostem, quamprimum in potestatem redactus esset, interficiendum; atque interim quibus posset cladibus vexandum esse* dicerent: *quin*, inquit, *potius beneficiis supplantamus hominem, & amicum ex inimico facimus, eadem virtute & solertia pro nobis staturum.* Ventum erat in campos Adrasteae, per quae Granicus amnis praecipiti cursu volvitur. Ibi quidam ex speculatoribus, quos cum Hegelocho praemiserat, reversi nuntiant, *Persas instructis ad proe-*

lium ordinibus in ulteriore ripa consistere. Paulisper commoratus, dum de transitu consilium caperet, *duces convocari* iubet. Plerisque *praecipitis & irriti conatus* videbatur, *fluvium profundum perrumpere, ripam sua natura arduam atque impeditam obtinentibus tot equitum peditumque millibus.* nec deerant qui ingererent, *Daesium mensem* (is enim agebatur Iunio respondens) *infaustum res gerentibus apud Macedonas haberi.* De periculo non anxius, superstitionem haud contemsit: gnarus quantum in rudibus animis valeret etiam vanae religionis opinio. Igitur edixit, ut repetito prioris mensis nomine, pro Daesio alter Artemisius haberetur. Et quo efficacius confirmarentur attonitae mentes, Aristandrum (nam is forte pro transitu sacrificabat) secreto moneri iubet, *ut excepturam exta manum inscriberet medicamento, literis inversis, quas impositum iecur recenti adhuc calore attraheret, rectasque exprimeret.* iis significabatur, *Alexandro victoriam concedere deos.* Vulgatum id miraculum tanta futuri spe omnes implevit, ut *post haec tam certa coelestis favoris pignora nihil dubitandum* conclamarent. ita in maximam bene gerendae rei fiduciam astu inducti, victoriam quia suam esse arbitrabantur, rapuerunt. Rex impetu animorum utendum ratus, quamquam monente Parmenione, *ut saltem proximam lucem operiretur* (iam enim maior diei pars effluxerat,) statim transduxit copias, Parmenionis solicitudinem ioco prosecutus, *erubescendum Hellesponto fore, si illo superato rivum hunc transire cunctarentur.* Tredecim equitum turmae cum ipso rege per obluctantes undas vix enisae, priusquam stabile cer-

tumque solum attigissent, aut ordines inter transeundum luxatos instaurassent, circumfuso Persarum equitatu urgebantur. Quippe cum repudiato Memnonis consilio pugnare placuisset (nam Arsites Phrygiae satrapa *ne unum quidem tugurium eorum, qui sibi subessent, incendi se passurum* affirmaverat; inque eius sententiam a ceteris itum erat) ad Granicum amnem cum centum peditum millibus, viginti equitum consederant, flumine pro munimento usuri, et vicissim eam velut Asiae portam venienti Alexandro obseraturi. Cuius adventu cognito, equitatum, in quo robur erat virium, ita collocant, ut contra dextrum Macedonum cornu, quod ipse rex ducebat (nam sinistrum Parmenioni commiserat) Memnon cum filiis et Arsane Persa consisterent: in eadem parte Arsites curabat cum Paphlagonum equitum auxiliis: in subsidiis Spithridates erat gener regis. Libyae Ioniaeque satrapa Rhoesace fratre, et Hyrcanis equitibus comitatus. In dextra acie Rheomithrem duo Medorum millia, totidemque Bactriani sequebantur: Medium agmen Pharnaces reginae frater, Arbupalesque Artaxerxis ex Dario nepos, et Mithrobarzanes Cappadociae praetor regebant: iis Niphates Petanesque, cum Arsace et Atizye variarum gentium turmas applicuerant. Ii tum multitudine et loco potiores graviter premebant hostem, acrisque pugna conferebatur; maximo omnium regis periculo, quem armis manuque et imperiis conspicuum plures petebant. Sed tragula quidem, quae in promiscuo pugnae ardore desinentis loricae plicis inciderat, vulnus haud intulit: ceterum a Rhoesace et Spithrida-

te fortiſſimis ducum ſimul impetitus, extremum diſcrimen adiit. Dum enim lancea in thorace Spithridatis confracta, conatumque deſtituente, gladium ſtringit; frater illius a latere adequitans acinacem incauto impingit, tanto niſu, ut criſtam galeae et pinnarum alteram decuteret, acieſque gladii ſummos regis capillos perſtringeret. Iamque repetito ictu, qua diſcuſſa caſſis nudum caput oſtendebat, deſcendere parabat; cum illum Clitus occupat, qui animadverſo regis periculo amenti ſimilis advolaverat, interceptumque barbari brachium cum ipſo gladio deiicit. ſimul Alexandri enſe Spithridates occubuit. Nihilo tamen ſegnius repugnabant Perſae: donec interitu ducum, quorum plerique iam ceciderant, conſternati, et quia iam etiam phalanx Macedonum tranſierat amnem, equos in fugam averterunt. Neque pedeſtris acies diu reſtitit. equitatum ſuum ad obterendum hoſtem ſatis ſuperque validum arbitrati, potius de praeda quam de diſcrimine cogitabant. ita ſubito eventu deprehenſorum caedes magis quam proelium fuit. Mercenarii tamen, quibus Omares praeerat, occupato quodam tumulo ſtrenue ſe tuebantur: quia conditionibus in fidem venturos ille non receperat. Ergo Macedonum plures in eo conflictu deſiderati ſunt, quam equeſtri proelio ceciderant: ipſe quoque rex, dum inter primos impetum in eos facit, tam propinquus diſcrimini fuit, ut equum, cui tum inſidebat, ictu gladii per latus adacto confoſſum amiſerit. Quibus rebus vehementer irritatus, equitatu ſimul et phalange circumdatos occidione occidit; exceptis duobus fere millibus, qui

in deditionem venerunt. In universum caesa sunt ex hostibus viginti peditum millia, duo equitum: captorum par ferme numerus fuit. Ex ducibus Memnon effugit, cum Arsace, Rheomithre et Atizye; ceteri honestis vulneribus occubuerunt. Arsites, cum in Phrygiam se recepisset, pudore et poenitentia, quod huius cladis causa non immerito haberetur, sibi manus intulit. Alexander paucos quidem, sed promtissimos eo proelio perdidit. triginta admodum pedites, septuaginta quinque equites ceciderant. Igitur ut ostenderet, omnibus in utraque fortuna apud se virtuti praemium fore, superstites Persarum spoliis ditat: occisorum corpora cum armis ceteroque cultu magnifice sepelit: parentibus eorum liberisque vacationem munerum concedit. vulneratorum etiam cura ambitiose acta est; cum ipse rex obeundo tentoria et inspiciendo singulos solicitudinem suam pro gregariis etiam militibus ostentaret, ac gravem cuiusque casum munificentia laudibusque aut promissis solaretur. Quae comitas in omnia deinceps pericula fidissimos ei praestitit: nec quisquam recusavit spiritum pro eo rege profundere, qui neque vitam suorum inopem, neque mortem inhonoratam pateretur. Insignis prae ceteris honor fuit viginti quinque equitum ex turma amicorum; quos primo statim congressu ex iniquo loco pugnantes multitudo Persarum oppresserat. Nam Lysippo, a quo uno, propter hominis peritiam, in aere fingi voluerat, imperavit, ut equestres ipsis statuas faceret: quas apud Dion Macedoniae oppidum collocatas post longam aetatem abolito Macedonum regno, Q. Metellus Ro-

mam transtulit. Primum huius victoriae decus penes ipsum regem fuit. aciem optime instruxerat, observataque loci natura, obliquos per flumen ordines duxerat, ne statim cum ex aqua evasissent, a Persis invaderentur. Turbatos deinde, territosque excitavit, hortatus, *ut saltem semel adhuc strenue adorirentur hostes.* Neque minus manu fortiter usus erat; multos lancea, alios ense confecerat: primique ex hostibus fugam arripuerunt, qui contra ipsum constiterant. Consilium quoque ipsius audaci specie, plus tamen rationis quam temeritatis habuit. pugnaturos adversus hostem novum, numeroque longe superiorem, etiam desperatione armare voluerat, ut praecisam obiectu fluminis fugam conspicati, omnem salutis spem in victoria collocarent. Thessalorum etiam, nam id robur equitatus erat, insignis eo die opera exstitit. neque ceteri officio suo defuerunt: praesertim equites, nam equestri potissimum proelio transacta res est; pedites e vestigio cesserunt. Ceterum Alexander Persarum etiam nobilissimos sepulturae tradidit; et quotquot ex Graecis mercenariis hostibus merentes ceciderant: qui autem eorum vivi in potestatem redacti fuerant, *eos per Macedoniam in ergastula distribui* iussit, *quod contra commune Graecorum decretum, pro barbarorum dominatione adversus patriam pugnavissent.* Thebanos tamen dimisit, qui excisa urbe, ademtis agris necessitate magis quam sponte peccassent. iam enim tot illorum calamitatibus expleta odia misericordiae locum fecerant. Posthaec de manubiis trecentos clypeos selegit, qui Minervae Atheniensi dedicarentur, superbo cum titu-

lo: *Alexandrum Philippi F. Graecosque, exceptis Lacedaemoniis, de barbaris Asiam incolentibus suspendisse.* Id eo fecerat, ut communicata victoriae laude Graecis ad ceteras belli necessitates obsequentioribus uteretur: simul Lacedaemoniorum contumaciam traducebat, qui seorsum initis consiliis a cetero Graeciae corpore abrupti, tantique decoris expertes mansissent. Neque matris, quam eximia pietate semper coluit, oblitus, pocula, purpuram, aliaque id genus pretiosa spolia, paucis demtis, ad illam transmisit.

6 Post hoc proelium denuo ad Ilium profectus Alexander, deae gratias egit, quae gravissimi belli discrimen aditurum, armis et ominibus iuvisset. Quippe superiori tempore cum statim post transmissum Hellespontum eo contendisset, uti supra retulimus, ante fanum Minervae statuam equestrem humi prostratam vidit, Ariobarzanis ora referentem, qui Phrygiae quondam satrapa fuerat. Idque omen interpretatus Aristander *illustrem ex equestri pugna victoriam* promiserat Alexandro, *maxime, si haud procul Phrygia dimicaretur: ipsius etiam dextra nobilem hostium ducem casurum.* Neque fefellit spem vatis eventus proelii, stratusque regis ense Spithridates praedictionis fidem implevit. Igitur et templum donariis exquisite coluit; et Ilio, quod tum haud multum supra modici pagi speciem eminebat, nomen urbis addidit: utque id cum dignitate tueretur, reliquit qui instaurandae eius ampliandaeque curam agerent: liberamque et immunem esse iussit. Cumque delubrum Deae pro religione loci nimis angustum neglectumque videret; eximium illi templum exstruere postea statuit. sed hoc aliaque

magnifica meditantem, fatum occupavit; neque fucceffores exfecuti funt. Ceterum illa victoria totam Afiam cis Taurum et Euphraten aperuit regi. Attoniti infperata clade, non copiis modo, fed et ducibus amiffis, nullam praeterquam in clementia victoris fpem habebant; eamque feftinata deditione certatim promereri fatagebant. Phrygiam Arfites voluntario exitu vacuam fecerat; ei Calas Theffalorum ductor praeponitur. Ex montanis quoque locis plerique defcenderunt, feque et fua dedentes Alexandro. eos in fidem acceptos domum remifit: Zelitisque ignovit, quos a Perfis coactos adverfus ipfum militaffe cognoverat. Tributum omnibus impofitum eft, quod Dario pendere confueviffent: idque poftea conftanter fervavit, cum ceteras Afiae regiones fubigeret. Omne peregrinum imperium invidiae fubiectum effe noverat, etiam cum domeftico mitius eft; at fi vetera fubditorum onera novis cumulentur, intolerandum haberi. Igitur monenti cuidam, *longe plus tributorum vectigaliumque ex tanto imperio redigi poffe*; refpondit, *etiam olitorem fe odiffe, qui radicitus exfcinderet olera, quae carpere debuiffet.* Dafcyleum praefidio Perfarum teneri audiverat. eo Parmenionem mifit, quem oppidani ftatim receperunt; cum audito Macedonum adventu, Perfae exceffiffent. ipfe Sardes proceffit, caput omnium quae praefectis orae maritimae Perfarum reges parere iufferant. Iamque haud amplius feptuaginta ftadiis ab urbe aberat; cum ad eum Mithrenes venit, cui tutelam arcis Sardianae Darius crediderat, cum principibus Sardianorum, urbem arcemque, et pecuniam, quae in ea cuftodiebatur, tradituri.

Quibus benigne exceptis ad Hermum fluvium progreditur, viginti fere ſtadiis ab urbe diſtantem. ibi caſtris poſitis, Amyntam Andromenis filium ad recipiendam arcem praemittit. Ea praecelſo loco ſita, difficili undiquaque aditu, adverſus quamcunque vim teneri potuerat, etiamſi murus, qui triplici munimento illam circumibat, abfuiſſet. Ergo felicitati ſuae gratulatus, quod ampliſſimas res animo volventem, arx munitiſſima longa obſidione non implicaſſet, Iovi Olympio templum ibi ponere decrevit. Cumque ſolicite circumſpiceret, quinam locus accipiendae aedi maxime opportunus foret, confeſtim exorta vehemens tempeſtas multo imbre partem arcis perfudit, ubi vetus Lydorum regia fuerat. Eam itaque ſedem nutu deorum deſtinari credens, *templum ibi conſtitui* iuſſit. Arci deinde Pauſaniam ex amicorum cohorte praeponit; attributis Argivorum auxiliis; ceteras ſociorum copias cum Cala et Alexandro Aeropi filio in Memnonis praefecturam immittit. vectigalibus tributisque colligendis Niciam quendam praeficit; Aſandrum Philotae filium Lydiae, quibus finibus Spithridates tenuiſſet. dati ad id equites cum expeditis cohortibus, quot in praeſentia ſuffecturi putabantur. Lydos omnes ſuis legibus libere uti permiſit; et quia Sardianos Dianae, quam *Coloenem* vocant, cultui deditos cognoverat, illius templo ius aſyli gratificatus eſt. Mithrenen honorifice ſecum habuit, ut eius exemplo et alios ad proditionem illiceret: procedente tempore et Armeniam homini regendam commiſit. Ceterum repertis in arce libellis, in quibus inter cetera perſcriptae erant largitiones, ob

bellum Macedonibus in Graecia conflandum a satrapis factae, cognovit Demosthenem eam ob caussam magnum auri pondus accepisse; cuius etiam epistolae ibi servabantur. Sed quia pace cum Atheniensibus inita transacta res erat, nihil ea de re palam conquestus est; ceterum intentiore cura agitandum censuit, quomodo adversus efficacem viri eloquentiam Athenae in officio continerentur, sua defectione universam Graeciam in partes tracturae. nemo occurrebat Phocione dignior, cuius mira innocentia, et ob constantiam virtutis honorata paupertas erat. Eum ergo, primum ob usum, deinde ut hominis magnanimitatem multis experimentis cognovit, admiratione virtutis ita coluit, ut cum post eversum Darii imperium animo elatus, neminem iam salute dignaretur, ad quem scribebat; eximium eum honorem duobus tantum, Antipatro et Phocioni habuerit. Constat huic aliquando centum talenta dono misisse regem: deinde optionem fecisse inter quatuor haud ignobiles Asiae urbes unam eligendi. Cius, Elaea, Mylassaque et Gergetho fuere: quidam ultimo loco Patara nominant. At ille nihil horum accepit: sed ne tanti regis amicitiam fastidiose sprevisse videretur, petiit, *ut Echecratides sophista, & Athenodorus Imbrius, cum Demarato & Spartone Rhodiis*, qui in arce Sardiana captivi tenebantur, *custodia liberarentur.* Sed haec in sequens tempus excurrere. tum ad Ephesum itum est, quam accepto cladis Persicae nuntio praesidiarii deseruerant, duabus Ephesiorum triremibus avecti. Erat inter eos Amyntas Antiochi filius, qui ex Macedonia profugerat, nulla

quidem iniuria affectus, ſed quod periculum a rege metueret: quem quia inviſum exoſumque habebat, illius animum ex ſuo metiebatur. Quarto poſtquam Sardibus moviſſet die, Epheſum introiit Alexander: reſtitutiſque exſulibus, qui paucorum dominatione pulſi fuerant, rempublicam populo tradidit. Ille libertatis diu deſideratae compos, eos qui Memnonem advocaviſſent, quique templum Dianae ſpoliaſſent, inque eo Philippi ſtatuam deieciſſent, aut Heropythi monumentum effodiſſent, quod liberatori civitatis in foro poſitum fuerat, ad ſupplicium poſcit. Ex quibus Pelagon cum fratre Syrphace et patruelibus, ex ipſa aede in quam confugerant, rapti ſunt, ſtatimque lapidibus obruti. Iamque in caedes et iniurias ibatur; cum Alexander inhibita vulgi licentia, ulterius eo de negotio inquiri, aut cuique moleſtiam exhiberi vetuit. id optimis quibusque ſaluti fuit; quos per cauſam veri fictive criminis, ipſorum dignitas aut opulentia, furibundae plebis odiis avaritiaeque obieciſſet. Inter haec Magnetes et Tralliani legatos mittunt, imperium accepturi. eo *Parmenione cum quinque peditum millibus, equitibusque ducentis ire* iuſſo: Alcimalum cum paribus fere copiis circum Aeolicas Ionicaſque Perſici iuris urbes mittit. utrique iniunctum, *ut abolito paucorum dominatu, popularem ubique ſtatum introducerent.* quippe multitudinem ſuis rebus ſtudere compererat: obque eam rem tyrannos a barbaris impoſitos, per quos coërceretur. Per eos dies, dum Epheſi commoratur Alexander, ut ex inſtantibus curis recrearet animum, frequenter in officinam Apellis ventitavit, a

quo uno effigiem ſuam penicillo exprimi volebat: tanto favore complexus, ut dilectiſſimam pellicum, amore eius deperire ſentiens artificem, dono dederit. Pancaſta vocabatur, ex Lariſſa nobili Theſſaliae urbe genus ducens: amabatque eam rex ardenti affectu, ob formae pulchritudinem; et quoniam adoleſcenti prima mulierum ad libidinem placuerat. Hoc ut magnanimitatem Alexandri non dedecet; ita non crediderim, *in officina imperite multa differentem ab Apelle mordaci dicterio repreſſum fuiſſe.* nam id neque maieſtati tanti regis, neque modeſtiae pictoris, hominis non ſtupidi nec indocti, conveniſſet: et Alexander liberalibus ſtudiis ab extrema aetate imbutus, etiam de artibus quas non calleret, haud inepte iudicare didicerat. Illud propius vero eſt, quod alii tradiderunt, *quendam ex Epheſiae Dianae ſacerdotibus, quos* Megabyzos *appellari mos erat, reprehenſum: cum* quidem ei diceret Apelles, *quoad tacuiſti, aurum hoc atque purpura venerabilem te faciebant imperitis; at nunc de rebus quas non intelligis incipientem loqui, etiam pueri rident qui colores terunt.* In ea urbe longe celeberrimam aedem, ut ſupra relatum eſt, Heroſtratus incenderat. Ea tum ſumma Epheſiorum cura maximiſque impenſis inſtaurabatur.. Quorum ſtudiis iuvandis Alexander *tributa quae Perſis dare conſueverant, Dianae pendi* iuſſit: confirmavitque ius aſyli, quod antiquitus etiam Liberum patrem Herculemque ſervaviſſe cognoverat; addito etiam ſpatio, ut quaquaverſum in unius ſtadii amplitudinem extenderetur. poſtea quoque, cum Aſiam perpacaſſet, ſcripſit Epheſiis, *ſe omnes ſum-*

*tus, qui in id aedificium facti essent, restituturum; qui-
que porro requirerentur, praebiturum de suo: ita tamen
ut ipsius nomen instaurato operi inscriberetur.* idque de-
precati sunt Ephesii. quo tempore, quia Alexandro
petenti aliquid denegare arduum erat, legatus eo-
rum ad adulationem confugit, qua maxime expug-
nabilem norat, dixitque *dedecere culmen ipsius, si diis
aliquid consecraret, cum ipse deus esset. nam eum ho-
norem ab hominibus haberi potiori naturae.* Ea gloriae
contentio inter maximum regem, et unam civita-
tem fuit. obtinuerunt Ephesii; et maluerunt ingenti
pecunia carere, quam instaurati templi titulo regi ce-
dere. Nam quantos in id opus sumtus contulerint,
vel ex una tabula aestimare licet, quam ibi dedica-
verunt, viginti talentis auri redemtam. Alexander
erat, fulmen tenens, quem inimitabili dexteritate
Apelles expresserat; quatuor tantum coloribus usus,
7 quo maius peritis miraculum esset. Sub idem tem-
pus antiqui splendoris sedem Smyrnaei receperunt,
postquam Lydorum armis excisa vetere Smyrna,
quadringentos per annos vicatim habitavissent. Re-
stituit eam rex viginti ferme stadiis a solo antiquae
urbis, somnio monitus. Solebat Alexander, cum
a maioribus negotiis vacaret, otium venando exi-
mere. forte exercito corpore fessus in Pago monte
obdormiverat: ibi per quietem visus est audire Ne-
meses (quarum in proximo fanum erat) imperan-
tes, *ut eo ipso loco urbem conderet, inque eam Smyr-
naeos deduceret.* Id insomnium mox Clarii Apollinis
oraculum confirmavit, Smyrnaeis consulentibus *pro-
spere cessuram migrationem* promittens. Ita fundamen-

ta novae urbis imperio regis iacta sunt; absolutae gloriam Antigonus tulit, cum ipsum paulo post Alexander Lydiae Phrygiaeque, et vicinis regionibus praeposuisset. In Smyrnaeo sinu Clazomenii habitant, qua angustissimum est solum; quod procurrentes in mare terras per sexaginta ferme stadia continenti adnectens, peninsulae speciem efficit. Alterum isthmi latus ex adverso Clazomeniorum Teos occupat. in extremo peninsulae cornu Erythrae sunt, tum quoque fatidicis mulieribus inclytae: iuxta quas mons altissimus Mimas, insulae Chiorum oppositus mare prospectat; deinde paulatim depressior, haud procul angustiis Clazomeniorum in aequales campos definit. Eam loci naturam contemplatus Alexander, faucibus intercisis auferre continenti decrevit, ut Erythris et Mimanti mare circumfunderet, ac superiorem inferioremque sinum coniungeret. Id unum regi ex sententia successisse negant, cum ceteros eius conatus fortuna enixe iuvaret. abiitque res in religionem, *nec fas esse mortalibus* existimatum est, *mutare faciem, quam natura locis indiderit:* utique postquam alios similia molitos ubique successus destituit. Clazomenas tamen, mole duorum stadiorum adgesta continenti iunxit, quas olim metu Persarum Clazomenii in insulam transtulerant. Sed haec quidem opera regiis praefectis commissa sunt. Ipse sacrificiis Ephesi magnifice celebratis, in honorem deae cum universo exercitu qui aderat, in armis decucurrit; postero deinde die cum peditatu quem secum habebat, assumtis Thracum equitibus, et quatuor amicorum turmis, inter quas et regia erat,

Miletum contendit. Quippe Hegesistratus praesidii praefectus literis ad eum missis, spem deditionis fecerat: sed postquam Persarum classem in propinquo versari cognoverat, mutata sententia oppidum Dario conservare nitebatur. nam et commeatuum telorumque, et si qua alia ad tolerandam obsidionem requiruntur, magnam habebat copiam; et propugnatorum multitudine abundabat: quia Memnon, cum ex proelio Miletum perfugisset, multis ibi suorum relictis praesidium firmaverat. Igitur infesto agmine suggressus, exteriorem urbem, ut ipsi vocabant, ex itinere cepit. nam oppidani militesque, ne vires spargerent, in interiorem urbem concesserant, auxilium suorum, quod haud procul abesse rebantur, opperituri. Verum vanam exspectationem fecit Macedonicae classis adventus, quae Nicanore duce Laden insulam supra Miletum sitam occupavit: deinde cum iam hostium classis ad Mycalen montem haereret, ipsum Milesiorum portum ingressa Persici auxilii spem oppidanis ademit. Neque prohibebant barbari, quamquam numero navium longe praestarent: quippe paulo minus quadringentis habebant, cum Nicanor tantum sexaginta supra centum adduxisset. Interea Glaucippus princeps civitatis ad Alexandrum missus, petito, *ut vrbem & portus Macedonibus Persisque communes esse pateretur*, triste responsum retulerat, *Non se venisse in Asiam, ut acciperet, quod alii concederent; sed ut quisque haberet, quod ipse reliquisset. itaque scirent omnium fortunarum arbitrium meliori permittendum; aut in proximam lucem de eo certandum esse.* Sed qui in civitate erant, primum inva-

dentium impetum fortiter retuderunt, caesis inter alios duobus Hellanicae filiis, quae nutrix Alexandri fuerat, et Clitum, qui rege servato eximium decus meruit, fratrem habebat. Sed cum dolore iraque incensi hostes machinis admotis magnam murorum partem deiecissent, iamque in oppidum irrupturi viderentur, conspectisque in portu Macedonum triremibus, novus terror ingrueret; pars scutis incubantes in parvam insulam urbi obiacentem enataverunt, alii scaphis conscensis, cum idem molirentur, in ipso portus aditu ab hostium navigiis intercepti sunt. Alexander oppido in potestatem redacto, contra eos qui insulam tenebant, naves expediri iussit, quibus impositae proris scalae ferebantur, ut in abruptam insulae oram, velut in muros hostilis oppidi, transcenderet miles. At cum mercenarios Graecos, qui eo confugerant, quamvis haud plures trecentis essent, ultima pati paratos conspiceret, misertus virorum fortium, et qui pro fide in eos, a quibus conducti erant, haud procul exitio abessent, iis pepercit, et *secum militare* iussit. Barbaros in urbe deprehensos in servitutem redegit; Milesiis qui superfuerant, libertatem restituit, ob veterem urbis gloriam. Tantum enim aliquando opibus gloriaque Miletus floruerat, ut per vicina maria supra septuaginta colonias deduxerit. multis quoque civibus nobilis, qui in sacris certaminibus palmam adepti, patriae celebritatem auxerant: nam eiusmodi victoriae, more quodam Graecorum, inter prima virtutis decora censentur. In quem iocatus Alexander magna multitudine statuarum conspecta, *ubi erant isto-*

rum lacerti, inquit, *cum Persarum iugum recepistis?* quippe vir strenuus, et ad bellandi usum cuncta referens, ignominiosum ducebat, debitum seriis certaminibus robur, ad voluptatem inertis vulgi, inani ostentatione consumere. Interea milites, quia vi introitum erat, obvia quaeque diripientes, ad fanum Cereris pervenerant: quod cum exspoliaturi quidam irrupissent, ignis ex penetralibus aedis repente emicans, sacrilegorum oculos exstinxit. Hic etiam progenitorum suorum monumenta Alexander reperit, inspecto fonte, cuius aqua ex ipso scaturiginis labro hausta salsum saporem habet, eadem dulcissima, cum profluxit in rivulos. *Achilleum* Milesii nominant, inque eo lustratum heroëm rumor tenuit, cum Strambelum Telamonis filium Lesbiis auxilium ferentem oppressisset. Apud Milesios Didymei Apollinis oraculum erat, divitiis famaque celebre. Id tum Seleucus, cuius maximae post Alexandrum opes fuere, de reditu in Macedoniam consuluisse dicitur, et responsum accepisse, *ut Europa valere iussa, Asiam complecteretur.* Aliud subinde miraculum attentum habuit regem, cuius curiosum ingenium et cognoscendi avidum, novitate rerum mire afficiebatur. *Amatum a delphine puerum ex Iasso*, quod haud procul Mileto in insula situm oppidum est, acceperat; *eiusque vocem agnovisse piscem, & quoties evocaretur, vehi cupientem excepisse dorso.* Igitur gratum acceptumque Neptuno hominem interpretatus rex, sacerdotio eius dei illum praefecit. Occupata hunc in
8 modum Mileto, cum adhuc barbarorum numerosa classis in mari vagaretur, et fiducia multitudinis suae,

quodque peritia rei nauticae Macedonas anteiret, hostem ad navale proelium provocaret, obque ipsum urbis portum, in quem naves suas abduxerat rex, frequenter obversaretur; Alexander Philotam cum equitatu et tribus peditum cohortibus ad Mycalen montem mittit, ubi Persicarum navium statio erat, ut exscendere volentes submoveret, neque aquari lignarive, aut cetera necessaria e terra petere permitteret. Ea res barbaros in maximas angustias coniecit: obsessis similes haerebant in portu, neque terram ubi volebant capere, aut necessariis rebus refici poterant. itaque consilio habito, Samum averterunt cursum, petitoque inde commeatu, Miletum revecti ante ostium portus instructa acie constiterunt. Inter haec, quinque Persarum naves in portu quodam, qui inter parvam illam insulam, de qua supra dictum est, et stationem Macedonicae classis medius erat, multa hostium navigia conspicati, plenis velis eo ferebantur: nam maximam sociorum navalium partem ob varios usus abesse coniecerant; vacuarumque navium haud difficilem occupationem fore arbitrabantur. At rex iis qui aderant celeriter in decem triremes impositis, *obviam ire hostibus* iubet. illi tum numero navium, tum inopinata re perterriti, cum ultro se peti conspicerent ab iis, quos imparatos oppressuri venerant, terga vertunt: una tamen navis, quae Iassios vehebat, deprehensa est; ceterae velociores ad suam classem effugerunt. ita nullo eorum quae intenderant effecto, Mileto discessum est. Alexander, cum suam classem neque hostili parem, et ad alios usus supervacuam sibi cer-

neret, multique et graves ad eam sumtus requirerentur, dimittere eam statuit; paucis navium retentis, quibus ad obsidiones urbium machinae tormentaque portarentur. Dissuaserat illud Parmenio, monueratque ut navali proelio contenderetur. *Macedonibus enim victoribus magnum ad cetera emolumentum accessurum esse: at victos nihil sane amissuros, nam imperium maris iam tum esse penes Persas; & litora facile tutaturos, qui pedestribus copiis plus possent.* quoque expeditius quod videbatur obtineret, idem qui consilium dederat, *exsequi illud paratum* ostendebat, *conscensisque navibus quam rex iussisset discriminis partem capessere.* Confirmabatur etiam augurio, quod superioribus diebus a tergo regiae classis aquila in litore consistens apparuisset. Contra Alexander *falli Parmenionem* asseverabat, *qui paucas suorum naves tantae hostium multitudini, imperitosque remiges & rudes classiarios, exercitatissimis hominibus, reique nauticae peritissimis obiiciendos duceret. se quidem virtuti suorum non diffidere, ceterum scire illam in navalibus pugnis minimum conferre ad victoriam. multo enim plura ventorum fluctuumque ludibriis permitti, quae gubernatorum atque remigum peritia vitaret, aut suis partibus opportuna redigeret. nec in ipsarum navium constructione nihil aut parum situm: ita Macedonum conatus vanos fore, cum eos barbari impune aut eludere; aut etiam, si casus daretur, opprimere possent. Neque vero exiguum id detrimentum futurum. totam Asiam arrecturam animos, si inter initia belli clades accepta foret. Plerosque mortalium ita comparatos esse, ut eum rerum eventum exspectandum putent,*

quem ex principio successuum spe aut formidine praeceperunt. Et ne de Asia dubitemus, inquit, *quis mihi praestabit Graecos in fide mansuros, si felicitatem illam exspiravisse credant, quam, si verum amamus, unam in nobis reverentur? Plane ad fortunam meam pertinere arbitror, quod aquila pone classem conspecta est, idque boni successus omen accipio. sed hoc manifesto promittit augurium, nos hostium naves e continenti expugnaturos esse. nam praesaga victoriae ales, non in navibus, sed in litore constitit; nec magis eventum, quam locum ostendit belli. Nam si, ut coepimus, maritimas urbes nostri iuris efficimus, Persarum classis ultro dilabetur. neque enim supplementum, aut commeatus, aut securae etiam stationes in promtu erunt; & si haec adimas, quo plus in mari habent virium, eo celerius consumentur. Atque sic implebimus fidem vaticinii, quod aereae tabulae inscriptum nuper ex quodam in Lycia fonte ebullivisse comperimus, instare terminum Persici imperii.* Ita dissoluta classe, Pontum adiacentesque Ponto regiones praetoribus suis subiugandas reliquit; ipse institutum iter prosecutus, in Cariam movit: nam *eo magnam vim hostium confluxisse* cognoverat. Quippe Halicarnassus natura loci munitissima, duplicique arce tuta, spem praebebat Macedonem, torrentis more ruentem, ea urbe tanquam crepidine opposita coërceri posse. Maxima in Memnone spes erat, qui omnia ad ferendam obsidionem opportuna summa cura praeparabat. Nuper enim a Dario maritimae orae totiusque classis praetor creatus erat. Nam homo callidus temporumque prudens, cum se omnes Persicos duces bel-

licis artibus superantem, unam ob causam infra meritum honorari intelligeret, quod Graecus genere, et olim Macedonicae regiae hospes de proditione suspectus haberi poterat; uxorem suam liberosque ad Darium misit, quasi de securitate illorum solicitus, revera ut his velut obsidibus fiduciam regis obligaret. Ceterum Alexander Cariam introgressus, omnia inter Miletum et Halicarnassum oppida brevi in potestatem redegit. Pleraque enim Graecis incolis habitabantur, quibus immunitatem suasque leges restituere consueverat, *ob liberandos eos in Asiam venisse* professus. Neque minorem mox a barbaris iniit gratiam, comiter excepta Ada, regii generis muliere, quae iter per ea loca facientem convenerat, illiusque fidem implorans *in regnum restitui* oraverat. Nam Hecatomnus Cariae rex tres filios habuit, duas filias: ex quis maximus natu Mausolus Artemisiam duxerat. minor ex sororibus Ada fratri Hidrieo nupsit. Sed Mausolo quidem soror eademque coniux successit, more gentis, quo in matrimonium regnumque sociari fas est iisdem parentibus genitos. at postquam Artemisia desiderio defuncti extabuit; Hidrieus regno potitus, et sine sobole mortuus, Adae reliquit imperium. Hanc Pexodarus expulit, qui unus de Hecatomni filiis supererat: et quamquam is decessisset, exclusa manebat; quia Orontobaten nobilem Persam Pexodarus generum adsciverat, ut in novo et vi parto imperio illius opibus et gratia protegeretur. atque ille exstincto socero, velut dotale regnum retinebat. Eam iniuriam deplorans mulier, simul Alindis deditis (munitissimum id ca-

ſtellum erat) impetravit, ut nomen filii quod deferebat, lubens acciperet; ſtrenuamque ei operam ad antiquae dignitatis decus mature recipiendum polliceretur. Neque promiſſo fides defuit; expugnataque deinde Halicarnaſſo, totam illi Cariam parere iuſſit. Interim fama benigne exceptae reginae per omnem illum tractum diffuſa, multas civitates Alexandro conciliavit; nam pleraeque a neceſſariis aut familiaribus Adae tenebantur: ii per legatos obtulerunt aureas coronas, *futurosque in fide ac poteſtate regis, & imperata facturos* promiſerunt. Dum haec ita geruntur, exquiſitae artis ſaporiſque cibos atque bellaria ſolicite confici curabat Ada, eaque cum ipſis coquis et cupediariis regi dono mittebat; tanquam benemerenti gratiam relatura, ſi muniis armorum feſſum fatigatumque Aſiatici luxus deliciis exciperet. At ille prudens intemperantiam gulae feria tractanti intempeſtivam eſſe, benevolentiae quidem muliebri comiter gratias egit; ceterum *non attinuiſſe*, reſpondit, *ut pro ipſo ſolicita eſſet, meliores habente coquos, quibus ipſum olim paedagogus ſuus Leonidas inſtruxiſſet; ad prandium iter antelucanum, ad coenam frugale prandium.* Iam tota ferme Caria in ditionem Ale- 9
xandri conceſſerat; ſed caput regni Halicarnaſſus firmo praeſidio tenebatur. Itaque diuturnam obſidionem fore coniectans, *commeatum, & machinas quae ad oppugnationem pertinerent, navibus eo deportari* iubet; ipſe cum pedeſtri exercitu quinto ab urbe ſtadio caſtra communit. Deinde muros adortum iuxta portam qua Mylaſſa iter eſt, improviſa oppidanorum eruptio excepit: ſed Macedonibus fortiter con-

ferentibus manum, quibusdam suorum amissis haud magno negotio reiecti sunt. Pauci deinde dies intercesserant; cum Alexander obiecta spe Myndensium oppido per proditionem potiundi, nocte intempesta cum parte copiarum proficiscitur. Sed nihil quoquam movente, admota gravi armatura murum suffodi imperat: neque enim scalas aut machinas attulerat, cum oppugnandi consilio urbem non accessisset. Et illi quidem una turrium deiecta, nihil tamen aperuerunt loci, quo intra perrumperent. nam forte ita prociderat turris, ut quam murorum partem stans protexerat, non minus ruina sepiret. civesque summa ope resistebant: et ab Halicarnassensibus adiuvabantur, quos audito vicinae civitatis periculo, maritimo itinere Memnon submiserat. Ita conatus Macedonum irritus fuit. Alexander ad obsidionem Halicarnassi reversus, ante omnia fossam triginta maxime cubitos latam, altam quindecim, quam hostes pro urbe duxerant, expleturus, tres testudines apparat, quibus protectus miles materiam terramque sine noxa congereret. Aequata fossa, *turres machinasque quibus muri sternuntur*, *admoveri* iussit. Iamque strata moeniorum parte, qua ruinae viam aperiebant, in urbem penetrare nitebantur; sed hostes, cum ob multitudinem integri subinde fessis succederent, ducumque praesentia ad omnia audenda confirmarentur, strenue repugnabant. Luce per varia certamina consumta, cum diurno labore fatigatos hostes Memnon segnius custodias agere crederet, cum valida manu prorumpit oppido, ignemque operibus iniicit. Sed Macedonibus ad incendium concurren-

tibus, cum hi exſtinguere flammas conarentur, illi augerent, et prohibentibus vim intentarent, acre proelium coortum eſt. quippe Macedones robore virtutis et aſſuetudine periculorum longe praeſtantes hoſtibus, numero apparatuque Perſarum urgebantur: et quia haud procul muris res gerebatur, balliſtis catapultisque per moenia diſpoſitis eminus impetiti, inulta vulnera accipiebant. Atrox inter haec utrimque clamor, hortantium ſuos, increpantium adverſos; tum ſauciorum et morientium gemitus, inter nocturnas tenebras omnia terrore tumultuque impleverant: augebantur haec vocibus ceterae multitudinis, quae dum alii pugnant, operi intenta, muris qui pulſu machinarum corruerant, reparandis occupabatur. Tandem acrius adniſi Macedones hoſtem intra moenia redegerunt, centum ſeptuaginta interfectis, inter quos et Neoptolemus, qui cum Amynta fratre ad Darium perfugerat, occubuit. Macedonum non quidem ultra ſedecim perierunt, ſed trecenti ferme vulnerati ſunt; quia nocturna pugna fuerat, neque adverſus caecos ictus et incidentia temere tela quidquam ſatis provideri potuerat. Poſt aliquot deinde dies, levis et ludicra res ingenti certamini cauſam praebuit, orto initio a duobus veteranis ex Perdiccae agmine. Ii contubernales cum eſſent, unaque genio indulſiſſent, ut fit inter ſermones familiares, iactantia militari ſua fortia facta viciſſim extollentes, altercari coeperant, uter alteri anteferretur; cum alter eorum, *quid inani ſtrepitu verborum foedamus honeſtiſſimam contentionem?* inquit. *non cui lingua, ſed cui dextra ſit melior, hoc agitur. & adeſt*

occasio: ea optime de controversiis nostris iudicabit. age si vir es, exeuntem sequere. Vino et ambitione incaluerant; itaque privato consilio arma capiunt, et ad muros iuxta arcem quae Mylassis obversa est, excurrunt. Horum temeritate animadversa, statim ex oppido globus hostium effunditur. Illi firmato gradu certamen conserunt, propius incurrentes gladiis excipiunt, in recedentes tela coniiciunt. sed adversus multos, et ex superiore loco dimicantes haud diu impunita duorum audacia fuisset; nisi conspecto ipsorum periculo, commilitonum pauci primo, deinde alii atque alii laborantibus subvenissent: eodem modo et oppidanis subinde ad locum ubi pugnabatur confluentibus. Ita nunc his, nunc illis robore numeroque superioribus, varie pugnatum est: donec Alexander cum manu quae circa ipsum erat progressus, metum hostibus incussit, statimque intra munimenta compulsi sunt: nec multum abfuit, quin hostes simul irrumperent. Forte enim intentis omnibus in ea quae ante urbem gerebantur, moenia negligenter servari contigerat: et duae turres cum continenti murorum parte crebris arietum ictibus cesserant; tertia quoque laxata iam et concussa compage, fodientibus haud in longum resistere potuisset. At quia tumultuarium id proelium, neque universus exercitus instructus fuerat, opportunitas eius rei e manibus amissa est. Alexander, quamquam ea res opinione Graecorum de victoria concedentis videretur, corpora suorum, qui sub ipsis moenibus oppetierant, induciis postulatis ab hoste repetere, quam inhumata dimittere maluit. At qui cum Persis erant, Ephi-

altes et Thrafybulus Athenienfes, cum plus apud ip-
fos odium adverfus Macedonas, quam humanitatis
ratio valeret, negabant *indulgendum hoc effe infeftif-
fimis hoftibus.* Non tamen permoverunt Memnonem,
quin *Graecorum moribus indignum effe* diceret, *fepul-
turam invidere caefis hoftibus. Armis & viribus in ad-
verfos & obfiftentes utendum: neque contumeliis pug-
nandum in eos, quos bonis malifque noftris fua dies
exemiffet.* Sane praeter alias Memnonis virtutes, etiam
moderatio eius infignis fuit. neque enim per vecor-
diam conviciis infectari hoftem pulchrum ducebat;
fed virtute et confiliis vires illius animofque contun-
dere. Igitur cum aliquando in agmine quendam ex mer-
cenariis nonnulla contumeliofe et petulanter in Ale-
xandrum iacientem audiffet, converfa hafta homi-
nem pulfans, *non te conduxi*, inquit, *ut malediceres
Alexandro, fed ut adverfus illum dimicares.* Interea 10
obfeffi fummo ftudio fecuritati fuae providentes,
pro diruto muro alium interiorem ex cocto latere
eduxerunt, non recta regione, fed in nafcentis lunae
figuram finuatum. eaque res, cum inter multos di-
ftributum munus effet, celerrime confecta eft. Hunc
murum Alexander poftero ftatim die machinis quaf-
fare coepit, quo minore negotio recens adhuc opus
labefactaret. in eo labore occupatis Macedonibus,
iterum ex urbe valida eruptio facta eft: cratium-
que quibus opera tegebantur nonnihil, et unius tur-
ris ligneae partem flamma comprehendit. ne ad ce-
tera opera tranfiret incendium, Philotas et Hellani-
cus obftiterunt, quibus in eam diem machinarum cu-
ftodia cefferat; et Alexander mature confpectus,

tantum trepidationis iniecit hostium animis, ut omissis facibus, quibus armati procurrerant, quidam etiam arma iacientes, effusa fuga oppidum repeterent. Inde vim facile propellebant, adiuti commoditate loci, quem multo aequiorem obtinebant; et quia murus, sicut diximus, ita constructus erat, ut quamcunque partem invasisset hostis, non a fronte tantum, sed ex utroque laterum missilibus appeti posset. Posthaec Persarum duces, cum omnia sibi in dies arctiora esse viderent, constaretque non abscessurum Macedonem donec urbis potiretur; de summa rerum consilium habebant. ibi Ephialtes vir animi corporisque robore in paucis conspicuus, incommoda longa obsidionis disseruit: negabatque *exspectandum, donec paulatim accisis viribus exhausti fractique cum ipsa urbe in victoris arbitrium concederent; sed dum aliquid virium superesset, cum robore conductitii militis erumpendum, & alacribus animis cum hoste confligendum esse. Consilium suum quo in speciem audacius esset, eo plus in exsequendo facilitatis habiturum. hostibus enim alia omnia exspectantibus, & adversus casum de quo nihil dubitarent imparatis, superfusum iri suos.* Neque Memnon, quamquam cauta consilia speciosis praeferre solitus, restitit. nam etiamsi nihil novaretur, nulla propinqua auxilii spe, tristem obsidionis exitum fore prospiciebat; et, ut in tanto discrimine, non inconsultum rebatur, experiri virum acrem, et qui velut instinctu quodam ad extrema audenda ageretur. Igitur Ephialtes, duobus millibus ex omni mercenariorum numero delectis, *faces mille parare* iubet, *primaque luce adesse, & armatos exspecta-*

re imperium. Coepta die cum Alexander iterum muro lateritio machinas admovisset, instarentque Macedones operi; Ephialtes porta subito patefacta dimidium suorum immittit cum facibus; ipse cum ceteris denso agmine subsequitur; ut hostes incendium prohibituros submoveret. Alexander intellecto quid ageretur, aciem celeriter instruit, subsidia delecto milite firmat. *cumque alios ad exstinguendum ignem ire* iussisset, in eos qui cum Ephialte advenerant impetum facit. At ille insigni corporis robore, quotquot conferre pedem audebant, obtruncans, suos voce, nutu, et inprimis exemplo ad virtutem animabat. neque parum molestiae e muris exhibebatur hosti. quippe turrem centum cubitorum obsessi erexerant, tormentisque commode dispositis hastas et saxa iaculabantur. Inter haec ex diversa parte urbis (ipsi *Tripylon* vocabant) duce Memnone alius oppidanorum globus, qua minime exspectabatur, erupit. tantusque tumultus incessit castris, ut ipse etiam rex consilii incertus efficeretur. Sed animi magnitudine, et opportunis imperiis omnia pericula propulsabat; et fortuna in tempore subvenit. Igitur et qui machinas incenderant, a Macedonibus qui ibi curabant, quique a rege missi subsidio venerant, cum magna clade repulsi sunt; et Memnonem Ptolemaeus excepit Philippi filius, regii corporis custos, praeter propriam manum Addaei Timandrique cohortibus stipatus. eaque parte egregie vicerunt Macedones, quamquam Ptolemaeum Addaeumque, et sagittariorum ducem Clearchum cum quadraginta ferme manipularibus amisissent; et hostes cum tanta

trepidatione recesserunt, ut angustum pontem, quem ad fossam superandam construxerant, multitudo festinantium ruperit, iis qui superstiterant, in praeceps devolutis. ex quibus nonnulli a suis conculcati interierunt; alios Macedones ex superiore loco telis confixere. multi quibus ista calamitas pepercerat, sub ipsa urbis porta necem invenerunt: quippe exterritis omnibus, metuentibusque ne una Macedones irrumperent, porta praepropere occlusa, magnam oppidanorum partem ad exitium hosti tradidit. Inter haec Ephialtes non spe magis quam desperatione formidabilis, cum regiis ferociter dimicabat: et ancipitem fecisset victoriam, ni laborantibus suis seniores Macedonum mature succurrissent. Ii in castris habebantur immunes operum periculorumque, nisi ubi necessitas exigeret, cum stipendiis praemiisque nihilominus perfruerentur. meruerant eum honorem fortibus factis, et sub superioribus regibus ipsoque Alexandro bellicis laboribus aetate exacta. Ii cum suos periculis territos detrectare pugnam, et receptui locum circumspicere intelligerent, Atharia quodam duce, in primam aciem provolant; accensoque quod elanguerat proelio, iuniores conviciis et pudore flagitii ad resumendos animos compellunt. Ita simul acerrimo nisu incumbentibus omnibus, cum aemulationem suam hostium damnis exercerent, momento temporis inclinata fortuna; Ephialtes cum plurimis fortissimisque suorum caesus, reliqui in urbem repulsi sunt. Introierant etiam Macedonum multi, et oppidum vi capiebatur; cum receptui cani rex iussit; sive ut urbi parceret, sive praecipiti iam in ve-

ſperam die, noctem, et occultas ignotis locis inſidias metuebat. Hoc proelium praecipuas obſeſſorum vires conſumſit. Igitur Memnon re cum Orontobate qui urbem tenebat, ceteriſque ducibus deliberata, nocte intempeſta turrim ligneam et porticus, ubi tela ſervabantur, incendunt, aedificiiſque muro vicinis ignem ſupponunt: quo celeriter concepto, cum et ex porticibus turrique flamma vento agitata accederet, late fuderunt incendium. Oppidanorum militumque validiſſima pars arcem in inſula ſitam occupavit; alii in Salmacidem ſe contulere: alterius arcis id nomen, inditum a fonte, qui ibi eſt, vulgatiſſimae famae. Reliquam multitudinem reſque pretioſas duces avexerunt in Con inſulam. Alexander indicio transfugarum, et obiecta oculis ſpecie, quae in urbe geſta fuiſſent cognitis, quamquam media nocte, Macedonas *in urbem irruere, & quos incendium augentes deprehendiſſent, interficere; ſi qui domi ſe continerent, ab eorum caede temperare* iubet. Luce oborta arces a Perſis et mercenariis inſeſſas contemplatus, cum obſidionem earum longi operis futuram ſuſpicaretur, neque pretium putaret capite gentis expugnato, duabus arcibus aſſidentem, agendi tempus per otium et inertiam terere, urbem ipſam exſcindit, arces muro foſſaque circumſeptas Ptolemaeum obſervare iubet, quem cum tribus millibus peregrinorum militum, et equitibus ducentis ad Cariam tuendam relinquebat. Is non longo poſt tempore, copiis cum Aſandro Lydiae praetore coniunctis Orontobatem acie vicit: et Macedonibus ira taedioque diuturnioris morae, oppugnationi acriter

incumbentibus, arces in poteſtatem redactae ſunt. At rex Phrygiam continentesque provincias animo complexus, Parmenionem cum amicorum turmis et auxiliariis equitibus, Theſſaliſque quibus Alexander Lynceſtes praeerat, Sardes mittit; *ut inde in Phrygiam irrueret, venturoque exercitui commeatum & pabulum ex hoſtico pararet.* data ad hoc plauſtra, quae ſimul ducerentur. Cum deinde multos Macedonum paulo ante eam expeditionem ductis uxoribus, deſiderium earum impatienter ferre cognoviſſet; Ptolemaeum Seleuci filium corporis cuſtodem iis praefecit, *domumque deducere* iuſſit, *cum uxoribus hibernaturos.* duo quoque ex ducibus Coenos atque Meleager ob eandem cauſam una profecti ſunt. Id regi magnae apud milites commendationi fuit, promtioreſque deinde eos ad longinquam militiam reddidit, cum ſui rationem habitam viderent, ſperarentque deinceps etiam ad ſuos viſendos ſubinde commeatum impetraturos eſſe. Ducibus iniunctum eſt, *ut interim, dum in Macedonia morarentur, ſtrenue delectus agerent; quantaſque maximas poſſent equitum peditumque copias, cum iis qui tum abibant, ſub initium veris adducerent.* Animadverſo autem exercitum Aſiaticis moribus infici, magnamque vulgo per caſtra impudicorum multitudinem haberi, probroſos omnes conquiri iuſſit, et in parvam quandam Ceramici ſinus inſulam ſepoſuit: haeſitque infamia loco, et ob
11 eius rei memoriam Cinaedopolis appellatur. His ita geſtis inſiſtens conſilio ſuo, ut omni maritima ora ſui iuris effecta, claſſem hoſtium inutilem redderet, Hyparnis receptis, quae arcem tenentes mercenarii

dediderant, in Lyciam contendit. Ibi pacta cum Telmissensibus amicitia, Xanthoque flumine transmisso, cognominem amni urbem, Pinaraque et Patara, nobilia iis regionibus oppida, cum aliis minoribus circiter triginta, in fidem accipit: rebusque satis in praesens compositis, in Myliada procedit. Phrygiae maioris portio Mylias est; sed Persarum regibus placuerat Lyciae eam contribui. Eam dum recipit, adfuere Phaselitarum legati, amicitiam orantes, auream que coronam hospitale donum afferebant: idem petebant multarum urbium oratores ex inferiore Lycia. Itaque rex praemissis, quibus oppida sua Phaselitae Lyciique traderent; paucis post diebus, Phaselin profectus est. oppugnabant illi tum maxime validum praesidium, quod in ipsorum ditione Pisidae construxerant, multasque inde iniurias intulerant accolis. id adventu Alexandri brevi captum fuit. Apud Phaselitas plusculos dies, ut seque et exercitum reficeret, quieti dedit. invitabat etiam tempus anni; quippe media iam hyems difficiles progredienti vias effecerat. Ibi per hilaritatem et epulas laxato animo, cum statuam Theodecti a civibus suis in foro positam vidisset, ut a coena temulentus surrexerat, saltabundus eo processit, frequentesque ei coronas iniecit. Nam Theodecten, cum Aristotelem una audiret, familiarem gratumque habuerat. Sed otiosos iuvenilis animi lusus atrox a Parmenione nuntius cito discussit. Comprehenderat ille Persam quendam Asisinem nomine, a rege Dario palam quidem ad Atyziem Phrygiae satrapam missum; sed cum occultis mandatis, *ut Alexandrum Lyncesten captata occasione se-*

creto conveniret, eique si destinata effecisset, Macedoniae regnum & mille insuper auri talenta polliceretur. Nam is cum Amynta transfuga scelesto consilio inito, occidendi regis partes sibi sumserat. Oderat eum tum aliis de caussis; tum quod Heromenem et Arrabaeum, fratres huius Alexandri, inter paternae necis conscios supplicio affecisset. Et quamquam ipse poena exemtus, multisque postea honoribus ornatus, non simplex beneficium regi deberet; insita animo ferocia et dominandi cupidine nihil nefas putabat, per quod ad regnum via sterneretur. Re in consilium deducta, *facilitatem regis* arguebant amici, *quod hominem in manifesto maleficio deprehensum, non modo punire non sustinuisset; verum etiam praemiis & honoribus auctum optimae equitatus parti praeposuisset. Quem deinceps ei fidum futurum, si praeter impunitatem propior amicitiae gradus, maximae dignitates, honorificae praefecturae, parricidii merces essent? Igitur mature emendandum, quod nimia lenitate peccatum esset: priusquam ille, consilium emanasse sentiens, Thessalorum mobiles animos ad res novandas induceret. Non contemnendum esse periculum, quo maius ne excogitari quidem possit: neque spernenda deorum ostenta, qui regem de cavendis insidiis evidenter monuissent.* Nuper enim, dum Halicarnassum obsidens, post longos magnosque labores meridiatione reficitur, hirundo, nota auspiciis avis, magno cum garritu, circum caput quiescentis volitaverat, et modo in hoc, modo illud lectuli latus se demiserat, turbulentiorem solito cantum exorsa. Et rex quidem defatigato corpore non penitus excussit somnum, sed tamen avem

continuo ſtrepitu moleſtam ſentiens, manu obiter repulit. Illa adeo non exterrita eſt, ut etiam in ipſius capite conſederit, neque prius ſtrepere deſierit, quam ab experrecto demum abacta eſt. Idque ſic interpretatus fuerat Ariſtander, ut *inſtare periculum* diceret *ab amico regis; ſed inſidias in occulto non manſuras. hoc enim monere naturam avis, quae prae ceteris homini familiaris, eademque ſupra modum garrula eſſet.* His itaque diligenter expenſis, cum indicium Aſiſinis cum vatis reſponſo convenire cerneret, meminiſſetque ſe matris literis anxie monitum, *ut ab hoc homine ſibi caveret;* nihil ultra differendum ratus, quid fieri vellet, Parmenioni ſignificat: nam, ut diximus, cum ipſo in Phrygiam iverat Lynceſtes Alexander. Sed ne quo caſu conſilium regis parum in tempore proderetur, literas ſcribi non placuit; ſed per hominem fidum atque honoratum mandata perferri. electus eſt Amphoterus Crateri frater, qui cum Macedonicum habitum Phrygio mutaſſet, aſſumtis Pergenſibus aliquot itineris gnaris, ad Parmenionem occultus penetrat. Ita Alexander comprehenditur: et cum ob veterem ſuam familiaeque dignitatem et gratiam diu dilatus eſſet; tertio poſt anno, dum a Philotae conſciis ſupplicium ſumitur, ſocietate criminis, et poena ſontium in exitium abreptus periit. Regi ex Phaſelide moventi, ſupra detectas inſidias propitius numinis favor alio ſtatim beneficio patuit. Parte exercitus ad Pergenſium urbem per montes praemiſſa, ceteros ipſe per litus ducebat, qua Climax mons Pamphylio mari imminens, anguſtam euntibus ſemitam relinquit, quoties mare tranquillum eſt;

at cum aeſtus incubuit, fluctibus operitur. idque hyeme frequens et prope perpetuum eſt. At Alexander nihil aeque ac moram metuens, exercitum per aequa, per iniqua, eodem ardore atque impetu rapiebat. Continui per eos dies auſtri flaverant, qui mare in litus propellentes, omnia itineris veſtigia altis paludibus opplent: aſſiduae etiam magnaeque pluviae, ut ventis iſtis ſpirantibus ſolet, ruebant. ſed adventante Alexandro ſubito exortus aquilo coelum purgavit imbribus, undas reiecit in mare, et Macedonibus tranſitum aperuit. Sic quoque unius diei itinere per incerta vada emergendum fuit, aqua ad umbilicum ferme pertingente. Tantam in periculis Alexandri fiduciam, ut ab ipſius ingenio profectam non dubito; ita frequentibus prodigiis et ominibus auctam confirmatamque fuiſſe crediderim: poſtquam decreto numinis, clariſſimis maximiſque rebus ſe deſtinari coniecit. Adhuc in Macedonia degenti ſpecies humana auguſtior apparuiſſe dicitur, monentis *ut ad evertendum imperium Perſicum quamprimum in Aſiam ſequeretur:* atque in memoriam inſomnii revocatum eſſe regem, cum in Phoenice res gereret; obvio Iudaeorum ſacerdote in quo recognovit ornatum, quem pridem in obiecta imagine per quietem viderat. Nam inter obſidionem Tyri vicinis regibus populiſquem deditionem et delectus imperaverat. ſed Iudaei, qui Hieroſolyma famoſam urbem tenebant, foedus cum Dario cauſati, Macedonum amicitiam detrectabant. Eam gentis contumaciam punituros, in Iudaeam infeſto agmine perrexit. At Hieroſolymitani ut regis iram lenirent, cum uxoribus liberiſque

ſupplices in occurſum venientis effunduntur. Sacerdotes primi ibant tenuiſſima byſſo amicti: hos deinde populus candido et ipſe veſtitu ſequebatur. Agmen ducebat Iaddus ſummus ſacrorum antiſtes cum ſolenni ornatu. Appropinquantis pompae venuſtatem ſpeciemque miratus rex, equo deſiliens, ſolus proceſſit, adoratoque Dei nomine, quod aureae laminae inſculptum cidaris pontificia praeferebat, ipſum quoque reverenter ſalutavit. Improviſa res omnium qui cum eo advenerant animos in ſtuporem dedit. Iudaei ex propinqui exitii metu non in ſpem incolumitatis modo, ſed inopinatae gratiae fiduciam erecti circumibant regem, laudes gratulationemque et vota miſcentes. Contra Syrorum reguli, qui ob crebras acerbaſque cum Iudaeis ſimultates Alexandrum ſecuti fuerant, inimicorum ſuppliciis, ut rebantur, infeſti animi libidinem expleturi, ſtupebant; dubii verane eſſent quae intuerentur, an aliquod oculorum ludibrium vana imagine ſopitos ſenſus falleret. Neque minus Macedonas inſolentia ſpectaculi ſuſpenſos habuit: donec propius accedens Parmenion interrogare auſus eſt, *quid ita externis caeremoniis honorem deferret, quem a tam foeda gente etiam recipere vix tanto rege dignum eſſet?* Atque ille inſomnium ſuum retulit. Deinde urbem ingreſſus in pulcherrima aede ritu recepto ſacrum Deo fecit, et dona templo intulit. Inſpexit etiam ſacros gentis codices, quibus continebantur diu ante perſcripta vaticinia, inter quae Tyrum Macedonibus ceſſuram, et Perſas a Graeco quodam debellatum iri clare ſignificabatur. eum ſe fore interpretatus, Iudaeis con-

ceſſit, *ut domi foriſque ſuis legibus ritibuſque libere uterentur; & quia ſeptimum quemque annum agriculturae exſortem agunt, etiam tributorum iſta portione ſolverentur.* Naturam quoque regionis admiratus, quae aliis fructibus inter praeſtantiſſimas dives, opobalſamum ſola producit, Andromachum iis regionibus praepoſuit: quem Samaritani, perpetui Iudaeorum hoſtes, paulo poſt atrociter necaverunt. Sed haec quidem poſt Tyrum Gazamque expugnatas geſta
12 ſunt: nos per occaſionem praecepimus. Ceterum anguſtiis ad mare Pamphylium ſuperatis, Alexander Pergis profectus in itinere obvios habuit Aſpendiorum legatos, ex principibus civitatis. ii petentes, *ne praeſidium recipere cogerentur, quinquaginta talenta in ſtipendium militum, & quantum equorum tributi nomine regi Perſarum alere conſueverant,* promiſerunt. Inde rex ad Sidetas, qui Melanem amnem accolunt, progreſſus eſt; Cumaeorum ex Aeolide genus, ſed ſermone barbaro: nam Graecus exoleverat, non diuturnitate temporis, ut accidit; verum *maiores ſuos, ut in eas regiones venerunt, repente oblitos patriae linguae, novam & antea inauditam ſonuiſſe* memorabant. Side recepta, quae Pamphyliae metropolis erat, Syllium ibatur, tutum natura ſitus oppidum, et tam peregrino milite, quam barbarorum accolentium firma manu egregie munitum. Ea res, et quia *Aſpendios rebellare* nuntiabatur, avertit iter: Aſpendumque ductus eſt exercitus. Illi ſubita Macedonum irruptione territi, deſertis quae in plano erant aedificiis, in arcem conceſſere. Alexander vacua urbe potitus, ſub ipſa arce caſtra communit; et cum peritiſ-

ſimos architectos haberet, apparatu oppugnationis obſeſſos ad pacem prioribus conditionibus repetendam compulit. Nihil ad maiora properanti optatius accidere potuiſſet, quam loci haud contemnendi longa obſidione non detineretur; ne tamen impunita defectorum temeritas eſſet, *potiſſimos civium obſides tradi, pecuniaeque imperatae nec exſolutae ſummam duplicari* praecepit: adiectum eſt, *ut ſatrapae quem Alexander praefeciſſet, obedirent, annua Macedonibus tributa ſolverent, & de agro*, unde vicinos vi eieciſſe arguebantur, *iudicio contenderent*. His ita geſtis remenſus iter, quod ad Pergenſium oppidum ferebat, inde perrexit in Phrygiam. Sed per iſta loca ducenti ſuperandae erant anguſtiae, quas iuxta Telmiſſum urbem Piſidarum, duo montes ex adverſo concurrentes efficiunt; ita ſtrictis faucibus, ut portarum ſimilitudinem referant: eaſque barbari armata manu utrimque inſederant. Alexander in ipſo aditu caſtra poni iubet, ratus, quod evenit, Telmiſſenſes caſtris locatis periculum differri credentes non diu haeſuros in anguſtiis, ſed modico in illis relicto praeſidio ceteros in urbem receſſuros eſſe. Igitur occaſione haud ſegniter uſus, protinus ſagittarios et funditores, quodque ex gravi armatura maxime expeditum erat, inducit; et praeſidio barbarorum deturbato, ante ipſam urbem caſtra collocat. Ibi legatos Selgenſium audit, qui ob vetuſtas cum vicinis Telmiſſenſibus ſimultates quamquam eiuſdem nationis eſſent, amicitiam ac auxilia offerebant regi. Quibus perbenigne exceptis, ne in obſidione unius urbis tempus tereret, Sagalaſſum caſtra movit: validam ur-

bem et iuventutis robore firmatam. cum enim omnes Pisidae bellicosi sint, Sagalassenses prae ceteris pugnaces habentur. Ii, cum etiam a Telmisso foederatae sociaeque copiae venissent, viris magis quam moenibus confisi, in vicino colle instruxerant aciem; et praemissos ab Alexandro velites opportunitate loci adiuti repulerant: sed Agriani resistebant, quis propinqua iam Macedonum phalanx, et ante prima signa rex conspectus audaciam addiderat. Maximus militi labor fuit per ardua conniti: postquam aequioribus paulo locis consistere datum est, semermum montanorum vulgus haud aegre disiecere. Ex Macedonum ducibus Cleander desideratus est, cum viginti ferme militibus; barbarorum ad quingentos cecidere: ceteros expedita fuga, et locorum notitia protexit. Fugientibus tamen institit rex contentione quanta poterat tam grave agmen: eodemque impetu urbs eorum capta est. Per cetera deinde Pisidiae munita loca circumtulit bellum: quorum nonnulla pugnando cepit; alia conditionibus in fidem venerunt. Telmissum expugnatam, ob pertinaciam civium, solo aequavit; populo libertatem ademit; et paulo post cum aliis quibusdam Pisidiae civitatibus, Celaenarum praefecturae contribuit. Pacatis hunc in modum asperrimis nationibus, in Phrygiam processit, qua Ascanius lacus est, cuius aqua sua sponte concrescens, necessitate salis e longinquo petendi solvit accolas. Dum ea geruntur, Memnon suarum partium reliquiis undique collectis, ut inhaerentem Asiae Alexandrum extorqueret, ad bellum Graeciae Macedoniaeque inferendum cogitationes convertit. Quip-

pe Darius in hoc uno ſpem reponens, qui victoris impetum ſua virtute ſuaque prudentia diutiſſime ad Halicarnaſſum moratus eſſet, ſummae rerum praefecerat eum, magnamque pecuniae vim transmiſerat. Itaque mercenariorum manu quanta poterat conducta, cum trecentarum navium claſſe libero mari vagabatur; et quae tantis conatibus adverſa vel aequa futura eſſent, ſolerti aeſtimatione penſabat. Interea locis quae minus anxie cuſtodiebantur occupatis (inter quae et Lampſacus fuerat) inſulas aggreſſus eſt, quibus Macedones, quamquam utrimque continenti potirentur, ob inopiam navium auxilium ferre non poterant. Iuvit conſilium ducis animorum mira ubique diſſenſio; cum aliis ad Alexandrum libertatis auctorem res trahentibus, non deeſſent qui Perſicis opibus aucti, propriam ſub veteribus dominis potentiam, quam liberata republica eandem omnium aequalitatem mallent. Igitur Athenagoras et Apollonides ex Chiorum optimatibus, re cum Phiſino Megareoque, et aliis ſuae factionis hominibus communicata, Memnonem arceſſunt. Ita Chius proditione capitur, et praeſidio ibi collocato, urbanarum rerum adminiſtratio Apollonidi ſociiſque traditur. Inde Lesbum petens Antiſſam, Pyrrham et Ereſſum nullo negotio capit; Methymnae Ariſtonicum tyrannum imponit; totamque inſulam, excepta Mitylene nobiliſſima urbe, in poteſtatem redigit. Ea multis diebus obſidionem conſtanter pertulit: nec ab ipſo Memnone capta eſt. Ille enim cum iam magnis operibus urbem circumvallaſſet, et occluſo portu, naviumque ſtationibus per opportuna

loca dispositis, ne qua subsidio venientibus aditus pateret, providisset; pestilenti morbo correptus, praeclaram Persarum spem, irreparabili cum ipsorum damno, deseruit. Sed cum se iam morti vicinum intelligeret, Pharnabazo sororis suae filio, quem Artabazo pepererat, imperium suum tradidit, donec Darius, re comperta, aliter statueret. Hic cum Autophradate classis praefecto munia partitus, eo tandem obsessos adegit, ut securo praesidii discessu pacto, columnas quis foederis cum Alexandro leges insculptae erant, subverterent; Darioque fidem polliciti, dimidiam exsulum suorum partem reciperent. At Persae non integra fide pactis stetere; sed introductis in urbem militibus, Lycomedem Rhodium praeesse iusserunt: Diogeni, qui ob studia in Persas exsulaverat, patriae tyrannis tradita est. Pecunia deinceps privatim ab opulentissimo quoque per vim ablata: neque eo minus imperatum tributum, quod commune Mitylenaeorum penderet.

Supplementum in Curtii lib. 5. cap. 13.

Miratusque confossa potius quam abacta esse, semivivi hominis gemitum percipit. Itaque more ingenii humani cupidus visendi quid rei vehiculo isto conderetur, dimotis pellibus, quibus obtectum erat, Darium multis vulneribus confossum reperit. regius enim cultus, et aureae catenae, quis a parricidis vinctus fuerat, dubitationem eximebant. Non erat expers Graeci sermonis Darius; gratiasque agebat diis,

qui post tanta mala, tamque gravia, hoc tamen indulsissent solatii, ne omnino in solitudine extremum spiritum effunderet. Itaque te, inquit, *quisquis es mortalium, per communem hominum sortem, a qua nec maximos regum exemtos esse praesenti spectaculo moneris, rogo quaesoque, ut haec ad Alexandrum mandata mea perferas; nihil eorum quae longe tristissima perpessus sum, ne hunc quidem incomparabilis calamitatis exitum, ita gravem mihi accidisse, ut hoc unum, quod post tanta in me meosque merita adversus clementissimum victorem inimico vivendum fuit, & nunc ingrato moriendum est. Sed si qua postremis miserorum votis apud deos vis est, & cum ipso spiritu profusas preces mitius aliquod numen exaudit; ille quidem sospes & incolumis, longeque supra contagium meae sortis & invidiam fortunae positus, in solio Cyri gloriosam aetatem exigat: suaeque virtutis memor, eum matri liberisque meis locum apud se esse patiatur, quem illi fide & obsequio meruerint. at parricidas promtum exitium consequatur, quod Alexander irrogabit, si non misericordia infelicis hostis, saltem odio facinorum, & ne impunita in aliorum etiam regum suumque ipsius exitium erumpant.* Posthaec, cum siti angeretur, allata per Polystratum aqua recreatus, *Ergo,* ait, *hanc etiam tantis calamitatibus extremam accedere oportuit, ut benemerito gratiam referre non possim! at referet Alexander; Alexandro vero dii.* Dextram deinde protendit, *eamque Alexandro, fidei regiae pignus, ferri* iubens, apprehensa Polystrati manu animam efflavit. Alexander an spiranti adhuc supervenerit, incertum est: illud constat, miserabili regis opulen-

tiſſimi exitu comperto, copioſas lacrimas profudiſſe; ſtatimque chlamyde ſibi detracta corpus operuiſſe, et magno cum honore *ad ſuos deferri* iuſſiſſe, *ut regio Perſarum more curatum monumentis maiorum inferretur.* Ingratitudinem hominum, a quis pro ſummis beneficiis crudele exitium Darius pertulit, quamquam ſuopte ingenio horrendam et exſecrabilem, inſigniore ad poſteritatem infamia damnavit canis cuiuſdam mira fides, qui ab omnibus familiaribus derelicto ſolus adſuit, et quam in vivum prae ſe tulit benevolentiam, morienti quoque conſtanter praeſtitit. Hunc vitae finem ſortitus eſt ille, quem modo contumelia affici putabant, niſi *regem regum, & deorum conſanguineum* ſalutarent: magnoque iterum experimento approbatum eſt, neminem magis patere fortunae, quam qui pluribus eiuſdem blanditiis irretitus, iugum illius tota cervice receperit.

Supplementum in Curtii lib. 6. a principio.

Dum ea per Aſiam geruntur, ne in Graecia quidem Macedoniaque tranquillae res fuere. Regnabat apud Lacedaemonios Agis Archidami filius, qui Tarentinis opem ferens ceciderat, eodem die quo Philippus Athenienſes ad Chaeroneam vicit. Is Alexandri per virtutem aemulus, cives ſuos ſtimulabat, *ne Graeciam ſervitute Macedonum diutius premi paterentur: niſi in tempore providerent, idem iugum ad ipſos tranſiturum eſſe. Adnitendum igitur, dum aliquae ahhuc Perſis ad reſiſtendum vires eſſent: illis op-*

pressis , adversus immanem potentiam frustra avitae libertatis memores futuros. Sic instinctis animis occasionem belli ex commodo coeptandi circumspiciebant. Igitur felicitate Memnonis invitati, consilia cum ipso miscere aggressi sunt; et postquam ille rerum laetarum initia intempestiva morte destituit, nihilo remissius agebant. Sed ad Pharnabazum et Autophradaten profectus Agis, triginta argenti talenta, decemque triremes impetravit, quas Agesilao fratri misit, ut in Cretam navigaret, cuius insulae cultores inter Lacedaemonios et Macedonas diversis studiis distrahebantur. Legati quoque ad Darium missi sunt, qui in usum belli ampliorem vim pecuniae, pluresque naves peterent. Atque haec eorum coepta clades ad Issum (nam ea intervenerat) adeo non interpellavit, ut etiam adiuverit. quippe fugientem insecutus Alexander in longinqua loca magis magisque rapiebatur; et ex ipso proelio mercenariorum ingens multitudo in Graeciam fuga penetraverat. quorum octo millia Persica pecunia conduxit Agis, eorumque opera plerasque Cretensium urbes recepit. Cum deinceps Menon in Thraciam ab Alexandro missus, barbaros ad defectionem impulisset; adque eam comprimendam Antipater exercitum ex Macedonia in Thraciam duxisset, opportunitate temporis strenue usi Lacedaemonii totam Peloponnesum, paucis urbibus exceptis, in partes traxerunt, confectoque exercitu viginti millium peditum, cum equitibus bis mille, Agidi summam imperii detulerunt. Antipater ea re comperta bellum in Thracia, quibus potest conditionibus, componit; raptimque

in Graeciam regreſſus, ab amicis ſociisque civitatibus auxilia cogit. Quibus convenientibus ad quadraginta pugnatorum millia recenſuit. Advenerat et ex Peloponneſo valida manus: ſed quia dubiam ipſorum fidem reſciverat, diſſimulata ſuſpicione gratias egit, *quod ad defendendam adverſus Lacedaemonios Alexandri dignitatem adfuiſſent: ſcripturum ſe id regi, gratiam in tempore relaturo. in praeſens nihil opus eſſe maioribus copiis: itaque domos redirent, foederis neceſſitate expleta.* Nuntios deinde ad Alexandrum mittit, de motu Graeciae certiorem facturos. Atque illi regem apud Bactra demum conſecuti ſunt; cum interim Antipatri victoria, et nece Agidis in Arcadia tranſactum eſſet. Sane iam pridem tumultu Lacedaemoniorum cognito, quantum tot terrarum ſpatiis diſcretus potuit, providerat: Amphoterum *cum Cypriis & Phoeniciis navibus in Peloponneſum navigare;* Meneten *tria millia talentum ad mare deferre* iuſſerat, *ut ex propinquo pecuniam Antipatro ſubminiſtraret, quanta illum indigere cognoviſſet.* Probe enim perſpexerat, quanti ad omnia momenti motus iſtius inclinatio futura eſſet, quamquam deinceps adepto victoriae nuntio ſuis operibus id diſcrimen comparans, *murium eam pugnam fuiſſe* cavillatus eſt. Ceterum principia eius belli haud improſpera Lacedaemoniis fuere. Iuxta Corrhagum Macedoniae caſtellum cum Antipatri militibus congreſſi victores extiterant: et rei bene geſtae fama etiam qui ſuſpenſis mentibus fortunam ſpectaverant, in ſocietatem eorum pertracti ſunt. Una ex Elaeis Achaeiſque urbibus Pellene foedus aſpernabatur; et in Arcadia

Megalopolis, fida Macedonibus ob Philippi memoriam, a quo beneficiis affecta fuerat. Sed haec arcte circumsessa haud procul deditione aberat, nisi tandem Antipater subvenisset. Is postquam castra castris contulit, seque numero militum alioque apparatu superiorem conspexit, quamprimum de summa rerum proelio contendere statuit: neque Lacedaemonii detrectavere certamen. Ita commissa est pugna, quae rem Spartanam maiorem in modum afflixit. Cum enim angustiis locorum, in quibus pugnabatur, confisi, ubi hosti nullum multitudinis usum futurum credebant, animose congressi essent, neque Macedones impigre resisterent, multum sanguinis fusum est. Sed postquam Antipater integram subinde manum laborantibus suis subsidio mittebat; impulsa Lacedaemoniorum acies gradum paulisper retulit. Quod conspicatus Agis, cum cohorte regia, quae ex fortissimis constabat, se in medium pugnae discrimen immisit, &c.

Supplementum in Q Curtii lib. 10. cap. 1.

Amissa propemodum Thracia, ne Graecia quidem tumultibus inconcussa mansit. Nam Alexander, punita satraparum quorundam insolentia, quam, dum in extremo orbe Indorum armis attinetur, per summa scelera atque flagitia in provinciales exercuerant, ceterorum metum intenderat: qui in paribus delictis idem admissorum praemium exspectantes, in mercenariorum militum fidem confugiebant, illorum manibus, si ad supplicium poscerentur, salutem suam tutaturi; aut pecunia quanta poterat coacta, fugam inibant.

Ea re cognita literae ad omnes Asiae praetores missae sunt, quibus inspectis *e vestigio omnes peregrinos milites, qui stipendia sub ipsis facerent, dimittere* iubebantur. Erat inter eos Harpalus, quem Alexander, quod ob ipsius amicitiam olim a Philippo eiectus solum vertisset, inter fidissimos habebat, et post Mazaei mortem satrapia Babyloniae donaverat, thesaurorumque custodiae praefecerat. Is igitur cum fiduciam, quam in propensissima regis gratia habere poterat, magnitudine flagitiorum consumsisset, quinque talentorum millia ex gaza regia rapit, conductaque sex millium mercenariorum manu, in Europam evadit. Iampridem enim luxu et libidinibus in praeceps tractus, desperataque apud regem venia, adversus iram ipsius in alienis opibus subsidium circumspicere coeperat; et Athenienses, quorum non contemnendam potentiam, et apud ceteros Graecos auctoritatem, tum occultum in Macedonas odium norat, sedulo coluerat. Itaque spem suis faciebat, *Athenienses adventu suo cognito, copiisque & pecuniis quas adduceret coram inspectis, protinus arma consiliaque sociaturos esse.* Nam apud populum imperitum et mobilem, per homines improbos et avaritia venales, omnia se muneribus consecuturum existimabat.

Supplementum in Q. Curtii lib. 10. cap. 4.

Tandem prae dolore vix mentis compotes universi concurrunt ad regiam, armisque ante fores proiectis, tunicati adstantes, *nuda & obnoxia poenis corpora admitti* flentes orabant. *non se deprecari quin*

suppliciis fontium expiarentur, quae per contumaciam deliquissent. regis iracundiam sibi morte tristiorem esse. Cumque dies noctesque ante regiam persistentes, miserabili clamore habituque poenitentiam suam approbarent; biduum tamen adversus humillimas suorum preces iracundia regis duravit. tertio die victus constantia supplicum, processit; incusataque leniter exercitus immodestia, non sine multis utrimque lacrimis, *in gratiam se cum ipsis redire* professus est. Digna tamen res visa est, quae maioribus hostiis expiaretur. Itaque sacrificio magnifice perpetrato, Macedonum simul Persarumque primores invitavit ad epulas. *Novem millia eo convivio excepisse*, proditum est memoriae, *eosque omnes invitante rege ex eodem cratere libavisse, Graecis barbarisque vatibus tum alia fausta vota praeeuntibus, tum inprimis ut ea utriusque imperii in idem corpus coalita societas perpetua foret.* Maturata deinde est missio, et infirmissimus quisque exauctorati. amicorum quoque seniorum quibusdam commeatum dedit. ex quis Clitus cognomento Albus, Gorgiasque et Polydamas, et Antigenes fuere. Abeuntibus non modo praeteriti temporis stipendia cum fide persolvit, verum etiam talentum adiecit in singulos milites, viatici nomine. *Filios ex Asiaticis uxoribus susceptos* (ad decem millia fuisse traditur,) *apud se relinqui* iussit, *ne in Macedoniam cum parentibus transgressi, & coniugibus liberisque prioribus permixti familias singulorum contentionibus & discordiis implerent: sibi curae fore pollicitus, ut patrio more instituti militiae artes edocerentur.* Ita supra decem veteranorum millia dimissa sunt; additusque

eſt Craterus, qui eos deduceret, ex praecipuis regis amicis: *iſti ſi quid humanitus contigiſſet, Polyperchonti parere* iuſſi ſunt. Literis etiam ad Antipatrum ſcriptis, *honorem emeritis haberi* praecepit, *ut quoties ludi atque certamina ederentur, in primis ordinibus coronati ſpectarent: utque fato functorum liberi, etiam impuberes, in paterna ſtipendia ſuccederent. Craterum Macedoniae continentibusque regionibus cum imperio praeeſſe* placuit; *Antipatrum cum ſupplemento iuniorum Macedonum ad regem pergere.* Verebatur enim ne per diſcordiam praefecti cum Olympiade gravis aliqua clades acciperetur. Nam multas ad Alexandrum epiſtolas mater, multas Antipater miſerat; viciſſimque alter alterum arroganter et acerbe pleraque facere criminabantur, quae ad dedecus, aut detrimentum regiae maieſtatis pertinerent. Poſtquam enim rumor occiſi regis temere vulgatus in Macedoniam penetraviſſet, mater eius ſororque Cleopatra tumultuatae fuerant; et haec quidem paternum regnum, Olympias Epirum invaſerat. Forte dum eiuſmodi literae redduntur, Hephaeſtion adſuetus omnium arcanorum ſe participem haberi, reſignatas ab Alexandro ſimul inſpiciebat. Neque vetuit eum rex; ſed detractum digito annulum ori legentis admovit, nihil eorum quae perſcripta eſſent, in alios efferendum ſignificans. Incuſaſſe autem ambos fertur, et matris inſolentia permotum exclamaſſe, *eam pro habitatione decem menſium, quam in utero ſibi praebuiſſet, gravem mercedem exigere*: Antipatrum vero ſuſpectum habuiſſe, quaſi parta ex Spartanis victoria tollentem animos, et imperio tot iam

in annos prorogato ſupra praefecti modum elatum. Itaque cum eius gravitas atque integritas a quibuſdam praedicaretur; ſubiecit, *exterius quidem album videri, ſed ſi penitus introſpiciatur, totum eſſe purpureum.* Preſſit tamen ſuſpicionem ſuam, neque ullum manifeſtius abalienati animi indicium praetulit. Credidere tamen plerique, *Antipatrum evocari ſe ſupplicii cauſa ratum, impiis machinationibus, regiae mortis*, quae paulò poſt ſecuta eſt, *auctorem exſtitiſſe.* Interea rex ut imminuti exercitus detrimenta ſarciret, optimum quemque Perſarum in Macedonicos ordines adlegit: mille etiam praeſtantiſſimos ſegregavit ad propiorem ſui corporis cuſtodiam: aliam *haſtatorum manum*, haud pauciores decem millibus, *circa regium tabernaculum excubias agere* iuſſit. Haec agenti Peuceſtes ſupervenit cum viginti ſagittariorum funditorumque millibus, quos ex ſua provincia coëgerat. his per exercitum diſtributis profectus eſt Suſis, Tigrique amne transmiſſo, apud Carrhas caſtra metatus eſt; inde quatriduo per Sittacenen ductis copiis Sambana proceſſit; ubi per ſeptem dies quietum agmen tenuit. Tridui deinde itinere emenſo Celonas perventum eſt. oppidum hoc tenent Boeotia profecti, quos Xerxes ſedibus ſuis excitos in Orientem tranſtulit. ſervabantque argumentum originis peculiari ſermone, ex Graecis plerumque vocibus conſtante; ceterum ob commerciorum neceſſitatem finitimorum barbarorum lingua utebantur. Inde Bagiſtamen ingreſſus eſt, regionem opulentam, et abundantem arborum amoeno et fecundo foetu, ceteriſque ad vitae non uſum modo, ve-

rum etiam delectationem pertinentibus. Gravis inter haec Eumeni cum Hephaestione simultas inciderat. Nam servos Eumenis diversorio, quod pro hero suo anteceperant, Hephaestio proturbavit, ut Evius tibicen eo reciperetur. neque diu post, cum iam sopita odia viderentur, nova exorta contentione adeo recruduerunt, ut etiam in atrox iurgium, et acerba utrimque convicia prorumperent. Sed Alexandri interventu imperioque inimicitiae saltem in speciem abolitae sunt: cum ille quidem Hephaestioni etiam minatus esset, qui in flagrantissima regis gratia positus, quamquam cupidum reconciliationis Eumenem, pertinacius aversabatur. Perventum deinde est in Mediae campos, ubi maxima equorum armenta pascebantur. *Nisaeos* appellant, magnitudine et specie insignes. *Supra quinquaginta millia ibi reperta, cum Alexander ea transiret*, a comitibus illius annotatum est: *olim triplo plures fuisse; sed inter bellorum turbas maximam earum partem praedones abegisse.* Ad triginta dies ibi substitit rex. eo Atropates Mediae satrapa centum barbaras mulieres adduxit, equitandi peritas, peltisque et securibus armatas: unde quidam crediderunt, *Amazonum ex gente reliquias fuisse.* Septimis deinde castris Ecbatana attigit, Mediae caput. Ibi solennia diis sacrificia fecit; ludosque edidit, et in convivia festosque dies laxavit animum, ut mox in novorum operum curam atque ministeria validior intenderetur. Sed ista volventem velut iniecta manu fatum alio traxit, vitamque carissimo amicorum eius, neque multo post, ipsi quoque regi extorsit. Pueros in stadia certantes specta-

bat; cum nuntiatur *deficere Hephaestionem*, qui morbo ex crapula contracto, septimum iam diem decumbebat. Exterritus amici periculo statim consurgit, et ad hospitium illius celeriter pergit: neque tamen prius eo pervenit, quam illum mors occupasset. Id regi omnium quae in vita pertulerat adversorum luctuosissimum accidisse certum habetur: eumque magnitudine doloris in lacrimas et lamenta victum, multa animi de gradu deiecti argumenta edidisse. Sed ea quidem varie traduntur; illud inter omnes constat, ut quam decentissimas exsequias ei duceret, non voluisse Ecbatanis sepeliri; sed Babylonem, quo ipse concessurus erat, a Perdicca deferri curasse: ibique funus inaudito antehac exemplo duodecim talentum millibus locavisse. Per universum certe imperium lugeri eum iussit: et ne memoria eius in exercitu exolesceret, equitibus quis praefuerat, nullum praefecit ducem, sed *Hephaestionis alam* appellari voluit, et quae ille signa instituisset, ea non immutari. Funebria certamina ludosque, quales nunquam editi fuissent, meditatus, tria artificum millia coëgit: qui non multo post in ipsius exsequiis certasse feruntur. Nec amici tam effuso affectu ad conciliandam eius gratiam segniter usi, certatim reperere per quae memoria defuncti clarior honoratiorque fieret. Igitur Eumenes, cum se ob simultatem cum Hephaestione regis indignationem incurrisse sensisset, multis auctor fuit, seque et arma sua Hephaestioni consecrandi: pecuniasque ad cohonestandum funus large contulit. Hoc exemplum imitati sunt ceteri: eaque mox processit assentatio-

num impudentia, ut regi moerore et desiderio defuncti insanienti persuasum tandem fuerit, *deum esse Hephaestionem.* Quo quidem tempore ex copiarum ducibus Agathocles Samius ad extremum periculi venit, quod illius tumulum praeteriens illacrimasse visus esset. ac nisi Perdiccas *venanti sibi Hephaestionem apparuisse* ementitus, *per deos omnes, ipsumque Hephaestionem* deierasset, *ex ipso se cognovisse, Agathoclem non ut mortuum, & vanae divinitatis titulis frustra ornatum flevisse, verum ob memoriam pristinae sodalitatis lacrimas non tenuisse;* vir fortis et de rege bene meritus, pietatis in amicum graves poenas innoxio capite pependisset. Ceterum ut paulisper a luctu avocaret animum, in Cossaeorum gentem expeditionem suscepit. Iuga Mediae vicina Cossaei tenent, asperum et acre genus, et praedando vitam tolerare solitum. Ab his Persarum reges annuo tributo pacem redimere consueverant, ne in subiecta decurrentes infestam latrociniis regionem facerent. nam vim tentantes Persas facile repulerant, asperitate locorum defensi, in quae se recipiebant, quoties armis superabantur. iidem muneribus quotannis placabantur, ut regi Ecbatanis, ubi aestiva solebat agere, Babylonem remigranti, tutus per ea loca transitus esset. Hos igitur Alexander bipartito agmine aggressus, intra quadraginta dies perdomuit. Nam ab ipso rege, et Ptolemaeo, qui partem exercitus ducebat, saepe caesi, ut captivos suos reciperent, permisere se victori. Ille *validas urbes opportunis locis exstrui* iussit; *ne abducto exercitu fera gens obedientiam exueret.* Motis inde castris, ut mi-

litem expeditione recenti feffum reficeret, lento agmine Babylonem procedebat. iamque vix triginta ab urbe ftadiis aberat; cum Nearchus occurrit, quem per Oceanum et Euphratis oftia Babylonem praemiferat: orabatque, *ne fatalem fibi urbem vellet ingredi. compertum id fibi ex Chaldaeis, qui multis iam praedictionum eventibus artis fuae certitudinem abunde probaviffent.* Rex fama eorum hominum, conftantique affeveratione motus, dimiffis in urbem amicorum plerifque, alia via praeter Babylonem ducit, ac ducentis inde ftadiis ftativa locat. Sed ab Anaxarcho perfuafus, contemtis Chaldaeorum monitis, quorum difciplinam inanem aut fupervacuam arbitrabatur, urbem intrat. Legationes eo ex univerfo ferme orbe confluxerant. quibus per complures dies ftudiofe auditis, deinceps ad Hephaeftionis exfequias adiecit animum. quae fummo omnium ftudio ita celebratae funt, ut nullius ad id tempus regis feralia, magnitudine fumtuum, apparatusque celebritate non vicerint. Poft haec cupido inceffit regi per Pallacopam amnem ad Arabum confinia navigandi: quo delatus urbi condendae commoda fede reperta, Graecorum aetate aut vulneribus invalidos, et fi qui fponte remanferant, ibi collocat. Quibus ex fententia perfectis, iam futuri fecurus Chaldaeos irridebat, *quod Babylonem non ingreffus tantum effet incolumis, verum etiam exceffiffet.* Enimvero revertenti per paludes, quas Euphrates in Pallacopam effufus efficit, foedum omen oblatum eft. quippe rami defuper impendentes detractum capiti regio diadema proiecerunt in fluctus. cum deinde alia fuper

alia prodigiosa et minacia nuntiarentur, procurandis iis Graeco simul barbaroque ritu continua sacra facta sunt. Neque tamen expiari praeterquam morte regis potuere. qui cum Nearchum excepisset convivio, iamque cubitum iturus esset, Medii Larissaei obnixis precibus dedit, ut ad eum comessatum veniret. ubi postquam tota nocte perpotasset, male habere coepit. Ingravescens deinde morbus, adeo omnes vires intra sextum diem exhausit, ut ne vocis quidem potestas esset. Interea milites solicitudine desiderioque eius anxii, quamquam obtestantibus ducibus, *ne valetudinem regis onerarent*, expresserunt, ut in conspectum eius admitterentur.

Q. CURTII RUFI
DE REBUS GESTIS
ALEXANDRI MAGNI
HISTORIARUM
LIBRI DECEM.

SUPPLEMENTI IN Q. CURTIUM DE REBUS GESTIS ALEXANDRI MAGNI

LIBER I.

PHILIPPUS MACEDO (qui primus omnium regum eius gentis, Macedoniae regnum, subacta tota Graecia, ad summam potentiam evexit) Amyntae, viri prudentissimi, omnibusque imperatoriis virtutibus instructi, filius fuit. Is Amyntas ex Eurydice uxore tres filios susceperat: Alexandrum, Perdiccam, & Philippum, Alexandri Magni patrem; atque filiam, Euryonem. Insidiis autem Eurydices uxoris, quae nuptias generi, mariti morte pacta, occidendum virum, regnumque adultero tradendum susceperat, oppressus fuisset, ni filia pellicatum matris, & sceleris consilia prodidisset. Post mortem Amyntae, Alexander, maior natu filius, regno potitus est. Qui inter initia regni, cogente sane durissimo necessitatis telo, bellum ab Illyriis pacta mercede, datoque Philippo fratre obside, redemit. Interiecto quoque tempore, per eundem obsidem cum Thebanis gratiam pacis reconciliat. Quae res Philippo ad maxima egregiae indolis incrementa profuit. Siquidem tota custodiendi pueri cura, Epaminondae, strenuissimo Thebanorum duci, atque philosopho praestantissimo, hac conditione demandata est, ut commissum

ſibi puerum diligenter ſervaret, & ſummo ſtudio in id iuxta incumberet, ut moribus principe dignis atque honeſtis diſciplinis quam optime imbueretur. Fovebat ea tempeſtate laudatiſſimus princeps domi filio ſuo Epaminondae praeceptorem Pythagoricum, ſub quo Philippus multum profecit. Interea temporis Alexander, inſidiis matris Eurydices appetitus, occubuit: cui tamen antea Amyntas, in ſcelere deprehenſae propter communes liberos, ignarus iisdem quandoque exitioſam fore, pepercerat. Frater quoque eius Perdiccas, ſimili inſidiarum fraude, relicto parvulo filio decipitur. Sub idem tempus, Philippus commodum e cuſtodia elapſus, diu, non regem, ſed tutorem pupilli egit. At ubi graviora bella imminebant, ſerumque auxilium in exſpectatione infantis erat, compulſus a populo, regnum Macedonicum male affectum, cum bellicis artibus, tum philoſophiae praeceptis praemunitus, apprehendit, anno CCCC ab urbe condita, Olympiade CV. Circa prima itaque regni primordia, rerum infinita multitudine in diverſas trahente partes, finitimis undique in Macedoniam irruentibus populis, belliſque veluti conſpiratione quadam ad opprimendam Macedoniam, multarum gentium ex diverſis locis, uno tempore confluentibus, rex Philippus cautius omnino agendum eſſe conſiderans, (omnibus enim par eſſe non poterat) alia interpoſita pactione compoſuit, alia redemit, facillimis aggreſſis, ut militum trepidos firmaret animos, & ſibi hoſtium contemtum demeret. Primum illi cum Athenienſibus certamen fuit. quibus per inſidias victis, metu gravioris belli cum interficere poſſet, omnes incolumes ſine pretio dimiſit: quae res illi magnam & gratiam & aucto-

ritatem conciliavit. Captis deinde Paeonibus, bellum in Illyrios transtulit: ibi multis hostium millibus caesis, Larissaeam urbem nobilissimam cepit.

Hinc Thessalos, non cupiditate praedae, sed quod exercitui suo robur Thessalorum equitum adiungere gestiebat, nihil minus quam bellum metuentes, adoritur. Quibus ex improviso praeoccupatis, atque in potestatem redactis, iungendo equitum peditumque fortissimas turmas & copias, invictissimum fecit exercitum. Quibus rebus feliciter gestis, Olympiada, Neoptolemi regis Molossorum filiam, uxorem ducit, conciliante nuptias altore virginis Arisba rege Molossorum, qui sororem Olympiadis, Troadam, in matrimonio habebat: quae causa illi exitii malorumque omnium fuit. Nam, dum regni incrementa affinitate Philippi se acquisiturum sperat, proprio regno ab eodem privatus, in exsilio consenuit. Post nuptias autem Philippus per quietem visus est coniugis alvo insignem affixisse bullam, cuius sculptura, quemadmodum is existimaverat, leonis haberet imaginem. Quod vates ita sunt interpretati: Ipsam quidem esse gravidam, animosum quoque & leonis natura praeditum infantem parituram. Deinde, cum Philippus urbem Methonem expugnaret, iactu sagittae dextrum amisit oculum. Nihilominus tamen pacem deprecantibus dedit, mitisque etiam adversus victos fuit. Pagas etiam capiens, imperio suo adiecit. Triballorum quoque gentem, & quidquid praeterea terrarum in proximo erat, invadens omnia, uno velut impetu devicit. Debellatis finitimis, atque confirmato iam Macedoniae regno, cum domum rediisset, natus est ipsi Alexander filius ex Olympiade uxore, VIII Idus Aprilis, dicit Plutarchus:

ab eo autem, qui illum in Latinum convertit, ſcribitur, circa Idus Auguſti: quod ſane, cuius ſit error, dubium eſt. Porro Philippus, veluti e ſpecula quadam, libertati omnium inſidiatus, Graecorum civitates, quae dominandi libidine ſingulae imperare cogitaverant, omnes in ſuam redegit poteſtatem. Inferioribus enim contra ſuperiores ſuadens certamina, omnibus ad invicem callide incitatis, a Thebanis etiam (qui tamen antea eum, tanquam hoſtem, repellere conabantur) contra Lacedaemonios & Phocenſes, qui, templo Apollinis ſpoliato, milites conduxerant, neceſſitate urgente, dux electus, oppreſſis ſacrilegis, magnamque inde apud omnes nationes gloriam adeptus, omnium ad ultimum efficitur dominus ac princeps, & victos pariter atque victores ſervitutem ſubire coegit. Inde in Cappadociam traiiciens, captis & occiſis finitimis regibus, univerſam provinciam imperio Macedoniae adiecit. Olyntho quoque expugnata, Thraciam invaſit. Nam, cum eum fratres duo Thraciae reges, de terminis regni ambigentes, diſceptationum ſuarum iudicem eligerent, Philippus ad iudicium velut ad bellum, inopinantibus fratribus, inſtructo exercitu venit, & utrumque regno, de quo diſceptabant, ſpoliavit: omnes ſane principes docens, concordiam maximum ad conſervanda imperia atque principatus ſtabiliendos adminiculum eſſe.

Alexander autem factus annorum duodecim, rebus bellicis admodum delectari, & excelſae indolis maniſeſtiſſima proferre indicia coepit. Cumque ex aequalibus nonnulli ex eo percontarentur, ad Olympicum nunquid ſtadium libens decertaret? (plurimum enim pedum celeritate pollebat) Libens equidem, inquit, ſi decer-

taturos mecum reges ſim habiturus. Olim cum forte abſente Philippo legati a Perſarum rege veniſſent, eos cum hoſpitio, tum conſuetudine captos, iucundiſſima ſibi familiaritate coniunxit, admirantes, quod is nihil aut humile aut puerile ſciſcitaretur, ſed aut viarum longitudinem, aut ſuperiorum itinerum modos perquirebat, multa ſuper rege, qualis in hoſtes eſſet, nunc ſuper Perſis, quae vires, aut quae eſſet potentia, rogitabat. Quas res admirati legati, late diffuſam Philippi gravitatem, nihil prae huius pueri indole, & maiore quam aetas pateretur, animi magnitudine duxerunt. Quoties a Philippo aut nobile quoddam captum oppidum, aut memorabili proelio parta victoria nuntiabatur, haud magnopere laetabatur, ceterum ad ſuos aiebat aequales, Omnia, o pueri, genitor occupabit, ita ut ne vobiscum grande ullum ac inſigne facinus oſtentare mihi ſit reliquum. Non enim ipſum ulla illecebrarum, aut pecuniae, ſed ſola virtutis ac gloriae cupido tenebat: quoque maiores a patre facultates acciperet, eo ſe minora gerere poſſe exiſtimabat. Quocirca, creſcente dominio, gerendis praeclaris rebus materiam magna ex parte exhauſtum iri ratus, non opes, non deliciarum uſus, verum certamina & pugnas ardebat, & principatum, unde ſibi virtutum gloriam, nominiſque immortalitatem (quae ſpes nec Alexandrum, nec quemquam alium bonum, unquam fefellit) compararet, affectabat. Quamobrem ipſius cura, compluribus (uti par erat) nutritoribus, paedagogis, ac praeceptoribus eſt demandata: in primis tamen Ariſtoteli, ex cuius diſciplina decem ferme annis informatus eſt. Eodem fere tempore Philippus Delphos miſit, conſulens de ſucceſſore;

responsumque tale accepisse ferunt : Is demum tuo imperio omnique orbe potietur, quemcunque Bucephalus sessorem passus fuerit. Erat autem Bucephalus equus forma spectabilis atque ferocissimus, quem Philonicus Thessalus Philippo XIII *talentis emerat. Hunc diu Philippus sub claustris praeferratis asservari iussit : mansit tamen ita ferus, ut plane nullus eum ne tangere quidem ausus fuerit. Quare factum est, ut eum Philippus removeri atque abiici iusserit. Alexander vero dum forte adesset, Qualem, inquit, isti equum perdunt, dum eo per imperitiam ac mollitiem uti nesciunt? Cumque mira arte sine verberibus tractasset equum, tandemque conscensum ad cursum admisisset, tum calcibus usus est, ac molliter flexis habenis, cum equum reduxisset; descendentis caput exosculatus pater, emissis lacrymis, Aliud, inquit, o fili, tibi par regnum quaere, quando te iam Macedonia non capit. Praesagiit vir prudens, tam excelsae indoli non suffecturam paternam ditionem. Post haec Philippus toti Graeciae bellum inferre statuit. ad quod percommodum ratus, si Byzantium, nobilem & maritimam urbem, in potestatem redegisset; eandem sibi resistentem obsidione cinxit : relicto domi ad regni curam filio Alexandro, tum* XVI *annos nato. Haec urbs a Pausania Spartanorum rege condita, a Constantino postmodum gloria opibusque aucta, atque renovata, & a nomine suo Constantinopolis dicta, circiter* MCL *annos sacratissimi Imperii sedes totiusque Orientis caput fuit. Nunc tamen (proh dolor!) foedissimae atque impiissimae Turcarum gentis imperio subiacet. Sed, ut ad Philippum redeam : exhaustis in obsidione opibus, piraticam aggreditur, centumque septua-*

ginta navium spolia rapuit, atque militibus suis distribuit. Ne autem in unius urbis obsidione tantus exercitus teneretur, profectus cum fortissimis, multas Chersonesi urbes expugnavit; filium deinde Alexandrum XVIII annos natum, virtutis & promtitudinis in rebus agendis manifestissimae, ut sub patris militia tirocinii rudimenta deponeret, ad se accersivit. Cum quo in Scythiam praedandi causa, more negotiantium, impensas belli alio bello refecturus, est profectus. Eaque expugnata, viginti millia puerorum ac feminarum capta, pecoris magna vis, auri argentique nihil, XX millia nobilium equarum ad genus faciendum in Macedoniam missa sunt. Sed revertenti a Scythia Philippo Triballi occurrunt, negantes se transitum daturos, ni portionem accipiant praedae. Hinc iurgium, mox & proelium, in quo ita in femore vulneratus est Philippus, ut per corpus eius equus interficeretur. Cum omnes occisum putarent, praeda amissa est. Quam primum ex vulnere convaluit, diu dissimulatum bellum Atheniensibus infert. Cuius causa Thebani se iunxere, metuentes, ne victis Atheniensibus, veluti vicinum belli incendium, ad se transiret. Inita societate inter civitates paulo ante infestissimas, legationibus totam fatigant Graeciam, communem hostem communibus viribus summovendum putantes. Quaedam civitates motae, Atheniensibus sese iungunt: quasdam autem belli metus ad Philippum traxit. In hac pugna Philippus Alexandrum filium alteri cornu praefecit. Ubi laudatissimi herois virtus clarissime emicuit. Talem enim in eadem pugna se praestitit, ut non inferior patre, immo etiam nulli secundus exstiterit: postea quoque eam victoriam sibi in-

vidia ac fraude patris praereptam fuisse conquestus sit. Commisso itaque apud Chaeroneam proelio, etsi Athenienses numero militum longe praestarent, a Macedonibus tamen, continuo ac diuturno bellandi usu exercitatissimis, vincuntur. Non autem immemores pristinae gloriae cecidere. Hic dies universae Graeciae & gloriam dominationis, & vetustissimam libertatem finiit. Ceterum cum Philippus semper erga Alexandrum optime affectus fuisset, tandem ex Cleopatra noverca, Olympiadi superinducta, discordia orta est. Causam adhibuit Attalus avunculus Cleopatrae: qui cum in nuptiis Macedones exhortaretur, deos orarent, ut ad regni successionem legitimus ex Philippo & Cleopatra crearetur heres; excandescens Alexander: O improbum caput! inquit, nos vero tibi nothi videmur? simulque in eum coniecit poculum. Insurgens inde pater contra Alexandrum, stricto eum petiit ferro; ictus tamen, inclinatione corporis ab Alexandro evitatus, inanis excidit. Tunc Alexander convitiis patrem adortus, receptam Olympiadem matrem secum in Epirum duxit. Eum tamen Philippus, exprobrata sibi a Demarato Corinthio hac eorum discordia, paulo post multis precibus aegre revocavit. Inter haec nuptias Cleopatrae filiae, & Alexandri fratris Olympiadis, quem pulso Arisba regem Epiri fecerat; Philippus celebrat. Dies erat pro magnificentia duorum regum, & collocantis filiam, & uxorem ducentis, insignis. Sed nec ludorum celebritas deerat. ad quorum spectaculum Philippus, cum sine custodibus medius inter duos Alexandros, filium generumque, procederet, Pausanias, nobilis ex Macedonibus nemini suspectus adolescens, occupatum angustiis

Philippum in transitu obtruncavit, diemque laetitiae destinatum, foedum luctu funeris fecit. Hic puer stuprum per iniuriam passus ab Attalo fuerat, qui eum etiam postea, tanquam vile scortum, libidini convivarum subiecit. De quo Philippo conquestus, qui multum quidem ex rei turpitudine est motus, sed Attalo, ob magnam familiaritatem, & quod eius opera tunc uteretur, ut noceret induci haud potuit. Erat etiam Attalus, ob Cleopatram, proxime a rege in matrimonium acceptam, arctissima ei iunctus cognatione, copiarumque in Asiam praemissarum dux fuerat delectus; vir in rebus bellicis egregiae fortitudinis. Idcirco rex potius, ut Pausaniae animum iustissimo dolore incensum mulceret, est conatus: datisque ei magnis muneribus, loco insuper honestiori inter corporis sui custodes, honoravit. Sed ille implacabili ardens ira, decrevit, non tantum de eo, qui sibi iniuriam intulisset, sed & qui ulcisci illatam noluisset, poenam sumere. Vixit Philippus annos XLVII, regnavit XXV, Macedonum rex XXIII: cui maximae opes erant instrumenta bellorum; divitiarum quaestu quam custodia solertior: itaque inter quotidianas rapinas semper inops erat. Misericordia in eo & perfidia pari iure dilectae. Nulla apud eum turpis ratio vincendi: blandus pariter & insidiosus alloquio: qui plura promitteret, quam praestaret: in seria & iocos artifex. Amicitias utilitate, non fide colebat. Gratiam fingere in odio, instruere inter concordantes odia, apud utrumque gratiam quaerere, solemnis illi consuetudo. Inter haec eloquentia, & insignis oratio, acuminis & solertiae plena, ut nec ornatui facilitas, nec facilitati inventionum deesset ornatus.

SUPPLEMENTI IN Q. CURTIUM DE REBUS GESTIS ALEXANDRI MAGNI

LIBER II.

ANNO ab Urbe condita CCCCXXVI *mortuo Philippo, Alexander filius (ob magnitudinem rerum gestarum Magnus appellatus,) vigesimo aetatis anno, plenum invidia, & gravissimis odiis ac periculis undique circumseptum assecutus est imperium. Nec enim vicinae barbarorum provinciae & nationes modeste servitutem ferebant, avita vero dominia patriosque principatus affectabant. Primo omnium autem quotquot paternae caedis causa fuerant, gravibus affecit poenis. Deinde sepulturae eiusdem maximam impendit curam. Principatum vero multo melius, quam quisquam existimasset, confirmavit. Iuvenis enim, atque ob aetatem adhuc teneram ab aliquibus contemtui habitus, vulgus ipsum humanissimis sermonibus ita in sui benevolentiam traxit, ut & spem maximam omnibus faceret, & metum simul atque contemtum sui universis demeret. Macedonibus immunitatem cunctarum rerum, praeter militiae vacationem, dedit. Quo facto tantum sibi conciliavit favorem, ut alii corpus, non virtutem, alii vero nomen regis solum immutatum esse dicerent. Et cum ini-*

tio tumultus undique contra ipsum exorti essent, audacia & animi constantia incredibili citissime motus omnes compressit. Profectus deinde Corinthum in Peloponnesum, generali totius Graeciae concilio, contra Persas (quorum erat eo tempore summum in terris imperium, quique Graeciam saepe multis cladibus afflixerant) Imperator est designatus. Siquidem pater eius idem bellum inchoaverat, morte tamen praeventus, consummare haud potuerat. In huius belli apparatu nuntiatur, Athenienses, Thebanos, & Lacedaemonios, ab eo ad Persas defecisse, auctoremque eius defectionis, magno auri pondere a Persis corruptum, Demosthenem oratorem exstitisse. Quibus motibus occursurus, tanta celeritate, instructo paratoque exercitu, Graeciam oppressit, ut quem venire non senserant, videre se vix crederent. In transitu hortatus Thessalos, beneficiorum patris commonefaciens, commemorata etiam veteri cognatione, quae sibi cum illis per Herculem esset, sermonibusque humanissimis, ut magna a se sperarent, persuasos induxit, ut, communi totius Thessaliae decreto, universae gentis dux crearetur, omniaque vectigalia atque reditus suos ei traderent. Tanta autem in iuvene celeritas, tamque efficax in rebus agendis diligentia, omnes, qui per contemtum ab eo erant alienati, perterrefecit. Athenienses itaque sicuti primi defecerunt, ita etiam primi poenitere coeperunt; pueritiam Alexandri antea spretam, supra virtutem veterum ducum extollentes: missisque legatis, bellum deprecabantur. Quibus auditis & graviter increpatis, bellum remisit. In ea legatione Demosthenem quoque fuisse ferunt, sed cum ceteris ad Alexandrum non pervenit: siquidem a Cytherone A-

thenas reversus est: sive correptus timore, quod frequenter Philippum cum suis vituperasset, atque in sua republica contra Macedones verba fecisset; sive ut regi Persarum (a quo magnam auri summam, ut Macedonum causam oppugnaret, accepisse dicebatur) omnem de se suspicionem eximeret. Hoc quoque ipsi ab Aeschine exprobratum aiunt; qui in oratione quadam de acceptis muneribus ita dicit: In praesens sane regium aurum sumtus huic suppeditat. sed hoc deinceps haud sufficiet, cum nullae opes moribus improbis satis esse possint. Alexander sedatis motibus, qui in Graecia erant exorti, antequam in Asiam cum exercitu traiiceret, per Thraciam iter faciens, Paeones, Triballos, Illyrios, aliosque finitimos petere instituit, quos novis rebus studere acceperat. Nam quod regno eius tum finitimi, tum maxime infidi erant, minime negligendos censuit, praesertim cum in tam longinquas a domo regiones cum exercitu profecturus esset. Ex Amphipoli igitur cum copiis profectus in Thraces (quos Graeci Autonomos vocant, nullius imperio, nullius legibus obnoxios) decem dierum itinere ad Haemum montem pervenit: ibi, circa aditus angustias, negotiatorum atque Thracum ingentem manum collectam obviam habuit. Insederant montis verticem, curribusque pro vallo, qua patebat aditus, utebantur: inde pugnaturi, si necessitas postulasset. sin autem ex adversa montis parte peterentur, currus in Alexandri phalangem magno impetu erant immissuri. quod & fecerunt. Sed milites ab Alexandro edocti, alii laxatis ordinibus, alii corpora humi strata scutis contegentes, periculum omne devitarunt. Hinc alacriores facti, ingenti clamore in hostes feruntur, eos-

que uno impetu superavere. Alexander, protinus superato iugo, per Haemum montem in Triballos ad flumen Lygium profectus est. Syrmus Triballorum rex erat: is cognito Alexandri adventu, uxores ac pueros, ceteramque imbellem turbam, ad Danubium in insulam Peucam confestim misit. quo & Thraces Triballis finitimi se receperant. Nec multo post & ipse Syrmus eodem fugit. Reliqua Triballorum multitudo ad alteram insulam se contulerat, eo in loco, ex quo pridie Alexander moverat, sitam. Alexander Triballos repetens, hostes ex silvis in aperta provocatos superat, tribus millibus caesis, reliquis in fugam coniectis, paucisque captis. Post hanc pugnam Alexander ad Danubium profectus, ad insulam, in quam Triballi ac Thraces confugerant, contendit: cui tamen barbari summa vi restiterunt; quod erat iis facilius, quoniam & naves paucae erant, & insulae maxima pars praerupta ac praeceps, et fluminis cursus, utpote in angusto conclusus, concitatior. Quapropter Alexander abductis inde navibus, traiecto noctu flumine, MCCCCC equitibus, peditibusque IV millibus, Getas (quorum circiter IV millia equitum, peditumque supra X millia prohibendi animo in adversa ripa armatos viderat) petiit. Quo facto territi Getae, ne primum quidem impetum sustinuere. Res prorsus ingentis audaciae iis visa, Alexandrum tam facile unica nocte Danubium, omnium Europae fluminum amplissimum atque altissimum, nullo ponte iniecto, transisse. Confugientibus igitur illis in silvarum solitudines atque latebras, Rex urbem vacuam nactus, cepit, soloque aequavit. Huc loci venere legati a ceteris Danubii accolis, a Syrmo Triballorum rege,

atque Germanis, ad Alexandrum, ut cum eo amicitiae foedus inirent. Quibus in fidem & amicitiam acceptis, e Germanis quaesivit, Quidnam in humanis rebus prae ceteris extimescerent? ratus nominis sui magnitudinem ante omnia ipsis formidolosam videri. Illi hoc se in primis timere responderunt, ne forte in sese aliquando coelum rueret. Alexander nihil motus responsi superbia, tantum adiecit, Germanos superbos esse, eosque domum remisit. Inde in Agrianos & Paeonas iter persequenti nuntiatum est, Clytum Bardiles ab eo defecisse, Glauciamque Taulantiorum regem se ei coniunxisse. Erant & qui nuntiarent fore, ut Autariatae ipsum in itinere adorirentur. Proinde negotio de Autariatis Lagaro, Agrianorum regi (qui patri Philippo admodum carus, Alexandro quoque perquam familiaris erat) commisso, insuper Cyna sorore, ubi Pellam revertisset, ultro in uxorem promissa, ipse ad Clytum Glauciamque magna celeritate contendit, eosque vario proelio vicit atque prostravit. Haec agenti, superveniunt nuntii, multos in Graecia res novas moliri, civitatesque non paucas, & in primis Thebanos, ab eo defecisse. Qua re motus Alexander, in Macedoniam est reversus, ut factum in Graecia tumultum reprimeret. Thebanis autem, conantibus praesidium Macedonicum ex arce Thebana (quam Cadmeam vocant) depellere, ipsamque praealtis fossis, & munitissimo vallo cinctam obsidentibus, rex cum exercitu magnis itineribus profectus, non longe a Thebis cum omnibus copiis insedit. Itaque Thebanorum duces, quoniam Alexander praeter spem omnium advenerat, ac incertum erat, utrum auxilia, sicuti a nonnullis civitatibus petierant, illis

adventura essent, de belli ratione consultare coeperunt. Omnibus tandem consentientibus belli discrimen subire constituerunt. Sed rex suos continuit, illis spatium poenitendi mutandique consilii exhibens, nullo pacto futurum existimans, ut una civitas contra tantas copias esset pugnatura. habebat enim ultra XXX millia peditum, equitumque ad III millia, omnes laboribus bellicis exercitatissimos. Quorum virtuti confisus, Persicum bellum susceperat. Sane si Thebani, temporum fortunae cedentes, pacem petiissent, rex eorum postulatis libentissime annuisset. nam tum mirifico studio ad Persas in Asiam transire properabat. Cum tamen armis, non precibus uti decrevissent, Alexander Macedones ad proelium instruxit. A Thebanis, contra hostes numero longe superiores, summis viribus atque impigre decertatum est. Interim Macedonibus, qui custodiae Cadmeae arcis praeerant, a tergo invadentibus, circumventi Thebani, in ipsa pugna ceciderunt. Capta civitas & direpta, urbs eversa funditus est. Qua quidem in re ea spes idque consilium exstitit Alexandro, ut huiusmodi casu ac terrore compressi Graeci, quietius, dum abesset, agerent: cum alioqui incusantibus Thebanos sociis Phocensibus ac Plataeensibus morem gerere gratificarique concupisceret. Plures sex millibus oppetiere. Triginta millia vendidit: ex quibus quadringentorum quadraginta talentorum argenti summam coegit. Pindari vatis tamen stirpi pepercit, summum in doctos favorem manifestissimo exemplo testatus. Non omittendum videtur, quod hic rerum gestarum Alexandri scriptores de Timoclea referunt, quam insignem Thebanam feminam Thracius quidam dux constuprasse dicitur.

cumque post id eam posceret pecuniam, solus a muliere ad puteum seductus fuisse, in quo diceret pretiosiora rerum suarum occultari. ducem igitur super os putei, spectandi causa inclinatum, illa in profundum detrusit, superneque iniectis lapidibus oppressit. Ob id facinus adductam ad se in vinculis feminam percontatus est Alexander, quaenam esset? Ea imperterrita, Theagenis, inquit, sum soror, qui contra Philippum electus imperator fortiter pugnans pro Graeciae libertate occubuit. Magnanimitatem mulieris & constantiam admiratus rex, liberam eam cum filiis dimisit. Athenienses Thebarum casum moleste & cum summa commiseratione ferentes, profugis portas contra regis edictum aperuerunt. Quam rem ita graviter tulit Alexander, ut secunda legatione, denuo bellum deprecantibus, ita demum remiserit, ut oratores & duces, quorum fiducia toties rebellent, sibi dedantur. Eo tamen demum res est deducta, ut retentis oratoribus, duces in exsilium agerentur. qui confestim ad Darium regem Persarum profecti sunt. Ceterum coactis in Isthmo Graecis, & expeditionem in Persas decernentibus, Alexandro plures philosophi & oratores occurrunt, praeter Diogenem Cynicum, qui tum versabatur Corinthi, & Alexandrum parvi faciens, in Cranio habitabat. miratus Alexander ad eum in sole apricantem venit, rogans, reine cuiusquam indigeat? at ille, Ut paulum, inquit, a sole discedas. Quo responso Alexandrum adeo delectatum ferunt, ut ad suos conversus dixerit, se Diogenem esse velle, si Alexander non esset.

Rebus Graeciae compositis, adventante vere, ipsaque Graecia cum Macedonia Antipatro (cui ex amicis ma-

xime fidebat) commissis, ad Hellespontum cum exercitu profectus, in Asiam incredibili ardore mentis accensus traiecit. Cum autem delati in continentem essent, primus Alexander iaculum, velut in hostilem terram, coniecit, armatusque, de navi, tripudianti similis, prosiluit, atque ita hostias caedit, precatus, ne se regem illae terrae invitae accipiant. Inde hostem petens, milites a populatione Asiae prohibuit; parcendum suis rebus praefatus, nec perdenda ea, quae possessuri venerint. In exercitu eius fuerunt XXXII millia peditum, non supra V millia equitum, navesque CLXXX. Hac tam parva manu universum terrarum orbem, utrum sit admirabilius quod vicerit, an quod aggredi ausus fuerit, incertum est: cum ad tam periculosum bellum, non iuvenes robustos, nec primo aetatis flore, sed veteranos, plerosque etiam emeritae militiae, qui cum patre patruisque militaverant, elegit; ut non tam milites, quam militiae magistros, electos putares. Ordines quoque nemo nisi sexagenarius duxit, ut si principia castrorum cerneres, senatum te alicuius priscae Reipublicae videre diceres. Itaque nemo in proelio fugam, sed omnes victoriam animis conceperant, nec in pedibus cuiquam spes, sed in lacertis fuit. Alexander deinde passim peractis sacrificiis, maxime apud Troiam ad Achillis tumulum, in quem genus suum ex materna linea referebat, eum ob id felicissimum adolescentem praedicans, quod suarum virtutum praeconem Homerum invenisset, ad interiora Darii regis Persarum contendit. Hunc Darium, Arsani filium, qui decimus quartus a Cyro, totius orientis monarchiam tenebat, hac potissimum causa aggredi voluit, quod a patre suo Philippo tributum requisierat. Darius autem, missa prius su-

perba, contumeliosa, atque imperiosissima legatione, se regem regum, ac consanguineum Deorum, Alexandrum vero famulum suum, appellans, Satrapis suis id negotii dederat, ut insanientem istum Philippi adolescentulum (sic enim eum per contemtum appellabat) verberibus puerilibus graviter caesum, indutumque post veste purpurea, sibi vinctum traderent, navibusque una cum nautis submersis, omnes eius milites ad ulteriora maris rubri transportarent. Qui mandatum regis exsequi volentes, ad Granicum amnem (qui Troadem a Propontide distermi-nat) magna manu, videlicet viginti millibus peditum, & pari equitum numero, confluxerunt, & praeruptam fluminis ripam, qua Alexandro omnino traiiciendum erat, obsederunt. Alexander, etiamsi praesentissimum periculum instare cerneret: quippe cum suis ex inferiore atque instabili loco (erat enim cum udus, tum coeno lubricus) utpote ex flumine adversus hostes in eminenti ripa stantes, dimicandum foret: suae tamen fortunae ac virtuti; simulque fortitudini militum confisus, amnem traiecit. Et primo quidem non spernenda difficultate pressus, tandem tamen hostes, non tam sua arte, quam virtute Macedonum, vicit atque prostravit. in eo conflictu Persarum viginti millia peditum, & CCL equites, caesa; Macedonum non plus XXXIX interfecti sunt. Ea pugna magnum ad res Alexandri momentum peperit. Sardeis enim, maritimi barbarorum imperii propugnaculum, cepit, iisque ac ceteris Lydiae populis, ut legibus uterentur suis, concessit. Ephesum, quarto post pugnam die, elapso inde prae metu praesidio, occupavit. Interim ex Magnesia & Trallibus legati venerunt, urbium suarum deditionem pollicentes; ad quas in fidem recipiendas Parme-

nionem cum duobus millibus & quingentis mercenariis, parique Macedonum numero, equitibus ex amicis circiter ducentis misit. Miletum deinde sibi resistentem oppugnavit: eaque potitus, versus Halicarnassum iter ingreditur. Omnibus interiacentibus oppidis primo impetu captis, Halicarnassum urbem permunitam obsedit, eamque non sine labore expugnatam, solo aequavit. Ingressus Cariam, Ada Cariae regina, (quae regno ab Orontobate, quem Darius miserat, pulsa, nihil quidquam in tota Caria, praeter Alinda, eius provinciae urbem munitissimam, tenebat,) Alexandro obviam profecta, Alindis urbe tradita, eum in filium adoptavit. Rex nec liberalitatem feminae, nec filii nomen aspernatus, urbem eidem custodiendam reliquit. Tota deinde Caria subacta, memor accepti beneficii, eam universam Adae imperio subiecit. Hinc in Lyciam & Pamphiliam tendit, eo consilio, ut ora maritima ad Phoeniciam & Ciliciam usque in potestatem redacta, navales copias hostibus inutiles redderet. Devictisque rebellibus Pisidiae populis, summo mentis ardore, nec minore alacritate, adversus Darium, quem cum multis militantium millibus adventare constabat, contendens, Phrygiam, per quam exercitus traducendus erat, est ingressus.

Q. CURTII RUFI
DE
REBUS GESTIS
ALEXANDRI MAGNI
HISTORIARUM
LIBER III.

Q. CURTII RUFI
DE
REBUS GESTIS
ALEXANDRI MAGNI
HISTORIARUM
LIBER III.

ARGUMENTUM.

Celaenarum urbe & arce recepta, primariam Phrygiae urbem Alexander ingreditur: in qua fatalem Gordii nodum ſolvit, ac deinde obviam Dario ire ſtatuit, 1. Exercitus Perſici luſtratio. de quo cum Darii iuſſu Charidemus Athenienſis verum liberumque protuliſſet iudicium, capite multatus eſt, 2. Thymodes Pharnabazo; hic Memnoni ſuccedit. Darii ſomnium, eiusque varia interpretatio. Pompae Perſarum regum, orto ſole demum procedentium. tum copiarum Alexandri deſcriptio, 3. Deſertas ab Arſane, Darii praefecto, Ciliciae fauces Alexander opportune occupat, 4. Cum in Cydnum flumen abluendi corporis gratia intempeſtive deſcendiſſet, graviſſimo morbo corripitur rex ipſe, 5. Qui a fido ſapientique medico Philippo, cui a toto exercitu ingentes gratiae habentur, priſtinae valetudini mox reſtituitur, 6. Vegetior factus, Darium aggredi cogitat, Siſinemque Perſam, imprudentia delinquentem, occidi iubet, 7. Darii ante pugnam conſilia : tum exercitus Perſici conſternatio, proximae internecionis praeſagium, 8. Utriusque exercitus membra praecipua & collatio, 9. Alexandri oratio ad milites, 10. Pugna cruenta, in qua centena millia peditum ac decem millia equitum Perſarum occumbunt : re-

liquis fusis fugatisque, 11. Matris & uxoris Darii, nec non aliarum captivarum, luctum levat Alexander, 12. Darii gazam immensam, cum ingenti nobilium numero, Parmenioni proditorie Damasci praefectus tradit, 13.

1 INTER haec Alexander, ad conducendum ex Peloponneso militem, Cleandro cum pecunia misso, Lyciae Pamphiliaeque rebus compositis, ad urbem Celaenas exercitum admovit. Mediam illa tempestate interfluebat Marsyas amnis, fabulosis Graecorum carminibus inclutus. Fons eius ex summo montis cacumine excurrens, in subiectam petram magno strepitu aquarum cadit: inde diffusus, circumiectos rigat campos, liquidus, et suas dumtaxat undas trahens. Itaque color eius placido mari similis, locum poetarum mendacio fecit: quippe traditum est, *Nymphas amore amnis retentas, in illa rupe considere.* Ceterum, quamdiu intra muros fluit, nomen suum retinet: at cum extra munimenta se evolvit, maiore vi ac mole agentem undas *Lycum* appellant. Alexander quidem urbem destitutam a suis intrat: arcem vero, in quam confugerant, oppugnare adortus, caduceatorem praemisit, qui denuntiaret, *ni dederent, ipsos ultima esse passuros.* Illi caduceatorem in turrim, et situ et opere multum editam, perductum, *quanta esset altitudo*, *intueri* iubent, *ac nuntiare Alexandro, non eadem ipsum & incolas aestimatione munimenta metiri: se scire inexpugnabiles esse. ad ultimum, pro fide morituros.* Ceterum ut circumsideri arcem, et omnia sibi in dies arctiora viderunt esse; *sexaginta dierum inducias* pacti, *ut nisi intra eos auxilium Darius ipsis misisset, dederent urbem:* postquam nihil in-

de praesidii mittebatur, ad praestitutam diem permisere se regi. Superveniunt deinde legati Atheniensium, petentes, *ut capti apud Granicum amnem redderentur sibi.* Ille *non hos modo, sed etiam ceteros Graecos restitui suis iussurum* respondit, *finito Persico bello.* Ceterum Dario imminens, quem nondum Euphratem superasse cognoverat, undique omnes copias contrahit: totis viribus tanti belli discrimen aditurus. Phrygia erat, per quam ducebatur exercitus; pluribus vicis, quam urbibus frequens. Tunc habebat quondam nobilem Midae regiam; *Gordium* nomen est urbi, quam Sangarius amnis interfluit, pari intervallo Pontico et Cilicio mari distantem. Inter haec maria angustissimum Asiae spatium esse comperimus, utroque in arctas fauces compellente terram. Quae quia continenti adhaeret, sed magna ex parte cingitur fluctibus, speciem insulae praebet; ac nisi tenue discrimen obiiceret, maria, quae nunc dividit, committeret. Alexander, urbe in suam ditionem redacta, Iovis templum intrat. Vehiculum, quo Gordium Midae patrem vectum esse constabat, adspexit, cultu haud sane a vilioribus, vulgatisque usu abhorrens. Notabile erat iugum adstrictum compluribus nodis in semetipsos implicatis, et celantibus nexus. Incolis deinde affirmantibus, *editam esse oraculo sortem, Asiae potiturum, qui inexplicabile vinculum solvisset:* cupido incessit animo sortis eius implendae. Circa regem erat et Phrygum turba, et Macedonum: illa exspectatione suspensa, haec solicita ex temeraria regis fiducia. Quippe series vinculorum ita adstricta, ut unde nexus inciperet, quove

ſe conderet, nec ratione, nec viſu percipi poſſet; ſolvere aggreſſo iniecerat curam, ne in omen verteretur irritum inceptum. Ille nequaquam diu luctatus cum latentibus nodis; *nihil*, inquit, *intereſt quomodo ſolvatur:* gladioque ruptis omnibus loris, oraculi ſortem vel eluſit, vel implevit. Cum deinde Darium, ubicunque eſſet, occupare ſtatuiſſet; ut a tergo tuta relinqueret, Amphoterum claſſi ad oram Helleſponti, copiis autem praefecit Hegelochum; Lesbum, et Chium, et Con praeſidiis hoſtium liberaturos. His talenta ad belli uſum quingenta attributa: ad Antipatrum, et eos qui Graecas urbes tuebantur, ſexcenta miſſa: ex foedere naves ſociis imperatae, quae Helleſponto praeſiderent. Nondum enim Memnonem vita exceſſiſſe cognoverat: in quem omnes intenderat curas; ſatis gnarus cuncta in expedito fore, ſi nihil ab eo moveretur. Iamque ad urbem Ancyram ventum erat, ubi numero copiarum inito, Paphlagoniam intrat: huic iuncti erant Eneti, unde quidam Venetos trahere originem credunt. omnisque haec regio paruit regi: datisque obſidibus, *tributum, quod ne Perſis quidem tuliſſent, pendere ne cogerentur*, impetraverunt. Calas huic regioni praepoſitus eſt: ipſe, aſſumtis qui ex Macedonia nuper
2 advenerant, Cappadociam petiit. At Darius, nuntiata Memnonis morte haud ſecus quam par erat, motus; omiſſa omni alia ſpe, ſtatuit ipſe decernere: quippe quae per duces ſuos acta erant, cuncta damnabat; ratus, pluribus curam, omnibus abfuiſſe fortunam. Igitur caſtris ad Babylonem poſitis, quo maiore animo capeſſerent bellum, univerſas vires in

conſpectum dedit: et circumdato vallo, quod decem millium armatorum multitudinem caperet, Xerxis exemplo numerum copiarum iniit. Orto ſole ad noctem agmina, ſicut deſcripta erant, intravere vallum. inde occupaverunt emiſſa Meſopotamiae campos: equitum peditumque propemodum innumerabilis turba, maiorem quam pro numero ſpeciem gerens. Perſarum erant centum millia: in quis eques triginta millia implebat. Medi decem equitum, quinquaginta millia peditum habebant. Barcanorum equitum duo millia fuere; armati bipennibus, levibusque ſcutis cetrae maxime ſpeciem reddentibus: peditum decem millia pari armatu ſequebantur. Armenii quadraginta millia miſerant peditum; additis ſeptem millibus equitum. Hyrcani egregii, ut inter illas gentes, ſex millia expleverant, equis militatura. Derbices quadraginta millia peditum armaverant: pluribus haerebant ferro praefixae haſtae; quidam lignum igni duraverant. hos quoque duo millia equitum ex eadem gente comitata ſunt. A Caſpio mari octo millium pedeſter exercitus venerat; ducenti equites. Cum his erant ignobiles Aſiae gentes: duo millia peditum; equitum duplicem paraverant numerum. His copiis triginta millia Graecorum mercede conducta, egregiae iuventutis, adiecta ſunt. Nam Bactrianos, et Sogdianos, et Indos, ceteroſque rubri maris accolas, ignota etiam ipſi gentium nomina, feſtinatio prohibebat acciri. Nec quidquam illi minus, quam multitudo militum defuit. cuius tum univerſae adſpectu admodum laetus, purpuratis ſolita vanitate ſpem eius inflantibus; converſus ad Charidemum Athenienſem

belli peritum, et ob exsilium infestum Alexandro, (quippe Athenis iubente eo fuerat expulsus,) percontari coepit: *satisne ei videretur instructus ad obterendum hostem?* At ille et suae sortis, et regiae superbiae oblitus: *Verum*, inquit, *& tu forsan audire nolis; et ego, nisi nunc dixero, alias nequidquam confitebor. Hic tanti apparatus exercitus, haec tot gentium, et totius Orientis excita sedibus suis moles, finitimis potest esse terribilis: nitet purpura auroque, fulget armis & opulentia, quantam qui oculis non subiecere, animis concipere non possunt. Sed Macedonum acies torva sane & inculta, clypeis hastisque immobiles cuneos, & conferta robora virorum tegit. Ipsi* phalangem *vocant peditum stabile agmen. vir viro, armis arma conserta sunt: ad nutum monentis intenti, sequi signa, ordines servare didicere. Quod imperatur, omnes exaudiunt: obsistere, circumire, discurrere in cornu, mutare pugnam, non duces magis, quam milites callent. Et ne auri argentique studio teneri putes, adhuc illa disciplina paupertate magistra stetit. fatigatis humus cubile est: cibus quem occupant satiat: tempora somni arctiora, quam noctis sunt. Iam Thessali equites, & Acarnanes, Aetolique, invicta bello manus, fundis credo, & hastis igne duratis repellentur? pari robore opus est. in illa terra, quae hos genuit, auxilia quaerenda sunt: argentum istud atque aurum ad conducendum militem mitte.* Erat Dario mite ac tractabile ingenium, nisi suam naturam plerumque fortuna corrumperet. Itaque veritatis impatiens, hospitem ac supplicem, tunc maxime utilia suadentem, *abstrahi* iussit *ad capitale supplicium*. Ille ne tum quidem li-

bertatis oblitus, *habeo*, inquit, *paratum mortis meae ultorem: expetet poenas mei consilii spreti is ipse, contra quem tibi suasi. Tu quidem licentia regni tam subito mutatus, documentum eris posteris, HOMINES, cum se permisere fortunae, etiam naturam dediscere.* Haec vociferantem, quibus erat imperatum, iugulant. Sera deinde poenitentia subiit regem, ac *vera dixisse* confessus, *eum sepeliri* iussit. Thymodes erat, Mentoris 3
filius, impiger iuvenis: cui praeceptum est a rege, *ut omnes peregrinos milites*, in quis plurimum habebat spei, *a Pharnabazo acciperet*, opera eorum usurus in bello: ipsi Pharnabazo tradit imperium, quod ante Memnoni dederat. Anxium de instantibus curis, agitabant etiam per somnum species imminentium rerum; sive illas aegritudo, sive divinatio animi praesagientis accersit. Castra Alexandri magno ignis fulgore collucere ei visa sunt: et paulo post Alexander adduci ad ipsum in eo vestis habitu, quo ipse fuisset: equo deinde per Babylonem vectus, subito cum ipso equo oculis esse subductus. Ad haec vates varia interpretatione curam distrinxerant: alii *laetum id regi somnium esse* dicebant; *quod castra hostium arsissent, quod Alexandrum, deposita regia veste, in Persico & vulgari habitu perductum esse vidisset.* Quidam contra augurabantur: *quippe illustria Macedonum castra visa, fulgorem Alexandro portendere: quem regnum Asiae occupaturum esse, haud ambigere; quoniam in eodem habitu Darius fuisset, cum appellatus est rex.* Vetera quoque omina, ut fit, sollicitudo revocaverat: *Darium enim in principio imperii vaginam acinacis Persicam iussisse mutari in eam formam, qua*

Graeci uterentur; protinusque Chaldaeos interpretatos, imperium Persarum ad eos transiturum, quorum arma esset imitatus. Ceterum ipse et vatum responso quod edebatur in vulgus, et specie quae per somnum oblata erat, admodum laetus, castra ad Euphratem moveri iubet. Patrio more Persarum traditum est, orto sole demum procedere. die iam illustri, signum e tabernaculo regis buccina dabatur. Super tabernaculum, unde ab omnibus conspici posset, imago solis crystallo inclusa fulgebat. Ordo autem agminis erat talis. Ignis, quem ipsi *sacrum* et *aeternum* vocabant, argenteis altaribus praeferebatur. Magi proximi patrium carmen canebant. Magos trecenti et sexaginta quinque iuvenes sequebantur, puniceis amiculis velati, diebus totius anni pares numero: quippe Persis quoque in totidem dies descriptus est annus. Currum deinde Iovi sacratum albentes vehebant equi: hos eximiae magnitudinis *equus*, quem *Solis* appellabant, sequebatur. aureae virgae, et albae vestes, regentes equos adornabant. Haud procul erant vehicula decem, multo auro argentoque caelata. Sequebatur haec equitatus duodecim gentium variis armis et moribus. Proximi ibant quos Persae *Immortales* vocant, ad decem millia. cultus opulentiae barbarae non alios magis honestabat: illi aureos torques, illi vestem auro distinctam habebant, manicatasque tunicas, gemmis etiam adornatas. Exiguo intervallo, quos *cognatos regis* appellant, decem et quinque millia hominum. Haec vero turba muliebriter propemodum culta, luxu magis quam decoris armis conspicua erat. *Doryphori* vocabantur proxi-

mum his agmen, foliti veftem excipere regalem. hi currum regis anteibant; quo ipfe eminens vehebatur. Utrumque currus latus deorum fimulacra ex auro argentoque expreffa decorabant: diftinguebant internitentes gemmae iugum; ex quo eminebant duo aurea fimulacra cubitalia, quorum alterum Nini, alterum Beli gerebat effigiem. inter haec auream aquilam pinnas extendenti fimilem facraverant. Cultus regis inter omnia luxuria notabatur. purpureae tunicae medium album intextum erat: pallam auro diftinctam aurei accipitres, velut roftris inter fe corruerent, adornabant, et zona aurea muliebriter cinctus acinacem fufpenderat, cui ex gemma erat vagina. *Cidarim* Perfae regium capitis vocabant infigne; hoc caerulea fafcia albo diftincta circumibat. Currum decem millia haftatorum fequebantur: haftas argento exornatas; fpicula auro praefixa geftabant. Dextra laevaque regem ducenti ferme nobiliffimi propinquorum comitabantur. Horum agmen claudebatur triginta millibus peditum, quos equi regis quadringenti fequebantur. Intervallo deinde unius ftadii, matrem Darii Syfigambim currus vehebat: et in alio erat coniux. turba feminarum reginas comitantium equis vectabatur. Quindecim inde, quas *armamaxas* appellant, fequebantur. in his erant liberi regis, et qui educabant eos, fpadonumque grex, haud fane illis gentibus vilis. Tum regiae pellices trecentae fexaginta vehebantur, et ipfae regali cultu ornatuque. poft quas pecuniam regis fexcenti muli, et trecenti cameli vehebant; praefidio fagittariorum profequente. Propinquorum amicorumque coniuges huic agmini pro-

ximae; lixarumque et calonum greges vehebantur. Ultimi erant cum suis quisque ducibus qui cogerent agmen, leviter armati. Contra si quis aciem Macedonum intueretur, dispar acies erat: equis virisque non auro, non discolori veste, sed ferro atque aere fulgentibus. Agmen et stare paratum, et sequi: nec turba; nec sarcinis praegrave: intentum ad ducis non signum modo, sed etiam nutum. et castris locus, et exercitui commeatus suppetebant. Ergo Alexandro in acie miles non defuit: Darius tantae multitudinis rex, loci, in quo pugnavit, angustiis redactus
4 est ad paucitatem, quam in hoste contemserat. Interea Alexander Abistamene Cappadociae praeposito, Ciliciam petens cum omnibus copiis, regionem, quae *castra Cyri* appellatur, pervenerat. stativa ibi habuerat Cyrus, cum adversum Croesum in Lydiam duceret. Aberat ea regio quinquaginta stadia ab aditu, quo Ciliciam intramus: *Pylas* incolae dicunt; arctissimas fauces, munimenta, quae manu ponimus, naturali situ imitante. Igitur Arsanes, qui Ciliciae praeerat, reputans quid initio belli Memnon suasisset, quondam salubre consilium sero exsequi statuit: igni ferroque Ciliciam vastat, ut hosti solitudinem faciat: quidquid usui esse potest, corrumpit; sterile ac nudum solum, quod tueri nequibat, relicturus. Sed longe utilius fuit angustias aditus, qui Ciliciam aperit, valido occupare praesidio, iugumque opportune itineri imminens obtinere; unde inultus subeuntem aut prohibere, aut opprimere hostem potuisset. Nunc paucis, qui callibus praesiderent, relictis, retro ipse concessit; populator terrae, quam a

populationibus vindicare debuerat. Ergo qui relicti erant, proditos ſe rati, ne conſpectum quidem hoſtis ſuſtinere voluerunt; cum vel pauciores locum obtinere potuiſſent. Namque perpetuo iugo montis aſperi ac praerupti Cilicia includitur: quod cum a mari ſurgat, veluti ſinu quodam flexuque curvatum, rurſus altero cornu in diverſum litus excurrit. Per hoc dorſum, qua maxime introrſum mari cedit, aſperi tres aditus et peranguſti ſunt: quorum uno Cilicia intranda eſt. campeſtris eadem qua vergit ad mare, planitiem eius crebris diſtinguentibus rivis: Pyramus et Cydnus inclyti amnes fluunt. Cydnus non ſpatio aquarum, ſed liquore memorabilis: quippe leni tractu e fontibus labens, puro ſolo excipitur. nec torrentes incurrunt, qui placide manantis alveum turbent. Itaque incorruptus, idemque frigidiſſimus, quippe multa riparum amoenitate inumbratus, ubique fontibus ſuis ſimilis in mare evadit. Multa in ea regione monumenta, vulgata carminibus, vetuſtas exederat. Monſtrabantur urbium ſedes, Lyrneſſi et Thebes; Typhonis quoque ſpecus, et Corycium nemus, ubi crocum gignitur: ceteraque in quibus nihil praeter famam duraverat. Alexander fauces iugi, quae *Pylae* appellantur, intravit. Contemplatus locorum ſitus, non alias magis dicitur admiratus eſſe *felicitatem ſuam: obrui potuiſſe vel ſaxis* confitebatur, *ſi fuiſſent, qui in ſubeuntes propellerent.* Iter vix quaternos capiebat armatos: dorſum montis imminebat viae, non anguſtae modo, ſed plerumque praeruptae, crebris oberrantibus rivis, qui ex radicibus montium manant. Thracas tamen leviter armatos

praecedere iusserat, *scrutarique calles, ne occultus hostis in subeuntes erumperet.* sagittariorum quoque manus occupaverat iugum; intentos arcus habebant, moniti, *non iter ipsos inire, sed proelium.* Hoc modo agmen pervenit ad urbem Tarson, cui tum maxime Persae subiiciebant ignem; ne opulentum oppidum hostis invaderet. At ille Parmenione ad inhibendum incendium cum expedita manu praemisso, postquam barbaros adventu suorum fugatos esse cognovit, ur-
5 bem a se conservatam intrat. Mediam Cydnus amnis, de quo paulo ante dictum est, interfluit; et tunc aestas erat, cuius calor non aliam magis quam Ciliciae oram vapore solis accendit: et diei fervidissimum tempus coeperat. pulvere ac sudore simul perfusum regem invitavit liquor fluminis, ut calidum adhuc corpus ablueret. Itaque veste deposita in conspectu agminis; decorum quoque futurum ratus, si ostendisset suis levi ac parabili cultu corporis se esse contentum; descendit in flumen. vixque ingressi subito horrore artus rigere coeperunt: pallor deinde suffusus est, et totum propemodum corpus vitalis calor reliquit. Exspiranti similem ministri manu excipiunt, nec satis compotem mentis in tabernaculum deferunt. Ingens solicitudo, et paene iam luctus, in castris erat. Flentes querebantur *in tanto impetu cursuque rerum, omnis aetatis ac memoriae clarissimum regem non in acie saltem, non ab hoste deiectum; sed abluentem aqua corpus, ereptum esse & exstinctum. Instare Darium, victorem antequam vidisset hostem. sibi easdem terras, quas victores peragrassent, repetendas. omnia aut ipsos, aut hostes populatos. per vastas so-*

litudines, etiamsi nemo insequi velit, euntes, fame atque inopia debellari posse. Quem signum daturum fugientibus? quem ausurum Alexandro succedere? Iam ut ad Hellespontum fuga penetrarent; classem, qua transeant, quem praeparaturum? Rursus in ipsum regem misericordia versa; *illum florem iuventae, illam vim animi, eundem regem & commilitonem, divelli a se & abripi*, immemores sui querebantur. Inter haec liberius meare spiritus coeperat: allevabat rex oculos, et paulatim redeunte animo circumstantes amicos agnoverat. laxataque vis morbi ob hoc solum videbatur, quia magnitudinem mali sentiebat. Animum autem aegritudo corporis urgebat; quippe *Darium quinto die in Ciliciam fore* nuntiabatur. *vinctum ergo se tradi, & tantam victoriam eripi sibi e manibus; obscuraque & ignobili morte in tabernaculo suo exstingui se* querebatur. Admissisque amicis pariter et medicis, *in quo me*, inquit, *articulo rerum mearum fortuna deprehenderit, cernitis. Strepitum hostilium armorum exaudire mihi videor, & qui ultro intuli bellum, iam provocor. Darius ergo cum tam superbas literas scriberet, fortunam meam in consilio habuit: sed nequidquam, si mihi arbitrio meo curari licet. Lenta remedia & segnes medicos non expetunt tempora mea. vel mori strenue, quam tarde convalescere mihi melius est. Proinde, si quid opis, si quid artis in medicis est; sciant, me non tam mortis, quam belli remedium quaerere.* Ingentem omnibus incusserat curam tam praeceps temeritas eius. ergo pro se quisque precari coepere; *ne festinatione periculum augeret, sed esset in potestate medentium. inexperta remedia haud iniuria ipsis*

esse suspecta, cum ad perniciem eius etiam a latere ipsius pecunia solicitaret hostis (quippe Darius *mille talenta interfectori Alexandri daturum se* pronuntiari iusserat): *itaque ne ausurum quidem quemquam* arbitrabatur *experiri remedium, quod propter novitatem*
6 *posset esse suspectum.* Erat inter nobiles medicos e Macedonia regem secutus Philippus, natione Acarnan, fidus admodum regi: puero comes et custos salutis datus, non ut regem modo, sed etiam ut alumnum, eximia caritate diligebat. Is *non praecepsse, sed strenuum remedium afferre, tantamque vim morbi potione medicata levaturum esse* promisit. Nulli promissum eius placebat, praeter ipsum, cuius periculo pollicebatur. Omnia quippe facilius, quam moram, perpeti poterat: arma et acies in oculis erant; et victoriam in eo positam esse arbitrabatur, si tantum ante signa stare potuisset: id ipsum, *quod post diem tertium medicamentum sumturus esset* (ita enim medicus praedixerat) aegre ferens. Inter haec a Parmenione, fidissimo purpuratorum, literas accipit, quibus ei denuntiabat, *ne salutem suam Philippo committeret. mille talentis a Dario, & spe nuptiarum sororis eius esse corruptum.* Ingentem animo solicitudinem literae incusserant; et quidquid in utramque partem aut metus, aut spes subiecerat, secreta aestimatione pensabat. *Bibere perseverem? ut, si venenum datum fuerit, ne immerito quidem, quidquid acciderit, evenisse videatur? Damnem medici fidem? in tabernaculo ergo me opprimi patiar? At satius est alieno me mori scelere, quam metu meo.* Diu animo in diversa versato, nulli, quid scriptum esset, enuntiat: epistolam-

que, sigillo annuli sui impressam; pulvino, cui incumbebat, subiecit. Inter has cogitationes biduo absumto, illuxit a medico destinatus dies. et ille cum poculo, in quo medicamentum diluerat, intravit. Quo viso Alexander levato corpore in cubitum, epistolam a Parmenione missam sinistra manu tenens, accipit poculum, et haurit interritus; tum *epistolam* Philippum *legere* iubet: nec a vultu legentis movit oculos, ratus, aliquas conscientiae notas in ipso ore posse deprehendere. Ille, epistola perlecta, plus indignationis quam pavoris ostendit: proiectisque amiculo et literis ante lectum, *Rex*, inquit, *semper quidem spiritus meus ex te pependit, sed nunc vere, arbitror, sacro et venerabili ore trahitur. Crimen parricidii, quod mihi obiectum est, tua salus diluet. servatus a me vitam mihi dederis, oro, quaesoque; amissoque metu patere medicamentum concipi venis. laxa paulisper animum, quem intempestiva solicitudine amici sane fideles, sed moleste seduli turbant.* Non securum modo haec vox, sed etiam laetum regem, ac plenum bonae spei fecit. Itaque, *si dii*, inquit, *Philippe, tibi permisissent, quo maxime modo animum velles experiri meum; alio profecto voluisses: sed certiorem quam expertus es, ne optasses quidem. hac epistola accepta, tamen quod dilueras bibi. & nunc credo, te non minus pro tua fide, quam pro mea salute esse solicitum.* Haec elocutus dextram Philippo offert. Ceterum tanta vis medicaminis fuit, ut quae secuta sunt, criminationem Parmenionis adiuverint. interclusus spiritus arcte meabat. Nec Philippus quidquam inexpertum omisit. ille somenta corpori admovit; ille torpentem nunc cibi,

nunc vini odore excitavit. Atque ut primum mentis compotem esse sensit; modo *matris sororumque;* modo *tantae victoriae appropinquantis* admonere non destitit. Ut vero medicamentum se diffudit in venas, et sensim toto corpore salubritas percipi potuit; primo animus vigorem suum, deinde corpus quoque exspectatione maturius recuperavit: quippe post tertium diem, quam in hoc statu fuerat, in conspectum militum venit. Nec avidius ipsum regem, quam Philippum intuebatur exercitus: pro se quisque dextram eius amplexi grates habebant velut praesenti deo. Namque haud facile dictu est, praeter ingenitam illi genti erga reges suos venerationem, quantum huius quoque regis vel admirationi dediti fuerint, vel caritate flagraverint. Iam primum nihil nisi divina ope aggredi videbatur. nam cum esset praesto ubique fortuna, temeritas in gloriam cesserat. Aetas quoque vix tantis matura rebus, sed abunde sufficiens, omnia etiam eius opera honestabat. Et quae leviora haberi solent, plerumque in re militari gratiora vulgo sunt: exercitatio corporis inter ipsos; cultus habitusque paululum a privato abhorrens; militaris vigor: quis ille vel ingenii dotibus, vel animi artibus, ut pa-
7 riter carus ac venerandus esset, effecerat. At Darius, nuntio de adversa valetudine accepto, celeritate, quantam capere tam grave agmen poterat, ad Euphratem contendit: iunctoque eo pontibus, quinque tamen diebus traiecit exercitum, Ciliciam occupare festinans. Iamque Alexander viribus corporis receptis, ad urbem Solos pervenerat: cuius potitus, ducentis talentis nomine multae exactis, arci praesi-

dium militum imposuit. Vota deinde pro salute suscepta per ludum atque otium reddens, ostendit, quanta fiducia Barbaros sperneret. Aesculapio et Minervae ludos celebravit. Spectanti nuntius laetus affertur ex Halicarnasso: *Persas acie a suis esse superatos: Myndios quoque, & Caunios, & pleraque tractus eius suae facta ditionis.* Igitur edito spectaculo ludicro, castrisque motis, et Pyramo amne ponte iuncto, ad urbem Mallon pervenit: inde alteris castris ad oppidum Castabalum. Ibi Parmenio regi occurrit, quem praemiserat ad explorandum iter saltus, per quem ad urbem *Isson* nomine penetrandum erat. Atque ille angustiis eius occupatis, et praesidio modico relicto, Isson quoque desertam a Barbaris ceperat. Inde progressus, deturbatis qui interiora montium obsidebant, praesidiis cuncta firmavit: occupatoque itinere, sicut paulo ante dictum est, idem et auctor et nuntius venit. Isson inde rex copias admovit: ubi consilio habito, *utrumne ultra progrediendum foret; an ibi opperiendi essent milites novi, quos ex Macedonia adventare constabat:* Parmenio *non alium locum proelio aptiorem esse* censebat. *quippe illic utriusque regis copias numero futuras pares, cum angustiae multitudinem non caperent. planitiem ipsis camposque esse vitandos, ubi circumiri, ubi ancipiti acie opprimi possent. Timere, ne non virtute hostium, sed lassitudine sua vincerentur. Persas recentes subinde successuros, si laxius stare potuissent.* Facile ratio tam salubris consilii accepta est. itaque *inter angustias saltus hostem opperiri* statuit. Erat in exercitu regis Sisines Perses: quondam a praetore Egypti missus ad Phi-

lippum, donisque et omni honore cultus; exsilium patria sede mutaverat: secutus deinde in Asiam Alexandrum, inter fideles socios habebatur. Huic epistolam Cretensis miles obsignatam annulo, cuius signum haud sane notum erat, tradidit. Nabarzanes praetor Darii miserat eam, hortabaturque Sisinem, *ut dignum aliquid nobilitate ac moribus suis ederet: magno id ei apud regem honori fore.* Has literas Sisines, utpote innoxius, ad Alexandrum saepe deferre tentavit: sed cum tot curis apparatuque belli regem videret urgeri; aptius subinde tempus exspectans, suspicionem initi scelesti consilii praebuit. Namque epistola, priusquam ei redderetur, in manus Alexandri pervenerat, lectamque eam, ignoti annuli sigillo impresso, *Sisini dari* iusserat, ad aestimandam fidem barbari. Qui quia per complures dies non adierat regem; scelesto consilio eam visus est suppressisse, et in agmine a Cretensibus, haud dubie iussu regis, oc-
8 cisus est. Iam Graeci milites, quos Thymodes a Pharnabazo acceperat, praecipua spes et propemodum unica, ad Darium pervenerant. Hi magnopere suadebant, *ut retro abiret, spatiososque Mesopotamiae campos repeteret. Si id consilium damnaret; at ille divideret saltem copias innumerabiles, neu sub unum fortunae ictum totas vires regni cadere pateretur.* Minus hoc consilium regi, quam purpuratis eius displicebat: *ancipitem fidem, & mercede venalem proditionem imminere; & dividi non ob aliud copias velle, quam ut ipsi in diversa digressi, si quid commissum esset, traderent Alexandro. Nihil tutius esse, quam circumdatos eos exercitu toto obrui telis, documentum non*

inultae perfidiae futuros. At Darius, ut erat sanctus et mitis, *se vero tantum facinus* negat *esse facturum, ut suam secutos fidem, suos milites iubeat trucidari. Quem deinde amplius nationum exterarum salutem suam crediturum sibi, si tot militum sanguine imbuisset manus? Neminem stolidum consilium capite luere debere: defuturos enim, qui suaderent, si suasisse periculum esset. Denique ipsos quotidie ad se vocari in consilium, variasque sententias dicere; nec tamen melioris fidei haberi qui prudentius suaserint.* Itaque *Graecis nuntiari* iubet: *ipsum quidem benevolentiae illorum gratias agere; ceterum, si retro ire pergat, haud dubie regnum hostibus traditurum. fama bella stare, & eum, qui recedat, fugere credi. Trahendi vero belli vix ullam esse rationem. tantae enim multitudini, utique cum iam hiems instaret, in regione vasta, & invicem a suis atque hoste vexata, non suffectura alimenta. Ne dividi quidem copias posse servato more maiorum, qui universas vires semper discrimini bellorum obtulerint. Et hercule terribilem antea regem, & absentia sua ad vanam fiduciam elatum, postea quam adventare se senserit, cautum pro temerario factum, delituisse inter angustias saltus ritu ignobilium ferarum, quae strepitu praetereuntium audito, silvarum latebris se occuluerunt. Iam etiam valetudinis simulatione frustrari suos milites. sed non amplius ipsum esse passurum detrectare certamen. in illo specu, in quem pavidi recessissent, oppressurum esse cunctantes.* Haec magnificentius iactata quam verius. Ceterum pecunia omni rebusque pretiosissimis Damascum Syriae cum modico praesidio militum missis, reliquas copias in Ciliciam duxit, insequentibus

more patrio agmen coniuge et matre. virgines quoque cum parvo filio comitabantur patrem. Forte eadem nocte et Alexander ad fauces, quibus Syria aditur, et Darius ad eum locum, quem *Amanicas Pylas* vocant, pervenit. Nec dubitavere Persae, quin Isso relicta, quam ceperant, Macedones fugerent. Nam etiam saucii quidam et invalidi, qui agmen non poterant persequi, excepti erant. Quos omnes, instinctu purpuratorum, barbara feritate saevientium, *praecisis adustisque manibus circumduci, ut copias suas noscerent; satisque omnibus spectatis, nuntiare quae vidissent regi suo*, iussit. Motis ergo castris, superat Pinarum amnem, in tergis, ut credebat, fugientium haesurus. At illi, quorum amputaverat manus, ad castra Macedonum penetrant, *Darium quam maximo cursu posset, sequi* nuntiantes. Vix fides habebatur. itaque speculatores in maritimas regiones praemissos *explorare* iubet, *ipsene adesset, an praefectorum aliquis speciem praebuisset universi venientis exercitus.* Sed cum speculatores reverterentur, procul ingens multitudo conspecta est. ignes deinde totis campis collucere coeperunt, omniaque velut continenti incendio ardere visa: cum incondita multitudo maxime propter iumenta laxius tenderet. Itaque *eo ipso loco metari suos castra* iusserat; laetus, quod omni expetiverat voto, in illis potissimum angustiis decernendum esse. Ceterum, ut solet fieri, cum ultimi discriminis tempus adventat, in solicitudinem versa fiducia est. Illam ipsam fortunam, qua adspirante res tam prospere gesserat, verebatur; nec iniuria, ex his quae tribuisset sibi, quam mutabilis esset, reputabat.

unam supereſſe noctem, quae tanti diſcriminis moraretur eventum. rurſus occurrebat, *maiora periculis praemia: et ſicut dubium eſſet, an vinceret; ita illud utique certum eſſe, honeſte, & cum magna laude moriturum.* Itaque *corpora milites curare* iuſſit, *ac deinde tertia vigilia inſtructos & armatos eſſe.* ipſe in iugum editi montis adſcendit, multisque collucentibus facibus patrio more ſacrificium diis praeſidibus loci fecit. Iamque tertium, ſicut praeceptum erat, ſignum tuba miles acceperat, itineri ſimul paratus et proelio: *ſtrenueque* iuſſi *procedere*, oriente luce pervenerunt ad anguſtias, quas occupare decreverant. *Darium triginta inde ſtadia abeſſe* praemiſſi indicabant. tunc *conſiſtere agmen* iubet; armisque ipſe ſumtis, aciem ordinabat. Dario adventum hoſtium pavidi agreſtes nuntiaverunt, vix credenti occurrere etiam, quos ut fugientes ſequebatur. Ergo non mediocris omnium animos formido inceſſerat: quippe itineri quam proelio aptiores erant, raptimque arma capiebant. ſed ipſa feſtinatio diſcurrentium, ſuosque ad arma vocantium, maiorem metum incuſſit. Alii in iugum montis evaſerant, ut hoſtium agmen inde proſpicerent: equos plerique frenabant. diſcors exercitus, nec ad unum intentus imperium, vario tumultu cuncta turbaverat. Darius initio montis iugum cum parte copiarum occupare ſtatuit, et a fronte et a tergo circumiturus hoſtem: a mari quoque, quo dextrum eius cornu tegebatur, alios obiecturus, ut undique urgeret. Praeter haec viginti millia praemiſſa cum ſagittariorum manu, *Pinarum amnem*, qui duo agmina interfluebat, *tranſire, & obiicere ſeſe Macedonum*

copiis iusserat; *si id praestare non possent, retrocedere in montes, & occulte circumire ultimos hostium.* Ceterum, destinata salubriter OMNI ratione potentior fortuna discussit: quippe alii prae metu imperium exsequi non audebant, alii frustra exsequebantur: quia, UBI
9 partes labant, summa turbatur. Acies autem hoc modo stetit. Nabarzanes equitatu dextrum cornu tuebatur, additis funditorum sagittariorumque viginti fere millibus. In eodem Thymodes erat Graecis peditibus mercede conductis triginta millibus praepositus. hoc erat haud dubium robur exercitus, par Macedonicae phalangi acies. In laevo cornu Aristomedes Thessalus viginti millia barbarorum peditum habebat. In subsidiis pugnacissimas locaverat gentes. Ipsum regem in eodem cornu dimicaturum tria millia delectorum equitum, adsueta corporis custodiae, et pedestris acies quadraginta millia sequebantur. Hyrcani deinde, Medique equites: his proximi ceterarum gentium, dextra laevaque dispositi. Hoc agmen, sicut dictum est, instructum, sex millia iaculatorum funditorumque antecedebant. Quidquid in illis angustiis adiri poterat, impleverant copiae; cornuaque hinc a iugo, illinc a mari stabant: uxorem matremque regis, et alium feminarum gregem in medium agmen acceperant. Alexander phalangem, qua nihil apud Macedonas validius erat, in fronte constituit. dextrum cornu Nicanor Parmenionis filius tuebatur: huic proximi stabant Coenos, et Perdiccas, et Meleager, et Ptolemaeus, et Amyntas, sui quisque agminis duces. in laevo, quod ad mare pertinebat, Craterus et Parmenio erant; sed Craterus Parmenioni pa-

rere iussus. Equites ab utroque cornu locati: dextrum
Macedones Thessalis adiunctis; laevum Peloponnenses
tuebantur. Ante hanc aciem posuerat funditorum ma-
num, sagittariis admixtis. Thraces quoque et Cretenses
ante agmen ibant, et ipsi leviter armati. At iis, qui
praemissi a Dario iugum montis insederant, Agrianos
opposuit ex Graecia nuper advectos. Parmenioni au-
tem praeceperat, *ut quantum posset, agmen ad mare
extenderet; quo longius abesset montibus quos occupa-
verant barbari.* At illi neque obstare venientibus, nec
circumire praetergressos ausi, funditorum maxime
adspectu, profugerant territi: eaque res tutum Ale-
xandro agminis latus, quod ne superne incesseretur
timuerat, praestitit. Triginta et duo armatorum or-
dines ibant; neque enim latius extendi aciem patie-
bantur angustiae. paulatim deinde se laxare sinus
montium, et maius spatium aperire coeperant; ita
ut non pedes solum pluribus ordinibus incedere, sed
etiam a lateribus circumfundi posset equitatus. Iam 10
in conspectu, sed extra teli iactum, utraque acies
erat; cum priores Persae inconditum et trucem su-
stulere clamorem. Redditur et a Macedonibus maior,
exercitus impar numero, sed iugis montium vastis-
que saltibus repercussus: quippe semper circumiecta
nemora petraeque, quantamcunque accepere vo-
cem, multiplicato sono referunt. Alexander ante
prima signa ibat, identidem manu suos inhibens; ne
suspensi, acrius ob nimiam festinationem concitato
spiritu, capesserent bellum. Cumque agmen obequi-
taret, varia oratione, ut cuiusque animis aptum erat,
milites alloquebatur. Macedones, *tot bellorum in*

Europa victores, ad subigendam Asiam atque ultima Orientis, non ipsius magis, quam suo ductu profecti, inveteratae virtutis admonebantur. *Illos terrarum orbis liberatores, emensosque olim Herculis & Liberi patris terminos, non Persis modo, sed etiam omnibus gentibus impositiuros iugum: Macedonum Bactra & Indos fore. minima esse, quae nunc intuerentur; sed omnia victoria parari. Non praeruptis petris Illyriorum & Thraciae saxis sterilem laborem fore; spolia totius Orientis offerri. Vix gladio futurum opus; totam aciem suo pavore fluctuantem umbonibus posse propelli. Victor ad haec Atheniensium Philippus pater* invocabatur: *domitaeque nuper Boeotiae, & urbis in ea nobilissimae ad solum dirutae*, species repraesentabatur animis. *iam Granicum amnem; iam tot urbes, aut expugnatas, aut in fidem acceptas; omniaque, quae post tergum erant, strata, & pedibus ipsorum subiecta* memorabat. Cum adierat Graecos; admonebat *ab iis gentibus illata Graeciae bella Darii prius, deinde Xerxis insolentia, aquam ipsam terramque postulantium: ut neque fontium haustum, nec solitos cibos relinquerent.* Dein *deum templa ruinis & ignibus esse deleta: urbes eorum expugnatas: foedera humani divinique iuris violata* referebat. Illyrios vero et Thracas, rapto vivere adsuetos, *aciem hostium auro purpuraque fulgentem intueri* iubebat, *praedam, non arma gestantem. Irent, & imbellibus feminis aurum viri eriperent. aspera montium suorum iuga, nudosque calles, & perpetuo rigentes*
11 *gelu, ditibus Persarum campis agrisque mutarent.* Iam ad teli iactum pervenerant, cum Persarum equites ferociter in laevum cornu hostium invecti sunt. Quip-

pe Darius equestri proelio decernere optabat, phalangem Macedonici exercitus robur esse coniectans. iamque etiam dextrum Alexandri cornu circumibatur. Quod ubi Macedo conspexit; duabus alis equitum *ad iugum montis* iussis *subsistere*, ceteros in medium belli discrimen strenue transfert. Subductis deinde ex acie Thessalis equitibus, praefectum eorum *occulte circumire tergum suorum* iubet, *Parmenionique coniungi*, & *quod is imperasset*, *impigre exsequi*. Iamque ipsi in medium Persarum undique circumfusi egregie se tuebantur; sed conserti, et quasi cohaerentes, tela vibrare non poterant.: simul erant emissa, in eosdem concurrentia implicabantur, levique et vano ictu pauca in hostem, plura in humum innoxia cadebant. ergo cominus pugnam coacti conserere, gladios impigre stringunt. Tum vero multum sanguinis fusum est. duae quippe acies ita cohaerebant, ut armis arma pulsarent; mucrones in ora dirigerent. Non timido, non ignavo cessare tum licuit: collato pede, quasi singuli inter se dimicarent, in eodem vestigio stabant, donec vincendo locum sibi facerent. Tum demum ergo promovebant gradum, cum hostem prostraverant. At illos novus excipiebat adversarius fatigatos: nec vulnerati, ut alias solent, acie poterant excedere, cum hostis instaret a fronte, a tergo sui urgerent. Alexander non ducis magis, quam militis munera exsequebatur; opimum decus caeso rege expetens. quippe Darius curru sublimis eminebat; et suis ad se tuendum, et hostibus ad incessendum, ingens incitamentum. Ergo frater eius Oxathres, cum Alexandrum instare

ei cerneret, equites, quibus praeerat, ante ipsum currum regis obiecit; armis et robore corporis multum super ceteros eminens; animo vero et pietate in paucissimis. illo utique proelio clarus, alios improvide instantes prostravit, alios in fugam avertit. At Macedones, ut circa regem erant, mutua adhortatione firmati, cum ipso in equitum agmen irrumpunt. Tum vero similis ruinae strages erat. Circa currum Darii iacebant nobilissimi duces, ante oculos regis egregia morte defuncti, omnes in ora proni, sicut dimicantes procubuerant, adverso corpore vulneribus acceptis. Inter hos Atizyes, et Rheomithres, et Sabaces praetor Aegypti, magnorum exercituum praefecti, noscitabantur: circa eos cumulata erat peditum equitumque obscurior turba. Macedonum quoque non quidem multi, sed promtissimi tamen caesi sunt: inter quos Alexandri dextrum femur leviter mucrone perstrictum est. Iamque qui Darium vehebant equi, confossi hastis et dolore efferati, iugum quatere, et regem curru excutere coeperant; cum ille, veritus ne vivus veniret in hostium potestatem, desilit, et in equum, qui ad hoc sequebatur, imponitur: insignibus quoque imperii, ne fugam proderent, indecore abiectis. Tum vero ceteri dissipantur metu; et qua cuique patebat ad fugam via, erumpunt, arma iacientes, quae paulo ante ad tutelam corporum sumserant: adeo pavor etiam auxilia formidabat. Instabat fugientibus eques a Parmenione missus, et forte in id cornu omnes fuga abstulerat. At in dextro Persae Thessalos equites vehementer urgebant. iamque una ala ipso impetu proculcata erat:

cum Theſſali ſtrenue circumactis equis dilapſi, rurſus in proelium redeunt; ſparſosque et incompoſitos victoriae fiducia barbaros ingenti caede proſternunt. Equi pariter equitesque Perſarum ſerie laminarum graves, agmen, quod celeritate maxime conſtat, aegre moliebantur. quippe in circumagendis equis ſuis Theſſali multos occupaverant. Hac tam proſpera pugna nuntiata, Alexander non ante auſus perſequi barbaros, utrimque iam victor inſtare fugientibus coepit. Haud amplius regem quam mille equites ſequebantur; cum ingens multitudo hoſtium caderet. ſed quis aut in victoria, aut in fuga copias numerat? Agebantur ergo a tam paucis pecorum modo; et idem metus, qui cogebat fugere, fugientes morabatur. At Graeci, qui in Darii partibus ſteterant, Amynta duce (praetor hic Alexandri fuit, nunc transfuga) abrupti a ceteris, haud ſane fugientibus ſimiles evaſerant. Barbari longe diverſam fugam intenderunt: alii, qua rectum iter in Perſidem ducebat; quidam circumitu rupes, ſaltusque montium occultos petivere; pauci caſtra Darii. Sed iam illa quoque hoſtis victor intraverat, omni quidem opulentia ditia. Ingens auri argentique pondus, non belli, ſed luxuriae apparatum, diripuerant milites. cumque plus raperent, paſſim ſtrata erant itinera vilioribus ſarcinis, quas in comparatione meliorum avaritia contemſerat. Iamque ad feminas perventum erat; quibus quo cariora ornamenta ſunt, violentius detrahebantur: nec corporibus quidem vis ac libido parcebat. Omnia planctu tumultuque, prout cuique fortuna erat, caſtra repleverant, nec ulla fa-

cies mali deerat, cum per omnes ordines aetateſque, victoris crudelitas ac licentia vagaretur. Tunc vero impotentis fortunae ſpecies conſpici potuit: cum ii, qui tum Dario tabernaculum exornaverant, omni luxu et opulentia inſtructum, eadem illa Alexandro, quaſi veteri domino reſervabant. namque id ſolum intactum omiſerant milites, ita tradito more, ut victorem victi regis tabernaculo exciperent. Sed omnium oculos animoſque in ſemet converterant captivae, mater, coniuxque Darii: illa non maieſtate ſolum, ſed etiam aetate venerabilis; haec formae pulchritudine, nec illa quidem ſorte corrupta. Acceperat in ſinum filium nondum ſextum aetatis annum egreſſum, in ſpem tantae fortunae, quantam paulo ante pater eius amiſerat, genitum. At in gremio anus aviae iacebant adultae virgines duae, non ſuo tantum, ſed etiam illius moerore confectae. ingens circa eam nobilium feminarum turba conſtiterat, laceratis crinibus, abſciſſaque veſte, priſtini decoris immemores, *reginas*, *dominasque*, veris quondam, tunc alienis nominibus invocantes. Illae ſuae calamitatis oblitae, *utro cornu Darius ſtetiſſet; quae fortuna diſcriminis fuiſſet?* requirebant. negabant *ſe captas*, *ſi viveret rex*. Sed illum equos ſubinde mutantem longius fuga abſtulerat. In acie autem caeſa ſunt Perſarum peditum centum millia, decem vero millia interfecta equitum. At ex parte Alexandri quatuor et quingenti ſaucii fuere; triginta omnino et duo ex peditibus deſiderati ſunt: equitum centum quinquaginta interfecti. tantulo im-
12 pendio ingens victoria ſtetit. Rex diu Darium per-

ſequendo fatigatus, poſteaquam et nox appetebat, et eum aſſequendi ſpes non erat, in caſtra paulo ante a ſuis capta pervenit. *Invitari deinde amicos*, quibus maxime adſueverat, iuſſit: quippe ſumma dumtaxat cutis in femore perſtricta non prohibebat intereſſe convivio: cum repente e proximo tabernaculo lugubris clamor, barbaro ululatu planctuque permiſtus, epulantes conterruit. Cohors quoque, quae excubabat ad tabernaculum regis, verita ne maioris motus principium eſſet, armare ſe coeperat. Cauſa pavoris ſubiti fuit, quod mater uxorque Darii cum captivis mulieribus nobilibus, regem, quem interfectum eſſe credebant, ingenti gemitu eiulatuque deflebant. Unus namque e captivis ſpadonibus, qui forte ante ipſarum tabernaculum ſteterat, amiculum, quod Darius, ſicut paulo ante dictum eſt, ne cultu proderetur, abiecerat, in manibus eius qui repertum ferebat, agnovit: ratusque interfecto detractum eſſe, falſum nuntium mortis eius attulerat. Hoc mulierum errore comperto, Alexander fortunae Darii, et pietati earum illacrymaſſe fertur. Ac primo Mithrenem, qui Sardeis prodiderat, peritum Perſicae linguae, *ire ad conſolandas eas* iuſſerat. veritus deinde ne proditor captivarum iram doloremque gravaret, Leonnatum ex purpuratis ſuis miſit, iuſſum indicare, *falſo lamentari eas Darium vivum.* Ille cum paucis armigeris in tabernaculum, in quo captivae erant, pervenit, *miſſumque a rege ſe* nuntiari iubet. At ii, qui in veſtibulo erant, ut armatos conſpexere, rati actum eſſe de dominis, in tabernaculum currunt, vociferantes, *adeſſe ſupremam horam*,

missosque qui occiderent captas. Itaque, ut quae nec prohibere possent, nec admittere auderent; nullo responso dato, tacitae opperiebantur victoris arbitrium. Leonnatus exspectato diu qui se intromitteret, postea quam nemo producere audebat; relictis in vestibulo satellitibus, intrat in tabernaculum. Ea ipsa res turbaverat feminas, quod irrupisse non admissus videbatur. Itaque mater et coniux provolutae ad pedes, orare coeperunt, *ut, priusquam interficerentur, Darii corpus ipsis patrio more sepelire permitteret: functas supremo in regem officio se impigre morituras.* Leonnatus, *& vivere Darium, & ipsas non incolumes modo, sed etiam apparatu pristinae fortunae reginas fore.* Tum mater Darii allevari se passa est. Alexander postera die cum cura sepultis militibus, quorum corpora invenerat, *Persarum quoque nobilissimis eundem honorem haberi* iubet, *matrique Darii permitti, quos vellet, patrio more sepeliret.* Illa paucos arcta propinquitate coniunctos, *pro habitu praesentis fortunae humari* iussit; *apparatum funerum, quo Persae suprema officia celebrarent, invidiosum fore* existimans, *cum victores haud pretiose cremarentur.* Iamque iustis defunctorum corporibus solutis, praemittit ad captivas, qui nuntiarent *ipsum venire:* inhibitaque comitantium turba, tabernaculum cum Hephaestione intrat. Is longe omnium amicorum carissimus erat regi, cum ipso pariter educatus; secretorum omnium arbiter: libertatis quoque in admonendo eo non alius ius habebat; quod tamen ita usurpabat, ut magis a rege permissum, quam vindicatum ab eo videretur: et sicut aetate par erat regi; ita corporis habitu prae-

ſtabat. Ergo reginae illum regem eſſe ratae, ſuo more veneratae ſunt. inde ex ſpadonibus captivis, quis Alexander eſſet monſtrantibus, Syſigambis advoluta eſt pedibus eius, *ignorationem nunquam antea viſi regis* excuſans. quam manu allevans rex, *non erraſti*, inquit, *mater; nam & hic Alexander eſt.* Equidem ſi hac continentia animi ad ultimum vitae perſeverare potuiſſet; feliciorem fuiſſe crederem, quam viſus eſt eſſe, cum Liberi patris imitaretur triumphum, ab Helleſponto usque ad Oceanum omnes gentes victoria emenſus. Viciſſet profecto ſuperbiam atque iram, mala invicta: abſtinuiſſet inter epulas caedibus amicorum: egregiosque bello viros, et tot gentium ſecum domitores, indicta cauſa veritus eſſet occidere. Sed nondum fortuna ſe animo eius infuderat. itaque orientem eam moderate et prudenter tulit; ad ultimum magnitudinem eius non cepit. Tum quidem ita ſe geſſit, ut omnes ante eum reges et continentia et clementia vincerentur. Virgines enim regias excellentis formae tam ſancte habuit, quam ſi eodem quo ipſe parente genitae forent: coniugem eiusdem, quam nulla aetatis ſuae pulchritudine corporis vicit, adeo ipſe non violavit, ut ſummam adhibuerit curam, ne quis captivo corpori illuderet: *Omnem cultum reddi feminis* iuſſit, nec quidquam ex priſtinae fortunae magnificentia captivis, praeter fiduciam, defuit. Itaque Syſigambis, *rex*, inquit, *mereris, ut ea precemur tibi, quae Dario noſtro quondam precatae ſumus. &, ut video, dignus es, qui tantum regem non felicitate ſolum, ſed etiam aequitate ſuperaveris. Tu quidem* matrem *me*, & reginam *vocas*:

sed ego me tuam famulam esse confiteor. & praeteritae fortunae fastigium capio ; et praesentis iugum pati possum : tua interest, quantum in nos licuerit, si id potius clementia, quam saevitia, vis esse testatum. Rex *bonum animum habere* eas iussit. Darii deinde filium collo suo admovit. atque nihil ille conspectu tunc primum a se visi conterritus, cervicem eius manibus amplectitur : motus ergo rex constantia pueri, Hephaestionem intuens, *quam vellem*, inquit, *Darius aliquid ex hac indole hausisset !* Tum tabernaculo egressus, tribus aris in ripa Pinari amnis, Iovi atque Herculi Minervaeque sacratis, Syriam petit; Damascum,
13 ubi regis gaza erat, Parmenione praemisso. Atque is, cum praecessisse Darii satrapam comperisset, veritus ne paucitas suorum sperneretur, accersere maiorem manum statuit. Sed forte in exploratores ab eo praemissos incidit natione Mardus, qui ad Parmenionem perductus, literas ad Alexandrum a praefecto Damasci missas tradit ei; *nec dubitare eum, quin omnem regiam supellectilem cum pecunia traderet*, adiecit. Parmenio *asservari eo* iusso, literas aperit : in quis erat scriptum, *ut mature Alexander aliquem ex ducibus suis mitteret, cum manu exigua.* Itaque re cognita, Mardum datis comitibus ad proditorem remittit. Ille e manibus custodientium lapsus, Damascum ante lucem intrat. Turbaverat ea res Parmenionis animum insidias timentis; et ignotum iter sine duce non audebat ingredi : felicitati tamen regis sui confisus, *agrestes, qui duces itineris essent, excipi* iussit. quibus celeriter repertis, quarto die ad urbem pervenit; iam metuente praefecto, ne sibi fides habita

non esset. Igitur quasi parum munimentis oppidi fidens, ante solis ortum *pecuniam regiam*, quam *gazam* Persae vocant, *cum pretiosissimis rerum efferri* iubet: fugam simulans; re vera, ut praedam hosti offerret. Multa millia virorum feminarumque excedentem oppido sequebantur; omnibus miserabilis turba, praeter eum, cuius fidei commissa fuerat. quippe quo maior proditoris merces foret, obiicere hosti parabat gratiorem omni pecunia praedam, nobiles viros, praetorum Darii coniuges liberosque; praeter hos urbium Graecarum legatos: quos Darius velut in arce tutissima, in proditoris reliquerat manibus. *Gangabas* Persae vocant humeris onera portantes: hi cum frigus tolerare non possent, (quippe et procella subito nivem effuderat; et humus rigebat gelu) tum adstrictas vestes, quas cum pecunia portabant auro et purpura insignes, induunt: nullo prohibere auso; cum fortuna regis etiam humillimis in ipsum licentiam faceret. Praebuere ergo Parmenioni non spernendi agminis speciem: qui intentiore cura suos, quasi ad iustum proelium, paucis adhortatus, *equis calcaria subdere* iubet, & *acri impetu in hostem invehi.* At illi, qui sub oneribus erant, omissis per metum, capessunt fugam: armati quoque, qui eos persequebantur, eodem metu arma iactare, ac nota diverticula petere coeperunt. Praefectus quasi et ipse conterritus simulans, cuncta pavore compleverat. Iacebant totis campis opes regiae: illa pecunia stipendio ingenti militum praeparata: ille cultus tot nobilium virorum; tot illustrium feminarum; aurea vasa: aurei fraeni: tabernacula re-

gali magnificentia ornata: vehicula quoque a suis destituta, ingentis opulentiae plena. facies etiam praedantibus tristis, SI QUA res avaritiam moraretur. Quippe tot annorum incredibili et fidem excedente fortuna cumulata, tunc alia stirpibus lacerata, alia in coenum demersa eruebantur: non sufficiebant praedantium manus praedae. Iamque etiam ad eos, qui primi fugerant, ventum erat: feminae pleraeque parvos trahentes liberos ibant. inter quas tres fuere virgines, Ochi, qui ante Darium regnaverat, filiae, olim quidem ex fastigio paterno rerum mutatione detractae; sed tum sortem earum crudelius adgravante fortuna. In eodem grege uxor quoque eiusdem Ochi fuit, Oxathrisque (frater hic erat Darii) filia, et coniux Artabazi principis purpuratorum, et filius, cui *Ilioneo* fuit nomen. Pharnabazi quoque, cui summum imperium maritimae orae rex dederat, uxor cum filio excepta est: Mentoris filiae tres: ac nobilissimi ducis Memnonis coniux et filius. vixque ulla domus purpurati fuit tantae cladis expers. Lacedaemonii quoque et Athenienses societatis fide violata Persas secuti; Aristogiton, Dropides et Iphicrates, inter Athenienses genere famaque longe clarissimi: Lacedaemonii, Pausippus et Onomastorides, cum Monimo et Callicratide, ii quoque domi nobiles. Summa pecuniae signatae fuit talentorum duo millia et sexaginta; facti argenti pondus quingenta aequabat. Praeterea triginta millia hominum, cum septem millibus iumentorum, dorso onera portantium, capta sunt. Ceterum dii tantae fortunae proditorem sepulturae ce-

leriter debita poena perſecuti ſunt. namque unus e conſciis eius, credo, regis vicem, etiam in illa ſorte reveritus, interfecti proditoris caput ad Darium tulit, opportunum ſolatium prodito: quippe et ultus inimicum erat; et nondum in omnium animis memoriam maieſtatis ſuae exoleviſſe cernebat.

Q. CURTII RUFI

DE

REBUS GESTIS

ALEXANDRI MAGNI

HISTORIARUM

LIBER IV.

Q. CURTII RUFI
DE
REBUS GESTIS
ALEXANDRI MAGNI
HISTORIARUM
LIBER IV.

ARGUMENTUM.

Alexander literis a Dario superbe scriptis regie respondet. Abdolominum Sidoniis regem praeficit. Amyntas transfuga, miro modo a Persis ipsis occiditur. Variae variis locis praefectorum Darii clades, 1. Tyrii, Alexandrum recipere recusantes, obsidentur, 2. Dubiis belli eventibus Tyri obsidio nobilitatur, 3. Tandem Tyrus, vi capta, maximaque hominum strage corrupta, luctuoso deformatur incendio, 4. Darii iterata de pace ad Alexandrum submissior legatio; qua repudiata, Graeci Alexandrum corona aurea donant: ille autem, per praefectos, multas in potestatem suam redigit provincias, 5. Ad bellum dum se accingit Darius, Alexander Gazam expugnat: eiusque praefectum Batim crudeli afficit supplicio, 6. Profectio, & varia Alexandri quaesita ad Iovis Hammonis oraculum, 7. In Aegypto Alexandria condita; variaeque Alexandri bellicae expeditiones, 8. Darius ad Arbela pervenit, eoque invito Alexander Granicum superat, 9. Milites, ob lunae defectum turbatos, per Aegyptios vates confirmat Alexander. Persas vastatores coniicit in fugam. Darii uxor captiva, moerore confecta, supremum diem claudit, unde Alexandri lacrymae. Darii suspiciones, luctus & vota, 10. Pacem tertio quaesitam Da-

rius non impetrat; immo ad deditionem, aut ad bellum ab Alexandro provocatur, 11. Ad proelium dum Persarum ingens exercitus paratur, Macedones Panico quodam defuncti terrore arma alacriter capessunt, 12. Consilia de nocturno proelio Parmenionis & Polypercontis Alexander damnat: somnoque refectus, interrito vultu suos ad pugnam accendit, 13. Alexandri ad Graecorum, Dariique ad Persarum exercitus ante pugnam orationes, 14. Cruenti ad Arbela proelii descriptio. Victor Alexander Darium victum persequitur, 15. Parmenio, in discrimine constitutus, Alexandrum retrahit. Tandem integra victoria potiti Macedones, reliquos Persas, multis suorum millibus desideratis, fuga sibi quaerere salutem cogunt, 16.

1 DARIUS tanti modo exercitus rex, qui triumphantis magis, quam dimicantis more, curru sublimis inierat proelium; per loca, quae prope immensis agminibus compleverat, iam inania et ingenti solitudine vasta fugiebat. Pauci regem sequebantur: nam nec eodem omnes fugam intenderant; et deficientibus equis, cursum eorum, quos rex subinde mutabat, aequare non poterant. Unchas deinde pervenit, ubi excepere eum Graecorum quatuor millia: cum quibus ad Euphratem contendit; id demum credens fore ipsius, quod celeritate praeripere potuisset. At Alexander Parmenionem, per quem apud Damascum recepta erat praeda, iussum *eam ipsam, & captivos, diligenti adservare custodia*, Syriae, quam *Coelen* vocant, praefecit. Novum imperium Syri, nondum belli cladibus satis domiti, aspernabantur: sed celeriter subacti obedienter imperata fecerunt. Aradus quoque insula deditur regi. Maritimam tum oram, et pleraque longius etiam a mari

recedentia, rex eius insulae Strato possidebat: quo in fidem accepto, castra movit ad urbem Marathon. Ibi illi literae a Dario redduntur: quibus ut superbe scriptis vehementer offensus est. praecipue eum movit, quod Darius sibi *regis* titulum, nec eundem Alexandri nomini adscripserat. Postulabat autem magis quam petebat, *ut accepta pecunia, quantamcunque tota Macedonia caperet, matrem sibi ac coniugem liberosque restitueret: de regno, aequo, si vellet, Marte contenderet. Si saniora consilia tandem pati potuisset; contentus patrio, cederet alieni imperii finibus: socius amicusque esset. in ea se fidem & dare paratum & accipere.* Contra Alexander in hunc maxime modum rescripsit: *Rex Alexander Dario. Celes, cuius nomen sumsisti Darius, Graecos qui oram Hellesponti tenent, coloniasque Graecorum Ionias, omni clade vastavit: cum magno deinde exercitu mare traiecit, illato Macedoniae & Graeciae bello. Rursus rex Xerxes gentis eiusdem, ad oppugnandos nos cum immanium barbarorum copiis venit: qui navali proelio victus, Mardonium tamen reliquit in Graecia; ut absens quoque popularetur urbes, agros ureret. Philippum vero parentem meum quis ignorat ab iis interfectum esse, quos ingentis pecuniae spe sollicitaverant vestri? impia enim bella suscipitis, & cum habeatis arma, licitamini hostium capita. sicut tu proxime talentis mille, tanti exercitus rex, percussorem in me emere voluisti. Repello igitur bellum, non infero: & diis quoque pro meliore stantibus causa, magnam partem Asiae in ditionem redegi meam: te ipsum acie vici. Quem etsi nihil a me impetrare oportebat; utpote qui ne belli quidem in me iura servaveris;*

tamen si veneris supplex; & matrem, & coniugem, & liberos sine pretio recepturum te esse promitto. & vincere & consulere victis scio. Quod si te nobis committere times; dabimus fidem impune venturum. De cetero cum mihi scribes, memento non solum regi te, sed etiam tuo scribere. Ad hanc perferendam Thersippus missus. Ipse in Phoenicem deinde descendit: et oppidum Byblon traditum recepit. Inde ad Sidona ventum est, urbem vetustate famaque conditorum inclutam. Regnabat in ea Strato, Darii opibus adiutus; sed quia deditionem magis popularium, quam sua sponte fecerat, regno visus indignus; Hephaestionique permissum, *ut, quem eo fastigio Sidones dignissimum arbitrarentur, constitueret regem.* Erant Hephaestioni hospites clari inter suos iuvenes, qui facta ipsis potestate regnandi, negaverunt, *quemquam patrio more in id fastigium recipi, nisi regia stirpe ortum.* Admiratus Hephaestio magnitudinem animi spernentis quod alii per ignes ferrumque peterent, *Vos quidem macti virtute*, inquit, *estote, qui primi intellexistis, quanto maius esset regnum fastidire, quam accipere. Ceterum date aliquem regiae stirpis, qui meminerit, a vobis acceptum habere se regnum.* At illi, cum multos imminere tantae spei cernerent, singulis amicorum Alexandri ob nimiam regni cupiditatem adulantes, statuunt, *neminem esse potiorem quam Abdolominum quendam, longa quidem cognatione stirpi regiae adnexum, sed ob inopiam suburbanum hortum exigua colentem stipe.* Causa ei paupertatis, sicut plerisque, probitas erat: intentusque operi diurno, strepitum armorum, qui totam Asiam con-

cufferat, non exaudiebat. Subito deinde, de quibus ante dictum est, cum regiae vestis insignibus hortum intrant, quem forte steriles herbas eligens Abdolominus repurgabat. Tunc *rege* eo salutato, alter ex his: *Habitus*, inquit, *hic*, *quem cernis in meis manibus*, *cum isto squalore permutandus tibi est. Ablue corpus illuvie aeternisque sordibus squalidum : cape regis animum*, *& in eam fortunam*, *qua dignus es*, *istam continentiam profer. Et cum in regali solio residebis*, *vitae necisque omnium civium dominus*, *cave obliviscaris huius status*, *in quo accipis regnum ; immo hercule*, *propter quem.* Somnio similis res Abdolomino videbatur : interdum, *satisne sani essent*, *qui tam proterve sibi illuderent*, percontabatur. Sed ut contanti squalor ablutus est, et iniecta vestis purpura auroque distincta, et fides a iurantibus facta ; serio iam rex, iisdem comitantibus, in regiam pervenit. Fama, ut solet, strenue tota urbe discurrit: aliorum studium, aliorum indignatio eminebat: ditissimus quisque *humilitatem inopiamque eius* apud amicos Alexandri criminabatur. *Admitti eum* rex *protinus* iussit; diuque contemplatus, *corporis*, inquit, *habitus famae generis non repugnat : sed libet scire, inopiam qua patientia tuleris ?* Tum ille, *utinam*, inquit, *eodem animo regnum pati possim! hae manus suffecere desiderio meo : nihil habenti nihil defuit.* Magnae indolis specimen ex hoc sermone Abdolomini cepit. Itaque non *Stratonis* modo *regiam supellectilem attribui ei* iussit; *sed pleraque etiam ex Persica praeda :* regionem quoque urbi appositam ditioni eius adiecit. Interea Amyntas, quem ad Persas ab

Alexandro transfugisse diximus; cum quatuor millibus Graecorum, ipsum ex acie persecutis, fuga Tripolim pervenit. inde in naves militibus impositis Cyprum transmisit: et cum in illo statu rerum id quemque, quod occupasset, habiturum arbitraretur, velut certo iure possessum; Aegyptum petere decrevit: utrique regi hostis, et semper ex ancipiti mutatione temporum pendens. hortatusque milites ad spem tantae rei, docet, *Sabacem praetorem Aegypti cecidisse in acie: Persarum praesidium & sine duce esse, & invalidum: Aegyptios semper praetoribus eorum infensos, pro sociis ipsos, non pro hostibus aestimaturos.* Omnia experiri necessitas cogebat: quippe CUM primas spes fortuna destituit; futura praesentibus videntur esse potiora. igitur conclamant, *duceret quo videretur.* Atque ille UTENDUM animis dum spe calerent ratus, ad Pelusii ostium penetrat: simulans *a Dario se esse praemissum.* Potitus ergo Pelusii Memphim copias promovit: ad cuius famam Aegyptii, vana gens, et novandis quam gerendis aptior rebus, ex suis quisque vicis urbibusque, ad hoc ipsum concurrunt, ad delenda praesidia Persarum. qui territi, tamen spem obtinendi Aegyptum non amiserunt. Sed eos Amyntas proelio superatos, in urbem compellit; castrisque positis, victores ad populandos agros eduxit: ac velut in medio positis omnibus hostium cuncta agebantur. Itaque Mazaces, quamquam infelici proelio suorum animos territos esse cognoverat, tamen *palantes, & victoriae fiducia incautos* ostentans, perpulit *ne dubitarent ex urbe erumpere, & res amissas*

recuperare. Id consilium non ratione prudentius, quam eventu felicius fuit: ad unum omnes cum ipso duce occisi sunt. Has poenas Amyntas utrique regi dedit; nihilo magis ei ad quem transfugerat fidus, quam illi quem deseruerat. Darii praetores, qui proelio apud Isson superfuerant, cum omni manu, quae fugientes secuta erat, adsumpta etiam Cappadocum et Paphlagonum iuventute, Lydiam recuperare tentabant. Antigonus, praetor Alexandri, Lydiae praeerat: qui, quamquam plerosque militum ex praesidiis ad regem dimiserat; tamen barbaris spretis, in aciem suos eduxit. Eadem illic quoque fortuna partium fuit: tribus proeliis alia atque alia regione commissis, Persae funduntur. Eodem tempore classis Macedonum ex Graecia accita, Aristomenem, qui ad Hellesponti oram recuperandam a Dario erat missus, captis eius aut mersis navibus superat. A Milesiis deinde Pharnabazus praefectus Persicae classis pecunia exacta, et praesidio in urbem Chium introducto, centum navibus Andrum, et inde Syphnum petiit. eas quoque insulas praesidiis occupat; pecunia multat. Magnitudo belli, quod ab opulentissimis Europae Asiaeque regibus, in spem totius orbis occupandi gerebatur, Graeciae quoque et Cretae arma commoverat. Agis, Lacedaemoniorum rex, octo millibus Graecorum, qui ex Cilicia profugi domos repetierant, contractis, bellum Antipatro Macedoniae praefecto moliebatur. Cretenses has aut illas partes secuti, nunc Spartanorum, nunc Macedonum praesidiis occupabantur. Sed leviora inter illos fuere discrimina; unum certamen, ex quo cetera pendebant, intuente fortuna

2 Iam tota Syria, iam Phoenice quoque, excepta Tyro, Macedonum erant; habebatque rex castra in continenti, a quo urbem angustum fretum dirimit. Tyrus et claritate, et magnitudine ante omnes urbes Syriae Phoenicesque memorabilis, facilius societatem Alexandri acceptura videbatur, quam imperium. Coronam igitur auream legati donum afferebant; commeatusque large et hospitaliter ex oppido adduxerant. Ille *dona*, *ut ab amicis*, *accipi* iussit; benigneque legatos allocutus, *Herculi*, *quem praecipue Tyrii colerent*, *sacrificare velle se* dixit. *Macedonum reges credere*, *ab illo deo ipsos genus ducere: se vero ut id faceret etiam oraculo monitum.* Legati respondent, *esse templum Herculis extra urbem*, *in eam sedem quam Palaetyron ipsi vocant: ibi regem deo sacrum rite facturum.* Non tenuit iram Alexander, cuius alioquin potens non erat. Itaque, *vos quidem*, inquit, *fiducia loci*, *quod insulam incolitis*, *pedestrem hunc exercitum spernitis: sed brevi ostendam in continenti vos esse. proinde sciatis licet*, *aut intraturum me urbem*, *aut oppugnaturum.* Cum hoc responso dimissos monere amici coeperunt, *ut regem*, *quem Syria*, *quem Phoenice recepisset*, *ipsi quoque urbem intrare paterentur.* At illi loco satis fisi, obsidionem ferre decreverunt. Namque urbem a continenti quatuor stadiorum fretum dividit, Africo maxime obiectum, crebros ex alto fluctus in litus evolvens. Nec accipiendo operi, quo Macedones continenti insulam iungere parabant, quidquam magis, quam ille ventus obstabat. quippe vix leni et tranquillo mari moles agi possunt; Africus vero prima

quaeque congesta pulsu illisa mari subruit: nec ulla tam firma moles est, quam non exedant undae per nexus operum manantes, et ubi acrior flatus exstitit, summi operis fastigio superfusae. Praeter hanc difficultatem haud minor alia erat; muros turresque urbis praealtum mare ambiebat: non tormenta, nisi e navibus procul excussa, emitti; non scalae moenibus applicari poterant: praeceps in salum murus pedestre interceperat iter: naves nec habebat rex; et, si admovisset, pendentes et instabiles missilibus arceri poterant. Inter quae parva dictu res Tyriorum fiduciam accendit. Carthaginensium legati ad celebrandum anniversarium sacrum more patrio tunc venerant: quippe Carthaginem Tyrii condiderunt, semper parentum loco culti. Hortari ergo Poeni coeperunt, *ut obsidionem forti animo paterentur; brevi Carthagine auxilia ventura.* namque ea tempestate magna ex parte Punicis classibus maria obsidebantur. Igitur bello decreto, per muros turresque tormenta disponunt: arma iunioribus dividunt: opificesque, quorum copia urbs abundabat, in officinas distribuunt. Omnia belli apparatu strepunt: ferreae quoque manus (*Harpagonas* vocant) quas operibus hostium iniicerent, corvique, et alia tuendis urbibus excogitata, praeparabantur. Sed cum fornacibus ferrum, quod excudi oportebat, impositum esset, admotisque follibus ignem flatu accenderent; *sanguinis rivi sub ipsis flammis exstitisse* dicuntur: idque omen in Macedonum metum verterunt Tyrii. Apud Macedonas quoque cum forte panem quidam militum frangeret, manantis sanguinis guttas

notaverunt. territoque rege, Aristander peritissimus vatum respondit, *si extrinsecus cruor fluxisset, Macedonibus id triste futurum : contra, cum ab interiore parte manaverit, urbi, quam obsidere destinassent, exitium portendere.* Alexander cum et classem procul haberet, et longam obsidionem magno sibi ad cetera impedimento videret fore ; caduceatores, qui ad pacem eos compellerent, misit : quos Tyrii contra ius gentium occisos praecipitaverunt in altum. atque ille suorum tam indigna nece commotus, urbem obsidere statuit. Sed ante iacienda moles erat, quae urbem continenti committeret. Ingens ergo animos militum desperatio incessit, cernentium *profundum mare, quod vix divina ope posset impleri : quae saxa tam vasta, quas tam proceras arbores posse reperiri? exhauriendas esse regiones, ut illud spatium aggeraretur. & exaestuare semper fretum, quoque arctius volutetur inter insulam & continentem, hoc acrius furere.* At ille haudquaquam rudis tractandi militares animos, *speciem sibi Herculis in somno oblatam esse* pronuntiat, *dextram porrigentis : illo duce, illo aperiente in urbem intrare se visum.* Inter haec, *caduceatores interfectos, gentium iura violata*, referebat : *unam esse urbem, quae cursum victoris morari ausa esset.* Ducibus deinde negotium datur, *ut suos quisque castiget* : satisque omnibus stimulatis, opus orsus est. Magna vis saxorum ad manum erat, Tyro vetere praebente : materies ex Libano monte ratibus et turribus faciendis vehebatur. Iamque a fundo maris in altitudinem montis opus excreverat, nondum tamen aquae fastigium aequabat; et, quo

longius moles agebatur a litore, hoc magis quidquid
ingerebatur praealtum abſorbebat mare: cum Ty-
rii parvis navigiis admotis, per ludibrium expro-
brabant, *illos armis inclutos, dorſo ſicut iumenta one-
ra geſtare:* interrogabant etiam, *num maior Neptu-
no eſſet Alexander?* haec ipſa inſectatio alacritatem
militum accendit. Iamque paululum moles aquam
eminebat, et ſimul aggeris latitudo creſcebat, urbi-
que admovebatur; cum Tyrii magnitudine molis,
cuius incrementum eos ante feſellerat, conſpecta,
levibus navigiis nondum commiſſum opus circum-
ire coeperunt: miſſilibus eos quoque, qui pro ope-
re ſtabant, inceſſere. Multis ergo impune vulnera-
tis, cum et removere, et appellere ſcaphas in expe-
dito eſſet; ad curam ſemet ipſos tuendi ab opere
converterant. Igitur rex *munientibus coria velaque*
iuſſit *obtendi, ut extra teli ictum eſſent:* duasque tur-
res ex capite molis erexit, e quibus in ſubeuntes
ſcaphas tela ingeri poſſent. Contra Tyrii navigia
procul a conſpectu hoſtium litori appellunt, expo-
ſitisque militibus, eos, qui ſaxa geſtabant, obtrun-
cant. In Libano quoque Arabum agreſtes incom-
poſitos Macedonas aggreſſi, triginta fere interfici-
unt, paucioribus captis. Ea res Alexandrum divide- 3
re copias coegit: et ne ſegniter aſſidere uni urbi vi-
deretur, operi Perdiccam Craterumque praefecit;
ipſe cum expedita manu Arabiam petiit. Inter haec
Tyrii navem magnitudine eximia, ſaxis arenaque a
puppi oneratam, ita ut multum prora emineret, bitu-
mine ac ſulphure illitam remis concitaverunt; et cum
magnam vim venti vela quoque concepiſſent, celeriter

ad molem successit: tunc prora eius accensa, remiges desiliere in scaphas, quae ad hoc ipsum praeparatae sequebantur. navis autem igne concepto latius fundere incendium coepit: quod, priusquam posset occurri, turres et cetera opera in capite molis posita comprehendit. At qui desilierant in parva navigia, faces, et quidquid alendo igni aptum erat, in eadem opera ingerunt. Iamque non modo Macedonum turres, sed etiam summa tabulata conceperant ignem: cum ii, qui in turribus erant, partim haurirentur incendio; partim armis omissis, in mare semet ipsi immitterent. At Tyrii, qui capere eos, quam interficere mallent, natantium manus stipitibus saxisque lacerabant, donec dibilitati, impune navigiis excipi possent. Nec incendio solum opera consumta; sed forte eodem die vehementior ventus motum ex profundo mare illisit in molem, crebrisque fluctibus compages operis verberatae se laxavere, saxaque interluens unda medium opus rupit. Prorutis igitur lapidum cumulis, quibus iniecta terra sustinebatur, praeceps in profundum ruit; tantaeque molis vix ulla vestigia invenit Arabia rediens Alexander. Hic, quod in adversis rebus solet fieri, ALIUS in alium culpam referebat; cum omnes verius de saevitia maris queri possent. Rex novi operis molem orsus, in adversum ventum non latere, sed recta fronte direxit; quod cetera opera, velut sub ipso latentia, tuebatur: latitudinem quoque aggeri adiecit, ut turres in medio erectae procul teli iactu abessent. Totas autem arbores cum ingentibus ramis in altum iaciebant;

deinde ſaxis onerabant; rurſus cumulo eorum alias arbores iniiciebant: tum humus adgerebatur; ſuperque alia ſtrue ſaxorum arborumque cumulata, velut quodam nexu continens opus iunxerant. Nec Tyrii quidquid ad impediendam molem excogitari poterat, ſegniter exſequebantur. Praecipuum auxilium erat, qui procul hoſtium conſpectu ſubibant aquam, occultoque lapſu ad molem uſque penetrabant; falcibus palmites arborum eminentium ad ſe trahentes: quae ubi ſecutae erant, pleraque ſecum in profundum dabant; tum levatos onere ſtipites truncoſque arborum haud aegre moliebantur: deinde totum opus, quod ſtipitibus fuerat innixum, fundamento lapſo ſequebatur. Aegro animi Alexandro, et utrum perſeveraret, an abiret, ſatis incerto, claſſis Cypro advenit: eodemque tempore Cleander cum Graecis militibus in Aſiam nuper advectus. Centum et octoginta navium claſſem in duo dividit cornua; laevum Pnytagoras rex Cypriorum cum Cratero tuebatur; Alexandrum in dextro quinqueremis regia vehebat. Nec Tyrii, quamquam claſſem habebant, auſi navale inire certamen, triremes omnes ante ipſa moenia oppoſuerunt: quibus rex invectus ipſas demerſit. Poſtera die claſſe ad moenia admota, undique tormentis, et maxime arietum pulſu muros quatit: quos Tyrii raptim obſtructis ſaxis refecerunt; interiorem quoque murum, ut ſi prior feſelliſſet, illo ſe tuerentur, undique orſi. Sed undique vis mali urgebat: moles intra teli iactum erat; claſſis moenia circumibat: terreſtri ſimul navalique clade obruebantur. Quippe binas quadriremes Ma-

cedones inter se ita iunxerant, ut prorae cohaererent; puppes intervallo quantum capere poterant distarent. hoc puppium intervallum antennis asseribusque validis deligatis, superque eos pontibus stratis, qui militem sustinerent, impleverant: sic instructas quadriremes ad urbem agebant: inde missilia in propugnantes ingerebantur tuto, quia proris miles tegebatur. Media nox erat, cum classem, sicuti dictum est, paratam, *circumire urbem* iubet: iamque naves urbi undique admovebantur, et Tyrii desperatione torpebant; cum subito spissae nubes intendere se coelo, et quidquid lucis internitebat, effusa caligine exstinctum est. Tum inhorrescens mare paulatim levari, deinde acriori vento concitatum, fluctus ciere, et inter se navigia collidere. Iamque scindi coeperant vincula, quibus connexae quadriremes erant ruere tabulata, et cum ingenti fragore in profundum secum milites trahere. neque enim conserta navigia ulla ope in turbido regi poterant: miles ministeria nautarum, remiges militis officia turbabant: et, quod in huiusmodi casu accidit, periti ignaris parebant. quippe gubernatores, alias imperare soliti, tum metu mortis iussa exsequebantur. Tandem remis pertinacius everberatum mare, veluti eripientibus navigia classicis cessit: appulsaque sunt litori, lacerata pleraque. Iisdem diebus forte Carthaginensium legati triginta supervenient, maius obsessis solatium, quam auxilium: quippe *domestico bello Poenos impediri; nec de imperio, sed pro salute dimicare* nuntiabant. Syracusani tunc Africam urebant; et haud procul Car-

thaginis muris locaverant castra. Non tamen defecere animis Tyrii, quamquam ab ingenti spe destituti erant; sed coniuges liberosque devehendos Carthaginem tradiderunt: fortius quidquid accideret laturi, si carissimam sui partem extra communis periculi sortem habuissent. Cumque unus e civibus concioni indicasset, *oblatam esse per somnum sibi speciem Apollinis*, quem eximia religione colerent, *urbem deserentis; molemque a Macedonibus iactam in salo, in silvestrem saltum esse mutatam:* quamquam auctor levis erat, tamen ad deteriora credenda proni metu, aurea catena devinxere simulacrum, araeque Herculis, cuius numini urbem dicaverant, inseruere vinculum; quasi illo deo Apollinem retenturi. Syracusis id simulacrum devexerant Poeni, et in maiore locaverant patria: multisque aliis spoliis urbium a semet captarum, non Carthaginem magis, quam Tyrum ornaverant. Sacrum quoque, quod quidem diis minime cordi esse crediderim, multis seculis intermissum repetendi auctores quidem erant, *ut ingenuus puer Saturno immolaretur:* quod sacrilegium verius quam sacrum, Carthaginenses a conditoribus traditum, usque ad excidium urbis suae fecisse dicuntur. ac nisi Seniores obstitissent, quorum consilio cuncta agebantur, humanitatem dira superstitio vicisset. Ceterum efficacior omni arte imminens necessitas, non usitata modo praesidia, sed quaedam etiam nova admonuit. Namque ad implicanda navigia, quae muros subibant, validis asseribus corvos et ferreas manus cum uncis ac falcibus illigaverant; ut, cum tormento asseres promovis-

ſent, ſubito laxatis funibus iniicerent. Unci quoque et falces ex iisdem aſſeribus dependentes, aut propugnatores, aut ipſa navigia lacerabant. Clypeos vero aeneos multo igne torrebant, quos repletos fervida arena, coenoque decocto, e muris ſubito devolvebant. nec ulla peſtis magis timebatur; quippe ubi loricam corpusque fervens arena penetraverat, nec ulla vi excuti poterat, et quidquid attigerat, perurebat: iacientesque arma, laceratis omnibus, quis protegi poterant, vulneribus inulti patebant: corvi vero et ferreae manus tormentis emiſſae ple-
4 rosque rapiebant. Hic rex fatigatus ſtatuerat ſoluta obſidione Aegyptum petere. quippe cum Aſiam ingenti celeritate percurriſſet, circa muros unius urbis haerebat, tot maximarum rerum opportunitate dimiſſa. Ceterum tam diſcedere irritum, quam morari pudebat. Famam quoque, qua plura, quam armis, everterat, ratus leviorem fore, ſi Tyrum, quaſi teſtem ſe poſſe vinci, reliquiſſet. Igitur ne quid inexpertum omitteret, *plures naves admoveri* iubet, *delectosque militum imponi.* Et forte bellua inuſitatae magnitudinis, ſuper ipſos fluctus dorſo eminens, ad molem, quam Macedones iecerant, ingens corpus applicuit; diverberatisque fluctibus allevans ſemet, utrimque conſpecta eſt: deinde a capite molis rurſus alto ſe immerſit; ac modo ſuper undas eminens magna ſui parte, modo ſuperfuſis fluctibus condita, haud procul munimentis urbis emerſit. Utrisque laetus fuit belluae adſpectus: Macedones *iter iaciendo operi monſtraſſe eam* augurabantur; Tyrii, *Neptunum occupati maris vindicem arripuiſſe belluam, ac molem brevi*

profecto ruituram. laetique omine eo ad epulas dilapsi oneravere se vino; quo graves, orto sole navigia conscendunt, redimita coronis floribusque: adeo victoriae non omen modo, sed etiam gratulationem praeceperant. Forte rex *classem in diversam partem agi* iusserat, *triginta minoribus navigiis relictis in litore;* e quibus Tyrii duobus captis, cetera ingenti terruerant metu: donec suorum clamore audito Alexander classem litori, e quo fremitus acciderat, admovit. Prima a Macedonum navibus quinqueremis velocitate inter ceteras eminens occurrit: quam ut conspexere Tyrii, duae e diverso in latera eius invectae sunt; in quarum alteram quinqueremis eadem concitata, et ipsa rostro icta est, et illam invicem tenuit. Iamque ea, quae non cohaerebat, libero impetu evecta, in aliud quinqueremis latus invehebatur; cum opportunitate mira triremis e classe Alexandri in eam ipsam, quae quinqueremi imminebat, tanta vi impulsa est, ut Tyrius gubernator in mare excuteretur e puppi. Plures deinde Macedonum naves superveniunt, et rex quoque aderat; cum Tyrii inhibentes remis, aegre evellere navem, quae haerebat, portumque omnia simul navigia repetunt. Confestim rex insecutus, portum quidem intrare non potuit, cum procul e muris missilibus submoveretur; naves autem omnes fere aut demersit, aut cepit. Biduo deinde ad quietem dato militibus, iussisque *et classem et machinas pariter admovere, ut utrimque territis instaret;* ipse in altissimam turrem adscendit, ingenti animo, periculo maiore. quippe regio insigni et armis fulgentibus conspicuus, unus praecipue telis petebatur. et digna prorsus spectacu-

lo edidit: multos e muris propugnantes hasta transfixit; quosdam etiam cominus gladio clypeoque impulsos praecipitavit: quippe turris, ex qua dimicabat, muris hostium propemodum cohaerebat. Iamque crebris arietibus saxorum compage laxata, munimenta defecerant; et classis intraverat portum, et quidam Macedonum in turres hostium desertas evaserant: cum Tyrii, tot simul malis victi, alii supplices in templa confugiunt; alii foribus aedium obseratis occupant liberum mortis arbitrium: nonnulli ruunt in hostem, haud inulti tamen perituri. magna pars summa tectorum obtinebat, saxa, et quidquid manibus fors dederat, ingerentes subeuntibus. Alexander, *exceptis qui in templa confugerant, omnes interfici, ignemque tectis iniici* iubet. His per praecones pronuntiatis, nemo tamen armatus opem a diis petere sustinuit: pueri virginesque templa compleverant; viri in vestibulo suarum quisque aedium stabant, parata saevientibus turba. Multis tamen saluti fuere Sidonii, qui intra Macedonum praesidia erant. hi urbem quidem inter victores intraverant, sed cognationis cum Tyriis memores, (quippe utramque urbem Agenorem condidisse credebant,) multos Tyriorum, etiam protegentes, ad sua perduxere navigia: quibus occultatis, Sidona devecti sunt. quindecim millia hoc furto subducta saevitiae sunt. quantumque sanguinis fusum sit, vel ex hoc existimari potest, quod intra munimenta urbis sex millia armatorum trucidata sunt. Triste deinde spectaculum victoribus ira praebuit regis. duo millia, in quibus occidendi defecerat rabies, crucibus affixi per ingens litoris spa-

tium pependerunt. Carthaginenſium legatis pepercit; addita denuntiatione *belli, quod praeſentium rerum neceſſitas moraretur.* Tyrus ſeptimo menſe, quam oppugnari coepta erat, capta eſt; urbs et vetuſtate originis, et crebra fortunae varietate ad memoriam poſteritatis inſignis. Condita ab Agenore, diu mare, non vicinum modo, ſed quodcunque claſſes eius adierunt, ditionis ſuae fecit. et ſi famae libet credere, haec gens literas prima aut docuit, aut didicit. Coloniae certe eius paene orbe toto diffuſae ſunt: Carthago in Africa, in Boeotia Thebae, Gades ad Oceanum. Credo libero commeantes mari, ſaepiusque adeundo ceteris incognitas terras, elegiſſe ſedes iuventuti, qua tunc abundabant: ſeu quia crebris motibus terrae, nam hoc quoque traditur, cultores eius fatigati, nova et externa domicilia armis ſibimet quaerere cogebantur. Multis ergo caſibus defuncta, et poſt excidium renata, nunc tamen longa pace cuncta refovente, ſub tutela Romanae manſuetudinis adquieſcit. Iisdem ferme diebus Darii literae 5
allatae ſunt, tandem ut regi ſcriptae. Petebat *uti filiam ſuam*, Statyrae erat nomen, *nuptiis Alexander ſibi adiungeret. Dotem fore omnem regionem inter Helleſpontum & Halyn amnem ſitam; inde Orientem ſpectantibus terris contentum ſe fore. Si forte dubitaret quod offerretur accipere: nunquam diu eodem veſtigio ſtare fortunam; ſemperque homines, quantamcunque felicitatem habeant, invidiam tamen ſentire maiorem. Vereri, ne ſe avium modo, quas naturalis levitas ageret ad ſidera, inani ac puerili mentis affectu efferret. Nihil difficilius eſſe, quam in illa aetate tantam caperε*

fortunam. Multas se adhuc reliquias habere; nec semper in angustiis posse deprehendi: transeundum esse Alexandro Euphratem, Tigrimque & Araxem, & Hydaspem, magna munimenta regni sui. veniendum in campos, ubi paucitate suorum erubescendum sit. Mediam, Hyrcaniam, Bactra, & Indos Oceani accolas quando aditurum? vel Sogdianos & Arachosios, nomine tantum notos, ceterasque gentes ad Caucasum & Tanaim pertinentes? Senescendum fore tantum terrarum vel sine proelio obeunti. Se vero ad ipsum vocare desineret: namque illius exitio esse venturum. Alexander iis illis, qui literas attulerant, respondit, *Darium sibi aliena promittere: quod totum amiserit, velle partiri. Doti sibi dari Lydiam, Ioniam, Aeolidem, Hellesponti oram, victoriae suae praemia. leges autem a victoribus dici; accipi a victis. In utro statu ambo essent, si solus ignoraret, quamprimum Marte decerneret. Se quoque cum transisset mare, non Ciliciam, aut Lydiam, (quippe tanti belli exiguam hanc esse mercedem), sed Persepolim caput regni eius, Bactra deinde, & Ecbatana, ultimique Orientis oram imperio suo destinasse. Quocunque ille fugere potuisset, ipsum sequi posse: desineret terrere fluminibus, quem sciret maria transisse.* Reges quidem invicem haec scripserant. Sed Rhodii urbem suam portusque dedebant Alexandro. Ille Ciliciam Socrati tradiderat: Philota *regioni circa Tyrum* iusso *praesidere.* Syriam, quae *Coele* appellatur, Andromacho Parmenio tradiderat, bello quod supererat interfuturus. Rex Hephaestione *Phoenicis oram classe praetervehi* iusso, ad urbem Gazam cum omnibus copiis venit. Iisdem fere diebus solenne erat ludi-

crum Isthmiorum, quod conventu totius Graeciae celebratur. In eo concilio, ut sunt Graecorum temporaria ingenia, decernunt, *ut duodecim legarentur ad regem, qui ob res pro salute Graeciae ac libertate gestas, coronam auream donum victoriae ferrent.* Iidem paulo ante incertae famae captaverant auram, ut quocunque pendentes animos tulisset fortuna, sequerentur. Ceterum non ipse modo rex obibat urbes, imperii iugum adhuc recusantes; sed praetores quoque ipsius, egregii duces, pleraque invaserant. Calas Paphlagoniam; Antigonus Lycaoniam: Balacrus Idarne praetore Darii superato Miletum cepit: Amphoterus et Hegelochus centum sexaginta navium classe insulas inter Achaiam atque Asiam in ditionem Alexandri redegerunt. Tenedon quoque receptum, incolis ultro vocantibus. Statuerant et Chion occupare: sed Pharnabazus, Darii praetor, comprehensis qui res ad Macedones trahebant, rursus Apollonidi et Athanagorae suarum partium viris, urbem cum modico praesidio militum tradit. Praefecti Alexandri in obsidione urbis perseverabant; non tam suis viribus, quam ipsorum qui obsidebantur voluntate. Nec fefellit opinio, namque inter Apollonidem et duces militum orta seditio, irrumpendi in urbem occasionem dedit. Cumque porta effracta cohors Macedonum intrasset; oppidani, olim consilio proditionis agitato, aggregant se Amphotero et Hegelocho, Persarumque praesidio caeso, Pharnabazus cum Apollonide et Athanagora vincti traduntur. Duodecim triremes cum suo milite ac remige; praeter eas triginta naves et piratici lembi, Graecorum-

F 2

que tria millia a Perſis mercede conducta. his in ſup-
plementum copiarum ſuarum diſtributis, piratisque
ſupplicio affectis; captivos remiges adiecere claſſi
ſuae. Forte Ariſtonicus, Methymnaeorum tyrannus,
cum piraticis navibus, ignarus omnium quae ad
Chium acta erant, prima vigilia ad portus clauſtra
ſucceſſit: interrogatusque a cuſtodibus *quis eſſet?*
Ariſtonicum ad Pharnabazum venire reſpondit. Illi
Pharnabazum quidem iam quieſcere, & non poſſe tum
adiri; ceterum patere ſocio atque hoſpiti portum, & po-
ſtero die Pharnabazi copiam fore affirmant. Nec dubi-
tavit Ariſtonicus primus intrare: ſecuti ſunt ducem
piratici lembi. ac dum applicant navigia crepidini
portus, obiicitur a vigilibus clauſtrum; et qui pro-
ximi excubabant, ab iisdem excitantur: nulloque ex
his auſo repugnare, omnibus catenae iniectae ſunt.
Amphotero deinde Hegelochoque traduntur. Hinc
Macedones tranſiere Mitylenem, quam Chares Athe-
nienſis nuper occupatam, duorum millium Perſarum
praeſidio tenebat: ſed cum obſidionem tolerare non
poſſet; urbe tradita pactus *ut incolumi abire liceret*,
6 Imbrum petit. deditis Macedones pepercerunt. Da-
rius deſperata pace, quam per literas legatosque im-
petrari poſſe crediderat, ad reparandas vires, bellum-
que impigre renovandum intendit animum. *Duces*
ergo *copiarum Babyloniam convenire; Beſſum quoque,*
Bactrianorum ducem, perquam maximo poſſet exercitu
coacto, deſcendere ad ſe iubet. Sunt autem Bactriani
inter illas gentes promtiſſimi, horridis ingeniis,
multumque a Perſarum luxu abhorrentibus; ſiti haud
procul Scytharum bellicoſiſſima gente, et rapto vi-

vere affueta: femperque in armis errant. Sed Beffus fufpecta perfidia, haud fane aequo animo in fecundo fe continens gradu, regem terrebat. nam cum regnum affectaret; proditio, qua fola id affequi poterat, timebatur. Ceterum Alexander, quam regionem Darius petiffet, omni cura veftigans, tamen explorare non poterat: more quodam Perfarum, arcana regum mira celantium fide. non metus, non fpes elicit vocem qua prodantur occulta. vetus difciplina regum filentium vitae periculo fanxerat. lingua gravius caftigatur, quam ullum probrum: nec magnam rem fuftineri poffe credunt ab eo, cui tacere grave fit; quod homini facillimum voluerit effe natura. Ob hanc caufam Alexander omnium, quae apud hoftem gererentur, ignarus, urbem Gazam obfidebat. Praeerat ei Betis, eximiae in regem fuum fidei; modicoque praefidio muros ingentis operis tuebatur. Alexander aeftimato locorum fitu, *agi cuniculos* iuffit; facili ac levi humo acceptante occultum opus: quippe multam arenam vicinum mare evomit: nec faxa cotesque, quae interpellent fpecus, obftabant. Igitur ab ea parte, quam oppidani confpicere non poffent, opus orfus, ut a fenfu eius averteret, *turres muris admoveri* iubet. Sed eadem humus admovendis inutilis turribus, defidente fabulo agilitatem rotarum morabatur, et tabulata turrium perfringebat; multique vulnerabantur impune, cum idem recipiendis, qui admovendis turribus labor eos fatigaret. Ergo receptui figno dato, *poftero die muros corona circumdari* iuffit. Ortoque fole, priusquam admoveret exercitum, opem deum expofcens, fa-

crum patrio more faciebat. Forte praetervolans corvus glebam, quam unguibus ferebat, subito amisit: quae cum regis capiti incidisset, resoluta defluxit; ipsa autem avis in proxima turre consedit. Illita erat turris bitumine ac sulphure: in qua alis haerentibus, frustra se allevare conatus, a circumstantibus capitur. Digna res visa, de qua vates consulerentur. et erat non intactus ea superstitione mentis. Ergo Aristander, cui maxima fides habebatur, *urbis quidem excidium augurio illo portendi, ceterum periculum esse* inquit, *ne rex vulnus acciperet.* itaque monuit, *ne quid eo die inciperet.* Ille quamquam unam urbem sibi, quo minus securus Aegyptum intraret, obstare aegre ferebat, tamen paruit vati, signumque receptui dedit. Hinc animus crevit obsessis: egressique porta recedentibus inferunt signa; cunctationem hostium fore suam occasionem rati. Sed acrius, quam constantius proelium inierunt: quippe ut Macedonum signa circumagi videre, repente sistunt gradum. Iamque ad regem proeliantium clamor pervenerat; cum denuntiati periculi haud sane memor, loricam tamen, quam raro induebat, amicis orantibus sumsit, et ad prima signa pervenit. Quo conspecto Arabs quidam Darii miles, maius fortuna sua facinus ausus, clypeo gladium tegens, quasi transfuga genibus regis advolvitur. ille *assurgere supplicem, recipique inter suos* iussit. At gladio barbarus strenue in dextram translato, cervicem appetit regis: qui exigua corporis declinatione evitato ictu, in vanum manum barbari lapsam amputat gladio; denuntiato in illum diem periculo, ut arbitrabatur ipse, defunctus. Sed ut opi-

nor, INEVITABILE eſt fatum. quippe dum inter primores promtius dimicat, ſagitta ictus eſt: quam per loricam adactam, ſtantem in humero medicus eius Philippus evellit. Plurimus deinde ſanguis manare coepit; omnibus territis, quia nunquam tam alte penetraſſe telum, lorica obſtante, cognoverant. ipſe nec oris quidem colore mutato, *ſupprimi ſanguinem, & vulnus obligari* iuſſit. Diu ante ipſa ſigna vel diſſimulato, vel victo dolore perſtiterat; cum ſuppreſſus paulo ante ſanguis medicamento, manare latius coepit: et vulnus, quod recens adhuc dolorem non moverat, frigente ſanguine intumuit. Linqui deinde animo, et ſubmitti genu coepit: quem proximi exceptum in caſtra receperunt. et Betis interfectum ratus urbem ovans victoria repetit. At Alexander nondum percurato vulnere, aggerem, quo moenium altitudinem aequaret, exſtruxit; et *pluribus cuniculis muros ſubrui* iuſſit. Oppidani ad priſtinum faſtigium moenium novum exſtruxere munimentum: ſed ne id quidem turres aggeri impoſitas aequare poterat. itaque interiora quoque urbis infeſta telis erant. Ultima peſtis urbis fuit cuniculo ſubrutus murus, per cuius ruinas hoſtis intravit. Ducebat ipſe rex anteſignanos; et dum incautius ſubit, ſaxo crus eius affligitur. innixus tamen telo, nondum prioris vulneris obducta cicatrice, inter primores dimicat: ira quoque accenſus, quod duo in obſidione urbis eius acceperat vulnera. Betim, egregia edita pugna, multisque vulneribus confectum deſeruerant ſui: nec tamen ſegnius proelium capeſſebat, lubricis armis ſuo pariter atque hoſtium ſanguine. Sed cum undi-

que *** adducto, insolenti gaudio iuvenis elatus, alias virtutis etiam in hoste mirator, *non ut voluisti*, inquit, *morieris*, *Beti: sed quidquid tormentorum in captivum inveniri potest, passurum esse te cogita.* Ille non interrito modo, sed contumaci quoque vultu intuens regem, nullam ad minas eius reddidit vocem. Tum Alexander, *videtisne obstinatum ad tacendum?* inquit. *num genu posuit? num supplicem vocem misit? vincam tamen silentium, & si nihil aliud, certe gemitu interpolabo.* Ira deinde vertit in rabiem: iam tum peregrinos ritus nova subeunte fortuna. Per talos enim spirantis lora traiecta sunt; religatumque ad currum traxere circa urbem equi: gloriante rege *Achillem*, *a quo genus ipse deduceret, imitatum se esse poena in hostem capienda.* Cecidere Persarum Arabumque circa decem millia: nec Macedonibus incruenta victoria fuit. Obsidio certe non tam claritate urbis nobilitata est, quam geminato periculo regis. qui Aegyptum adire festinans, Amyntam cum decem triremibus in Macedoniam ad inquisitionem novorum militum misit. Namque proeliis etiam secundis atterebantur copiae; devictarumque gentium militi minor quam
7 domestico fides habebatur. Aegyptii, olim Persarum opibus infensi, quippe avare et superbe imperitatum sibi esse credebant, ad spem adventus eius erexerant animos; utpote qui Amyntam quoque transfugam, et cum precario imperio venientem, laeti recepissent. Igitur ingens multitudo Pelusium, qua intraturus rex videbatur, convenerat. Atque ille septimo die, postea quam a Gaza copias moverat, in regionem Aegypti, quam nunc *Castra Alexandri* vo-

cant, pervenit. Deinde, pedestribus copiis *Pelusium petere* iussis, ipse cum expedita delectorum manu Nilo amne vectus est: nec sustinuere adventum eius Persae; defectione quoque perterriti. Iamque haud procul Memphi erat: in cuius praesidio Mazaces praetor Darii relictus, Orio amne superato, octingenta talenta Alexandro, omnemque regiam supellectilem tradidit. A Memphi eodem flumine vectus, ad interiora Aegypti penetrat, compositisque rebus ita, ut nihil ex patrio Aegyptiorum more mutaret, adire Iovis Hammonis oraculum statuit. Iter expeditis quoque et paucis vix tolerabile ingrediendum erat: terra coeloque aquarum penuria est:, steriles arenae iacent; quas ubi vapor solis accendit, fervido solo exurente vestigia, intolerabilis aestus existit. luctandumque est, non tantum cum ardore et siccitate regionis; sed etiam cum tenacissimo sabulo, quod praealtum, et vestigio cedens, aegre moliuntur pedes. Haec Aegyptii vero maiora iactabant. Sed ingens cupido animum stimulabat adeundi Iovem, quem generis sui auctorem, haud contentus mortali fastigio, aut credebat esse, aut credi volebat. Ergo cum iis, quos ducere secum statuerat, secundo amne descendit ad Mareotim paludem. eo legati Cyrenensium dona attulere; *pacem, & ut adiret urbes suas*, petentes. Ille, donis acceptis, amicitiaque coniuncta, destinata exsequi pergit. Ac primo quidem et sequenti die tolerabilis labor visus: nondum tam vastis nudisque solitudinibus aditis; iam tamen sterili et emoriente terra. Sed ut aperuere se campi alto obruti sabulo; haud secus quam profundum aequor

ingressi, terram oculis requirebant. Nulla arbor, nullum culti soli occurrebat vestigium. aqua etiam defecerat, quam utribus cameli devexerant: et in arido solo ac fervido sabulo nulla erat. Ad haec sol omnia incenderat, siccaque et adusta erant omnia; cum repente, sive illud deorum munus, sive casus fuit, obductae coelo nubes condidere solem: ingens aestu fatigatis, etiamsi aqua deficeret, auxilium. Enimvero, ut largum quoque imbrem excusserunt procellae, pro se quisque excipere eum, quidam ob sitim impotentes sui, ore quoque hianti captare coeperunt. Quatriduum per vastas solitudines absumtum est. Iamque haud procul oraculi sede aberant; cum complures corvi agmini occurrunt, modico volatu prima signa antecedentes: et modo humi residebant, cum lentius agmen incederet; modo se pennis levabant, antecedentium iterque monstrantium ritu. Tandem ad sedem consecratam deo ventum est. Incredibile dictu, inter vastas solitudines sita, undique ambientibus ramis, vix in densam umbram cadente sole contecta est: multique fontes dulcibus aquis passim manantibus alunt silvas. Coeli quoque mira temperies, verno tempori maxime similis, omnes anni partes pari salubritate percurrit. Accolae sedis sunt ab Oriente proximi Aethiopum: in Meridiem versus Arabes spectant, *Troglodytis* cognomen est: quorum regio usque ad rubrum mare excurrit. at qua vergit ad Occidentem, alii Aethiopes colunt, quos *Scenitas* vocant: a Septemtrione Nasamones sunt, gens Syrtica, navigiorum spoliis quaestuosa. quippe obsident litora, et aestu destituta navigia no-

tis sibi vadis occupant. Incolae nemoris, quos *Hammonios* vocant, dispersis tuguriis habitant: medium nemus pro arce habent, triplici muro circumdatum. Prima munitio tyrannorum veterem regiam clausit: in proxima coniuges eorum cum liberis et pellicibus habitant; hic quoque dei oraculum est: ultima munimenta satellitum armigerorumque sedes erant. Est etiam aliud Hammonis nemus: in medio habet fontem, *aquam Solis* vocant: sub lucis ortum tepida manat; medio die, cum vehementissimus est calor, frigida eadem fluit; inclinato in vesperam calescit; media nocte fervida exaestuat; quoque propius nox vergit ad lucem, multum ex nocturno calore decrescit; donec sub ipsum diei ortum assueto tepore languescat. Id quod pro deo colitur, non eandem effigiem habet, quam vulgo diis artifices accommodaverunt: umbilico maxime similis est habitus, smaragdo et gemmis coagmentatus. Hunc, cum responsum petitur, navigio aurato gestant sacerdotes; multis argenteis pateris ab utroque navigii latere pendentibus. sequuntur matronae virginesque, patrio more inconditum quoddam carmen canentes, quo *propitiari Iovem* credunt, *ut certum edat oraculum.* At tum quidem regem propius adeuntem maximus natu e sacerdotibus *filium* appellat; *hoc nomen illi parentem Iovem reddere* affirmans. Ille *se vero* ait, *& accipere, & agnoscere;* humanae sortis oblitus. Consuluit deinde, *an totius orbis imperium fatis sibi destinaret pater?* vates, aeque in adulationem compositus, *terrarum omnium rectorem fore ostendit.* Post haec institit quaerere, *an omnes parentis sui*

interfectores poenas dedissent? Sacerdos *parentem eius* negat *ullius scelere posse violari: Philippi autem omnes interfectores luisse supplicia.* adiecit; *invictum fore, donec excederet ad deos.* Sacrificio deinde facto, dona et sacerdotibus, et deo data sunt; permissumque amicis, *ut ipsi quoque consulerent Iovem.* Nihil amplius quaesiverunt, quam *an auctor esset sibi divinis honoribus colendi suum regem? Hoc quoque acceptum fore Iovi* vates respondit; *ut ipsi victorem regem divino honore colerent.* Vere et salubriter aestimanti fidem oraculi vana profecto responsa videri potuissent: sed FORTUNA, quos uni sibi credere coegit, magna ex parte avidos gloriae magis, quam capaces facit. *Iovis* igitur *filium* se non solum appellari passus est, sed etiam iussit: rerumque gestarum famam, dum augere vult tali appellatione, corrumpit. Et Macedones, adsueti quidem regio imperio, sed maiore libertatis umbra, quam ceterae gentes, immortalitatem affectantem contumacius, quam aut ipsis expediebat, aut regi, aversati sunt. Sed haec suo quaeque tempori reserventur.
8 nunc cetera exsequi pergam. ALEXANDER ab Hammone rediens, ut a mari ad Mareotim paludem, haud procul insula Pharo sitam, venit, contemplatus loci naturam, primum in ipsa insula statuerat urbem novam condere. Inde ut apparuit magnae sedis insulam haud capacem; elegit urbi locum, ubi nunc est Alexandria, appellationem trahens ex nomine auctoris. Complexus quidquid loci est inter paludem et mare, octoginta stadiorum muris ambitum destinat; et, qui aedificandae urbi praeessent, relictis, Memphim petit. Cupido, haud iniusta quidem, ceterum

intempeſtiva inceſſerat, non interiora modo Aegypti, ſed etiam Aethiopiam inviſere. Memnonis Tithonique celebrata regia cognoſcendae vetuſtatis avidum trahebat paene extra terminos ſolis. Sed imminens bellum, cuius multo maior ſupererat moles, otioſae peregrinationi tempora exemerat. Itaque Aegypto praefecit Aeſchylum Rhodium, et Peuceſten Macedonem; quatuor millibus militum in praeſidium regionis eius datis. *clauſtra Nili fluminis Polemonem tueri* iubet: triginta ad hoc triremes datae. Africae deinde, quae Aegypto iuncta eſt, praepoſitus Apollonius: vectigalibus eiusdem Africae, Aegyptique, Cleomenes. Ex finitimis urbibus commigrare Alexandriam iuſſis, novam urbem magna multitudine implevit. Fama eſt, *cum rex urbis futuris muris polentam, ut Macedonum mos eſt, deſtinaſſet; avium greges advolaſſe, et polenta eſſe paſtas: cumque id omen pro triſti a plerisque eſſet acceptum; reſpondiſſe vates, magnam illam urbem advenarum frequentiam culturam, multisque eam terris alimenta praebituram.* Regem, cum ſecundo amne deflueret, aſſequi cupiens Hector, Parmenionis filius, eximio aetatis flore, in paucis Alexandro carus, parvum navigium conſcendit, pluribus, quam capere poſſet, impoſitis. itaque merſa navis omnes deſtituit: Hector, diu flumini obluctatus, cum madens veſtis, et adſtricti crepidis pedes natare prohiberent, in ripam tamen ſemianimis evaſit; et ut primum fatigatus ſpiritum laxavit, quem metus et periculum intenderant, nullo adiuvante (quippe in diverſum evaſerant alii) exanimatus eſt. Rex amiſſi eius deſiderio vehementer afflictus eſt: repertumque corpus magnifico

extulit funere. Oneravit hunc dolorem nuntius mortis Andromachi, quem praefecerat Syriae: vivum Samaritae cremaverant. Ad cuius interitum vindicandum, quanta maxima celeritate potuit, contendit. advenientique sunt traditi tanti sceleris auctores. Andromacho deinde Memnona substituit: affectis supplicio, qui praetorem interemerant. Tyrannos, inter eos Methymnaeorum Aristonicum et Chrysolaum, popularibus suis tradidit: quos illi e muris ob iniurias tortos necaverunt. Atheniensium deinde, Rhodiorumque et Chiorum legatos audit. Athenienses *victoriam* gratulabantur; et, *ut captivi Graecorum suis restituerentur*, orabant: Rhodii & Chii *de praesidio* querebantur. omnes aequa desiderare visi, impetraverunt. Mitylenaeis quoque ob egregiam in partes suas fidem et pecuniam, quam in bellum impenderant, obsides reddidit: et magnam regionem finibus eorum adiecit. Cypriorum quoque regibus, qui et a Dario defecerant ad ipsum, et oppugnanti Tyrum miserant classem, pro merito honos habitus est. Amphoterus deinde classis praefectus ad liberandam Cretam missus, (namque et Persarum et piratarum armis pleraque eius insulae obsidebantur,) *ante omnia mare a piraticis classibus vindicare* iussus: quippe obnoxium praedonibus erat, in bellum utroque rege converso. His compositis, Herculi Tyrio ex auro crateram, cum triginta pateris dicavit: imminensque Dario, *iter ad Euphratem pronuntiari* iussit.

9 At Darius, cum ab Aegypto divertisse in Africam hostem comperisset, dubitaverat, utrumne circa Mesopotamiam subsisteret, an interiora regni sui

peteret: haud dubie potentior auctor praesens futurus ultimis gentibus impigre bellum capessendi, quas aegre per praefectos suos moliebatur. Sed ut idoneis auctoribus fama vulgavit, *Alexandrum cum omnibus copiis, quamcunque ipse adisset regionem, petiturum:* haud ignarus quam cum strenuo res esset; *omnia longinquarum gentium auxilia Babyloniam contrahi* iussit. Bactriani, Scythaeque, et Indi convenerant: nam et ceterarum gentium copiae partibus simul adfuerunt. Ceterum, cum dimidio ferme maior esset exercitus, quam in Cilicia fuerat; multis arma deerant: quae summa cura comparabantur. Equitibus equisque tegumenta erant ex ferreis laminis serie inter se connexis: quis antea praeter iacula nihil dederat, scuta gladiique adiiciebantur: equorumque domandi greges peditibus distributi sunt, ut maior pristino esset equitatus: ingensque, ut crediderat, terror hostium, ducentae falcatae quadrigae, unicum illarum gentium auxilium, secutae sunt. Ex summo temone hastae praefixae ferro eminebant: utrimque a iugo ternos direxerant gladios: et inter radios rotarum plura spicula eminebant in adversum: aliae deinde falces summis rotarum orbibus haerebant; et aliae in terram dimissae, quidquid obvium concitatis equis fuisset, amputaturae. Hoc modo instructo exercitu ac perarmato, Babylone copias movit. A parte dextra erat Tigris, nobilis fluvius; laevam tegebat Euphrates: agmen Mesopotamiae campos impleverat. Tigri deinde superato, cum audisset, *haud procul abesse hostem;* Satropatem equitum praefectum cum

mille delectis praemisit. Mazaeo praetori sex millia data, quibus transitu amnis arceret. eidem mandatum, *ut regionem, quam Alexander esset aditurus, popularetur atque ureret.* quippe credebat, inopia debellari posse nihil habentem, nisi quod rapiendo occupasset; ipsi autem commeatus alii terra, alii Tigri amne subvehebantur. Iam pervenerat ad Arbela vicum, nobilem sua clade facturus. hic commeatuum sarcinarumque maiore parte deposita, Lycum amnem ponte iunxit, et per dies quinque, sicut ante Euphratem, traiecit exercitum. Inde octoginta fere stadia progressus, ad alterum amnem, *Bumado* nomen est, castra posuit. Opportuna explicandis copiis regio erat, equitabilis et vasta planities. ne stirpes quidem et brevia virgulta operiunt solum: liberque prospectus oculorum etiam quae procul recessere, permittitur. Itaque si qua campi eminebant, iussit *aequari, totumque fastigium extendi.* Alexandro, qui numerum copiarum eius, quantum procul coniectari poterant, aestimabant, vix fecerunt fidem, tot millibus caesis, maiores copias esse reparatas. Ceterum omnis periculi, et maxime multitudinis contemtor, undecimis castris pervenit ad Euphratem: quo pontibus iuncto *equites primos ire, phalangem sequi* iubet: Mazaeo, qui ad inhibendum transitum eius, cum sex millibus equitum occurrerat, non auso periculum sui facere. Paucis deinde, non ad quietem, sed ad reparandos animos, diebus datis militi, strenue hostem insequi coepit: metuens, ne interiora regni sui peteret, sequendusque esset per loca omni solitudine at-

que inopia vaſta. Igitur quarto die praeter Arbela penetrat ad Tigrim. Tota regio ultra amnem recenti fumabat incendio: quippe Mazaeus quaecunque adierat, haud ſecus quam hoſtis urebat. Ac primo caligine, quam fumus effuderat, obſcurante lucem, inſidiarum metu ſubſtitit: deinde ut ſpeculatores praemiſſi *tuta omnia* nuntiaverunt; paucos equitum ad tentandum vadum fluminis praemiſit: cuius altitudo primo ſumma equorum pectora, mox, ut in medium alveum ventum eſt, cervices quoque aequabat. Nec ſane alius ad Orientis plagam tam violentus invehitur; multorum torrentium non aquas ſolum, ſed etiam ſaxa ſecum trahens. itaque a celeritate, qua defluit, *Tigri* nomen eſt inditum: quia Perſica lingua *Tigrim* ſagittam appellant. Igitur pedes, velut diviſus in cornua, circumdato equitatu, levatis ſuper capita armis, haud aegre ad ipſum alveum penetrat. Primus inter pedites rex egreſſus in ripam, vadum militibus manu, quando vox exaudiri non poterat, oſtendit. ſed gradum firmare vix poterant, cum modo ſaxa lubrica veſtigium fallerent; modo rapidior unda ſubduceret. Praecipuus erat labor eorum, qui humeris onera portabant: quippe cum ſemetipſos regere non poſſent, in rapidos gurgites incommodo onere auferebantur. et dum ſua quisque ſpolia conſequi ſtudet; maior inter ipſos, quam cum amne orta luctatio eſt: cumulique ſarcinarum paſſim fluitantes plerosque perculerant. Rex monere, *ut ſatis haberent, arma retinere; cetera ſe redditurum.* Sed neque conſilium, neque imperium accipi poterat: obſtrepebat hinc

metus; praeter hunc invicem natantium mutuus clamor. Tandem qua leniore tractu amnis aperit vadum, emerſere: nec quidquam praeter paucas ſarcinas deſideratum eſt. Deleri potuit exercitus, ſi quis auſus eſſet vincere: ſed perpetua fortuna regis avertit inde hoſtem. Sic Granicum tot millibus equitum peditumque in ulteriore ſtantibus ripa ſuperavit: ſic anguſtis in Ciliciae callibus tantam multitudinem hoſtium. Audaciae quoque, qua maxime viguit, ratio minui poteſt; quia nunquam in diſcrimen venit, an temere feciſſet. Mazaeus, qui, ſi transeuntibus flumen ſuperveniſſet, haud dubie oppreſſurus fuit incompoſitos, in ripa demum, et iam perarmatos, adequitare coepit. Mille admodum equites praemiſerat. quorum paucitate Alexander explorata, deinde contemta, praefectum Paeonum equitum Ariſtona *laxatis habenis invehi* iuſſit. Inſignis eo die pugna equitum, et praecipue Ariſtonis fuit: praefectum equitatus Perſarum Satropatem, directa in gutture haſta transfixit; fugientemque per medios hoſtes conſecutus, ex equo praecipitavit, et obluctanti caput gladio demſit: quod relatum magna cum laude ante regis pedes poſuit.
10 Biduo ibi rex ſtativa habuit: in proximum deinde iter pronuntiari iuſſit. Sed prima fere vigilia luna deficiens, primum nitorem ſideris ſui condidit; deinde ſanguinis colore ſuffuſo lumen omne foedavit: ſolicitisque ſub ipſum tanti diſcriminis caſum ingens religio, et ex ea formido quaedam incuſſa eſt. *Diis invitis in ultimas terras trahi ſe* querebantur. *iam nec flumina poſſe adiri; nec ſidera priſtinum praeſtare*

fulgorem: vastas terras, deserta omnia occurrere: in unius hominis iactationem tot millium sanguinem impendi. fastidio esse patriam; abdicari Philippum patrem; coelum vanis cogitationibus peti. Iam pro seditione res erat; cum ad omnia interritus, *duces principesque militum frequentes adesse praetorio; Aegyptiosque vates*, quos coeli ac siderum peritissimos esse credebat, *quid sentirent, expromere* iubet. At illi, qui fatis scirent, temporum orbes implere destinatas vices; lunamque deficere, cum aut terram subiret, aut sole premeretur: rationem quidem ipsis perceptam non edocent vulgus; ceterum affirmant, *solem Graecorum, lunam esse Persarum: quoties illa deficiat, ruinam stragemque illis gentibus portendi.* veteraque exempla percensent *Persidis regum, quos adversis diis pugnasse, lunae ostendisset defectio.* Nulla res efficacius multitudinem regit, quam superstitio: alioqui impotens, saeva, mutabilis; ubi vana religione capta est, melius vatibus, quam ducibus suis paret. Igitur edita in vulgus Aegyptiorum responsa rursus ad spem et fiduciam erexere torpentes. Rex impetu animorum utendum ratus, secunda vigilia castra movit: dextra Tigrim habebat; a laeva montes, quos *Gordaeos* vocant. Hoc ingresso iter speculatores, qui praemissi erant, sub lucis ortum, *Darium adventare* nuntiaverunt. Instructo igitur milite, et composito agmine antecedebat. Sed Persarum exploratores erant mille ferme, qui speciem agminis magni fecerant. quippe ubi explorari vera non possunt, falsa per metum augurantur. His cognitis, rex cum paucis suorum assecutus agmen refugientium ad suos,

alios cecidit, alios cepit: equitesque praemisit simul speculatum; simul ut ignem, quo barbari cremaverant vicos, exstinguerent. quippe fugientes raptim tectis acervisque frumenti iniecerant flammas: quae cum in summo haesissent, ad inferiora nondum penetraverant. Exstincto igitur igne plurimum frumenti repertum est: copia aliarum quoque rerum abundare coeperunt. Ea res ipsa militi ad persequendum hostem animum incendit. quippe urente et populante eo terram, festinandum erat, ne incendio cuncta praeriperet. In rationem ergo necessitas versa; quippe Mazaeus, qui antea per otium vicos incenderat, iam fugere contentus, pleraque inviolata hosti reliquit. Alexander *haud longius centum quinquaginta stadiis Darium abesse* compererat. itaque ad satietatem quoque copia commeatuum instructus, quatriduo in eodem loco substitit. Interceptae deinde Darii literae sunt, quibus Graeci milites sollicitabantur, *ut regem interficerent, aut proderent:* dubitavitque, *an eas pro concione recitaret*, satis confisus Graecorum quoque erga se benevolentiae ac fidei. Sed Parmenio deterruit; *non esse talibus promissis imbuendas aures militum: patere vel unius insidiis regem: nihil nefas esse avaritiae.* Secutus consilii auctorem, castra movit. Iter facienti spado unus ex captivis, qui Darii uxorem comitabantur, *deficere eam* nuntiat, & *vix spiritum ducere.* Itineris continui labore, animique aegritudine fatigata, inter socrus et virginum filiarum manus collapsa erat; deinde et exstincta. id ipsum nuntians alius supervenit. Et rex haud secus, quam si parentis suae mors nuntiata est

ſet, crebros edidit gemitus : lacrimisque obortis, quales Darius profudiſſet, in tabernaculum, in quo mater erat Darii, defuncto aſſidens corpori, venit. Hic vero renovatus eſt moeror, ut proſtratam humi vidit. recenti malo priorum quoque admonita, receperat in gremium adultas virgines, magna quidem mutui doloris ſolatia; ſed quibus ipſa deberet eſſe ſolatio. In conſpectu erat nepos parvulus, ob id ipſum miſerabilis, quod nondum ſentiebat calamitatem, maxima ex parte ad ipſum redundantem. Crederes, Alexandrum inter ſuas neceſſitudines flere, et ſolatia non adhibere, ſed quaerere. cibo certe abſtinuit: omnemque honorem funeri, patrio Perſarum more, ſervavit: dignus hercule, qui nunc quoque tantum manſuetudinis et continentiae ferat fructum. Semel omnino eam viderat, quo die capta eſt; nec ut ipſam, ſed ut Darii matrem videret: eximiamque pulchritudinem formae eius non libidinis habuerat incitamentum, ſed gloriae. E ſpadonibus, qui circa reginam erant, Tyriotes, inter trepidationem lugentium elapſus per eam portam, quae, quia ab hoſte averſa erat, levius cuſtodiebatur, ad Darii caſtra pervenit: exceptusque a vigilibus, in tabernaculum regis perducitur; gemens et veſte lacerata. Quem ut conſpexit Darius, multiplici doloris exſpectatione commotus, et quid potiſſimum timeret, incertus, *Vultus tuus*, inquit, *neſcio quod ingens malum praefert: ſed cave miſeri hominis auribus parcas. didici enim eſſe infelix: & ſaepe calamitatis ſolatium eſt noſſe ſortem ſuam. Num, quod maxime ſuſpicor, & loqui timeo, ludibria meorum nuntiaturus es; mihi, & ut credo, ipſis quo-*

que, omni graviora supplicio? Ad hac Tyriotes, *istud quidem procul abest*, inquit: *quantuscunque enim reginis honor ab iis qui parent haberi potest; tuis a victore servatus est: sed uxor tua paulo ante excessit e vita.* [Tum vero non gemitus modo, sed etiam eiulatus, totis castris exaudiebantur: nec dubitavit Darius, quin interfecta esset, quia nequisset contumeliam pati. exclamatque amens dolore: *quod ego tantum nefas commisi, Alexander? quem tuorum propinquorum necavi, ut hanc vicem saevitiae meae reddas? Odisti me, non quidem provocatus: sed finge, iustum intulisse te bellum; cum feminis ergo agere debueras?* Tyriotes affirmare *per deos patrios, nihil in eam gravius esse consultum: ingemuisse etiam Alexandrum morti, et non parcius flevisse, quam ipse lacrimaretur.* Ob haec ipsa amantis animus in solicitudinem suspicionemque revolutus est; desiderium captivae profecto a consuetudine stupri ortum esse coniectans. Submotis igitur arbitris, uno dumtaxat Tyriote retento, iam non flens, sed suspirans, *videsne in te, Tyriote, locum mendacio non esse? tormenta iam hic erunt; sed ne exspectaveris per deos, si quid tui tibi regis reverentiae est: num, quod & scire expeto, & quaerere pudet, ausus est & dominus, & iuvenis?* Ille *quaestioni corpus* offerre, *deos testes* invocare, *caste sancteque habitam esse reginam.* Tandem ut fides facta est, vera esse quae affirmaret spado; capite velato diu flevit: manantibusque adhuc lacrimis, veste ab ore reiecta, ad coelum manus tendens, *dii patrii*, inquit, *primum mihi stabilite regnum: deinde, si de me iam transactum est, precor, ne quis Asiae rex*

sit, quam iste tam iustus hostis, tam misericors victor. Itaque quamquam pace frustra bis petita, omnia in 11
bellum consilia converterat; victus tamen continentia hostis, ad novas pacis conditiones ferendas decem legatos cognatorum principes misit: quos Alexander consilio advocato, *introduci* iussit. E quibus maximus natu, *Darium,* inquit, *ut pacem a te iam hoc tertio peteret, nulla vis subegit: sed iustitia & continentia tua expressit. Matrem, coniugem, liberosque eius, nisi quod sine illo sunt, captos esse non sensit: pudicitiae earum quae supersunt, curam haud secus quam parens agens,* reginas *appellas: speciem pristinae fortunae retinere pateris. Vultum tuum video, qualis Darii fuit, cum dimitteremur ab eo: & ille tamen uxorem, tu hostem luges. Iam in acie stares, nisi cura te sepulturae eius moraretur. Et quid mirum est, si tam ab amico animo pacem petit? quid opus est armis, inter quos odia sublata sunt? Antea imperio tuo destinabat Halyn amnem, qui Lydiam terminat. Nunc, quidquid inter Hellespontum & Euphraten est, in dotem filiae offert, quam tibi tradit: Ochum filium, quem habes, pacis & fidei obsidem retine: matrem & duas virgines filias redde: pro tribus corporibus triginta millia talentum auri precatur accipias. Nisi moderationem animi tui notam haberem; non dicerem hoc esse tempus, quo pacem non dare solum, sed etiam occupare deberes. Respice, quantum post te reliqueris: intuere, quantum petas! PERICULOSUM est praegrave imperium: difficile est continere, quod capere non possis. Videsne ut navigia, quae modum excedunt, regi nequeant? Nescio, an Darius ideo tam multa amiserit, quia*

NIMIAE opes magnae iacturae locum faciunt. FACILIUS est quaedam vincere, quam tueri: quam hercule expeditius manus nostrae rapiunt, quam continent. Ipsa mors uxoris Darii te admonere potest, minus iam misericordiae tuae licere, quam licuit. Alexander, legatis *excedere tabernaculo* iussis, *quid placeret*, ad consilium refert. Diu nemo quid sentiret ausus est dicere, incerta regis voluntate. Tandem Parmenio, *ante suasissem*, ait, *ut captivos apud Damascum redimentibus redderes; ingentem pecuniam potuisse redigi ex iis, qui multi vincti virorum fortium occupaverant manus. Et nunc magnopere censerem, ut unam anum, & duas puellas, itinerum agminumque impedimenta, trigina millibus talentis auri permutes. Opimum regnum occupari posse conditione, non bello: nec quemquam alium inter Istrum & Euphraten possedisse terras ingenti spatio intervalloque discretas. Macedoniam quoque respiceret potius; quam Bactra & Indos intueretur.* Ingrata oratio regi fuit. Itaque ut finem dicendi fecit; *& ego*, inquit, *pecuniam quam gloriam mallem, si Parmenio essem.* [*Nunc Alexander, de paupertate securus sum: & me non mercatorem memini esse, sed regem.*] *Nihil quidem habeo venale; sed fortunam meam utique non vendo. Captivos si placet reddi; honestius dono dabimus, quam pretio remittemus.* Introductis deinde legatis ad hunc modum respondit: *Nuntiate Dario,* [*gratiarum actionem apud hostem supervacaneam esse: &*] *me, quae fecerim clementer & liberaliter, non amicitiae eius tribuisse, sed naturae meae:* [*nec adversus calamitates, sed adversus hostium vires contendere.*]

Bellum cum captivis & feminis gerere non ſoleo. armatus ſit oportet, quem oderim. Quod ſi ſaltem pacem bona fide peteret; deliberarem forſitan an darem. verumenimvero, cum modo milites meos literis ad proditionem, modo amicos ad perniciem meam pecunia ſolicitet; ad internecionem mihi perſequendus eſt, non ut iuſtus hoſtis, ſed ut percuſſor veneficus. Conditiones vero pacis, quas fertis, ſi accepero, victorem eum faciunt. Quae poſt Euphraten ſunt, liberaliter donat: ubi igitur me adfamini? nempe ultra Euphraten ſum. ſummum ergo dotis, quam promittit, terminum, caſtra mea tranſeunt. Hinc me depellite, ut ſciam veſtrum eſſe, quod ceditis. Eadem liberalitate dat mihi filiam ſuam: nempe quam ſcio alicui ſervorum ſuorum nupturam. multum vero mihi praeſtat, ſi me Mazaeo generum praeponit! Ite, nuntiate regi veſtro; & quae amiſit, & quae adhuc habet, praemia eſſe belli: hoc regente utriuſque terminos regni, id quemque habiturum, quod proximae lucis aſſignatura fortuna eſt. [*Et me in Aſiam non veniſſe, ut ab aliis acciperem; ſed ut aliis darem. Si ſecundus, & non par mihi vellet haberi; facerem forſitan quae petit. ceterum, nec mundus duobus ſolibus poteſt regi: nec duo ſumma regna ſalvo ſtatu terrarum poteſt habere. Proinde aut deditionem hodie, aut in craſtinum bellum paret: nec aliam ſibi quam expertus eſt, polliceatur fortunam.*] Legati reſpondent: *cum bellum in animo ſit, facere eum ſimpliciter, quod ſpe pacis non fruſtraretur. ipſos petere, quamprimum dimittantur ad regem: eum quoque bellum parare debere.* Dimiſſi nuntiant, *adeſſe certamen.* Ille quidem confeſtim Mazaeum cum tribus milli- 12

bus equitum, ad itinera, quae hostis petiturus erat, occupanda praemisit. Alexander, corpori uxoris eius iustis persolutis, omnique graviore comitatu intra eadem munimenta cum modico praesidio relicto, ad hostem contendit. In duo cornua diviserat peditem; in utrumque latus equite circumdato: impedimenta sequebantur agmen. Praemissum deinde concitis equitibus Menidam iubet *explorare*, *ubi Darius esset.* At ille, cum Mazaeus haud procul consedisset, non ausus ultra procedere, nihil aliud, quam *fremitum hominum*, *hinnitumque equorum exaudisse* nuntiat. Mazaeus quoque, conspectis procul exploratoribus, in castra se recipit, adventus hostium nuntius. Igitur Darius, qui in patentibus campis decernere optabat, *armari militem* iubet, aciemque disponit. In laevo cornu Bactriani ibant equites, mille admodum; Dahae totidem: et Arachosii Susiique quatuor millia explebant. Hos quinquaginta falcati currus sequebantur. proximus quadrigis erat Bessus, cum octo millibus equitum item Bactrianis. Massagetae duobus millibus agmen eius claudebant. Pedites his plurium gentium non mixtas, sed suae quisque nationis iunxerant copias. Persas deinde cum Mardis Sogdianisque Ariobarzanes et Orobates ducebant. Illis partibus copiarum, summae Orsines praeerat, a septem Persis oriundus, ad Cyrum quoque nobilissimum regem originem sui referens. Hos aliae gentes, ne sociis quidem satis notae, sequebantur. Post quas quinquaginta quadrigas Phradates magno Caspianorum agmine antecedebat. Indi, ceterique ru-

bri maris accolae, nomina verius quam auxilia, post currus erant. Claudebatur hoc agmen aliis falcatis curribus quinquaginta: quis peregrinum militem adiunxerat. Hunc Armenii, quos minores vocant; Armenios Babylonii; utrosque Belitae, et qui montes Cossaeorum incolebant, sequebantur. Post hos ibant Gortuae, gentes quidem Euboicae, Medos quondam secuti; sed iam degeneres, et patrii moris ignari. Applicuerat his Phrygas et Cataonas. Parthorum deinde gens, incolentium terras, quas nunc Parthi Scythia profecti tenent, claudebant agmen. Haec sinistri cornu acies fuit. Dextrum tenebat natio maioris Armeniae, Cadusiique, Cappadoces, et Syri, et Medi. his quoque falcati currus erant quinquaginta. Summa totius exercitus, equites quadraginta quinque millia: pedestris acies ducenta millia expleverat. Hoc modo instructi decem stadia procedunt: iussique *subsistere*, armati hostem exspectabant. Alexandri exercitum pavor, cuius causa non suberat, invasit: quippe lymphati trepidare coeperunt, omnium pectora occulto metu percurrente. Coeli fulgor tempore aestivo ardenti similis internitens, ignis praebuit speciem; flammasque ex Darii castris splendere, velut illati temere praesidiis, credebant. Quod si perculsis Mazaeus, qui praesidebat itineri, supervenisset; ingens clades accipi potuit. ille segnis in eo quem occupaverat tumulo sedet: contentus non lacessi. Alexander, cognito pavore exercitus, *signum ut consisterent dari; ipsos arma deponere ac levare corpora* iubet: admonens, *nullam subiti causam esse timoris; hostem procul stare.* Tandem compotes

ſui pariter arma et animos recepere: nec quidquam ex praeſentibus tutius viſum eſt, quam eodem loco caſtra munire. Poſtero die Mazaeus, qui cum delectis equitum in edito colle, ex quo Macedonum proſpiciebantur caſtra, conſederat; ſive metu, ſive quia *ſpeculari modo* iuſſus erat, ad Darium rediit. Macedones eum ipſum collem, quem deſeruerat, occupaverunt: nam et tutior planitie erat; et inde acies hoſtium, quae in campo explicabatur, conſpici poterat. Sed caligo, quam circa humidi effuderant montes, univerſam quidem rei faciem non abſtulit: ceterum agminum diſcrimina atque ordinem prohibuit perſpici. Multitudo inundaverat campos: fremitusque tot millium etiam procul ſtantium aures impleverat. Fluctuari animo rex, et modo ſuum, modo Parmenionis conſilium ſera aeſtimatione perpendere. quippe eo ventum erat, unde recipi exercitus niſi victor, aut ſine clade non poſſet. [Movebat etiam eum multitudo hoſtium, reſpectu paucitatis ſuae gentis: ſed interdum reputabat, quantas res cum hac gente geſſiſſet, quantosque populos fudiſſet. Itaque, cum ſpes metum vinceret, periculoſius bellum differre ratus, ne deſperatio ſuis creſceret;] diſſimulato eo, *mercenarium equitem ex Poeonia praecedere* iubet. Ipſe phalangem, ſicut antea dictum eſt, in duo cornua extenderat: utrumque cornu equites tegebant. Iamque nitidior lux, diſcuſſa caligine, aciem hoſtium oſtenderat: et Macedones, ſive alacritate, ſive taedio exſpectationis, ingentem, pugnantium more, edidere clamorem. redditus et a Perſis, nemora valleſque circumiectas terribili ſono impleverat. Nec

iam contineri Macedones poterant, quin cursu quoque ad hostem contenderent. Melius adhuc ratus in eodem tumulo castra munire, *vallum iaci* iussit: strenueque opere perfecto, in tabernaculum, ex quo tota acies hostium conspiciebatur, secessit.
Tum vero universa futuri discriminis facies in oculis 13
erat: armis insignibus equi virique splendebant: et, omnia intentiore cura praeparari apud hostem, solicitudo praetorum agmina sua interequitantium ostendebat. ac pleraque inania; sicut fremitus hominum, equorum hinnitus, armorum internitentium fulgor, solicitam exspectatione mentem turbaverant. Igitur sive dubius animi, sive ut suos experiretur, consilium adhibet: *quid optimum factu esset*, exquirens. Parmenio, peritissimus inter duces artium belli, *furto, non proelio opus esse* censebat: *intempesta nocte opprimi posse hostes. discordes moribus, linguis; adhaec somno & improviso periculo territos, quando in nocturna trepidatione coituros? At interdiu primum terribiles occursuras facies Scytharum Bactrianorumque: hirta illis ora, & intonsas comas esse; praeterea eximiam vastorum magnitudinem corporum. vanis & inanibus militem magis quam iustis formidinis causis moveri. Deinde tantam multitudinem circumfundi paucioribus posse. non in Ciliciae angustiis, & inviis callibus, sed in aperta & lata planitie dimicandum fore.* Omnes ferme Parmenioni assentiebant: Polypercon *haud dubie in eo consilio positam victoriam* arbitrabatur. quem intuens rex; namque Parmenionem nuper acrius quam vellet increpitum, rursus castigare non sustinebat: *Latrunculorum*, inquit, *& furum ista solertia est*, *quam*

praecipitis mihi: quippe illorum votum unicum est fallere. Meae vero gloriae semper aut absentiam Darii, aut angustias locorum, aut furtum noctis obstare non patiar: palam luce aggredi certum est. malo me fortunae poeniteat, quam victoriae pudeat. Ad haec illud quoque accedit, vigilias agere barbaros, & in armis stare, ut ne decipi quidem possint, compertum habeo. itaque ad proelium vos parate. Sic incitatos ad corpora curanda dimisit. Darius illud, quod Parmenio suaserat, hostem facturum esse coniectans, *frenatos equos stare, magnamque exercitus partem in armis esse, ac vigilias intentiore cura servari* iusserat. ergo ignibus tota eius castra fulgebant. Ipse cum ducibus propinquisque agmina in armis stantium circumibat, *Solem Mithren, sacrumque & aeternum* invocans *ignem, ut illis dignam vetere gloria, maiorumque monumentis fortitudinem inspirarent. Et profecto, si qua divinae opis auguria humana mente concipi possent, deos stare secum. illos nuper Macedonum animis subitam incussisse formidinem: adhuc lymphatos ferri agique, arma iacientes: expetere praesides Persarum imperii deos debitas e vecordibus poenas. Nec ipsum ducem saniorem esse. quippe ritu ferarum praedam modo, quam expeteret, intuentem, in perniciem, quae ante praedam posita esset, incurrere.* Similis apud Macedones quoque solicitudo erat: noctemque, velut in eam certamine edicto, metu egerunt. Alexander, non alias magis territus, *ad vota & preces Aristandrum vocari* iubet. ille in candida veste verbenas manu praeferens, capite velato praeibat preces regi, Iovem, Minervam Victoriamque propitianti. Tunc quidem sacrificio rite perpetrato, reliquum noctis

adquieturus in tabernaculum rediit. Sed nec ſomnum capere, nec quietem pati poterat. modo e iugo montis aciem in dextrum Perſarum cornu demittere agitabat; modo recta fronte concurrere hoſti : interdum haeſitare, an pótius in laevum torqueret agmen? tandem gravatum animi anxietate corpus altior ſomnus oppreſſit. Iamque luce orta duces ad accipienda imperia convenerant; inſolito circa praetorium ſilentio attoniti. quippe alias accerſere ipſos, et interdum morantes caſtigare aſſueverat: tunc ne ultimo quidem rerum diſcrimine excitatum eſſe mirabantur; et non ſomno quieſcere, ſed pavore marcere credebant. Non tamen quisquam e cuſtodibus corporis intrare tabernaculum audebat: et iam tempus inſtabat; nec miles iniuſſu ducis, aut arma capere poterat, aut in ordines ire. Diu Parmenio cunctatus, *cibum ut caperent*, ipſe pronuntiat. Iamque exire neceſſe erat: tunc demum intrat tabernaculum: ſaepiusque nomine compellatum, cum voce non poſſet, tactu excitavit. *Multa lux*, inquit, *eſt: inſtructam aciem hoſtis admovit: tuus miles adhuc inermis exſpectat imperium. Ubi eſt vigor ille animi tui? nempe excitare vigiles ſoles.* Ad haec Alexander: *credisne, me prius ſomnum capere potuiſſe, quam exonerarem animum ſolicitudine, quae quietem morabatur?* *ſignumque pugnae tuba dari* iuſſit. Et cum in eadem admiratione Parmenio perſeveraret, [*quod ſecurus ſomnum cepiſſet*]; *minime*, inquit, *mirum eſt. ego enim, cum Darius terras ureret, vicos excideret, alimenta corrumperet, potens mei non eram: nunc vero quid metuam, cum acie decernere paret? Hercule votum meum implevit. Sed huius quoque*

consilii ratio postea reddetur: vos ite ad copias, quibus quisque praeest. ego iam adero, & quid fieri velim, exponam. Raro admodum admonitu amicorum, cum metus discriminis aderat, uti solebat. Tunc quoque munimento corporis sumto processit ad milites. Haud alias tam alacrem viderant regem: et vultu eius interrito, certam spem victoriae augurabantur. Atque ille *prorupto vallo exire copias* iubet, aciemque disponit. In dextro cornu locati sunt equites, quos *agema* appellant. praeerat his Clitus: cui iunxit Philotae turmas, ceterosque praefectos equitum lateri eius applicuit. Ultima Meleagri ala stabat: quam phalanx sequebatur. Post phalangem Argyraspides erant. his Nicanor Parmenionis filius praeerat. In subsidiis cum manu sua Coenos: post eum Orestes Lyncestesque. Post illos Polypercon, dux peregrini militis. huius agminis Amyntas princeps erat. Philagus Balacros regebat in societatem nuper adscitos. Haec dextri cornu facies erat. In laevo Craterus Peloponnensium equites habebat Achaeorumque; et Locrensium, et Maleon turmis sibi adiunctis. hos Thessali equites claudebant, Philippo duce. Peditum acies equitatu tegebatur. frons laevi cornu haec erat. Sed ne circumiri posset a multitudine, ultimum agmen valida manu cinxerat. cornua quoque subsidiis firmavit, non recta fronte, sed a latere positis: ut, si hostis circumvenire aciem tentasset, parata pugnae forent. Hic Agriani erant, quibus Attalus praeerat; adiunctis sagittariis Cretensibus. Ultimos ordines avertit a fronte, ut totam aciem orbe muniret. Illyrii hic erant: adiuncto milite mercede conducto. Thracas

quoque simul obiecerat leviter armatos. adeoque aciem versatilem posuit, ut, qui ultimi stabant, ne circumirentur; verti tamen, et in frontem circumagi possent. Itaque non prima quam latera; non latera munitiora fuere, quam terga. His ita ordinatis, praecipit, *ut, si falcatos currus cum fremitu barbari emitterent; ipsi laxatis ordinibus impetum occurrentium silentio exciperent:* haud dubius sine noxa transcursuros, si nemo se opponeret. *sin autem sine fremitu immisissent; eos ipsi clamore terrerent: pavidosque equos telis utrimque suffoderent.* Qui cornibus praeerant, *extendere ea* iussi, *ita ut nec circumvenirentur, si arctius starent; nec tamen mediam aciem exinanirent.* Impedimenta cum captivis, inter quos mater liberique Darii custodiebantur, haud procul acie in edito colle constituit; modico praesidio relicto. Laevum cornu, sicut alias, Parmenioni tuendum datum: ipse in dextro stabat. Nondum ad teli iactum pervenerant, cum Bion quidam transfuga, quanto maximo cursu potuerat, ad regem pervenit: nuntians, *murices ferreos in terram defodisse Darium, qua hostem equites emissurum esse credebat: notatumque certo signo locum, ut fraus evitari a suis posset. Adservari* transfuga iusso, duces convocat: expositoque quod nuntiatum erat, monet, *ut regionem monstratam declinent, equitemque periculum edoceant.* Ceterum hoc tantus exercitus exaudire non poterat, usum aurium intercipiente fremitu duorum agminum: sed in conspectu omnium duces et proximum quemque interequitans alloquebatur. *Emensis tot terras in spem victoriae, de qua di-* 14
micandum foret, hoc unum superesse discrimen. Grani-

cum hic *amnem*, *Ciliciaeque montes*, *& Syriam Aegyptumque praeeuntibus raptas*, ingentia ſpei gloriaeque incitamenta, referebat. *Reprehenſos ex fuga Perſas pugnaturos, quia fugere non poſſent. tertium diem iam metu exſangues, armis ſuis oneratos, in eodem veſtigio haerere. nullum deſperationis illorum maius iudicium eſſe, quam quod urbes, quòd agros ſuos urerent; quidquid non corrupiſſent, hoſtium eſſe confeſſi. Nomina modo vana gentium ignotarum ne extimeſcerent. neque enim ad belli diſcrimen pertinere, qui ab his Scythae, quive Caduſii appellentur. Ob id ipſum, quod ignoti eſſent, ignobiles eſſe. nunquam ignorari viros fortes: at imbelles, ex latebris ſuis erutos, nihil praeter nomina afferre. Macedones virtute aſſecutos, ne quis toto orbe locus eſſet, qui tales viros ignoraret. Intuerentur barbarorum inconditum agmen: alium nihil praeter iaculum habere; alium funda ſaxa librare: paucis iuſta arma eſſe. Itaque illinc plures ſtare: hinc plures dimicaturos. Nec poſtulare ſe, ut fortiter capeſſerent proelium, ni ipſe ceteris fortitudinis fuiſſet exemplum. ſe ante prima ſigna dimicaturum ſpondere. pro ſe, quot cicatrices, totidem corporis decora: ſcire ipſos, unum paene ſe praedae communis exſortem, in illis colendis ornandiſque uſurpare victoriae praemia. Haec ſe fortibus viris dicere. ſi qui diſſimiles eorum eſſent; illa fuiſſe dicturum: perveniſſe eo, unde fugere non poſſent. tot terrarum ſpatia emenſis, tot amnibus montibusque poſt tergum obiectis, iter in patriam & penates manu eſſe faciendum.* Sic duces, ſic proximi militum inſtincti ſunt. Darius in laevo cornu erat, magno ſuorum agmine, delectis equitum peditumque ſtipatus: contemſeratque pau-

citatem hostis; vanam aciem esse, extentis cornibus ratus. Ceterum, sicut curru eminebat, dextra laevaque ad circumstantium agmina oculos manusque circumferens, *Terrarum*, inquit, *quas Oceanus hinc alluit, illinc claudit Hellespontus, paulo ante domini, iam non de gloria, sed de salute, &, quod saluti praeponitis, de libertate pugnandum est. Hic dies imperium, quo nullum amplius vidit aetas, aut constituet, aut finiet. Apud Granicum minima virium parte cum hoste certavimus: in Cilicia victos Syria poterat excipere: magna munimenta regni Tigris atque Euphrates erant. Ventum est eo, unde pulsis ne fugae quidem locus est. omnia tam diutino bello exhausta post tergum sunt: non incolas suos urbes, non cultores habent terrae. Coniuges quoque & liberi sequuntur hanc aciem; parata hostibus praeda, nisi pro carissimis pignoribus corpora opponimus. Quod mearum fuit partium, exercitum, quem paene immensa planities vix caperet, comparavi: equos, arma distribui: commeatus, ne tantae multitudini deessent, providi: locum, in quo acies explicari posset, elegi. Cetera in vestra potestate sunt: audete modo vincere; famamque, infirmissimum adversus fortes viros telum, contemnite. Temeritas est, quam adhuc pro virtute timuistis: quae ubi primum impetum effudit, velut quaedam animalia amisso aculeo torpet. Hi vero campi deprehendere paucitatem, quam Ciliciae montes absconderant. videtis ordines raros, cornua extenta, mediam aciem vanam & exhaustam. nam ultimi, quos locavit aversos, terga iam praebent. Obteri mehercule equorum ungulis possunt; etiamsi nil praeter falcatos currus emisero. Et bello vicerimus, si vincimus proelio: nam ne*

illis quidem ad fugam locus est. hinc Euphrates; illinc Tigris prohibet inclusos. Et quae antea pro illis erant, in contrarium conversa sunt. Nostrum mobile & expeditum agmen est; illud praeda grave. implicatos ergo spoliis nostris trucidabimus: eademque res & causa victoriae erit, & fructus. Quod si quem e vobis nomen gentis movet; cogitet, Macedonum illic arma esse, non corpora. multum enim sanguinis invicem hausimus; & semper gravior in paucitate iactura est. Nam Alexander, quantuscunque ignavis & timidis videri potest, unum animal est: & si quid mihi creditis, temerarium & vecors; adhuc nostro pavore, quam sua virtute felicius. Nihil autem potest esse diuturnum, cui non subest ratio. licet felicitas adspirare videatur; tamen ad ultimum temeritati non sufficit. Praeterea breves & mutabiles vices rerum sunt; & fortuna nunquam simpliciter indulget. Forsitan ita dii fata ordinaverunt, ut Persarum imperium, quod secundo cursu per ducentos triginta annos ad summum fastigium evexerant, magno motu concuterent magis, quam affligerent: admonerentque nos fragilitatis humanae, cuius nimia in prosperis rebus oblivio est. Modo Graecis ultro bellum inferebamus: nunc in sedibus nostris propulsamus illatum. iactamur invicem varietate fortunae. Videlicet imperium, quod mutuo affectamus, una gens non capit. Ceterum, etiamsi spes non subesset, necessitas tamen stimulare deberet: ad extrema perventum est. matrem meam, duas filias, Ochum in spem huius imperii genitum, illos principes, illam subolem regiae stirpis, duces vestros regum instar, vinctos habet: nisi quod in vobis est, ipse ego maiore parte captivus sum. Eripite viscera

mea ex vinculis : restituite mihi pignora, pro quibus ipse mori non recuso, parentem, liberos; nam coniugem in illo carcere amisi. Credite, nunc omnes tendere ad vos manus; implorare patrios deos; opem vestram, misericordiam, fidem exposcere : ut servitute, ut compedibus, ut precario victu ipsos liberetis. An creditis aequo animo iis servire, quorum reges esse fastidiunt? Video admoveri hostium aciem : sed quo propius discrimen accedo, hoc minus iis quae dixi, possum esse contentus. Precor vos per deos patrios, aeternumque ignem, qui praefertur altaribus, fulgoremque Solis intra fines regni mei orientis, per aeternam memoriam Cyri, qui ademtum Medis Lydisque imperium primus in Persidem intulit : vindicate ab ultimo dedecore nomen gentemque Persarum. Ite alacres & spe pleni, ut, quam gloriam accepistis a maioribus vestris, posteris relinquatis. In dextris vestris iam libertatem, opem, spem futuri temporis geritis. Effugit mortem, quisquis contemserit : timidissimum quemque consequitur. Ipse non patrio more solum, sed etiam ut conspici possim, curru vehor : nec recuso, quo minus imitemini me, sive fortitudinis exemplum, sive ignaviae fuero. Interim Alexander, ut et 15
demonstratum a transfuga insidiarum locum circumiret, et Dario, qui laevum cornu tuebatur, occurreret, agmen *obliquum incedere* iubet. Darius quoque eodem suum obvertit; Besso admonito, *ut Massagetas equites in laevum Alexandri cornu a latere invehi iuberet.* Ipse ante se falcatos currus habebat : quos signo dato universos in hostem effudit. ruebant laxatis habenis aurigae, quo plures nondum satis proviso impetu obtererent. Alios ergo hastae multum ultra

temones eminentes, alios ab utroque latere dimissae falces laceravere. nec sensim Macedones cedebant; sed effusa turbaverant fuga ordines. Mazaeus quoque perculsis metum incussit, mille equitibus *ad diripienda hostis impedimenta circumvehi* iussis: ratus, captivos quoque, qui simul asservabantur, rupturos vincula, cum suos appropinquantes vidissent. Non fefellerat Parmenionem, qui in laevo cornu erat: propere igitur Polydamanta mittit ad regem, qui et periculum ostenderet, et, *quid fieri iuberet*, consuleret. Ille audito Polydamante, *abi*, *nuntia*, inquit, *Parmenioni, si acie vicerimus, non nostra solum nos recuperaturos; sed omnia, quae hostium sunt, occupaturos. Proinde non est quod quidquam virium subducat ex acie: sed, ut me & Philippo patre dignum est, contemto sarcinarum damno fortiter dimicet.* Interim barbari impedimenta turbaverant; caesisque plerisque custodum, captivi, vinculis ruptis, quidquid obvium erat, quo armari possent, rapiunt: et aggregati suorum equitibus Macedonas, ancipiti circumventos malo, invadunt. laetique circa Sysigambim *vicisse Darium: ingenti caede prostratos hostes; ad ultimum etiam impedimentis exutos esse*, nuntiant. quippe eandem fortunam ubique esse credebant, et victores Persas ad praedam discurrisse. Sysigambis, hortantibus captivis, *ut animum a moerore allevaret*, in eodem, quo antea fuit, perseveravit. non vox ulla excidit ei: non oris color, vultusve mutatus est: sed sedit immobilis, (credo, praecoque gaudio verita fortunam irritare,) adeo ut quid mallet, intuentibus fuerit incertum. Inter haec

Amyntas, praefectus equitum Alexandri, cum paucis turmis opem impedimentis laturus advenerat; incertum suone consilio, an regis imperio. sed non sustinuit Cadusiorum Scytharumque impetum: quippe vix tentato certamine effugit ad regem, amissorum impedimentorum testis magis, quam vindex. Iam consilium Alexandri vicerat dolor: et ne cura recuperandi sua militem a proelio averteret, non immerito verebatur. Itaque Areten, ducem hastatorum, quos *sarissophoros* vocabant, adversus Scythas mittit. Inter haec currus, qui circa prima signa turbaverant aciem, in phalangem invecti erant. Macedones confirmatis animis in medium agmen accipiunt. Vallo similis acies erat: iunxerant hastas; et ab utroque latere temere incurrentium ilia suffodiebant. circumire deinde currus, et propugnatores praecipitare coeperunt. Ingens ruina equorum aurigarumque aciem compleverat. hi territos regere non poterant: equi crebra iactatione cervicum non iugum modo excusserant, sed etiam currus everterant. vulnerati interfectos trahebant: nec consistere territi, nec progredi debiles poterant. Paucae tamen evasere quadrigae in ultimam aciem, iis, quibus inciderunt, miserabili morte consumtis. quippe amputata virorum membra humi iacebant; et quia calidis adhuc vulneribus aberat dolor, trunci quoque et debiles arma non omittebant; donec multo sanguine effuso, exanimati procumberent. Interim Aretes, Scytharum, qui impedimenta diripiebant, duce occiso, gravius territis instabat. Supervenere deinde missi a Dario Bactriani, pugnaeque vertere fortu-

nam. Multi ergo Macedonum primo impetu obtriti sunt: plures ad Alexandrum refugerunt. Tum Persae, clamore sublato, qualem victores solent edere, ferociter in hostem, quasi ubique profligatum, incurrunt. Alexander territos castigare, adhortari, proelium, quod iam elanguerat, solus accendere; confirmatisque tandem animis, *ire in hostem* iubet. Rarior acies erat in dextro cornu Persarum; namque inde Bactriani decesserant ad opprimenda impedimenta. itaque Alexander laxatos ordines invadit, et multa caede hostium invehitur. At qui in laevo cornu erant Persae, spe posse eum includi, agmen suum a tergo dimicantis opponunt: ingensque periculum in medio haerens adisset, ni equites Agriani calcaribus subditis circumfusos regi barbaros adorti essent, aversosque caedendo in se obverti coegissent. Turbata erat utraque acies. Alexander a fronte, et a tergo hostem habebat: qui averso ei instabant, ab Agrianis militibus premebantur: Bactriani, impedimentis hostium direptis, reversi, ordines suos recuperare non poterant: plura simul abrupta a ceteris agmina, ubicunque alium alii fors miscuerat, dimicabant. Duo reges iunctis prope agminibus proelium accendebant. plures Persae cadebant; par ferme utrimque numerus vulnerabatur: curru Darius, Alexander equo vehebatur: utrumque delecti tuebantur, sui immemores. quippe amisso rege nec volebant salvi esse, nec poterant. ante oculos sui quisque regis mortem occumbere ducebant egregium. maximum tamen periculum adibant, qui maxime tuebantur; quippe sibi quisque caesi regis expetebat

decus. Ceterum, five ludibrium oculorum, five vera fpecies fuit, qui circa Alexandrum erant, vidiffe fe crediderunt, paululum fuper caput regis placide volantem aquilam, non fonitu armorum, non gemitu morientium territam: diuque circa equum Alexandri pendenti magis, quam volanti fimilis apparuit. Certe vates Ariftander, alba vefte indutus, et dextra praeferens lauream, militibus in pugnam intentis avem monftravit, *haud dubium victoriae aufpicium.* Ingens ergo alacritas ac fiducia paulo ante territos accendit ad pugnam. utique poftquam auriga Darii, qui ante ipfum fedens equos regebat, hafta transfixus eft. nec aut Perfae, aut Macedones dubitavere, quin ipfe rex effet occifus. Lugubri ergo ululatu et incondito clamore gemituque totam fere aciem adhuc aequo Marte pugnantium turbavere cognati Darii et armigeri: laevoque cornu in fugam effufo, deftituerant currum: quem a dextra parte ftipati in medium agmen receperunt. Dicitur acinace ftricto Darius dubitaffe, an fugae dedecus honefta morte vitaret. Sed eminens curru nondum omnem fuorum aciem proelio excedentem deftituere erubefcebat. Dum inter fpem et defperationem haefitat, fenfim Perfae cedebant, et laxaverant ordines. Alexander mutato equo, quippe plures fatigaverat, refiftentium adverfa ora fodiebat, fugientium terga. Iamque non pugna, fed caedes erat; cum Darius quoque currum fuum in fugam vertit. Haerebat in tergis fugientium victor: fed profpectum oculorum nubes pulveris, quae ad coelum ferebatur, abftulerat. ergo haud fecus quam in tenebris errabant; ad fo-

nitum notae vocis, ut signum, subinde coeuntes. Exaudiebantur tantum strepitus habenarum, quibus equi currum trahentes identidem verberabantur:
16 haec sola fugientis vestigia excepta sunt. At in laevo Macedonum cornu, quod Parmenio, sicut ante dictum est, tuebatur, longe alia fortuna utriusque partis res gerebatur. Mazaeus, cum omni suorum equitatu vehementer invectus, urgebat Macedonum alas; iamque abundans multitudine aciem circumvehi coeperat; cum Parmenio equites *nuntiare* iubet *Alexandro, in quo discrimine ipsi essent, nisi mature subveniretur; non posse sisti fugam.* Iam multum viae processerat Rex, imminens fugientium tergis; cum a Parmenione tristis nuntius venit. *refrenare equos* iussi, qui vehebantur, agmenque constitit: frendente Alexandro, *eripi sibi victoriam e manibus; & Darium felicius fugere quam sequi se.* Interim ad Mazaeum superati regis fama pervenerat. Itaque, quamquam validior erat, fortuna tamen partium territus, perculsis languidius instabat. Parmenio ignorabat quidem causam sua sponte pugnae remissae; sed occasione vincendi strenue est usus. Thessalos equites ad se vocari iubet. *Ecquid*, inquit, *videtis istos, qui ferociter modo instabant, pedem referre, subito pavore perterritos? Nimirum nobis quoque regis nostri fortuna vincit. omnia Persarum caede strata sunt. quid cessatis? an ne fugientibus quidem pares estis?* Vera dicere videbatur, et spes languentes quoque erexerat. subditis calcaribus proruere in hostem. et illi iam non sensim, sed citato gradu recedebant, nec quidquam fugae, nisi quod terga nondum verterant, deerat. Parmenio

tamen, ignarus quaenam in dextro cornu fortuna regis esset, repressit suos: Mazaeus, dato fugae spatio, non recto itinere, sed maiore et ob id tutiore circumitu Tigrim superat; et Babylonem cum reliquiis devicti exercitus intrat. Darius paucis fugae comitibus ad Lycum amnem contenderat, quo traiecto dubitavit an solveret pontem, quippe *hostem iam affore* nuntiabatur. Sed tot millia suorum, quae nondum ad amnem pervenerant, ponte reciso, praedam hostis fore videbat. Abeuntem, cum intactum sineret pontem, dixisse constat, *Malle insequentibus iter dare, quam auferre fugientibus.* Ipse ingens spatium fuga emensus, media fere nocte Arbela pervenit. Quis tot ludibria fortunae, ducum agminumque caedem multiplicem, devictorum fugam, clades nunc singulorum, nunc universorum, aut animo assequi queat, aut oratione complecti? Propemodum seculi res in unum illum diem fortuna cumulavit. Alii qua brevissimum patebat iter, alii diversos saltus, et ignotos sequentibus calles petebant. Eques pedesque confusi sine duce, armatis inermes, integris debiles implicabantur. Deinde, misericordia in metum versa, qui sequi non poterant, inter mutuos gemitus deserebantur. Sitis praecipue fatigatos et saucios perurebat, passimque omnibus rivis prostraverant corpora, praeterfluentem aquam hianti ore captantes. quam cum diu avidi turbidam hausissent, tendebantur extemplo praecordia premente limo; resolutisque et torpentibus membris, cum supervenisset hostis, novis vulneribus excitabantur. Quidam, occupatis proximis rivis, diverterant longius, ut, quid-

quid occulti humoris usquam manaret, exciperent. nec ulla adeo avia et ſicca lacuna erat, quae veſtigantium ſitim falleret. E proximis vero itineri vicis ſenum ululatus feminarumque exaudiebantur, barbaro ritu *Darium* adhuc *regem* clamantium. Alexander, ut ſupra dictum eſt, inhibito ſuorum curſu ad Lycum amnem pervenerat. ubi ingens multitudo fugientium oneraverat pontem, et plerique, cum hoſtis urgeret, in flumen ſe praecipitaverant, graveſque armis et proelio ac fuga deſatigati gurgitibus hauriebantur. Iamque non pons modo fugientes, ſed ne amnis quidem capiebat, agmina ſua improvide ſubinde cumulantes. quippe ubi intravit animos pavor, id ſolum metuunt, quod primum formidare coeperunt. Alexander inſtantibus ſuis, *impune abeuntem hoſtem ſequi permitteret; hebetia tela eſſe, & manus fatigatas; tantoque curſu corpora exhauſta, & praeceps in noctem diei tempus* cauſatus eſt. Revera de laevo cornu, quod adhuc in acie ſtare credebat, ſolicitus, reverti ad ferendam opem ſuis ſtatuit. Iamque ſigna converterat, cum equites, a Parmenione miſſi, illius quoque partis victoriam nuntiant. Sed nullum eo die maius periculum adiit, quam dum copias reducit in caſtra. Pauci eum et incompoſiti ſequebantur ovantes victoria. quippe omnes hoſtes aut in fugam effuſos, aut in acie credebant cecidiſſe; cum repente ex adverſo apparuit agmen equitum, qui primo inhibuere curſum, deinde Macedonum paucitate conſpecta, turmas in obvios concitaverunt. Ante ſigna rex ibat diſſimulato magis periculo, quam ſpreto: nec defuit ei perpetua in dubiis rebus felici-

tas. namque praefectum equitatus avidum certaminis, et ob id ipsum incautius in se ruentem, hasta transfixit. quo ex equo lapso, proximum, ac deinde plures eodem telo confodit. Invasere turbatos amici quoque; nec Persae inulti cadebant: quippe non universae acies, quam hae tumultuariae manus vehementius iniere certamen. Tandem barbari, cum obscura luce, fuga tutior videretur esse quam pugna, diversis agminibus abiere. Rex, extraordinario periculo defunctus, incolumes suos reduxit in castra. Cecidere Persarum, quorum numerum victores finire potuerunt, millia XL; Macedonum minus quam CCC desiderati sunt. Ceterum hanc victoriam rex maiore ex parte virtuti, quam fortunae suae debuit; animo, non ut antea loco vicit. Nam et aciem peritissime instruxit: et promtissime ipse pugnavit: et magno consilio iacturam sarcinarum impedimentorumque contemsit, cum in ipsa acie summum rei videret esse discrimen: dubioque adhuc pugnae eventu pro victore se gessit: perculsos deinde hostes fudit: fugientes, quod in illo ardore animi vix credi potest, prudentius quam avidius persecutus est. Nam si parte exercitus adhuc in acie stante, instare cedentibus perseverasset; aut sua culpa victus esset, aut aliena virtute vicisset. iam si multitudinem equitum occurrentium extimuisset; victori aut foede fugiendum, aut miserabiliter cadendum fuit. Ne duces quidem copiarum sua laude fraudandi sunt; quippe vulnera, quae quisque excepit, indicia virtutis sunt. Hephaestionis brachium hasta ictum est: Per-

diccas, ac Coenus, et Menidas, fagittis prope occifi. Et, fi vere aeftimare Macedonas, qui tunc erant, volumus: fatebimur, et regem talibus miniftris, et illos tanto rege fuiffe digniffimos.
